

ISSN 2307-7891

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

«Көптілді білім беру және шетел тілдері филологиясы» сериясы

АЛМАТЫ

ISSN 2307-7891

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh national pedagogical university

Көптілді білім беру институты
Институт полиязычного образования
Institute of multilingual education

ХАБАРШЫ

ВЕСТНИК

BULLETIN

«Көптілді білім беру және шетел тілдері филологиясы» сериясы

Серия «Полиязычное образование и иностранная филология»

Series «Multilingual education and philology of foreign languages»

№ 2 (14)

2016

АЛМАТЫ

БАС РЕДАКТОР

Т.Т.АЯПОВА - ф.ғ.д., профессор

БАС РЕДАКТОР ОРЫНБАСАРЛАРЫ:

Асқарова С.А. – ф.ғ.к., доцент

Баданбекқызы З. – ф.ғ.к., доцент

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Абуов Ж.А. - ф.ғ.д., профессор

Мирзоев К.И. - ф.ғ.д., профессор

Мусаева К.С. - п.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУның профессоры

Букабаева Б..Е. - ф.ғ.к.

Кемелбекова З.А. - ф.ғ.к.

Али Али Шабан – PhD Каир (Египет)

Дэвис Брент – PhD (АҚШ)

Дэвид Ландис – PhD (АҚШ)

Фатима Шнан-Давен - PhD Экс-Марсель университеті (Франция)

Наср М.Ариф – PhD, Араб Эмириаты

Әлімсейіт Әбілғазы – ф.ғ.д., профессор Шыңжаң университеті филология институты (ҚХР)

Иноятова У.И. – п.ғ.д., Низами атындағы ТГПУ (Ташкент, Өзбекстан Республикасы)

Кенан Коч – PhD (Турция)

М. Яуманн – магистр (ФРГ) ДААД орталығы

НӨМІРГЕ ЖАУАПТЫ ТҮЛҒА:

Асқарова С.А. – ф.ғ.к., доцент

ЖАУАПТЫ ХАТШЫ:

Султанбекова С.С. - аға оқытушы

Журнал Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігіне 12.02.2013 жылы тіркеліп, №13343-Ж куәлігі берілді.

Шығарылу мерзімі жылына 4 рет. Периодичность 4 раза в год.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Т.Т. АЯПОВА - д.ф.н., профессор

ЗАМЕСТИТЕЛИ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

Баданбекқызы З. – к.ф.н., доцент

Асқарова С.А. – ф.ғ.к., доцент

СОСТАВ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

Абуов Ж. А. -д.ф.н., профессор

Мирзоев К.И. - д.ф.н., профессор

Мусаева К.С. - к.п.н., профессор КазНПУ имени Абая

БукабаеваБ.Е. - к.ф.н.

Кемелбекова З.А. - к.ф.н.

Али Али Шабан - PhD Каир (Египет)

Дэвис Брент – PhD (США)

Дэвид Ландис – PhD (США)

Фатима Шнан–Давен - PhD Университета Экс-Марсель (Франция)

Наср М.Ариф – PhD, Арабские эмираты

Әлімсейіт Әбілғазы – д.ф.н., профессор Шинжанский институт филологии (КНР)

Иноятова У.И. – д.п.н., ТГПУ им Низами (Ташкент, Республика Узбекистан)

Кенан Коч – PhD (Турция)

М.Яуманн – магистр (ФРГ) Центр ДААД

ОТВЕТСТВЕННЫЙ ЗА ВЫПУСК ЖУРНАЛА:

Асқарова С.А. – ф.ғ.к., доцент

ОТВЕТСТВЕННЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

Султанбекова С.С. - старший преподаватель

Журнал зарегистрирован в Министерстве культуры и информации Республики Казахстан 12 февраля 2013 г. № 13343-Ж

Периодичность 4 раза в год.

EDITOR-IN-CHIEF

Tanat T. Ayapova - Doctor of Philological Sciences, Professor

EDITOR-IN-CHIEF'S ASSISTANTS:

Zaure.Badanbekkyzy -Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Saule A. Askarova- Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

EDITORIAL STAFF:

Zhumagaly A.Abuov -Doctor of Philological Sciences, Professor

Knyaz I. Mirzoyev- Doctor of Philological Sciences, Professor

Kultay S. Musayeva- Candidate of Pedagogical Sciences, Professor

Bakhytkul E. Bukabayeva- Candidate of Philological Sciences

Zada A. Kemelbekova- Candidate of Philological Sciences

Ali Ali Shaban- PhD Kair (Egypt)

Davis Brent - PhD (USA)

David Landis- PhD (USA)

Fatima Shnah- Daven- PhD of Ex-Marseille University (France)

Nasr M. Arif- PhD, Executive Director of Dar al-Islam Institute (Arab Emirates)

Alimseyit Abilkazy- PhD, Professor of Jingjiang Institute of Phology (China)

Inoyatova U.I. – Doctor of Philological, Nizami TSPU (Tashkent, Uzbekistan Republic)

Kenan Koch- PhD (Turkey)

M. Yauman- Master Degree, DAAD center (Germany)

Saule A. Askarova is responsible for this issue.

EXECUTIVE SECRETARY:

Saulegul S. Sultanbekova- senior teacher

Journal is registered at the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan

(Certificate № 13343-J) 2013, February 12

ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

УДК 373.1.02:372.8

APPLICATION OF CLUSTERING METHOD IN THE WORK WITH ORAL TOPICS AT THE LESSONS OF ENGLISH

Nagiya A. Eshtaeva¹, Zeinegul A. Tleugabylova², Aliya O. Bekalayeva³

^{1,2}senior lectures of Al-Farabi Kazakh National University

³senior lecture of Almaty Management University

Almaty city, Kazakhstan

e-mail: eshtaeva.n@gmail.com, tleugabylova@mail.ru; a.bekalaeva@mail.ru;

The article discusses some of the issues of the use of clustering method in the work with oral topics in English. During the process of interactive learning, practically, all students are involved in cognitive activity. Students share their knowledge and ideas. In the course of such work, students can learn to think critically, solve various problems, and actively participate in discussions.

Keywords: interactive learning, cluster, cluster analysis, theme association, ordering the material

Under the interactive learning, we understand such a training, in which there is an interaction not only with a teacher, but also with each member of a group. During interactive learning, a teacher pays great attention to students' active participation in the course of the lesson. In this kind of learning, practically, all the students in class are involved in cognitive activity. Students share their knowledge and ideas. In the course of this work, students can learn to think critically, solve various problems and take part in discussions actively.

In the course of interactive learning, a teacher holds different types of activities with students, like individual work, pair work, as well as group work. The basis of interactive lessons are interactive exercises and tasks performed by students.

Interactive teaching methods are very effective because they:

- develop students' self-esteem and self-confidence;
- make the lessons more exciting;
- develop a sense responsibility of students;
- provide an opportunity for them to express their thoughts and gain more experience;
- contribute to the initiative of students;
- help to create positive emotions.

Among the interactive methods, we would like to consider the method of cluster (Old English *clyster* "cluster" is from the same root as *clot*) [1]. A general definition of the word is "a group of similar things or people positioned or occurring closely together" [2]. A cluster is a union of several homogeneous elements, which can be regarded as an independent unit with certain characteristics. As a pedagogical method, it is used to establish comprehensive ties or

links and relationships of the studied topics (e.g. a concept, a phenomenon or an event). As for the concept of a cluster at the lessons of English, under the cluster we should understand the union of several topics for more detailed future consideration. The main purpose of the cluster analysis is partitioning of a set of the objects and signs on a homogeneous appropriate understanding in the respective groups or clusters.

The clustering method is used in the following situations:

- a) while working with a text or systematizing and revising the material;
- b) while introducing a theme at the beginning of the lesson;
- c) while collecting necessary linguistic materials, presentations and tests.

The clustering method is used to enhance the cognitive activity of students and develop their memory and abstract thinking. A teacher writes a keyword in the center of the poster or the board, and students have to find the words associated with it. During the exchange of ideas with the help of a teacher, students combine homogeneous elements and arrange them in a specific order.

The method of cluster can be used in organizing the material before working with a text in the form of questions or headings of paragraphs and establishing causal relationships between the new words that are relevant to a keyword. The clustering method is a concept map, which allows students to reflect freely on a theme, it gives the opportunity to assess their knowledge and understand the topic under study.

A cluster is a graphic way of organizing the material that allows making visual a mental activity that occurs when studying a particular topic. What are the stages of this type of work in the preparation of the cluster studies?

Step 1 - in the middle of a blank slate (blackboard) a teacher writes a keyword or a phrase, which is the main idea of the topic.

Step 2 - students write down everything they know on the given theme. As a result, around keyword students write words or phrases that express ideas, facts, and images suitable for the topic.

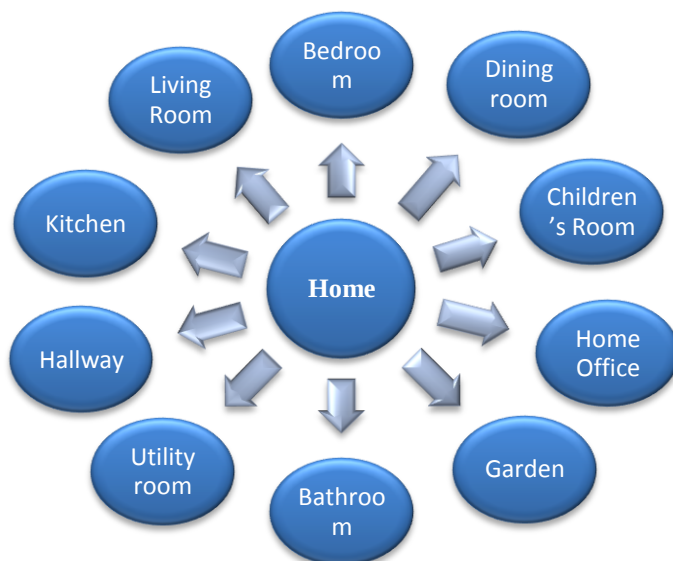
Step 3 - the stage of systematization. After the teacher's explanation, students start to analyze and organize the material studied. All the records of word associations come together in groups, depending on which side of the content this or that fact reflects.

Step 4 - written words are connected by straight lines with the keyword. Each of the "words-satellites" in turn, are subdivided into other "words-satellites", thus they form a new logical connection. The result is a structure that graphically displays the ideas and thoughts of the group defines the information field of the topic under discussion.

The following tables are examples of how to use the clustering method in oral topics in the classroom.

Example 1. For example, let us take the oral topic **“My House”/“My flat”**. You can use the method of cluster, which will look like this:

Table 1. My House

It is advisable after a group writing of the cluster to offer students an individual preparation followed by work in pairs (small groups). Then, these objects can be distributed in the group, and each student individually or in pairs may create a cluster for each object as it is given below:

Table 2. Living Room

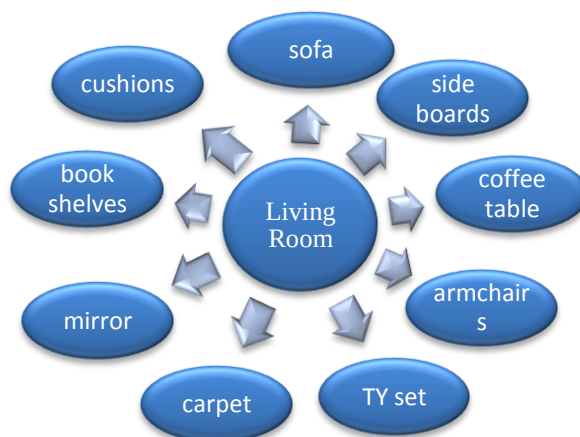
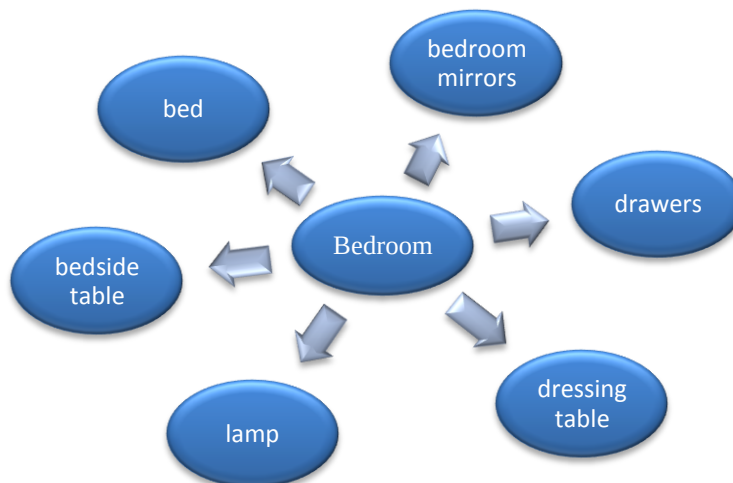

Table 3. Bedroom

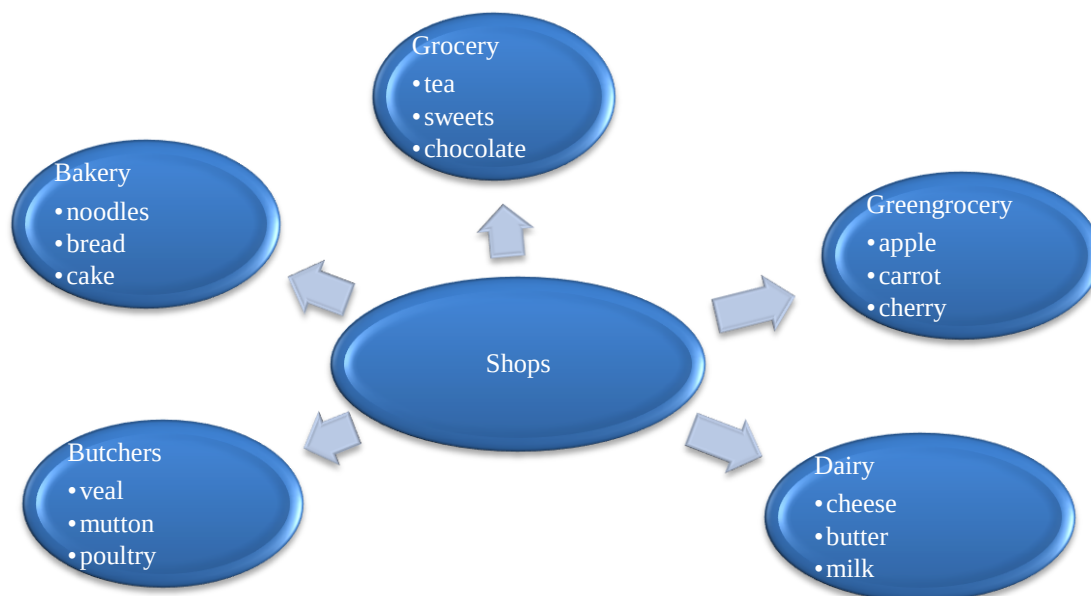
The same activities can be done with other sub-topics:

3. Kitchen: a table, chairs, a gas stove, a refrigerator, a deep freezer, a cupboard.
4. Dining room: a table, chairs, a carpet, a cupboard, pictures, flowers.
5. Children's room: a wardrobe, a side table, pictures, toys, a lamp, a bed.
6. Home Office: a desk, a chair, a computer, a shelf, a picture, a carpet
7. Bathroom: a mirror, bathroom towels, a bath
8. Hallway: a shoe storage, coat stands (hanger), drawer units, a mirror.
9. Utility Room: a washing machine, cleaning products, a shoe storage, an ironing table, a dryer.

Using these clusters, students can enrich their vocabulary, structure lexical material and describe their house or apartment.

Example 2. Before studying the topic “**Shopping**” in the middle of the board write the keyword “Shops”, and ask students to write the words, phrases or sentences that come to mind in relation to this topic. Such work stimulates their mental activity, restores their knowledge, and contributes to a better study of the material.

Table 4. Shopping

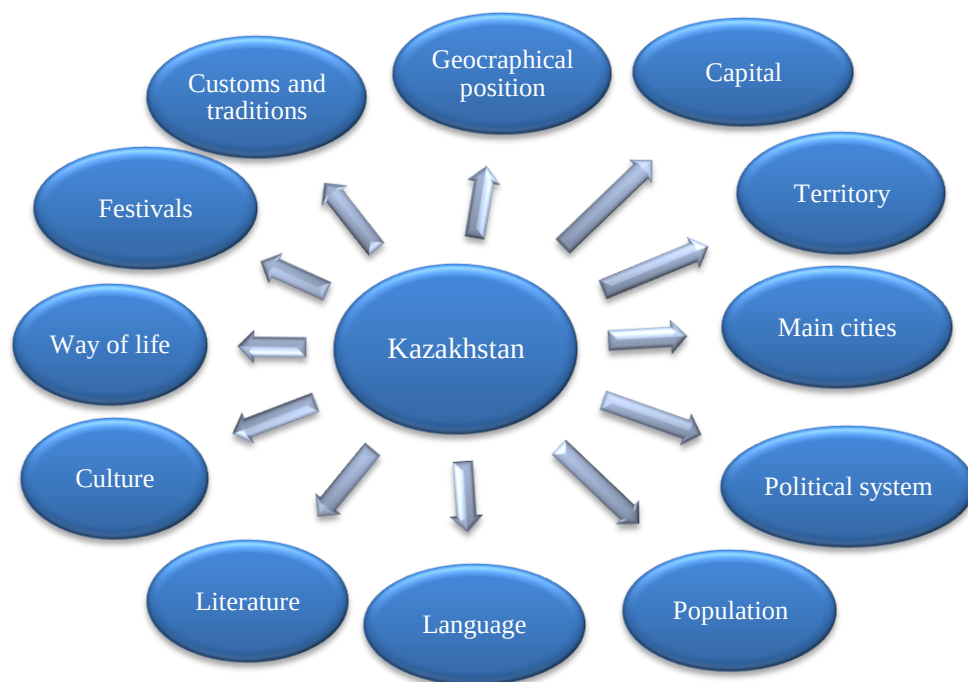

In our example, the students offered the following words-associations with the key phrases: butchers, dairy, bakery, grocery, and greengrocery. Each of these words in turn, formed new words-associations (dairy - milk, cheese, butter, etc.) and established new logical connections. In the study of the topic "Shopping», a teacher and students analyze how logically the words are divided into words-associations.

It is also possible to use the method of cluster when a teacher gives word-associations and students have to guess what material they are going to study in class.

Example 3. Students were given the task: "Create a cluster of keywords to the topic **"Kazakhstan"**". Students suggested the following answer to the assigned task.

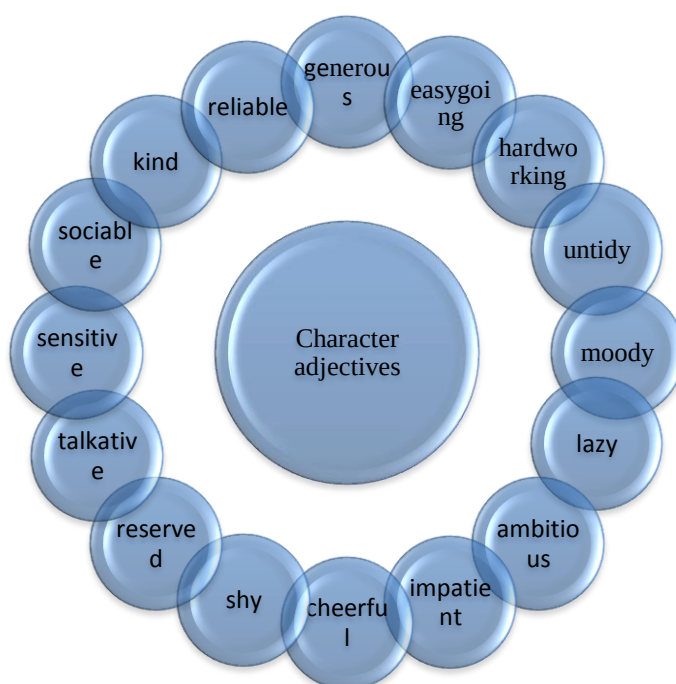
Table 5. Kazakhstan

You can give a similar cluster to the topics like “The United Kingdom”, “The USA”, “China”, “Japan”, “Turkey”, “Korea”, and others.

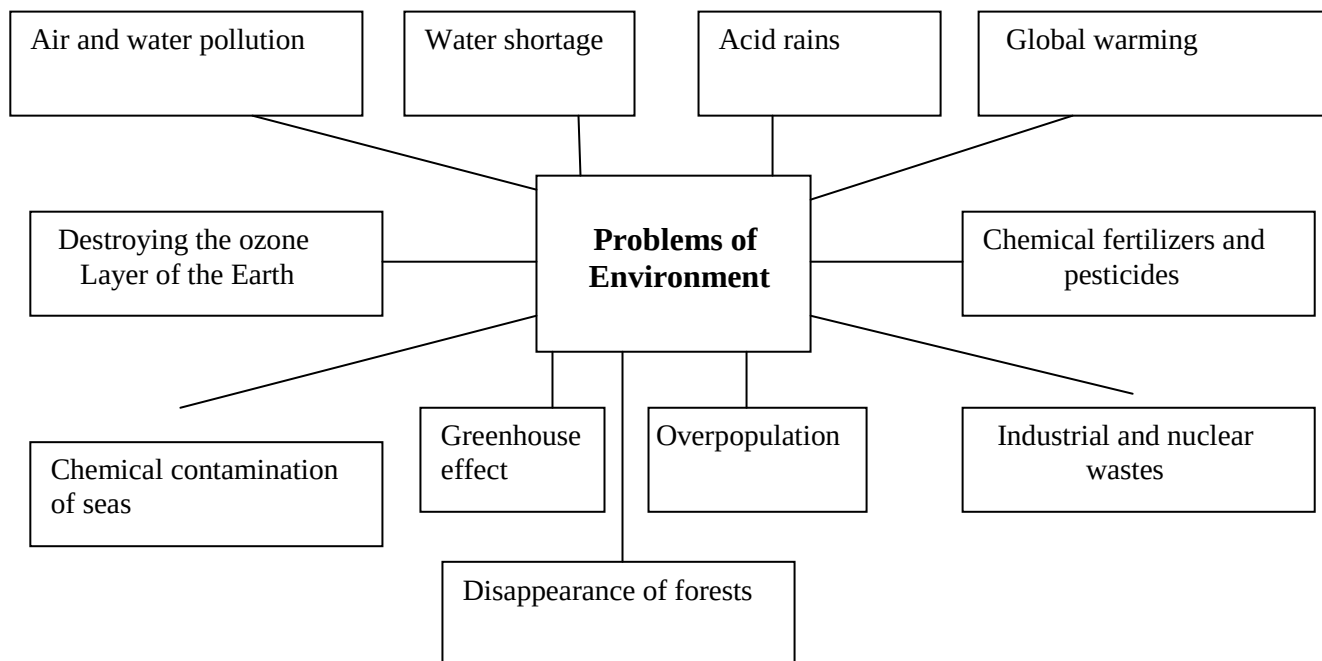
Example 4. The topic “**Describing people**”. Students made up clusters of adjectives that characterize a person. Later they divided them into different categories (synonyms, opposites, affixes, positive and negative connotations, etc.)

Table 6. Character adjectives

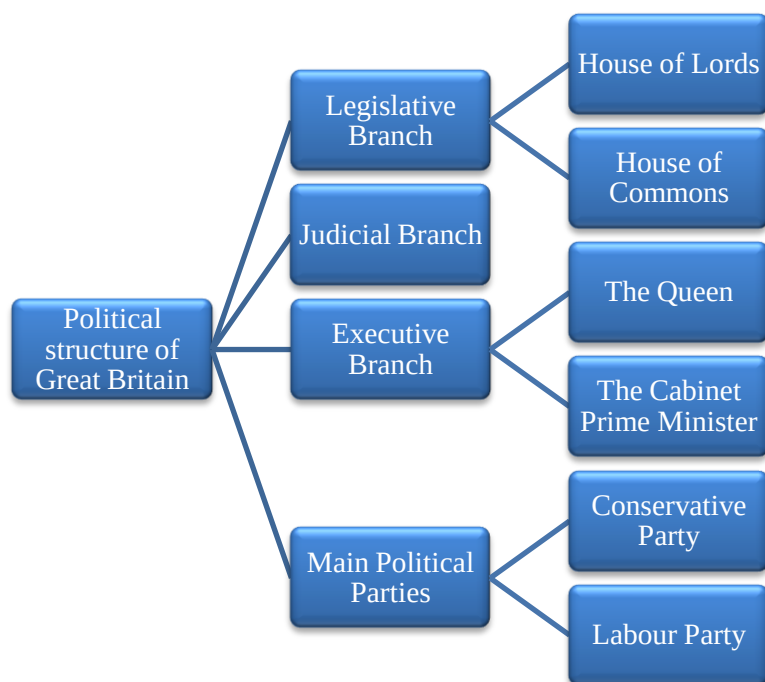
Example 5. During the study of the material “**Environment protection**”, a cluster can be formulated together with students in the course of the study of the theme. This cluster will help students to understand the lesson material as well as remember the terms and be ready with the discussion of the topic.

Table 7. Problems of Environment

Example 6. After studying the theme “**Political structure of Great Britain**”, a teacher gives the students a home task to make a cluster on the given topic. Next lesson the assignment is checked.

Table 8. Political structure of Great Britain

The teacher should record all the ideas of students, not to judge the quality, nor pay attention to the spelling mistakes, but try to build as many links as possible. If necessary, he/she can help them with creating new ideas by asking follow-up questions. It should be borne in mind that clusters composed by small groups will serve as a basis to the ideas of the whole class.

You can apply the method of cluster in an individual reading task, too. This gives the opportunity to comprehend the reading material better, and a teacher can determine the correctness of establishing causal relationships according to the cluster and, if necessary, provide individual assistance to students.

The use of the clustering method is possible on the stage of control as well. Students have to fill in the cluster-scheme which a teacher has prepared beforehand to check the knowledge of a certain set of material. To fill in such a cluster students need to sum up facts clearly and concisely and highlight the main points of the material studied.

Thus, the method of cluster helps to stimulate mental activity, restores the students' knowledge and contributes to a better study of the material. This technology helps to create the classroom conditions for the formation of students' ability to structure the material so that they will be able to formulate their ideas and express their opinions on the problems concerned.

1. <http://www.oxforddictionaries.com>
2. <http://dictionary.reference.com>

Н.А. Ештаева¹, З.А. Тлеугабылова², А.О. Бекалаева³

Применение метода кластер в работе с устными темами по английскому языку

Резюме

В статье рассматриваются некоторые вопросы по применению метода кластер в работе с устными темами по английскому языку. В процессе интерактивного обучения практически все студенты вовлекаются в познавательную деятельность. Студенты делятся знаниями и идеями. В ходе такой работы студенты учатся критическому мышлению, решению различных проблем, активному участию в дискуссиях.

Ключевые слова: интерактивное обучение, кластер, кластерный анализ, объединение тем, систематизация материала

Н.А. Ештаева¹, З.А. Тлеугабылова², А.О. Бекалаева³

Ағылшын тілінде ауызша тақырыптармен жұмыс істеу бойынша қолданылатын кластер амалы

Түйіндеме

Бұл мақалада ағылшын тілінде ауызша тақырыптарды талдау кезінде кластер амалын қолдануы туралы мәселелерді талқылайды. Интерактивті оқыту процесі барысында танымдық іс-әрекетте іс жүзінде барлық студенттер қатысады. Студенттер өз білімдері мен өз ойларын бөлісуге дағдыланады. Осы жұмыс барысында студенттер әр түрлі мәселелерді сыни тұрғыдан ойлауға, түрлі сұрақтарды шешуге, талқылауларда белсенді қатысуға үйренеді.

Түйін сөздер: интерактивті оқыту, кластер, кластерлік талдау, тақырыптар бірлестігі, материалдарды жүйелеу

УДК: 373.016:821.111

АРНАЙЫ ӘДЕБИЕТТЕРДІ ОҚЫТУ

Абдуллаева А.С. – *Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының 2к. магистранты, akerke.abdullaeva.88@mail.ru*

Ғылыми жетекші: Абуов Ж.А. – *Абай атындағы ҚазҰПУ, профессор*

Мақалада арнайы әдебиеттерді оқыту жолындағы кездесетін қиындықтар мен мәселелер жазылған. Оқушылардың арнайы әдебиеттерді оқуға қызығушылықтарын ояту мақсатында мақалада берілген нұсқаулар мен кеңестер көкейкесті болып саналады. Арнайы әдебиеттерді оқыту жұмыстарының танымдық қызметі әртүрлі іс-шараларда оқушылардың ізденімпаздық қабілетінің дамуына көмек береді.

Түйін сөздер: фронтальды форма, ұжымдастырылғандық, оқушы, дағдылану.

Келешек қоғам иелерін жан-жақты жетілген, ақыл-парасаты мол, мәдени, ғылыми өресі озық азамат етіп тәрбиелеу қай кезеңнің де басты мақсаты. Ал білімді, мәдениетті, іскер жастарды тәрбиелеуді бүгінгі ұрпақтың санасына ұстаздық шеберлікпен біртіндеп сіңіру арқылы ғана жүзеге асыруға болады.

Осы орайда, Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050»

стратегиясы: «Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына жолдауында атап айтқандай, бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Осы жолдаудың төртінші бағыты «Білім және кәсіби машық - заманауи білім беру жүйесінің, кадр даярлау мен қайта даярлаудың негізгі бағдары» деп аталады. Мұнда Елбасы қазіргі әлемде жай ғана жаппай сауаттылық жеткіліксіз екендігін, біздің азаматтарымыз үнемі ең озық жабдықтармен және ең заманауи өндірістерде жұмыс жасау машығын меңгеруге дайын болуы керектігін, сондай-ақ балаларымыздың, жалпы барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажеттілігін басты назарға алды [1].

Ал, жасөспірімдердің бойына осы қабілеттер мен машықтарды қалыптастыру үшін мұғалімдердің арнайы әдебиетті оқыту жұмыстарын ұйымдастыра білуінің рөлі орасан зор. Мұндай жұмыстарды ұйымдастыру үшін алдымен арнайы әдебиеттерді оқыту жұмыстарының мазмұны мен формаларын білуіміз қажет. Осы мәселелерге тоқталып өтейік.

Арнайы әдебиеттерді оқыту жұмысының мазмұны. Арнайы әдебиеттерді оқыту жұмысының мазмұнына баланың жеке әлеуметтік тәжірибесі эмоционалды бастан кешірген және жеке басында жүзеге асқан әртүрлі аспектілері кіреді. Арнайы әдебиеттерді оқыту жұмысы мазмұнының ерекшелігі келесі факторлармен сипатталады:

- ақпараттықтан эмоционалдық аспектіге ие болу: тиімді тәрбиелік әсер ету үшін баланың сезіміне, оның уайымына, яғни эмоция арқылы оның санасына көңіл аудару керек;
- сабақтан тыс жұмыстарда білімнің практикалық жағы негізгі маңызға ие болады, яғни сабақтан тыс жұмыстар ең алдымен әртүрлі шеберлік пен дағдыларды жүзеге асыруға бағытталған. Сабақтан тыс жұмыста оқу дағдылары шындалады, жаңалықтар ізденуде өз бетінше жұмыс істеу шеберлігі қалыптасады, әртүрлі сабақтан тыс істер ұйымдастырылады, жан-жақтылықты, бірге еңбек ету, этикалық ережелерді орындау қалыптасады [2].

Арнайы әдебиеттерді оқыту жұмыстарының танымдық қызметі әртүрлі іс-шараларда оқушылардың ізденімпаздық қабілетінің дамуына көмек береді. Арнайы жаттығулар оқушыларды бағдарламалық материалды тереңдетіп оқытуды, олардың логикалық ой-өрісін дамытуды, ойлау мүмкіндігі мен ізденуші қабілетін арттыруды, информатика тарихы бойынша оқушыларға жаңалықтарды хабарлауды орындайды. Арнайы жаттығулар практикалық мазмұны бар есептерде қолданылады, ол оқушыларды модельдеу және бағдарламалық құралдарды жасауға үйретеді.

Оқушыларды тәрбиелеуде мектепте арнайы әдебиеттерді оқытуды ұйымдастырудың рөлі зор. Бұл жұмыс оқушыларға кітапты білім көзі ретінде пайдалануға және оқу мәдениетін меңгеруге көмектеседі. Жоғарғы сынып оқушыларына тек көркем-әдеби бағыт ғана емес, ғылыми-танымдық, анықтамалық, сонымен қатар, түрлі кәсіби бағыт беретін қызықты кітаптарды ұсыну қажет. Конференциялар мен әртүрлі пікірталастардың, библиография бойынша ізденістердің пайдасы зор. Бұл жұмыстың түрі баяндамалар мен рефераттар дайындау кезінде іске асады. Демалыс уақытындағы (ойын-сауық) істер қызметі оқушылардың толыққанды демалуын ұйымдастыру, ұжымдағы ізгілік, достық атмосферасының болуын қамтамасыз етеді. Осы формалардың түріне КТК, "Компьютерлік ойын" және т.б. жатады. Сабақтан тыс жұмыстарда танымдық және ойын-сауық аспектілері жиі біріктіріледі. Мысалы "Ғажайыптар алаңы", "Қызықты информатика", фантазерлер сайысы, сұрақ-жауаптар және т.б. Бұл аспектілердің қайсысы жоғарғы деңгейде екенін анықтау үшін, мұғалімдер олардың мақсатын, тапсырмаларын, артықшылығын салыстыра отырып бақылайды.

Арнайы әдебиеттерді оқыту жұмыстарында еңбек істерінің қызмет түрлері көп болып келеді. Мұғалім үшін еңбек ісін ұйымдастыруда кейбір қиындықтар туады, бірақ оның күш жігері тәрбиелік нәтиже береді, оқушылардың әртүрлі іспен айналысуына көмектеседі. Сабақтан тыс

жұмыстарда оқу құралдарын жасауды ұйымдастыруға, кабинетті көркемдеуге және педагогтің бағдарламалық құралдарын шығаруға болады.

Шығармашылық қызмет оқушылардың бейімдік қабілетін дамытады, шығармашылық потенциалын ашады. Шығармашылық қызметтің формалары бағдарламашылар сайысында, компьютерлік графика көріністерінде, шығармашылық жобаларда және т.б. айқындалады. Сабақтан тыс және мектептен тыс жұмыстарда тәрбие мәселесі ең алдыңғы орында тұрады, басты мәселенің бірі ол оқушылардың көпшілік алдында өз міндетін сезінуі және оны орындауды күнделікті әдетке айналдыру тұрады.

Эстетикалық тәрбие бойынша арнайы әдебиеттерді оқыту жұмыстарының оқушыларды жан-жақты дамытуда маңызы өте зор. Мектепте эстетикалық тәрбие берудің жалпы мәселелеріне: эстетикалық сезімі мен эстетикалық талғамын қалыптастыру, жағымды жаңалықты қабылдай білу, онымен рахаттану, қоршаған ортаға оны ендіру, табиғаттағы әдемілікті дұрыс ойластыруды дамыту, қоғамда және адамның іс-қимылында, шығармашылық қабілетін, көркемөнерлік ой-өрісін дамыту; оқушыларды өнердің жан-жақты түрімен таныстыру жатады. Бұл тапсырмаларды шешу үшін көркемөнерлік жұмыстарда тәрбиелеуді талап ету керек, оқушыны көркемдік істердің барлық түрімен айналысуына үйрету керек [2].

Әрбір мектеп пен білім ұйымдары сабақтан тыс жұмыстарының мазмұнын өз мүмкіндіктеріне байланысты анықтай алады. Сабақтан тыс жұмыстардың мазмұны барлық мектепте бірдей емес. Оларға мына келесі ықпалдар әсер етеді:

- 1) Мектептің дәстүрі мен ерекшеліктері.
- 2) Жас ерекшеліктері, сыныптары, оқушының жеке ерекшеліктері.
- 3) Мұғалімнің өзіне тән ерекшелігі, қызығушылығы, бейімделуі, ұстанымы.

Арнайы әдебиеттерді оқыту жұмыстарының формалары мен құралдары.

Арнайы әдебиеттерді оқыту жұмыстарының формаларының көптігі оның мазмұнының кеңдігі мен әртүрлілігіне байланысты. Арнайы әдебиеттерді оқыту жұмыстарының формалары деп - оның мазмұнының жүзеге асырылатын жағдайларын айтады.

Арнайы әдебиеттерді оқыту жұмысының формалары өте көп. Бұл көп түрлілік олардың жіктелуінде қиындықтар туындатады, сондықтан олардың бірыңғай жіктелуі жасалмаған.

Әсерлесу объектісі және бағыттары бойынша, оқыту мен тәрбиелеу міндеттері бойынша жіктелуі бар (1-сурет).

1-сурет. Арнайы оқыту жұмыстарының формалары

Арнайы әдебиеттерді оқыту жұмысының кез келген формасы қалай болғанда да, адамгершілік, ақыл-ойлық, физикалық, экологиялық, экономикалық және т.б. оқыту, тәрбиелеу және дамыту міндеттерін шешуге жағдай жасайды. Осыған байланысты, арнайы әдебиеттерді оқыту жұмысының әсер ету объектісі бойынша жіктелуін қарастырайық [3].

Жеке жұмыс – жеке оқушылардың өзін-өзі тәрбиелеуіне, мұғалімнің және ұжымның тапсырмаларын орындауға бағытталған өз бетінше жұмысы. Бұл жұмыс оқу бағдарламасына кірмейді. Жеке жұмыстың мәні баланы әлеуметтендіруде, оның өзін-өзі дамытып, тәрбиелеуіне қажеттілігін қалыптастыруда болып табылады.

Жеке сабақтан тыс жұмыстағы жалпы мақсат – нақты тұлғаның толыққанды дамуы үшін педагогикалық жағдайлармен қамтамасыз ету. Оған оң Мен-концепциясын қалыптастыру және жеке потенциалын, әртүрлі қырларын дамыту арқылы қол жеткізіледі.

Арнайы әдебиеттерді оқыту жұмысының басқа түрі – оның жаппай формалары. Оларды оқушылардың іс-әрекетінің сипатымен ерекшеленетін екі үлкен топқа бөлуге болады.

Бірінші топ – фронтальды форма. Оқушылардың іс-әрекеті «қатар» қағидаты бойынша ұйымдастырылады: олар бір-бірімен өзара әрекеттеспейді, әрқайсысы бірдей істі өз бетінше қатар жүзеге асырады. Педагог әр балаға бір мезгілде әсер етеді. Кері байланыс оқушылардың

шектеулі санымен ғана жүзеге асырылады. Сондықтан, жалпысыныптық сабақтардың көпшілігі осы қағидат бойынша ұйымдастырылады.

Екінші топ – ұжымдық форма. Сабақтан тыс жұмыстар формаларының бұл тобы «бірге» қағидатымен сипатталады. Әрбір қатысушы жалпы ортақ мақсатқа жету үшін өз рөлін орындайды және жалпы нәтижеге өз үлесін қосады. Нәтиже әр оқушының іс-әрекетіне тәуелді болады. Мұндай ұйымдастыру үдерісінде оқушылар бір-бірімен тығыз байланысуы керек. Мұндай іс-шара ұжымдық жұмыс деген атқа ие болды, ал сабақтан тыс жұмыс – ұжымдық сабақтан тыс жұмыстар болып табылады. Педагог әр балаға жеке әсер етпейді, ол оқушылардың өзара байланысуына әсер етіп, олардың мұғаліммен және оқушылармен жақсы кері байланыс жасауына жағдай жасайды. «Бірге» қағидаты бойынша іс-шаралар жұптар түрінде, кіші топтар, сыныптар түрінде жүзеге асырылады.

Бірінші топ педагог үшін оңай ұйымдастырылатындығымен ерекшеленеді, бірақ ұжымдық әрекет жасау дағдысын аз қалыптастырады. Екінші топ серіктестік жасау, бір-біріне көмектесу, өзіне жауапкершілік алу шеберлігін дамыту үшін таптырмайды. Алайда төменгі сынып оқушыларының жас ерекшелігіне байланысты ұжымдық формаларын ұйымдастыру педагогтан үлкен уақытты шығындауды және арнайы ұйымдастырушылық шеберлікті талап етеді. Осы жағы педагог үшін қиындық тудырады. Әр бағыттың өзінің артықшылықтары мен кемшіліктері бар, олар бір-бірімен байланысты және бір-бірін толықтырады.

Арнайы әдебиеттерді оқыту жұмысының формасын таңдаған кезде, оның мақсатына, міндетіне, қызметіне байланысты оқу-тәрбиелік маңызын бағалау керек.

Жаппай сабақтан тыс жұмыс формалары педагогқа әрбір оқушыға ұжым арқылы қосымша әсер етуге мүмкіндік береді. Олар басқаны түсіну, ұжымда өзара байланыс орнату, өз құрдастарымен және үлкендермен серіктес болу шеберлігін дамытуға жағдай жасайды [4].

Қорыта келе, қазіргі таңда арнайы әдебиеттерді оқытуды қолдануда үлкен тәжірибе жинақталған. Алайда бұл істің тиімді болуын өздігінен жүзеге асыра алмайды. Маңыздысы, оның мазмұнының пайдалы болуы, сондай-ақ бұл жерде мұғалімнің педагогикалық шеберлілігінің маңызы шешуші рөл атқарады.

Сабақтан тыс жұмыс құралдары оқыту, тәрбиелеу және дамыту құралдары болып табылады.

Оларды таңдау сабақтан тыс қосымша әдебиеттерді оқыту жұмысының формасы мен мазмұнына қарай жүзеге асады.

1. ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан-2050» стратегиясы: Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына жолдауы// Егемен қазақстан, Астана, 14.12.2012.
2. Вульфов Б.З., Поташник М. М. Организатор внеклассной и внешкольной воспитательной работы. - М.: Просвещение, 1983. –192 с.
3. Василевский А.Б. Задания для внеклассной работы по математике. - Минск: Нар.асвета, 1988. –175 с.
4. Малев В.В., Малева А.А. Внеклассная работа по информатике: Учебно-методическое пособие для студентов физико-математического факультета. – Воронеж: ВГПУ, 2003. –152 с.

Резюме

Абдуллаева А.С. – магистрант 2к. *Иностранный язык: два иностранных языка*,
akerke.abdullaeva.88@mail.ru

Научный руководитель: Абуов Ж.А. – профессор в КазНПУ имени Абая

Обучение специальных произведений

В статье рассматриваются пути развития навыков чтения специальных литератур учащимся, и возникающие проблемы. Даются советы для правильного переподания и понимания текста, и виды упражнений. Статья выделяет важность выбора материалов для чтения. Чтение непосредственно способствует развитию интеллекта и самостоятельности учащихся.

Ключевые слова: фронтальная форма, кооперативность, обучающийся, приобретать навыков.

Summary

Abdullaeva A.S. – the 2nd course master of the specialty Foreign Language: two foreign languages
akerke.abdullaeva.88@mail.ru

Supervisor: Abuov Zh.A. – professor at KazNPU after Abay

Reading special literatures

The article reveals the ways of developing the reading skills of the learners and the arising problems. It has types of exercises and directions to lead to read in right way. The article underlines the importance of the choosing materials. Reading special texts obviously leads to motivate the pupils to read and keep reading.

Key words: frontal form, cooperativity, pupils, to develop the skills.

ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

А.С. Мукашева- кандидат филологических наук, профессор

Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая

Институт полиязычного образования

Кафедра профессиональной иноязычной коммуникации и переводческого дела

aisha_kaznpu@mail.ru

г.Алматы, Республика Казахстан

Данная статья посвящена вопросу применения информационных технологий и их роли в процессе обучения иностранному языку. В статье рассматриваются вопросы применения информационных технологий в процессе обучения иностранному языку. Автором раскрыты понятия информационных технологий, компьютерных технологий, мультимедийных технологий, глобальной сети Интернет, а также описаны преимущества применения данных

технологий в процессе обучения иностранному языку. Автором описана практика применения информационных технологий в процессе обучения иностранным языкам, которая получила широкое распространение на базе Института полиязычного образования Казахского национального педагогического университета имени Абая, благодаря чему данное учебное заведение имеет лингафонный кабинет с достаточным количеством компьютеров с доступом в Интернет, что позволяет более эффективно решить целый ряд лингводидактических задач.

Ключевые слова: поликультурная и полиязычная компетенции, компьютерные технологии, интернет, информационные технологии, обучение иностранному языку, дидактические цели

По текущему состоянию развития системы образования Республики Казахстан одной из основных задач образовательного процесса становится формирование поликультурных и полиязычных компетенций обучающихся. Активное внедрение и широкое использование средств информационных и коммуникационных технологий на занятиях иностранного языка определяет их стремительное внедрение в учебный процесс и способствует модернизации образовательного пространства высшего учебного заведения.

В современных условиях информационного общества и глобальной информатизации науки и образования важной составляющей педагогического мастерства учителя становится его соответствие уровню развития науки и техники, его умению решать профессиональные задачи с применением информационных технологий.

Отвечая на вопрос о том, что в себя включает понятие информационные технологии, можно нельзя дать однозначного ответа, но наиболее полным для меня видится следующее определение: информационные технологии – это «система методов и способов сбора, накопления, хранения, поиска, передачи, обработки и выдачи информации с помощью компьютеров и компьютерных линий связи» [1, с.19].

Применение компьютеров в процессе обучения иностранному языку существенно повышает интенсивность образовательного процесса. Интерактивное обучение с использованием специальных обучающих компьютерных программ способствует реализации целого комплекса методических, педагогических, дидактических, психологических принципов, делая процесс обучения более интересным. При этом компьютеризация обучения иностранным языкам дает возможность учитывать темп работы каждого студента. В это же время происходит преобразование ценностно-смысловой сферы обучаемого, увеличивается его познавательная деятельность, что, несомненно, способствует эффективному повышению уровня знаний и умений.

Таким образом «внедрение информационных технологий способствует достижению основной цели модернизации образования – улучшению качества обучения, увеличению доступности образования, обеспечению гармоничного развития личности, ориентирующейся в информационном пространстве, приобщенной к информационно-коммуникационным возможностям современных технологий и обладающей информационной культурой» [2, с.55].

В обучении иностранному языку получили определенное развитие мультимедийные технологии, основными функциями которых являются обработка, хранение и передача звука,

текста и видео. Уже сегодня невозможно представить образовательный процесс без использования мультимедийных презентаций, поэтому именно проектная деятельность является важнейшей стороной использования информационных технологий на уроках иностранного языка. Метод проектов – это «способ достижения дидактической цели через детальную разработку проблемы (технологии), которая должна завершиться вполне реальным, осязаемым практическим результатом, оформленным тем или иным образом; это совокупность приёмов, действий учащихся в их определённой последовательности для достижения поставленной задачи – решения проблемы, лично значимой для учащихся и оформленной в виде некоего конечного продукта» [3, с.32]. Именно благодаря проектной деятельности студенты могут самостоятельно выбрать тему своей исследовательской или творческой работы, используя различные источники информации с возможностью выбора способа ее демонстрации. Кроме того, с помощью метода проектов учащимся предоставляется прекрасная возможность использовать иностранный язык в ситуациях повседневного общения.

Следует отметить, что мультимедийные технологии наиболее продуктивно отвечают дидактическим целям занятий. Учебный аспект предполагает осознание обучающимися учебного материала, развивающий аспект определяет развитие познавательного интереса учащихся, творческих способностей, способностей к сравнению, сопоставлению, формированию заключений, а воспитательный аспект способствует обеспечению стимулирования речемыслительной деятельности учащихся и их социальной активности.

Использование Интернет-технологий в процессе обучения иностранным языкам предполагает увеличение контактов с реальными партнерами – носителями языка, дает возможность обмениваться социокультурными ценностями, является стимулом к усиленному изучению иностранного языка, к преодолению коммуникативного барьера и развитию творческого потенциала.

Итак, сфера применения глобальной сети Интернет в обучении иностранному языку:

- для поиска необходимой информации учащимися в рамках проектной деятельности;
- для самостоятельного изучения иностранного языка;
- для развития творческого потенциала учащихся (участие в различных конкурсах, викторинах, конференциях);
- для дистанционного изучения иностранного языка под руководством педагога;
- для поиска необходимого материала во время подготовки к занятиям.

Практика применения информационных технологий в процессе обучения иностранным языкам получила широкое распространение на базе Института полиязычного образования Казахского национального педагогического университета имени Абая, благодаря чему наш ВУЗ имеет лингафонный кабинет с достаточным количеством компьютеров с доступом в Интернет, что позволяет более эффективно решить целый ряд лингводидактических задач, к которым относятся:

- развитие умений аудирования с помощью оригинальных звуковых материалов глобальной сети, контроль правильности прослушанного материала;

- развитие рецептивных грамматических умений чтения, используя тексты Интернет разного уровня сложности, обучение технике чтения вслух, совершенствование лексических и грамматических навыков чтения, развитие умений выделения в тексте основной, второстепенной и других видов смысловой информации, контроль понимания прочитанного текста;
- развитие грамматических умений продуктивного письма, активизация грамматических навыков с помощью тестовых программ, использование справочно-информационной литературы по грамматике;
- формирование навыков письма, написание сочинений, эссе, рефератов и других видов работ совместного творчества;
- развитие умений говорения с использованием веб камер, развитие умений монологической и диалогической речи для обсуждения проблемы, представленной педагогом;
- пополнение лексического запаса учащихся с учетом социально-политического устройства общества, культуры и традиций государства, контроль уровня словарного запаса учащихся с помощью тестовых, игровых обучающих программ сети Интернет;
- развитие лексико-грамматических умений перевода и контроль правильности перевода;
- расширение кругозора учащихся на основе лингвострановедческого материала глобальной сети, включающий в себя особенности культуры, традиций страны изучаемого языка, речевой этикет, особенности речевого поведения народа в ситуациях общения;
- обучение различным видам анализа текста;
- формирование устойчивой мотивации к изучению иностранного языка с помощью различных материалов сети Интернет.

Однако, следует подчеркнуть, что несмотря на все преимущества информационных технологий, они не могут полностью заменить учителя иностранного языка, особенно в части воспитательных функций преподавателя, которые не могут быть реализованы посредством информационных технологий. Таким образом, информационные технологии – это способ поддержки познавательной деятельности студента.

Обучающие программы по иностранному языку способствуют росту мотивации учащихся по предмету, развитию умений аудирования, чтения, говорения, письма, выработке навыков контроля и самоконтроля учащихся.

В завершении хотелось бы сказать, что накопленный опыт применения информационных технологий в обучении иностранному языку, позволяют сделать следующие выводы:

1) Современные компьютерные телекоммуникации обеспечивают передачу знаний и доступ к разной учебной информации гораздо быстрее и эффективнее, чем традиционные средства обучения.

2) Обучение с использованием информационных технологий можно смело отнести к новым педагогическим технологиям. Меняется позиция преподавателя – он перестает быть

единственным источником знаний, а становится организатором процесса поиска, переработки информации и координатором исследования и создания творческих работ студентов.

3) Информационные технологии и, в частности, Интернет развивают общеучебные навыки учащихся, связанные с такими мыслительными операциями, как анализ, синтез, абстрагирование, сравнение, сопоставление, обобщение, а также механизмы вероятностного и смыслового прогнозирования, языковую догадку, их лингвистическую наблюдательность.

4) Обучая студентов языку, Интернет-ресурсы помогают преподавателю в формировании продуктивных умений и навыков разговорной речи, обеспечивая подлинную заинтересованность учащихся в результатах обучения. Задача преподавателя – научить студентов спонтанно и адекватно реагировать на высказывания носителей языка или одноклассников, выражая свои чувства и эмоции, подстраиваясь или перестраиваясь на ходу, т. е. осуществляется деятельный подход в обучении иностранному языку[4, с. 28-33].

5) Интернет развивает социальные и психологические качества обучающихся: их уверенность в себе и способность работать как индивидуально, так и в коллективе, создавая при этом благоприятную для обучения атмосферу сотрудничества и выступая как средство интерактивного подхода.

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – ИКАР, 2009. С.19
2. Информационные технологии в образовании-2007. Сборник научных трудов участников VII научно-практической конференции-выставки 30–31 октября 2007г. – Ростов н/Д: Ростиздат, 2007. С.55
3. Селевко Г.К. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств. – М.: НИИ школьных технологий, 2005.С.32
4. Артамонова Л.А., Архипова М.В. Инновации в обучении английскому языку студентов неязыковых вузов // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. 2012. №2. С. 28 — 33.

Түйіндеме

А.С. Мукашева- ф.ғ.к., доцент Абай атындағы ҚазҰПУ

Шет тілін оқытуда ақпараттық технологияларды қолдану

Берілген мақалада жаһандық білім беру кеңістігіндегі жоғары мектеп педагогының инновациондық технологиялар шетел тілінде білім беру қарастырылған.

Түйін сөздер: көптілді құзыреттілік, компьютерлік технологиялар, интернет, ақпараттық технологиялар, шет тілін оқыту, дидактикалық мақсаттар

Summary

Mukasheva A.S.-candidate of philology sciences , associate professor. KazNPU

The use of informative technology in Teaching Foreign Language

This article focuses on the application of information technologies and their role in the process of learning a foreign language. The article deals with the application of information technology in the process of learning a foreign language. The author discloses the concept of information technology, computer technology, multimedia technology, the global Internet, and describes the advantages of using these technologies in the process of learning a foreign language. The author describes the practice of application of information technologies in the process of learning foreign languages, which is widely used at the Institute of multilingual education of the Abai Kazakh National Pedagogical University.

Key words: multilingual competences, computer technologies, internet, information technologies, teaching foreign language, didactic aims

УДК:811.111/1

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И МЕТОДЫ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ВУЗАХ

Мамырбаева М.З.- магистр, ст.преп. КазНПУ им. Абая, mamyrbayeva-madi@mail.ru

В статье рассматривается использование современных технологий в обучении иностранному языку. Статья содержит материал о преимуществах и перспективах использования описанных технологий в процессе обучения в вузе, которые могут рассматриваться в качестве альтернативных средств оценки уровня достигнутых студентами результатов в их учебной деятельности и личностном росте. В XXI веке наметилась устойчивая тенденция к переориентации системы высшего образования на новые ценности. В последние годы все чаще поднимается вопрос о применении новых информационных технологий в обучении. Это не только новые технические средства, но и новые формы и методы преподавания, новый подход к процессу обучения.

Ключевые слова: современные технологии, коммуникативная культура, познавательная деятельность, методика обучения

В XXI веке наметилась устойчивая тенденция к переориентации системы высшего образования на новые ценности. В последние годы все чаще поднимается вопрос о применении новых информационных технологий в обучении. Это не только новые технические средства, но и новые формы и методы преподавания, новый подход к процессу обучения. Основной целью обучения иностранным языкам является формирование и развитие *коммуникативной культуры* обучающихся, обучение практическому овладению иностранным языком.

Задача преподавателя состоит в том, чтобы создать условия практического овладения языком для каждого обучающегося, выбрать такие методы обучения, которые позволили бы каждому студенту проявить свою активность, свое творчество. А также, задача преподавателя - активизировать познавательную деятельность будущего специалиста в процессе обучения иностранным языкам.

Сегодня выпускник высшей школы должен быть конкурентоспособным, востребованным на рынке труда, что априори предполагает высокий уровень его общего развития, владение информационно-коммуникационной компетенцией, высоким профессионализмом, способностью принимать самостоятельные решения, нестандартностью мышления и продуктивной адаптацией к изменяющимся условиям [1.5].

Все это приводит к тому, что в настоящее время педагогическая деятельность должна носить инновационный характер, что является одним из существенных факторов успешной образовательной деятельности любого учебного заведения. Действительность такова, что именно инновационная деятельность, с одной стороны, создает основу для создания конкурентоспособности того или иного учреждения на рынке образовательных услуг, с другой - определяет направления профессионального роста педагогических кадров, творческого поиска каждого педагога, реально способствующего личностному росту обучающихся [1.7].

В связи с этим задача преподавателя вуза состоит в том, чтобы создавать все условия для практического овладения языком каждым студентом. Это предполагает выбор таких методов обучения, которые позволили бы ему проявлять свою активность и свое творчество. На это и направлены современные инновационные технологии, связанные с использованием различных информационных технологий и интернет-ресурсов.

Современные педагогические технологии такие, как *обучение в сотрудничестве, проектная методика, использование новых информационных технологий, интернет-ресурсов, технология развития критического мышления* помогают реализовать личностно-ориентированный подход в обучении, обеспечивают индивидуализацию и дифференциацию обучения с учетом способностей обучающихся, их уровня обученности. Формы работы с компьютерными обучающими программами на уроках иностранного языка включают: изучение лексики; отработку произношения; обучение диалогической и монологической речи; обучение письму; отработку грамматических явлений.

Среди большого количества определений данного понятия приведем трактовку педагогической технологии, предложенную отечественным исследователем Б.Т. Лихачевым: это совокупность психолого-педагогических установок, определяющих специальный набор и компоновку форм, методов, способов, приемов обучения, воспитательных средств, образующих организационно-методический инструментарий педагогического процесса [2.15]. Исходя из этого, среди перечня различных педагогических технологий наиболее уверенно прошли проверку временем следующие: разноуровневое обучение; обучение в сотрудничестве (cooperative learning); индивидуальный и дифференцированный подход к обучению; метод проектов [2.17]. Все они способствуют развитию инноваций в образовании, предполагающих совершенствование педагогических технологий и связанных с ними методов, приемов и средств обучения, развивающих у студентов умение мотивировать действия и самостоятельно ориентироваться в получаемой информации; формирование у них творческого мышления и раскрытие их природных способностей.

Педагогические технологии связаны с широким применением новых информационных технологий, которые дают возможность в полной мере раскрыть дидактические функции этих методов и реализовать заложенные в них потенциальные образовательные возможности. Таким образом, студентам должны быть созданы благоприятные условия для использования технологических возможностей современных средств связи как для поиска и получения информации, так и для развития познавательных и коммуникативных способностей и формирования у них умения оперативно принимать решения в сложных ситуациях. Данный процесс наиболее успешно протекает с помощью использования информационных и коммуникационных технологий обучения, включающих специфические способы и технические средства (компьютеры, аудио- и видео средства, телекоммуникационные сети и т.д.) для работы с информацией. Этот вид педагогических технологий обозначают сегодня термином «компьютерные технологии обучения», которые продолжают развивать идеи программированного обучения, открывая новые технологические возможности процесса обучения, связанные, например, с определенными преимуществами компьютеров и телекоммуникаций [3.7].

По последним данным, предоставленным, в частности, сетью Интернет, в настоящее время крупнейшие вузы Казахстана максимально используют инновационные технологии в процессе обучения; периодически проводят семинары и конференции по внедрению у себя инновационных технологий. В них принимают участие как специалисты учреждений высшего профессионального образования, так и учителя общеобразовательных школ. Подчеркнем, что

образование в вузах, применяющих инновационные технологии, всегда открыто современным научным исследованиям. В учебном плане таких вузов обязательно присутствуют такие формы обучения, как проектные разработки, тренинги, стажировки на производстве, а также участие в научно-исследовательских организациях.

Рассматривая в связи с этим технологический аспект образования в вузах, отметим, что в них в настоящее время наиболее широко используются личностно ориентированные и информационные технологии обучения. Личностно ориентированные технологии представлены технологиями дифференциации и индивидуализации обучения, проектными технологиями и т.д. Основными формами использования информационных технологий являются следующие:

- 1) мультимедиауроки, которые проводятся на основе компьютерных обучающих программ;
- 2) уроки на основе авторских компьютерных презентаций в ходе лекций, семинаров, лабораторных работ, докладов студентов. Так, с помощью компьютерной программы PowerPoint преподаватели организуют серии мультимедийных уроков, учебных модулей, электронных учебных пособий, которые позволяют интегрировать аудиовизуальную информацию, представленную в различной форме - графика, слайды, текст, видеофильм и т.д.;
- 3) тестирование на компьютерах;
- 4) телекоммуникационные проекты, работа с аудио- и видеоресурсами в режиме онлайн;
- 5) дистанционное обучение, включающее все формы образовательной активности, осуществляемые без личного контакта учителя и ученика. В глобальной сети Интернет представлены сегодня практически любые образовательные услуги начиная от краткосрочных курсов повышения квалификации и заканчивая полноценными программами высшего образования;
- 6) работа с интерактивным планшетом Smart Board;
- 7) голосовой чат по локальной сети, используемый для обучения фонетике. Так, для реализации чата применяются бесплатные программы Net Speakerphone или Speaker, позволяющие общаться в любом режиме: учитель-ученик, ученик-ученик, режим конференции;
- 8) лингафонные устройства, которые включают в себя преподавательскую консоль и рабочие места студентов, а также оборудование по одной из следующих схем: аудиопассивной, аудиоактивной или аудиокомпаративной. Аудиопассивные устройства имеют целью предоставить студентам возможность прослушивать фонограммы; аудиоактивные устройства позволяют студентам не только прослушивать фонограммы, но и самим тренироваться в громкой речи, то есть в говорении; аудиокомпаративные устройства позволяют записывать свою речь на магнитофон, а затем прослушивать эту запись и сравнивать ее с образцовой) [4.25].

Все это направлено на создание иноязычной среды в процессе обучения иностранным языкам, для достижения чего и используются технические средства обучения. Так, например, компьютерные обучающие программы на занятиях по иностранному языку позволяют осуществлять следующие формы работы: отработка произношения; работа над грамматическим материалом; расширение словарного запаса; обучение письму; обучение монологической и диалогической речи и т.д.

Сегодня, как известно, приоритет в поиске информации все больше отдается Интернету, который предоставляет широкий выбор источников информации, столь необходимый в образовательном процессе. Сюда можно отнести базовую информацию, размещенную на Web- и FTP-серверах сети; оперативную информацию, пересылаемую по электронной почте; разнообразные базы всевозможных информационных центров; информацию о книгах и журналах, распространяемых через Internet-магазины и т.д. Отсюда информационные ресурсы сети Интернет органично интегрируются в учебный процесс, помогая решать различные дидактические задачи на занятиях по иностранному языку, например такие, как:

- формирование навыков чтения;
- пополнение своего словарного запаса изучаемого языка;
- совершенствование умения письменной речи, например при составлении ответов своим партнерам по общению;

- совершенствование аудирования на основе оригинальных звуковых текстов сети Интернет;
- знакомство с культурой, речевым этикетом, особенностями речевого поведения страны изучаемого языка;
- совершенствование умения монологического и диалогического высказывания;
- формирование мотивации к иноязычной речевой деятельности и знанию специфики академического письма [5.37].

При решении этих задач создаются реальные условия для расширения студентами своего кругозора, самообразования, умения организовывать самостоятельную и поисково-исследовательскую работу. В связи с этим исследователь И.Г. Захарова предлагает создание интернет-библиотеки для облегчения поиска в сети Интернет. Однако для эффективной работы такого ресурса важно подготовить вспомогательные страницы, содержащие наиболее ценные источники информации по изучаемой проблематике [6.8]. Здесь важно понять, как отмечает Ю.Н. Вережкина-Рахальская, что информационные интернет-ресурсы по любой тематике способствуют и формированию коммуникативной компетенции [7.45]. Хотя эти ресурсы и не являются учебным материалом, тем не менее они дают возможность работы в сети с аутентичными текстами, что является мотивационным источником для студентов, а значит может быть использовано в учебном процессе. Поэтому возможность увидеть, прочитать, прослушать аутентичный материал и далее самим общаться с носителями языка формирует самостоятельное творческое и критическое мышление. В этом плане можно предложить электронные версии газет, большинство которых имеют свои web-страницы. Это, в частности, страничка MEDIA LINKS, имеющая ссылки к множеству изданий, например таких, как The Times, The Guardian, The Washington Post. К сказанному также добавим, что онлайн-работа с газетой предоставляет уникальные возможности и для формирования межкультурной коммуникации, когда студенты могут принять участие в обсуждении заинтересовавших их проблем.

Таким образом, возможности использования интернет-ресурсов огромны, поскольку они создают условия для получения необходимой студентам информации, находящейся в любой точке земного шара, будь то новости из жизни молодежи, статьи из газет и журналов, страноведческий материал и т.д.

Однако важно понять, чтобы каждый преподаватель следовал следующему положению: компьютер в учебном процессе не является механическим педагогом или его заместителем; он представляет собой средство, усиливающее и расширяющее возможности его образовательной деятельности. Преподаватель в данном случае организует познавательную деятельность студентов, стараясь интерактивно использовать, например, ситуационные модели обучения; применять креативные методы, включая новейшие методики («кейс-стади», ролевые игры, деловые игры, диалоги, диспуты, семинары, конференции, защиту рефератов и т.д.) с тем, чтобы с помощью инновационных технологий обучения решать проблемы качества обучения.

Заключение

Современная действительность предъявляет все более высокие требования уровню практического владения иностранным языком. В связи с этим использование инновационных образовательных технологий предоставляет огромные возможности для повышения эффективности процесса обучения. Рассмотренные в статье информационные и мультимедийные обучающие программы, как показывает практика, имеют преимущества перед традиционными методами обучения, поскольку не только позволяют тренировать те или иные виды речевой деятельности, сочетая их в различных комбинациях, но и способствуют реализации индивидуального подхода и повышению самостоятельности студентов. К этому добавим, что использование инновационных технологий в процессе обучения иностранному языку позволяет также качественно повышать и общекультурное развитие студентов, способствуя дальнейшему совершенствованию их навыков владения компьютерной техникой. Это содействует формированию языковых компетенций, повышению мотивации в изучении

иностранного языка. Отсюда использование инновационных технологий в обучении иностранным языкам несет в себе огромный педагогический потенциал, позволяющий переводить овладение иностранным языком в живой творческий процесс.

1. Сиразеева А.Ф., Валеева Л.А., Морозова А.Ф. Инновационные технологии обучения иностранному языку в Вузе // Современные проблемы науки и образования. –2015. –№3.
2. Лихачев Б.Т. Педагогика: Курс лекций. Учеб. пособие. М., 1998, -С.493-494
3. Педагогика и психология высшей школы: Учебное пособие. – 3-е изд., перераб. и доп. –Ростов н/Д:Феникс, 2006.-С.186-251
4. Щукин А.Н. Современные интенсивные методы и технологии обучения иностранным языкам: Учебное пособие. – М.: Филоматис, 2008. –С.151-153
5. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам: Пособие для учителя. – 3-е изд., перераб. И доп. – М.: АРКТИ, 2004. – 192 с. (Метод. биб-ка).
6. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании: Учеб.пособие для студ.высш.пед.учеб.заведений. –М.: Издательский центр «Академия», 2003. -192 с.
7. Вережкина-Рахальская Ю.Н. Интернет-ресурсы как средство оптимизации изучения иностранного языка// Высшее образование сегодня, 2006, №12. –С.58-59

Түйіндеме

Мамырбаева М.З.- магистр, аға оқытушы, АбайҚазҰПУ, mamyrbayeva-madi@mail.ru

ЖОО-да шетел тілін оқытудағы қазіргі заман технологиялары мен әдістері

Мақалада шетел тілін оқытудағы қазіргі заман технологияларының қолданылуы қарастырылады. Сонымен қатар мақалада осы аталған технологияларды ЖОО-да білім беруде қолданудың артықшылықтары мен келешегі туралы ақпарат берілген. Бұл аталған әдістер студенттердің оқу қызметі және жеке даму деңгейін баламалы түрде бағалау тұрғысынан қарастырылады. ХХІ ғасырда жоғары білім беру жүйесін жаңа құндылықтармен бағдарлаудың тұрақты үрдісі байқалады. Соңғы жылдары оқытуда жаңа ақпараттық технологияларды қолдану мәселелері жиі көтеріліп жүргені көрсетіледі. Бұл тек жаңа техникалық құралдарды қолданудан тұрмайды, сонымен қатар оқыту процесінде жаңа формалар мен әдістерді қолданудан тұрады.

Тірек сөздер: қазіргі заман технологиялары, қарым-қатынас мәдениеті, танымдық қызмет, оқыту әдістемесі

Resume

Mamyrbayeva M.Z.- MA, senior teacher of Abai KazNPU, mamyrbayeva-madi@mail.ru

Modern technologies and methods in teaching foreign language in Higher education institutions

In the article the use of modern technologies in teaching a foreign language is considered. Article contains material about advantages and prospects of use of the described technologies in the course of training in higher education institution which can be considered as alternative means of an assessment of level of the results achieved by students in their educational activity and personal growth. The steady tendency to reorientation of system of the higher education to new values was outlined in the 21st century. In recent years the question of application of new information technologies in training is even more often brought up. It is not only new technical means, but also new forms and methods of teaching, new approach to training process.

Key words: modern technologies, communicative culture, cognitive activity, method of teaching

УДК: 373,58:811,111

ПРОБЛЕМА ПРОФИЛЬНО -ОРИЕНТИРОВАННОГО ИНОЯЗЫЧНОГО ОБУЧЕНИЯ

Сураганова А.К. - КазНПУ им.Абая, магистрантка 1 курса по специальности 6М011900,

Иностранный язык: два иностранных языка, ainash-almaty@mail.ru.

Эта статья посвящена проблеме профильное– ориентированного иноязычного обучения в свете модернизации системы образования Казахстана. Модернизация системы образования Казахстана есть необходимая мера в ответ на вызовы нового времени, когда знаниевая парадигма образования сменилась на компетентностную и, соответственно, во всех сферах жизнедеятельности человека востребованы компетентные, конкурентоспособные специалисты. Профильное обучение необходимо для того, чтобы сориентировать учащегося в выборе профессии, дать общие знания об интересующей его специализации, а так же создать все условия для развития личности учащегося и его жизненного самоопределения. Особую значимость приобретает изучение иностранных языков, в связи с активным международным сотрудничеством и интеграционными процессами.

Ключевые слова: модернизация, конкурентоспособные специалисты, профильное обучение, 12летнее обучение, межкультурная коммуникативная компетенция, иноязычное образование, предпрофильная подготовка, уровень обученности , парадигма образования, личностно-ориентированный подход.

Государственная программа развития образования РК на 2011-2020 годы явило своей целью дальнейшую модернизацию и повышение конкурентоспособности образования, где одной из приоритетных целей является переход на 12-летнюю модель обучения с обновлением содержания образования. 12 летняя модель обучения необходима в целях преемственности образования. Новый стандарт образования основан на компетентностном подходе. Согласно нашей теме интересующая нас ступень обучения –это профильное обучение. *Профильное обучение* – это специализированная подготовка учащихся старшей ступени школы, ориентированная на потребности учащихся в выборе будущей профессии, реализация индивидуальных программ обучения, учет индивидуальных особенностей детей.

Целями профильного обучения являются: 1)достижение национальных целей системы образования в виде базовых компетенций, 2)создание условий для дифференциации содержания обучения учащихся старшей школы, 3) учет интересов, способностей, потребностей учащихся, 4)обеспечение преемственности уровней образования[4]. *Задачами* же являются : выявление способностей учащихся; обеспечение условий для реализации потребностей учащихся; формирование ценностных ориентаций у школьников . Говоря о профилизации обучения в школе, нельзя обойти вопрос предпрофильной подготовки, имеющей место в 9(10) классах. *Целью* предпрофильного обучения является помощь в выборе профиля в старшей школе. В период предпрофильной подготовки необходимо проводить профориентационную работу, направленную на самоопределение учащихся. *Задачами* предпрофильного обучения являются: выявление способностей и интересов учащихся; развитие познавательных интересов; формирование способности принимать решения ; психолого-педагогическое сопровождение профессионального самоопределения учащихся.

Модернизации системы образования РК и в частности, иноязычного образования есть реакция на развивающиеся интеграционные процессы, рост академической мобильности, углубление международного сотрудничества. Через изучение иностранного языка приобретает способность общаться с другими культурами, договариваться и сотрудничать. Система иноязычного образования базируется на уровневом подходе и направлена на формирование Межкультурной Компетенции как конечный результат[1]. Уровни определены для всех типов учреждений. Эти уровни в стандартах «Общевропейских компетенций уровней владения иностранным» языком обозначены литерами A1,A2,B1,B2,C1,C2.

На завершающем этапе средней школы иностранный язык должен выступать как средство осуществления профильного обучения. А также, План нации - 100 шагов по реализации пяти институциональных реформ президента Н.Назарбаева гласит: «Поэтапный переход на английский язык обучения в системе образования – в старшей школе и вузах. ГЛАВНАЯ ЦЕЛЬ - ПОВЫШЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ВЫПУСКАЕМЫХ КАДРОВ И РОСТ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО СЕКТОРА.»

Цель профильного обучения - это дальнейшее развитие иноязычной коммуникативной компетенции. Развитие и воспитание личности старшеклассника...[6]. Личности совершенно новой формации, которая способна адаптироваться к меняющимся условиям жизни, умеет черпать новую информацию, критически ее оценивать, анализировать, извлекать рациональное зерно и все свои знания воплощать на практике. Основной целью и конечным результатом обучения иноязычному общению является формирование субъекта межкультурной коммуникации ,готовой и способной к общению на межкультурном уровне, которое возможно лишь при сформированности у него ключевых субкомпетенций. Мы стремимся через обучение иноязычному общению сформировать медиаторов межкультурной коммуникации с определенным уровнем владения иностранным языком.

Все выше сказанное и определяет **актуальность** нашей темы. То есть актуальность выражается в **противоречии** между существующим госзаказом и недостаточной рассмотренностью вопроса профильного обучения ИО на старшем этапе школы. Уровневая модель обучения иностранным языкам, согласно Концепции Иноязычного Образования тоже реализует принцип преемственности и непрерывности образования. Иноязычное образование на ступени профильного обучения должно быть направлено на привлечение аутентичных материалов сообразно возрастам, обеспечить знакомство с особенностями выбранной профессии, приобщению к культуре и в целом стремиться к формированию межкультурной коммуникативной компетенции. Согласно общеевропейскому стандарту уровень обученности учащихся полной средней школы по ИЯ должен соответствовать как минимум уровню B1. Уровень B1 предполагает умение устанавливать социальные, профильно-ориентированные контакты, понимать сводки новостей, аутентичные короткие тексты, научно-популярного, публицистического характера, выражать и аргументировать мысли, писать короткие личные письма, а также официальные письма. При обучении ИО должны использоваться личностно-ориентированные технологии: проектная методика, сотрудничество, профессионально-ориентированная ролевая игра, деловая игра, здоровье сберегающие технологии. [6].

Возраст учащихся 10-11 классов относится к периоду ранней юности. По достижении этого возраста мальчики и девочки обретаю физическую зрелость. Этот период характеризуется быстрым ростом и развитием организма, также идет развитие и интеллектуальной сферы.[3]. В этом возрасте развивается способность к рефлексии, начертанию будущих планов, четко вычерчивается стремление к независимости, формируется уровень притязаний. Но, практика показывает, что контингент старшеклассников неоднороден в плане представлений о будущей профессии. Одни четко знают какую бы профессию они бы предпочли, другие же не совсем уверены , ввиду обширного круга интересов, третьи - совершенно не представляют чем бы им хотелось заняться в будущем и уровень владения языком у старшеклассников тоже различен. Одни обладают прекрасными знаниями иностранного языка, но не интересуются этой сферой деятельности, другие – напротив заинтересованы в изучении иностранного языка, а третьи – не проявляют никакого интереса к иностранным языкам . Что же делать в такой ситуации? Ответ очевиден: Дифференцированно подойти к вопросу обучения иностранному языку. Как мы уже не раз говорили, профильное обучение – это средство дифференциации и индивидуализации

обучения, где цели, содержание и организация ориентированы на интересы и способности старшеклассников, а также на профессиональные интересы, связанные с будущей профессией. Личностный подход в профильно-ориентированном обучении дает возможность старшекласснику выстроить индивидуальную образовательную траекторию. Личностно-ориентированная парадигма образования подразумевает индивидуальный подход к старшекласснику, помощь в самоопределении, самореализации и социальной адаптации. Как мы уже указывали выше в связи с неоднородностью интересов и способностей в плане изучения иностранного языка необходимо поделить старшеклассников по профилям: на языковой и неязыковой. Как правило на языковом профиле иностранный язык изучается 6 часов в неделю, а на неязыковом – 3 часа в неделю. Соответственно достижимый уровень обученности и компетенций тоже будет разным. Есть разные модели школ, например: школы где иностранный язык является базовым предметом -должны быть достигнуты такие компетенции как: языковая, речевая, социокультурная, компенсаторная, учебно-познавательная при минимально допустимом уровне В1; профильные школы, где иностранный язык - общеобразовательный предмет, но цели и содержание его ориентированы на определенный профиль и должны быть достигнуты такие компетенции как: языковая, речевая, социокультурная, учебно-познавательная, предметная при минимально-допустимом уровне В1 и профессионально-ориентированный язык (LSP).Здесь иностранный язык является средством реализации профильного обучения, где должна быть сокращена общекультурная тематика текстов и введены профильно-ориентированные тексты, согласно выбранному профилю; профильные школы ,где иностранный язык является профильным учебным предметом, с углубленным изучением языка, где иностранный язык изучался с первого класса, а минимально достижимый уровень должен соответствовать В2 и профессионально-ориентированный язык (LSP). Владение уровнем В2 предполагает свободное владение иностранным языком, использование его как средства межкультурного общения как в официальных так и неофициальных ситуациях общения с носителями языка. В лингвистических гимназиях, как правило, вводится еще и изучение второго иностранного языка, с меньшим количеством часов изучения в неделю, это примерно соответствует двум часам. В связи с организацией профильного обучения в школах, возрастают требования к учителям. Они должны быть профессионалами своего дела, готовые обеспечить личностно-ориентированный подход в образовательном процессе и высокий уровень преподавания. Такой учитель должен владеть интерактивными технологиями и способностями к проектно-исследовательской деятельности. Дифференциация – это не только предоставление широкого спектра программ для удовлетворения интересов учащихся, но и внимательное отношение к каждому ученику, а особенно к «слабым», как говорит профессор Джурицкий А.Н. , член-корреспондент Российской академии образования. А значит ,преподаватель должен быть не только профессионалом, но и проводником, другом, наставником. Поскольку эти юноши и девушки в последствии выйдут в «жизнь» и должны будут отвечать потребностям нашего же общества .

1. «Концепция развития иноязычного образования РК». - Алматы: Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай - хана, 2010 г., [стр.3-4].
2. Назарбаев Н.А. «План нации – 100 шагов по реализации пяти институциональных реформ Н.Назарбаева», Астана, 20мая 2015г.
3. Бим И.Л. «Профильное обучение иностранным языкам на старшей ступени общеобразовательной школы. Проблемы и Перспективы», Москва «Просвещение» 2007г. [стр.25]
4. Концепция Развития Профильного Обучения в Республике Казахстан, МОН РК Национальная академия образования им.Б.Алтынсарина, Астана 2010г.,[стр.6]
5. Государственная Программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы от 7декабря 2010г.
6. Бим И.Л. «Концептуальные основы профильного обучения иностранным языкам(тезисно)», <http://distant.ioso.ru/>

Түйіндеме

А.К.Сураганова - Абай атындағы ҚазҰПУ 6M011900 - Екі шет тілі мамандығының I курс магистранты, ainash-almaty@mail.ru

Шеттілін оқып - үйрену үшін арнайы - бейімдеу мәселесі

Қазақстандағы шеттілдік білім беру жүйесін жаңаша дамыту талаптарына сәйкес, бұл мақала арнайы - бейімдеу мәселесіне арналған. Қазақстанда білім беру саласын жаңаша дамыту бүгінгі күннің өткір талаптарына жауап ретінде, өте қажетті шара, өйткені осы кезде өз ісін жете меңгерушіліктің құндылығы жалпылама білім беру деңгейінен артық болып тұр, осыған орай адам тіршілігінің қай саласында болсын: өз ісін жете меңгерген, бәсеке – тайталасқа дайын мамандар керек. Оқушыны мамандық қалауы кезінде дұрыс бейімдеу, оны қызықтырған мамандық жөнінде жалпылама хабар беру, және де оқушының жеке тұлғасының дамуы үшін, әрі бұл өмірде өз қалауың табу үшін, арнайы білім беру ауадай қажет. Әсіресе халықаралық байланыстар күшейіп, өзара қарым - қатнастар ерекше дамыған кезде, шеттілдік тілдері оқып ө үйрену аса маңызды мәселе болып табылады.

Түйін сөздер: жаңаша даму, бәсеке - тайталасқа дайын мамандар, арнайы білім беру, 12-жылдық оқу, халықаралық қатнастарға жан ө жақты дайындық, шеттілінде білім алу, арнайы білім алу үшін алдын ө ала дайындық, білім алған деңгейі, білім алудың өзегі, жеке тұлғаға бейімделген әрекеттер.

Summary

Ainash Suraganova – the 1st course master of the specialty Foreign Language: two foreign languages , ainash-almaty@mail.ru.

The problem of profile-oriented foreign language education.

This article is devoted to the problem of profile-oriented education in the light of modernization of Kazakhstan's educational system. Modernization of our educational system is necessary measure in response to challenges of the age, and the situation when the paradigm of education has been changed from "ZUN" to "competences". Profile-oriented education is called to help pupils to choose future profession, give general knowledge in their specialization as well as create conditions for pupils' self-development and self-determination. Foreign language education's role is rising nowadays because of active international relations and integrative processes.

Keywords: modernization, competitive specialists, profile-oriented education, 12year education, intercultural communicative competence, foreign language education, pre- profile education , leveled foreign language education, educational paradigm, student-centered approach

УДК: 378.016: 811.512.161

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ БОЙЫНА ІСКЕРЛІКҚАРЫМ-КАТЫНАСТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МАҢЫЗЫ(В2 деңгейі негізінде)

Дәуренбек С.Б.- Абай атындағы ҚазҰПУ6M011900 – Шет тілі: екі шет тілі мамандығының I курс магистранты

Қазіргі таңда шетел тілін білу қоғамның талабыболғандықтан қазіргі білім беру жүйелері білімді, шығармашылық тұрғыдан дамыған, мәдениетаралық қарым-қатынасқа түсе алатын тұлғаны дайындап шығаруға міндетті. Ағылшын тілінің халықаралық дәрежедегі статусының арқасында оқушылар бойына іскерлік қарым-қатынасты қалыптастырудың маңыздылығы

айқындалып отыр. Сондықтан мақалада шетел тілін оқытуда іскерлік қарым-қатынасты қалыптастырудың маңыздылығы қарастырылып, шетел тілін оқытудағы нәтиже «мәдениетаралық қарым-қатынастың субъектісін» қалыптастыру негізі ретінде қарастырылған.

Түйін сөздер: білім, шетел тілі, оқыту, іскерлік қарым-қатынас, құзыреттілік, мәдениетаралық қарым-қатынас.

XXI ғасыр білім, ғылым және технология ғасыры болғандықтан әлемдегі бүкіл мемлекеттер бір-бірімен тығыз қарым-қатынасқа түскендігінің арқасында көптеген салаларға үлкен өзгертулер келді. Қазіргі таңда қоғам дамуы жолында ең алдымен білім мен ғылымның маңыздылығы артып, әлемде болып жатқан өзгерістер еліміздің білім жүйесінің мақсат, міндеттерінің өзгеріске түсуіне елеулі үлестерін қосуда. Осы мақсат міндеттердің негізі тек ой санасы қалыптасқан, бәсекеге қабілетті, шығармашыл ел тұлғаларын қалыптастыру ғана емес, әлемдік қарым-қатынасқа түсе алатын, әлемдік талапқа сай, бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыру болып табылады. Әлемдік білім жүйесінде интеграциялық үрдістердің жылдамдауы, шетел тілінің оқытылу маңыздылығының арта түскендігінің дәлелі ретінде көрініс табуда. Әлемдегі әр түрлі салалардың өзгеріске ұшырауы мен жаңа технологиялардың дамуы, еліміздегі білім жүйесіне, оның ішінде шетел тілі оқыту жүйесіне біршама өзгертулер енгізу керектігін айқындауда. Соның ішінде шетел тілі негізінде кәсіби бағдарланған оқыту жүйесінің маңызы артып, кәсіби тұрғыда әлемдік деңгейде кез-келген алаңда іскерлік қарым-қатынасқа түсе алатын тұлға қалыптастыру еліміздегі білім беру жүйесінің алдыңғы қатарлы міндеттерінің бірі болып табылуда.

Қазіргі таңда лингвистикада маңызды мәселелердің бірі іскерлік қарым-қатынастың тілдік қарым-қатынас бөлігі ретінде қарастырылып, адамдардың іскерлік шеберлігін дамытуға елеулі үлес қосатындығының айқындалуы. Себебі, кез келген қоғам мүшесі қызмет талабына сәйкес іскерлік қарым-қатынас жасағанда лингвистикалық, психологиялық және де қазіргі таңда маңыздысы техникалық тәсілдер мен құзыреттіліктерді жетілдіруі керек. 1930 жылы атақты психолог Дейл Карнеги адамның қаржылық мәселесіндегі сәттілігі қай сала болмасын, 15 пайызы оның кәсіби шеберлігіне байланысты да 80 пайызы оның адамдармен қарым-қатынас жасай алуына байланысты екендігін аңғарған [1,126.]. Іскерлік қарым-қатынастың көптеген анықтамалары анықталған. Соның ішінде бұл термин анықтамасына бір немесе екі мысал келтіретін болсақ, іскерлік қарым-қатынас дегеніміз қарым-қатынастың прагматикалық, прагматологиялық сипатын анықтаушы мінез-құлықтың перцептивті, коммуникативтік және интерактивтік дәрежесін қамтитын кәсіби коммуникацияның тұлғааралық мәдениетаралық зонасы [2, 125 б.]. Басқа еңбектерде, іскерлік қарым-қатынас қызмет саласында адамдар арасында байланысты дамытудың күрделі, көпжоспарлы үдерісі, бірлескен істе нақты нәтиже мен нақты мәселелерді шешетін іскери ақпарат пен тәжірибе алмасу үдерісі [3, 200 б.]. Іскерлік қарым-қатынас жасау үшін шетел тілі мәдениетімен, тарихымен, географиясымен, дүниетанымымен, этносымен, салт-дәстүрімен танысып, әдет-ғұрпын, мінезін, құндылығын, өзгешелігін, ұлттық менталитетін қарастырып, қарым-қатынасқа түсу барысында осы ерекшеліктерді ескере отырып түсу шетел тілін оқытудың маңызды үдерісі болып табылады. Іскерлік қарым-қатынас концептуалды әдістері арқылы өзара пәнаралық байланысқа ие. Сондықтан іскерлік қарым-қатынас әлеуметтік, психологиялық, мәдениетаралық, лингвистикалық, лингвомәдениетаралық тұрғыдан қарастырылады. Оқушылар бойына шетел тілінде іскерлік қарым-қатынасты қалыптастыру барысында осы сынды ерекшеліктерді шетел тілінде ескере отырып қалыптастыру керектігі белгілі болып отыр.

Сондықтан да қазіргі таңда шетел тілі оқыту әдіснамасының жаңа, әлемдік талаптарға сай даму деңгейлерінің құрылымы мен жүйесінде іскерлік қарым-қатынас маңызды орынға ие болғаны көрінді. Біріншіден, шетел тілін оқыту әдіснамасында «шетел тілін қарым-қатынас құралы ретінде оқыту» негізінде қарым-қатынасқа бағытталған дағдының орнына «шетел тілін мәдениетаралық қарым-қатынас құралы ретінде меңгеру» негізінде жаңа «мәдениетшілік

дағды» қалыптасты. Бұл қалыптасу барысында пән мазмұнын тек қана әлеуметтік-мәдени тұрғыдан қарастырып қана қоймай, сонымен қатар білім берудің мазмұны мәдениетаралық платформаға қарай өзгеріп, қарастырылып, «шетел тілі» пәнінің түбегейлі мақсаты мен мазмұнының өзгеріске ұшырауына алып келді. Екіншіден, шетел тілін оқытудың стратегиялық мақсаты мен жүйелік факторы «екінші тілдік тұлға» концептісі болып табылады (Халеева И.И., Караулов Ю.Н., Верещагин Е.М., және т.б.). Бұл концепт тұлғаның шетел тілінде мәдениетаралық деңгейде қарым-қатынасқа түсе алу қабілеттілігімен түсіндіріледі. Яғни шетел тілінде мәдениетаралық деңгейде қарым-қатынасқа түсе алу қабілеттілігі, тұлғаның саналы түрде басқа ұлт өкілдерімен қарым-қатынасқа түсуімен түсіндіріледі [5, 46 б]. Шетел тілін оқытуда тек қана шетел тілі мен мәдениетін оқыту ғана қолға алынбай сонымен қатар шетел тілін кез келген кәсіби деңгейде іскерлік қарым-қатынасқа түсе алатындай меңгеру қажеттілігі туындап, жаңа парадигманың талаптарының бірі болып саналады. Яғни шетел тілінде іскерлік қарым-қатынасқа түсе алатын тұлға сол елдің мәдениетін, менталитетін, салт-дәстүрін толық меңгерген «екінші тілдік тұлға» ретінде қарастырылады. Бұл өз кезегінде іскерлік қарым-қатынастың жаңа парадигмаға негізделіп «екінші тілдік тұлға» қалыптастыруда үлкен маңызды орынды алатыны көрініп отыр.

Шетел тілін оқыту барысында әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып шетел тілін оқыту, оның ішінде мәтіндерге негізделе отырып іскерлік қарым-қатынасты оқушылар бойына қалыптастыру жолдары орын алып отыр. Іскерлік қарым-қатынасты тек қана мәтіндермен жұмыс барысында ғана емес, сонымен қатар әр түрлі технологияларды қолдану арқылы оқушылар бойында дамытуға болады. Мысалы: ойын технологиясы оның ішінде іскерлік ойындар, жобаны қорғау жұмыстары, кейс стадиі, интерактивті технологиялар мен инновациялық технологияларды айтсақ болады. Оқушылар бойына (B2 деңгейінде) іскерлік қарым-қатынасты қалыптастыру үшін ең алдымен маңызды орынға ие, коммуникативті құзыреттілікті оқушылар жете меңгеруі керек. Себебі, коммуникативті құзыреттілік қоршаған орта адамдарымен, топтармен, аудиториямен өзара қарым-қатынас жасау алу қабілеттілігі. Сондықтан оқушылар бойына (B2 деңгейі) негізінде шетел тілінде іскерлік қарым-қатынасты меңгертпес бұрын, шетел тілін қарым-қатынасқа түсе алатындай дәрежеде оқыту керек. Іскерлік қарым-қатынас ауызекі тілде ғана өте сауатты тұрғыда қарым-қатынас жасау ғана емес сонымен бірге жазбаша түрде сауатты болумен де түсіндіріледі. Іскерлік қарым-қатынас келіссөздерді тиімді жүргізу, іскери құжаттар мен қағаз ісін өте сауатты және дұрыс құрастыру. Себебі іскерлік қарым-қатынас барлық басшылардың, референттердің, хатшылардың, қоғамдық қызметкерлердің, қоғамдық мекемелер көшбасшыларының кәсіби мәдениетінің ажырасмас бөлігі болып отыр. Басқару қызметінің барлық салаларында жоғары нәтижеге жетуі үшін нақты білім, ақпарат пен коммуникация ережелері, оны жүргізу формалары мен тәсілдерін меңгеру қажеттілігі болып отыр. Іскерлік қарым-қатынасты ұйымдастыру, коммуникация ережелері мен әдіс-тәсілдерді таңдау, оны жүргізу формалары мен тілдік құралдарды қолдану нақты бір мәселені шешуде тиімді нәтижеге жетуге бағытталады [5, 90 б]. Оқушылардың шетел тілінде басқа ұлт өкілдерімен ауызша және жазбаша іскерлік қарым-қатынасқа түсе алу қабілеттілігі мәдениетаралық қарым-қатынастың бір бөлшегі іспеттес. Шетел тілін оқыту барысында оқушылар бойына іскерлік қарым-қатынасты қалыптастыру ең алдымен, 4 сөйлесім әрекеттерінің дамуына, сонымен қатар бір қатар құзыреттіліктердің дамуына жол ашады. Іскерлік қарым-қатынасты шетел тілінде оқыту барысында оқушылардың арнайы жағдаяттарға байланысты шешім шығара алу, өзара қарым-қатынасқа түсе алу қабілеттілігі мен әр түрлі құзыреттіліктерінің дамуында үлкен маңызға ие. Шетел тілін оқытуда оқушылар бойында қалыптасуы керек құзыреттіліктер: лингвистикалық, әлеуметтік-мәдени, дискурс, стратегиялық, лингво-мәдени, коммуникациялық, когнитивтік және де жеке тұлғалық [4, 202 б]. Шетел тілін оқытуда іскерлік қарым-қатынасты қалыптастыру барысында осы құзыреттіліктерді қалыптастыруға іскерлік қарым-қатынастың оқытылуының маңызы зор. Себебі, іскерлік қарым-қатынас оқушының жалпы тұлғалық дамуына, ойлау, есте сақтау, қиялдау, елестету сияқты басқа да танымдық қасиеттерінің жан-жақты дамуына бағытталады. Сондықтан да іскерлік қарым-қатынастың оқушылар бойына өте дұрыс жолда қалыптасуы қажет.

Оқушылар бойына іскерлік қарым-қатынастың өте жылдам және де қызықты жолмен қалыптасуына мәтіндік және мәселелік оқытудың маңызы үлкен. Еліміздегі бірнеше

халықаралық мектептер, соның ішінде «Мирас» мектебі, осы оқыту түрі бойынша кәсіби бағытталған оқыту түріндегі оқушылар бойына осы технологияны қолдана отырып қалыптасады. Бұл технологияның ең маңызды артықшылығы оқушылардың келешек мамандықтары туралы жалпы ақпарат алу мен оқыту тілі шетел тілі ретінде оқытылу барысында әр түрлі мамандықтардың мазмұны мен соған қатысты термин, сөздерді үйренуге жағдай жасалған. Яғни мәтін арқылы оқушылар бүкіл болашақ мамандықтары бойынша термин сөздер мен қажетті ақпаратқа қол жеткізе алады. Оқушылар бойына іскерлік қарым-қатынасты қалыптастыру барысында да жоғарыда аты аталған технологияның маңызы зор. Себебі әр түрлі салада іскерлік қарым-қатынас әр түрлі жағдаймен, әр түрлі іс-әрекет пен сөздермен көрінісін табады. Сондықтан да іскерлік қарым-қатынасты қалыптастыру барысында дұрыс әдіс-тәсілдер мен технологияларды пайдалану жауапкершілігі маңызды болып табылады. Шетел тілін оқытуда іскерлік қарым-қатынасты қалыптастыру заман талабы болуымен қоса болашақ жастарымызды әлемдік деңгейде құзыретті, бәсекеге қабілетті етіп қалыптастырудың жолы болып табылады. Шетел тілін оқыту барысында іскерлік қарым-қатынас қалыптасқан оқушы шетел тілінде кез келген салада жазбаша және ауызекі тілде қарым-қатынасқа түсе алатындай қабілетке ие болады.

Қорыта келгенде, болашақта оқушылар тіпті мамандаркәсіби, мәдениетаралық, іскерлік байланысты жетік меңгеріп халықаралық деңгейде бәсекеге қабілетті болулары шарт. Сондықтан қазіргі таңда коммуникативтік бағытталған шетел тілін меңгеру қажеттілігі туындағандықтан, іскерлік қарым-қатынас тиімді болуы үшін тек шетел тілінің лексикалық, грамматикалық жүйесін меңгеріп қана қоймай іскерлік қарым-қатынас жасаудың коммуникативтік ойын, стратегиясын меңгеру қажеттігі туындап отыр. Бұдан басқа үш тілде сауатты іскерлік қарым-қатынас орната білетін, мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігі қалыптасқан мамандар қажеттілігі туындап отырғандықтан шетел тілін оқыту барысында іскерлік қарым-қатынасты қалыптастырудың маңызы арта түскендігін елбасы Н.Ә. Назарбаевта өз жолдауларында атап өтті. Бүгінгі оқушы – ертеңгі іскер азамат, яғни ол – еліміздің болашағы. Сондықтан оқушыларға іскерлік қарым-қатынасты инновациялық, интербелсенді технологияларға сүйене отырып оқыту қажет.

1. Червякова Л.Д. Язык делового общения. Лингвокультурологические особенности делового общения. – Москва, 2007. -12 б.
2. Тимофеев М. И. Деловое общение. Учебное пособие. –Москва, 2004. - 125 б.
3. Панфилов А.К. Деловой стиль в общении. –Москва, 2002. -200 б.
4. Құнанбаева С.С. Шет тілдік білім берудің когнитивтік лингвомәдени әдіснамасы. -Алматы, 2010.
5. Кулибаева Д.Н. Методика формирования международно-стандартных уровней владения иностранным языком в условиях школ международного типа (английский язык). – Алматы, 2002.

Резюме

Дәуренбек С.Б. – магистрантка 1-го курса по специальности 6M011900 иностранные языки: два иностранных языка, КазНПУ им.Абая

Важность формирования делового общения в обучении иностранного языка учеников (в основе уровня B2)

На сегодняшний день знать иностранный язык это требование социума, поэтому современная образовательная система должна подготовить грамотную, творческую и способную вступать в межкультурную коммуникацию личность. Важность формирования делового общения в обучении иностранного языка определяется статусом английского языка на международной арене. Поэтому в статье рассмотрена важность формирования делового

общение на иностранном языке как конечный результат формирования и становления личности «субъекта межкультурной коммуникации».

Ключевые слова: знание, иностранный язык, обучение, деловоеобщение, компетенция, межкультурная коммуникация.

Summary

*Daurenbek Saule – the 1st course master speciality of foreign languages: two foreign languages,
KAZNPU named after Abai*

The importance of formation business skills to learners in teaching foreign language (on the basis of levelB2)

Nowadays to know foreign languages is the demand of our society and to that reason modern educational system must prepare competent, creative developed and capable to communicate on intercultural level personality. The importance of formulation business skills to learners is determined due to the status of English on international arena. That's why this article shows the importance of formulation business skills to learners as learning outcome of formation of «intermediator of intercultural level».

Key words: education, foreign language, teaching, business skills, competences, intercultural communication.

УДК811:13

METHODS OF TEACHING SPEAKINGIN TEACHING FOREIGN LANGUAGE

Resume

Sultanbekova S.S.- KazNPU named after Abai Arystanbekova B.A

The article shows that there are a lot of different ways of teaching speaking .There are The Oral Direct Method, Communicative Approach, Penny Ur's Methods, Topic Approach and others.

Keywords: communication, approach, activities ,practice

Speech is a process of communication by means of language. For example, a pupil tells the class a story about something which once happened to him; the teacher asks questions on the story read by the pupils at home and starts

a discussion; pupils speak on the pictures suggested by the teacher, each tries to say what others have not mentioned; pupils listen to the story and get some new information from the text; they see a sound film and learn about something new from it, etc.

1 Direct Method

One of the important methods of teaching speaking is the Direct Method. To use this method, teacher should think of what the stages of learning are.

There are three stages of learning:

Receiving knowledge.

Fixing it in the memory by repetition.

Using the knowledge by real practice.

Thus, when the teacher says «This is a red book,» «This is my table,» the pupil is receiving knowledge. When the pupil on many occasions answers the questions: «What's this?» «What colour is it?» «Whose table is this?» he is fixing the knowledge in his memory. But when in the ordinary course of duty he is told to «Bring me the red book on my table,» and brings it, he is using the knowledge.

Now the giving and fixing of knowledge is the work of the teacher in the ordinary course of the lessons. The using of the knowledge as a rule takes place not in the course of the lessons but in the ordinary course of the day's work.

So the teacher's first and chief business is to give knowledge and fix it in the pupil's memory. He therefore

Makes statements (e.g. gives knowledge).

Asks questions (e.g. fixes knowledge by practice).

A learner obviously cannot give what he has not previously received. If you point to an object and say «What's that?» the learner who has not previously been told what the object is will be unable to answer..

These may be questions beginning with what, who, where, which, how many, or questions beginning with is this, are you, do you, have you, etc.

Sooner or later however you must come to use the equally natural indirect questioning. For instance instead of saying to someone, «What is that?» we often say, «Tell me what that is?» or I want to know what that is.» Or instead of saying «Is this the right way?» we often say, «Tell me whether this is the right way» or «Can you tell me whether this is the right way?» or «I want to know whether this is the right way»

Again we rarely use such forms as «Say to him, 'What is that?'" or Say this to him, 'Where are you going?'" We prefer the shorter and more natural forms: «Ask him what that is» or «Ask him where he is going.»

So quite early in the course of lessons the teacher should sometimes replace direct by indirect questions. The following are samples of direct questions and some of the indirect questions corresponding to them.

Direct Questions Indirect Questions

What's this? Tell me

Who's that? Please (Just, Now) tell me

Which one's that? I want to know

While the devices explained above may be used at a very early stage, the teacher should of course use only words and forms that are familiar to his pupils. There are more approaches, e.g. the topic approach, which can be useful for teaching speaking

2 The Topic Approach

The topic approach begins with a subject that is of relevance and/ or interest to the learners and then designs activities for learner that will involve them in investigating that topic and using language as an integral or central part of that investigation. Advocates of the topic approach suggest that learner will be more likely to be motivated to use the new language if their attention is focused on a topic or subject that they have an interest in or care about. Language objectives are thus integrated with content study.

3 Penny Ur's activities

Penny Ur offers a variety of types of oral activities, including communication games, but also including a wider variety of group activities. These she classifies into three main types: brainstorming activities, organizing activities, and compound activities.

There are several subtypes under each category. We offer some examples of each in the accompanying list.

Brainstorming activities

- Guessing games: guess the object/ profession/ country; (clues: first sound or letter; a piece of mime; strange picture; a puzzle clue).
- Finding connections: between incongruous prompts (verbal or pictorial); combining elements into story; finding things in common.
- Ideas from a central theme: listing objects with the same qualities; listing different uses of the same object; associations; what will you need; characteristics (e.g. of a good teacher, or a car).
- Implications and interpretations: doodles; pictures; sounds; faces; foreseeing results; explanations for strange situations.

Organizing activities

- Comparisons: odd man out; categorizing.
- Detecting differences: picture differences; alibi.
- Putting in order: picture sequence; sentence sequence.
- Priorities: rating; survival games; features and functions.
- Choosing candidates: grant-winners; heirs; prisoners; victims; teachers.
- Layout problems: animals in a zoo; dinner placings; marital pairings.
- Combining versions: combining two or more similar texts into one which will make sense.

Compound activities

- Composing letters

- Debates
- Publicity campaigns
- Surveys
- Planning projects.

The most useful and important for elementary pupils are Organizing activities and Brainstorming activities.

There are some practical activities and parts of different lessons, which show how to use tips from theoretical part of the work.

In conclusion Speech is a process of communication by means of language. Oral exercises are quite indispensable to developing speech.

1. Anitchkov I., Saakyants V. Methods of teaching English. Moscow, 1966.- 248p.
2. Harner Jeremy. The practice of English language teaching. L. - New York, 1991.-296p.
3. Загвязинский В.И. Методология и методика дидактических исследований.- М: Педагогика, 1982
4. Зимняя И. А. Психологическая характеристика слушания и говорения как видов речевой деятельности. – «Иностранные языки в школе», 1973
5. Маслыко Е. А. Настольная книга преподавателя иностранного языка: Справочное пособие.- Мн.: Высшая школа, 1999.
6. Bygate, Martin. Speaking. - X, 125 p.: il. - Oxford; New York, 2000
7. Ellis, G. and J. Brewster. The Storytelling Handbook for Primary Teachers. Harmondsworth: Penguin 1991.
8. Jim, Heinemann. 'Learning Teaching' Scrivener. 1994
9. Penny Ur. Discussions that work. Task-centered fluency practice.: Cambridge University Press, 1981. - 122 p.
10. Peter Grundy. Beginners. Oxford University Press: 1994, 125 p.
11. Piaget. J. The language and thought of the child. Cleveland, Ohio: World Publishing Company. 1955.
12. Burgess, S. And Head, K. How to Teach for Exams. - PEL, 2005.

Резюме

Султанбекова С.С.- КазНПУ им Абая, Арыстанбекова Б.А

Методы обучения говорению в обучении иностранного языка

В данной статье автор рассматривает методы использования аудирования и говорения на уроках английского языка

Ключевые слова: общение, подход, упражнения, практика

Түйндеме

Султанбекова С.С., *Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті,*
Арыстанбекова Б.А.

Шетел тілін оқытуда сөйлеуге үйретудің әдістері.

Бұл мақалада шет тілін оқытуда сөйлеуге үйрету әдістерінің түрлері және принциптері қарастырылған.

Түйін сөздер: қарым-қатынас, жаттығулар, тәжірибе

ӘОЖ 372.65 943 271

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШЕБЕРЛІК ОРТАЛЫҚТАРЫНЫҢ КӘСІБИ БІЛІКТІЛІКТІ АРТТЫРУДАҒЫ ТИІМДІЛІГІ

З.Н.Утегулова - *Абай атындағы ҚазҰПУ-нің аға оқытушысы, магистр*
ziko_lady@mail.ru

Мақалада болашақ кәсіптік білім беру педагогтарының бойында кәсіби біліктіліктерін қалыптастыруда педагогикалық тәжірибенің алатын орны анықталған. Кәсіби біліктілік ұғымының мағынасы ашылған. Жаңа формациядағы оқытушы бейнесіне қойылатын талаптарға және мұғалім бойында кездесуі тиіс қасиеттерге түсінік берілген.

Түйін сөздер: біліктілік, икемділік, шеберлік, өзін-өзі басқару, өзін-өзі ұйымдастыру, ұтқырлық, қызығушылық.

Өмірдегі көп мамандықтардың ішінде жан-жақты білімділікті, икемділікті, шеберлікті, үнемі дамушылықты қажет ететін мамандықтың бірі – ұстаздық мамандық. Олай дейтінім, мұғалім еңбегі біріншіден, адамзат қоғамы тарихында жинақталған ғылым негіздерінен білім беруге тиіс болса, екіншіден, үнемі кәсіби біліктіліктерін арттырып, шәкірттеріне заманға сай деңгейде бағыт-бағдар беріп, бәсекелестікке қабілетті шәкірт қалыптастыруға тиіс. Ол нағыз ұстаздың ғана қолынан келеді. Ұлы

ағылшын ағартушысы Уильям Уорд: Жай мұғалім хабарлайды, Жаксы мұғалім түсіндіреді, Керемет мұғалім көрсетеді, Ұлы мұғалім шабыттандырады, дейді. Білім беру жүйесі мамандардан кәсіби икемділік пен ұтқырлықты, сан қырлы шығармашылық қызмет пен өзін-өзі басқару, өзін-өзі ұйымдастыру жағдайындағы біліктілікті қажет етеді. Педагогтік шеберлік – дарынды талант емес, үйрену, ізденудің нәтижесі.

Демек, жаңаша білім беру – жаңа білім мен дағдыны меңгерген, шығармашылық қабілеті жоғары, дербес ізденіс нәтижесінде елеулі мәселелердің шешіміне қол жеткізетін, ойлау қабілетімен ерекшеленетін тұлғаны қалыптастыруды көздейді.

Білім – адам сапаларының өзгеруін басқаратын үрдіс болғандықтан, ол педагогикалық мамандықтың кәсіби біліктілік қабілеттерін дамытуға бағытталады. Сондықтан «адамды» өмір сүру барысында өзгеруге әлеуеті жететін ашық жүйе деп қарастырғанымыз жөн. Ол белгілі бір саладағы маман болғандықтан, «адамды» — маман тұрғысынан қарау «біліктілік» ұғымына шығарады. Біліктілік – бұл білімді меңгерудегі, тәжірибедегі білімділікті, құндылықты бейнелейтін жалпы қабілеттілік.

Бүгінгі күн мұғалімнің біліктілігін арттыруды жалпықоғамдық мәселе ретінде қарастыру қажеттігі туған кезең. Себебі білімді тереңдету, молайту, жетілдіру, арттыру жеке басы үшін ғана емес, қазіргі қоғамға қажет әрекет деп қабылдауымыз керек. Бұл мұғалімнің өз қызметінде табысқа жетуін ғана көздемейді, оның аясын одан әлдеқайда кеңірек қарастырған жөн.

Біліктілікті арттыру курстары арқылы мұғалімдерді жетекшілік, бағыт берушілік, ұйымдастырушылық, түзетушілік әрекеттерді атқаруды үйретеді. Оқытушының осындай әрекетіне білім алушы да бойындағы бар білімін көрсете байланыс жасағанда ғана сапалы нәтижеге жетуге болады.

Мұғалімдердің өз білімдерін жүйелі көтеріп отырулары – олардың шығармашылықпен жұмыс істеуіне ықпал ететін негізгі фактор. Еліміздің білім беру саясатындағы көкейтесті мәселелердің бірі де осы мұғалімдердің біліктіліктерін жүйелі арттыру болып табылады. Оның мұғалімнің кәсіби біліктілігін қалыптастыруда алатын орны ерекше. «Біліктілік» деп қандай да бір еңбектің түріне дайындалудың, дайындық дәрежесінің деңгейін айтады. Кез-келген қызметкер біліктілігін ұдайы жетілдіріп отыруы қажет.

Ал, Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттырудың деңгейлі бағдарламасының негізінде әзірленген курстан кейінгі өзгерген кәсіби шеберлігі туралы айтар болсам, аталған курс нәтижесінде деңгейлі бағдарламаның жеті модулін өз тәжірибемде қолданып, бұл бағдарламаның әсіресе шетел тілін жетік меңгертуде аса тиімді екенін айтқым келеді. Әсіресе тәжірибелік сабақта смарт мақсат қоюдың, яғни әр сабақтың мақсаты нақты әрі қолжетімді болуына үлкен көңіл бөлу керектігін жетік түсіндім. Шетел тілін үйретуде әсіресе сөйлеу дағдыларын қалыптастыруда диалогтық оқыту, топтық жұмыс т.с.с. модулдері қазіргі заманға сай, жаңа инновациялық технологияларды кеңінен қолдануға мүмкіндік беретінін дәлелдеді. Студенттер өте жоғары қызығушылықпен сабаққа кірісіп кетті. Бұл жұмыстың түрі ағылшын тілі сабақтарында өте тиімді, себебі студенттер өз ойларын жеткізе біледі. Топтық жұмыс өткізген барысымда мынадай өте қызықты сабақ өтетінін білген жоқпын. Сабақ барысында бәрі қызу жұмыс жасады, біреуі сурет салса, біреуі өз ойын салумен болды. Әдеттегі сабақтарыммен салыстырғанда, студенттер жалығып отырушы еді. Ал топтық жұмыста жалығып отырған студенттердің қызығушылығы артып, жұмыла жұмыс жасай білді. Бұл тәжірибелік сабағымда топтаса жұмыс істеу сыни тұрғыдан ойлауға, білім беру мен білім алудағы жаңа тәсілдер, білім беру үшін бағалау және оқуды бағалау, білім берудегі басқару және көшбасшылық және талантты мен дарынды балаларды оқыту модульдері араласып өтілді.

Қорыта келе, білім беруде кәсіби, құзырлы маман иесіне жеткен, мамандығы бойынша өз пәнін жетік білетін, тұлғалық-ізгілік бағыттылығы жоғары, педагогикалық шеберлік пен өзінің іс-қимылын жүйелілікпен атқаруға қабілетті, оқытудың жаңа технологияларын толық меңгерген, отандық, шетелдік тәжірибелерді шығармашылықпен қолдана білетін кәсіби маман педагогті дайындап шығару мақсатында осындай педагогикалық шеберлік орталықтары көбейе берсе екен деген тілекпен өз ойымды аяқтағым келеді.

1. Абдыкаримов Б.А., Мамерханова Ж.М., Соколова М.Г. Педагогика профессионального обучения.- Қарағанды, 2007. – 245 б.
2. Абдулина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. – М., 1991.
3. Сластенин В.А. О современных подходах к подготовке учителя к воспитательной деятельности. – Барнаул, 1996.

Резюме

З.Н.УТЕГУЛОВА - *ст.преподаватель кафедры профессионально-ориентированных языков*
КазНПУ им. Абая, ziko_lady@mail.ru

Эффективность повышение квалификации

В данной статье определено место педагогической практики в формировании профессиональных умений у будущих педагогов профессионального обучения. Даны определения видам умений. Требования, предъявляемые к образу педагогов новой формации. Определены качества, которые необходимо сформировать у педагогов профессионального обучения.

Ключевые слова: мастерство, гибкость, навыки, самоуправление, самоорганизация, мобильность, интерес.

Summary

Z.N.UTEGULOVA- *Lecturer M.A., Chair of professionally-oriented languages, KazNPU named after Abai,*

Professional development effectiveness

In this article is defined the place of teaching practice in the formation of professional skills of future teachers of vocational training. The definition of types of skills are given. Qualities which are necessary to form of the teachers of vocational training are defined.

Keywords: mastery, flexibility, skills, self-management, self-organization, mobility, interest.

УДК 811.372.63

DEVELOPING READING ACTIVITIES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Sultanbekova S.S.- KazNPU named after Abai Arystanbekova B.A.

Developing reading activities involves more than identifying a text that is "at the right level," writing a set of comprehension questions for pupils to answer after reading, handing out the assignment and sending pupils away to do it. A fully-developed reading activity supports pupils as readers through prereading, while-reading, and post-reading activities.

As you design reading tasks, keep in mind that complete recall of all the information in a text is an unrealistic expectation even for native speakers. Reading activities that are meant to increase communicative competence should be success oriented and build up pupils' confidence in their reading ability.

Resume

The article is devoted to some developing reading activities in foreign language teaching. Reading activities that are meant to increase communicative competence and build up pupils' confidence in their reading ability.

Keywords: pre-reading, while- reading, post-reading, brainstorming, activity, discussion,

Pre-reading activities

Pre-reading tasks have tended to focus exclusively on preparing the reader for likely linguistic difficulties in a text; more recently attention has shifted to cultural or conceptual difficulties. However, pre-reading, activities may not just offer compensation for second language reader's supposed linguistic or socio-cultural inadequacies; they may also remind readers of what they do, in fact, already know and think, that is to activate existing schematic knowledge.

During this segment of the lesson, the teacher asks the pupils to read short sections of the text and then questions about the content. The teacher must be sensitive to those text areas that could elicit misunderstandings and work through any difficulties that the pupils may have. In the final stage, the teacher aids the pupils to draw relationships between personal experiences and the material discussed in the text stage. This provides an opportunity for each student to make comparisons and contrasts with what they already know and to accommodate the new information into their preexisting schemata. Through this process, student's schemata become redefined and extended. The teacher has the responsibility of leading the pupils to the appropriate answers without giving them too much information, so the task becomes one of self-discovery and integration.

Langer's pre-reading plan is a three-step assessment / instructional

procedure, which, like Au's ETR method, uses a discussion-based activity in the assessment stage, which allows the teacher, as well as the student, to define the amount of information is needed and which vocabulary items need to be taught or reinforced in order to facilitate comprehension of the text.

The pre-reading plan begins with the teacher introducing a key word, concept or picture to stimulate a discussion. By having the pupils say anything that initially comes to mind and having that information recorded on the blackboard, participants are able to see the associations. By asking the pupils questions, such as, "What made you think of...?" they become aware of their network of associations. Like Au's ETR method, the pupils also have the opportunity to listen to other explanations and interact with other pupils. This interactive process also provides pupils with the opportunity to accept, reject or alter their own initial associations and to integrate them into more accurate pictures of the target concept. The third and final step is the reformulation of knowledge, which provides the opportunity for pupils to verbalize any changes or modifications of their associations that may have occurred during the discussion phase. The purpose of helping the student to link his/her background knowledge with concepts in the text is to set up appropriate expectations about the language and content of the passage.

Auerbach and Paxton suggest the following pre-reading strategies of which three major ones as a good indication of schema-theory-based pre-reading tasks/strategies more favor us in this study.

- Accessing prior knowledge
- Writing your way into reading (writing about your experience related to the topic)
- Asking questions based on the title
- Semantic mapping
- Making predictions based on previewing
- Identifying the text structure
- Skimming for general idea
- Reading the introduction and conclusion
- Writing a summary of the article based on previewing

1. Previewing

Swaffar point out the benefits of previewing techniques that allow pupils to formulate hypotheses about the text. By taking advantage of contextual clues – titles, headings, pictures, pupils are encouraged to draw inferences prior to reading. In addition, Swaffar views identification of text genre: articles, poetry, nonfiction, and plays, as a very important preview exercise. She suggests that engaging in this type of analysis enables pupils to identify the probable rhetorical grammar, stylistic markers and possible constraints on the development of ideas.

According to Chia (2001), The aim of previewing is to help readers predict or make some educated guesses about what is in the text and thus activate

effective top-down processing for reading comprehension. Several stimuli in a text, such as the title, photographs, illustrations, or subtitles, are usually closely connected to the author's ideas and content. So, based on any of them, pupils can make predictions about the content of the text. To make more specific predictions, however, pupils obviously need more guidance.

The following guidelines can help:

1. Ask the pupils to read the title of the article. Do they know anything about this subject?
2. Have the pupils read the first few paragraphs, which generally introduce the topics discussed in the text. Can they determine the general themes of the text?
3. Then ask them to read the first sentence of each paragraph, usually the topic sentence, which gives the main idea of the paragraph. Can they determine the major points of the article?
4. Read the last paragraph, which often reveals the conclusion of the author. Have the pupils discuss how the author organizes the information to present his point of view.

2. Questioning

Some pre-reading activities simply consist of questions to which the reader is required to find answer from the text. Traditionally, this type of question followed the text and was designed to test comprehension, but in more recent materials questions often precede the text and function as scanning tasks. Questioning can be regarded as another type of top-down processing activity.

Questions may be generated by the teacher or by the pupils and should be done before the reading, rather than after the reading. Reutzel (1985) has proposed the Reconciled Reading lesson to help teachers form effective pre-reading questions. Teachers who adopt the Reconciled reading questions from the comprehension questions that appear in the textbook after the reading selection or in the teachers' manual. A problem, here, is that not all the questions originally designed as post-reading exercises can be appropriately converted to pre-reading activities.

How do pupils generate text-related questions even before they read the passage? Williams (1987) gives an interesting three-phase (pre-reading, while-reading, and postreading) approach to reading, with particular attention to the pre-reading phase. The approach begins by introducing the topic of the passage that pupils are going to read. Once the topic is presented, pupils are asked to work in groups and write a list in two columns. The first column lists things about the topic that they are sure of, and the second lists things that they are not sure of or don't know. See for an example of what a list about whales might look like:

Sure Not Sure /don't know

1. Whales are not fish 1. How many kinds?
2. The largest are 40 meters long. 2. How long do they live?

3. There are different kinds. 3. What do they eat?
4. They are used to make soap 4. How fast can they swim?
5. How heavy are they?

Williams suggests that each member of the group in turn volunteer a fact or question, so that no group member is neglected. Afterwards, the teacher asks a representative from each group to write one or two items from their lists on the chalkboard so that some interesting items, which other groups may not have thought of, can be included.

3. Semantic mapping

According to Chia (2001), many teaching techniques have been developed to

activate student's prior knowledge for effective top-down processing in order to facilitate reading comprehension. Several of them have been empirically proven to be helpful, but some have not. Surprisingly, pre-reading vocabulary exercises, despite widespread use, do not improve overall comprehension (Hudson, 1982; Johnson 1982). In fact according to Johnson, vocabulary study may result in a word-by-word, bottom-up approach that is detrimental to comprehension. But direct vocabulary instruction does not necessarily involve teaching specific words rather equipping learners with strategies necessary to expand their vocabulary. It is also argued that most vocabulary is learned through context, but that the learning- from-context method is at its best for teaching learning-to-learn skills not for teaching vocabulary (Steinberg.1987; Oxford and Scarcella,1994). Williams (1987) suggests that pre-teaching vocabulary probably requires that the words to be taught in semantically and topically related sets so that word meaning and background knowledge improve concurrently. Zimmerman (1997) maintains that direct vocabulary instruction focusing on semantic mapping as an acquisition strategy is more effective than vocabulary acquisition activities that teach only words rather than strategies for acquiring words.

According to Wallace, one very popular kind of pre-reading task is "brainstorming". This may take the form of giving the class a particular key word or key concept.

Pupils are then invited to call out words and concepts they personally associate with the keyword or words provided by the teacher. Brainstorming has many advantages as a classroom procedure. First, it requires little teacher preparation; second, it allows learners considerable freedom to bring their own prior knowledge and opinions to bear on a particular issue; and third, it can involve the whole class. No one need feel threatened when any bid is acceptable and be added to the framework. For example, these are the kinds of associations which might be called up by the key word money: 'coin', 'bank', 'poverty', 'pay day', 'interest', 'purse', and etc. These bids reflect very different categories and levels of

generalization. However, the initial random association can be classified and subcategorized either by the teacher or the pupils, and additional contributions from class members or the teacher added to stretch existing concepts. The result of this kind of activity resemble what has been called “semantic mapping”.

Strategies to activate your prior knowledge:

Brainstorming:

Examine the title of the selection you are about to read

List all the information that comes to mind about this title

Use these pieces of information to recall and understand the material

Use this knowledge to reframe or reorder what you know, or to note what you disagree with, for further research

Group discussions:

Group discussions in and out of class will help you to discover what you bring to your reading, what your fellow pupils bring, as well as shared experiences

If you find they have new background information, ask for more information from them

Concept or mind mapping:

This is a type of brainstorming where you place the title/subject as the main idea,

then develop a "mind map" around it. It can be effective either in a group or by yourself

Pre-questions:

Often chapters in texts provide organizing questions.

Additional Pre-reading Strategies:

Overviews:

Discussing information about the selection or assignment prior to reading must take place.

This may take the form of class discussions, printed previews, photographs, outlines, or films. Spend enough time before the pupils begin the assignment to ensure understanding of it.

Vocabulary Previews:

Unfamiliar key words need to be taught to pupils before reading so that new words, background information, and comprehension can improve together.

List all words in the assignment that may be important for pupils to understand.

Arrange words to show the relationships to the learning task. Add words pupils probably already understand to connect relationships between what is known and the unknown. Share information with pupils. Verbally quiz them on the information before assigned reading begins.

Structural Organizers: Before reading an assignment, basic frameworks which are included in the text should be pointed out such as cause-effect or problem-solution. It can be beneficial to call attention to specific plans of paragraph or

text organization such as signal words, main idea sentences, highlighted phrases, headings and subtitles. A review of skimming techniques might also be appropriate as these various areas are covered.

A Purpose for Reading: When pupils have a purpose for reading a selection, they find that purpose not only directs their reading towards a goal, but helps to focus their attention. Purposes may come from teacher directed questions, questions from class discussions or brainstorming, or from the individual student. Along with the question, it is a good idea to pose predictions of the outcome and problems which need to be solved. These may be generated by the student or the teacher, but the teacher should use these to guide pupils in the needed direction for the assigned selection.

2 While-reading activities

In recent years pupils have been encouraged to respond more subjectively to Readers. Unfortunately a large number of teachers still consider the Reader to be simply a longer text for comprehension questions or an opportunity to practise reading aloud. Reading is not a passive skill. When we read we search for meaning, drawing upon the complex network of associations which native speakers have at their disposal. Pupils should be actively engaged in negotiation for meaning. The use of classroom Readers should place emphasis only upon the recycling of facts and key language. Pupils must be taught how to read and respond to books and not simply to answer questions. During lessons pupils must be involved in activities which enable them to respond cognitively, emotionally and imaginatively to imaginative writing. Several of the activities found in this section can be adapted for use in the section 'Ideas for after the reading' (and vice versa).

If class sets are prohibitively expensive or Readers are in permanent, desperately short supply (i.e., you only have one or two books for the entire class) try to turn this to your advantage give the Reader to a different student each night. Ask that student to read only one or two pages, and the next day or lesson ask her to report orally to the rest of the class what has happened in the story so far, making it as interesting and exciting as possible. Encourage the rest of the class to ask the student more detailed questions.

An author frequently makes an oblique reference to an incidental piece of information. Pupils can expand upon this so that information can become, in a way, part of the Reader. The following examples illustrate this.

1. In 'The Man Who Could Work Miracles', Outstanding Short Stories (Longman), the leading protagonist wishes that a policeman could be firstly in hell and secondly in San Francisco. Ask the pupils to write a description of the policeman's brief visit to hell, what he saw and what happened to him.
2. At the close of 'The Model Millionaire', Outstanding Short stories

(Longman), the philanthropic Baron makes a speech at the wedding of the hero and heroine. Ask the pupils to write that speech.

3. In *Around the World in Eighty Days* (OUP) the detective, Mr Fix, sends a telegram asking for a warrant to arrest Fogg in Bombay. Ask the pupils to write that telegram.

4. The missing information can only be attempted after a lengthy class discussion about what this type of document usually contains and what it would contain in this specific instance. The lesson can follow your usual pattern for composition preparation, but in this case the composition is contextualized within the Reader and you should encourage your pupils to be as faithful to that context as possible.

5. An entire Reader can be summarized in this way with the pupils following the progress of the characters and supplying any information which the author did not include.

You should prepare a skeleton of the story line for the pupils to complete. This skeleton does not have to be for the entire story; it could be for a section, which has just been completed. Also the pupils could complete the skeleton while they are reading a section.

1. Ask the pupils to fill in the gaps in the story skeleton in the way which seems to them to be most appropriate.

2. The different versions can be discussed with the class.

3 Post Reading Phase

We retain information more easily if we use it. There are many activities that will refine, enrich, and heighten interest in the assigned topic; however, the primary goal of the post reading phase is to further develop and clarify interpretations of the text, and to help pupils remember what they have individually created in their minds from the text.

Four types of post reading activities will be described:

- those that provide the chance for pupils to ask questions concerning their assignments
- those that focus on text structure
- those that involve classroom and peer review
- extension activities which extend learning.

Discuss and Respond

Discuss and respond strategies help clarify ideas and concepts for pupils. Modeling the actual thinking process for pupils can be beneficial in showing them how individuals reach conclusions and the process the mind goes through to achieve this.

Strategies include:

- ***followup***
- ***discussions***
- ***graphic organizers***

- **threelevelsguide**
- **focus**
- **guidedreadinganddiscussion**

As a conclusion, I want to say that reading activities are different and various. Reading needs to be investigated thoroughly.

1. Clarke M.A. The short circuit hypothesis of ESL reading - or when language competence interferes with reading performance // Carrell P.L., Devine J. & Eskey D.E. (eds.). Interactive Approaches to Second Language Reading. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
- 2 Asher, J. (1984). Language by command. The way of learning (IC#6), 35. Retrieved May 2, 2011, from <http://www.context.org/ICLIB/IC06/Asher.htm>.
3. Diaz, L. (2005). TPR foreign language instruction and dyslexia. Retrieved May 13, 2011, from <http://www.dyslexia.com/library/tprlanguage.htm>.
4. Garcia, Ramiro. Instructor's Notebook: How to Apply TPR for Best Results. 2002. Sky Oaks Productions, 286pg.
5. Harmer, Jeremy. The Practice of English Language Teaching. 2001. New York: Longman. 370pg.
6. J. Allen Queen 2003 The block scheduling handbook. London: Sage publication Ltd. 251pg.
7. Larsen, Diane and Freeman. Technique and Principles in Language Teaching. 2000. Second Edition. New York: Oxford University Press. 189pg.
8. Lynne Cameron. Teaching languages to young learners. 2001 New York. Cambridge University Press. 258pg.
9. Richard Frost, (2007). British Council. TPR world. Total physical response - TPR. Retrieved March 13, 2009, from <http://www.teachingenglish.org.uk/content/total-physical-response-tpr> Cavendish Education, Times graphics Pte.Ltd. From <http://books.google.com/books>
10. Slaterry, Marry and Jane Willis. English for Primary Teachers. 2001. New York: Oxford University Press. 148pg.

Резюме

Развитие навыков чтения в обучении иностранного языка
Султанбекова С.С., КазНПУ им Абая, Арыстанбекова Б.А

В данной статье автор рассматривает методы использования чтения на уроках английского языка и упражнения.

Ключевые слова: до чтения, во время чтения, после чтения, мозговой штурм, упражнение, обсуждение

Түйндеме

Шетел тілін оқытуда оқуға үйретудің дамыту жолдары

Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті, Султанбекова С.С., Арыстанбекова Б.А.

Бұл мақалада шет тілін оқытуда оқуға үйрету әдістерінің түрлері және сабақта оқу жаттығу түрлері қарастырылған. Мұндағы принциптер мектеп оқушылары үшін ұсынылатын мәтіндердің көлемі, күрделілік деңгейі әртүрлі, сондықтан оқытудың икемді үлгі принципін іске асыруға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: оқуға дейін, оқу барысында, оқудан кейін, жаттығу, сұхбат

ӘОЖ 372.65 943 271

ТҮРЛІ ЖАСТАҒЫ ЖӘНЕ ТАЛАНТТЫ БАЛАЛАРДЫҢ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІН ЕСКЕРЕ ОТЫРЫП ОҚЫТУ

З.Н.Утегулова - Абай атындағы ҚазҰПУ-нің аға оқытушысы, магистр
ziko_lady@mail.ru

Бір мезгілде білім жүйесінің жалпы білім стандартына сәйкес жүзеге асырылуы-дарынды балалардың қалыптасуы, сонымен қатар олардың ауқымды іздену кезеңінен оларды қолдаудан басталуы керек. Ол үшін оқушылардың белсенділігін арттыру, ізденімпаздыққа үйрету және білімді өз бетінше алуы мен қолдана білетін дарын иесін тәрбиелеу керек. Бұл мақалада осы сұрақтарды жеке дара талқылап, керекті әдістерді ұсындым. Түрлі жастағы және талантты оқушыларға білім берерде ұстанатын бірнеше әдістерді пайдалану жолдары ұсынылады.

Түйін сөздер: ізденімпаздық, тұлға, дарындылық, әдістер, ізденуші, тәжірибе, топтық жұмыс.

XXI ғасыр – бәсеке ғасыры, бұл бәсеке енжарлықты, керітартпалықты көтермейді. Сондықтан да еліміздің білім берудегі ұлттық жүйесі өте қарқынды өзгерістер сатысында тұр.

Бүгінгі таңдағы негізгі мақсат – ұлттық құндылықты әлемдік деңгейге шығаруға қабілетті, өзіндік жеке көзқарасы қалыптасқан тұлға тәрбиелеу. Ол үшін оқушылардың белсенділігін арттыру, ізденімпаздыққа үйрету және білімді өз бетінше алуы мен қолдана білетін дарын иесін тәрбиелеу керек. Баланың белгілі бір іс-әрекетке белсенділігі жас кезінен байқалады. «Дарындылық» термині «дарын» сөзінен шыққан, адамның ерекше қолайлы ішкі алғы шарты дегенді білдіреді. Дарындылық білім беру, тәрбиелеу жұмысының әсерінен ғана емес, балалардың өз күштерін жүзеге асыру кезінде ғана дамиды. Мұғалім ретінде оқу мен тәрбие саласындағы аса маңызды міндет – талабы таудай дарынды жеке тұлғаны іздеп тауып, оны жетілдіріп шығару. Ал мақсаты – тәрбие мен білім халықтық бола отырып, ұлттық дәстүрді ұстаушы, дені сау, адамгершілігі мол, қабілеті дамыған, жан-жақты, саяси сауатты, өресі биік азаматтарды тәрбиелеу. Дарынды балаларды оқытуда зерттеу әдісін қолдану қажеттілігі олардың табиғи қызығушылығының жоғарлығымен, қоршаған ортасына деген құштарлығының басымдылығымен түсіндіріледі.

Дарынды балаларды айқындауда кешенді түрде әр түрлі әдістер қолданылады:

- Балаларды бақылау (сабақты, сабақтан тыс);
- баланың ата-анасымен байланыс;
- арнайы психодиагностикалық тренингтер;
- топтық шығармашылық жұмысқа араластыру
- түрлі интеллектуалдық, пәндік олимпиадар, ғылыми зерттеушілік жұмыстар, сайыстар, спорттық жарыстар, т.б.
- педагогикалық консилиумда қарау.
- диагностика жасағанда пән мұғалімдерінің, кітапханашы мен дәрігердің пікірін ескеру.
- жаратылыстану және гуманитарлық пәндерді тереңдетіп оқыту;
- кеңейтілген, тереңдетілген тапсырмалар беру;

Дарынды балаларды анықтау – нақты бір баланың дамуын талдауға байланысты ұзақ мерзімді процесс. Дарындылықты бір реттік тестілеу процедурасымен анықтай салу мүмкін емес. Сондықтан да дарынды баланы бір сәтте таңдаудың орнына оны арнайы бағдарламамен оқытуда (қосымша білім беру жүйесінде), немесе дербестендірілген білім беруде (жалпы білім беретін мектеп жағдайында) біртіндеп, кезең-кезеңімен анықтауға күш жұмсау керек.

Тәжірибе барысында 5B011900 - «Шетел тілі :екі шет тілі» мамандығының 2 курсы, 205 тобында 7 модульді ескере отырып, «Базалық негізгі шет тілі» пәні бойынша іс-тәжірибелік сабақ өткіздім. Сабаққа 16 студент қатысты. Төменде «Базалық негізгі шет тілі» пәні бойынша іс-тәжірибелік сабаққа жасалынған қысқа мерзімді жоспарым берілген:

LESSON 1 University: NIS KazNPU named after Abai

Date: 07.12.2015 **Teacher:** Utegulova Zinura

Group: English-German, 2nd year students (205,206)

The theme of the lesson: Food: fuel and pleasure? Grammar: present simple and continuous;

Number: Present: 13 absent: 2

Lesson objectives: All of the students: can use to support their point of view on the theme “Food”

Most of them: can determine the types of food, talk about the types of food.
Some of them: can write an essay about 600 words in comparison with the national dishes of national cuisine abroad

Success criteria: Students can:

- use 10 new words (heat up, takeaway, soup, fat, wholemeal, dishes, stew, portions, eat out, honey) on the theme “Food” and interview with each other with the questions using active vocabulary
- 1) Is food a pleasure or a fuel for you?

- make questions to ask their partner with the present simple and continuous; 1) What/usually have for breakfast? 2) /take any vitamins or food supplements at the moment?
pronounce food words which are difficult and practice saying (salmon, sausage, biscuits) correctly

Procedure of the lesson			
Timing	Teachers' activities	Assessment for learning	Resources
10.00- 10.50			
3 minutes	Organization moment	Dividing into groups	www.oup.com/elt/english/intermediate
5 minutes	Warming up	Group work What kind of food or dishes do you associate with these countries? The USA – 1-group China – 2-group France - 3-group	
5 minutes	(Reading skills) (ТОПТЫҚ ЖҰМЫС) Read the interviews with Alice and Jacqueline. Match the questions with the their answers. Read the interviews again and answer the questions below. Write A (Alice), J (Jacqueline), or B (both of them)	-Is food a pleasure for you? -What do you normally eat in a typical day? -Do you ever cook? -Do you ever 'unhealthy' food? -How do you feel about it? -Are you trying to cut down on anything at the moment? -Are people's diets in your country getting better or worse? Who...? -often eats in restaurants -eats quite a lot of sweet things -eats ready-prepared food -cooks big meals at home	New English File Intermediate
3 minutes	Match the highlighted words or phrases with the definitions. (Grammar) Present simple and Continuous; Listen to Rumiko answering questions 2-6 from the interviews. Listen again and answer the questions	heat up, takeaway, soup, fat, wholemeal, dishes, stew, portions, eat out, honey Do you think food for her is fuel or pleasure? Why? -What does she usually have in the morning? -Where does she usually have lunch and dinner? -Why doesn't she often cook?	Students book, copybook Writing paper and pencils Chart Paper and Markers
5 minutes	Grammar → Speaking Make questions to ask your	1) What/usually have for breakfast? 2) /take any vitamins or food supplements at the	White board New English File Intermediate Class CD, track- 1.1. New English File Intermediate

	partner with the Present simple or Continuous. Ask for more information.	moment? 3) Where/ usually have lunch?	Students book
3 minutes	Pronunciation		New English File Intermediate
10 minutes	Look at some more food words which are difficult to pronounce. Use the phonetics to practice saying them correctly. Then listen and check. Speaking Work in groups of three A,B and C. First read sentences 1-6 and decide (individually) whether you agree or disagree. Think about examples you can use to support your point of view.	1.knife, biscuit, salmon. 2.sausages, lettuce, sugar, 3.yogurt,menu, diet	Class CD
5 minutes		1.Women worry more about their diet than men. 2.Young people today eat less healthily than ten years ago. 3.Men cook as a hobby. Women cook because they have to. 4. Vegetarians are healthier than people who eat a lot of meat. 5. You can often eat better in cheap restaurants than in expensive ones. 6.Every country thinks that their cooking is the best.	Posters, highlights
6 minutes	Reflection		
5 minutes	Students assess the partner's descriptions of jobs Assessment Home assignment Write an essay about 200-250 words on the theme "Young people today eat less healthily than ten years ago".		Colored stickers

Сонымен қатар, тәжірибелік сабағымда деңгейлік тапсырма, танымдық сұрақтар, теориялық тапсырма, Венн Диаграммасы, тірек схема сызу, мәтін жазба, сұрақ- жауап, тест жұмыстары тәрізді жұмыс түрлері жасалынды.

Бұл рейтинг жүйесін әр мұғалім өз пәнінің ерекшеліктеріне қарай бейімдеп жасауға болады. Оқытушы студенттің қабілетін сабақ кезінен бастап –ақ байқайды, олай дейтінім, мен студенттің бойынан бір ерекшелікті байқағаннан-ақ тапсырманы күрделендіре түстім, өз бетінше жұмыс жүргізуге бағыт-бағдар беріп отырадым. Студент тапсырманы орындағанда өзінің бойындағы барлық қабілетін аша отырып, ойланып жұмысын жалғастырды.

Әр мұғалім бала бойындағы дарындылықты ашуды өз сабағынан бастайды. Оқытудың мәңгілік сауалы: нені оқыту керек? қалай оқыту керек? күрделеніп барады. Себебі, білім ауқымы адам айтқысыз кеңейді. Таланттылық пен дарындылықты дамыту үшін жана ұтымды әдістерді іздеу қажет. Ол әдістер оқушылардың белсенділігіне, ізденімпаздығына, оқиғаны сын көзбен қарауға негізделген.

Қорыта келе, студенттердің өзіндік шығармашылық қабілеттерін іске асыру бағытындағы дайындығын қалыптастыру – дарынды балалармен жұмыс жүргізудің негізгі мақсаты. Бұл үдеріс оқу бағдарламасын тереңдетіп оқыту мен оқушының танымдық белсенділігін дамыту арқылы жүзеге асырылады. Әр баланың жеке қабілетін анықтап, оны сол бағытта жетелеу – ұстаз парызы болса, баланы заманына қарай икемдеп, өз заманының озық өнегесін оның санасына сіңіре білу, оларды шығармашылық бағытта жан-жақты дамыту – бүгінгі күннің басты талабы екені сөзсіз.

2. Бабаева, Ю.Д. Современные тенденции в исследовании одаренности 2008.No2 С. 1 54-169
4. Загвязинский В.И. О путях разработки теории активного обучения в высшей школе. –В кн.: Методология и методы исследования проблем педагогики высшей школы. –Тюмень. -1980, 5-16 бет.
5. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. -М.: Изд-во АПН РСФСР, 1960. –500 бет.

Резюме

З.Н.УТЕГУЛОВА - ст.преподаватель кафедры профессионально-ориентированных языков КазНПУ им. Абая, ziko_lady@mail.ru

Обучение одаренных и талантливых студентов учитывая их потребности

Одновременно с реализацией стандарта общего образования должна быть выстроена разветвленная система поиска и поддержки, талантливых детей, а также их сопровождения в течение всего периода становления личности. Необходимо создавать как специальную систему поддержки сформировавшихся талантливых учеников, так и общую среду для проявления и развития способностей каждого ребенка, стимулирования и выявления достижений одаренных ребят. В этой статье мы рассмотрим эти вопросы, предлагая нужные методы. Было предложено использования нескольких методов в обучении одаренных и талантливых учеников.

Ключевые слова: творческая личность, личность, методы, стажер, опыт, групповая работа, практика.

Summary

Z.N.UTEGULOVA- Lecturer M.A., Chair of professionally-oriented languages, KazNPU named after Abai, ziko_lady@mail.ru

Teaching capable and talented students by considering their needs

Simultaneously with the implementation of the standard of general education should be built an extensive search and support of talented children, as well as their support throughout the period of formation of the person. It is necessary to create a special system of support formed of talented students, and the general environment for the expression and development of each child's abilities to stimulate and identify the achievements of talented children. In this article we will look at these

issues by offering the necessary methods. It was suggested how to use some of multiple methods in teaching talented students.

Keywords: creative person, personality, methods, trainee, experience, group work, practice.

УДК: 18: 367

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА ЖОБА ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Хусаин Р.- Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университетінің оқытушысы

Жансеркеева Э.Н.- Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық Университетінің аға оқытушысы
Southwest Университетінің PhD докторанты Алматы., Айтеке би 99 raisakhusain@gmail.com

Бұл мақалада Шетел тілін оқытуда жоба технологиясын қолданудың тиімділігі қарастырылған. Білім беру жүйесін ақпараттандыру, оқу үдерісінде жаңа технологияларды қолдану, сондай-ақ бәсекеге қабілетті тұлға даярлау бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Білім беру саласында жаңа технологияларды пайдалану маңызды болып табылады. Сондықтан, жаңа технологияларды пайдалану, жоба жасау технологиясын қолдану негізгі міндет. Жобалау технологиясы студенттерді топпен де, жеке де жұмыс жасауға үйретеді. Бұл жоба студенттердің біліктілігін қалыптастырады және коммуникативтік біліктілігін дамытады.

Түйін сөздер: технология, жоба, коммуникативтік, қолдану, педагогика.

Білім беру жүйесін ақпараттандыру, оқу үдерісінде жаңа технологияларды қолдану, сондай-ақ бәсекеге қабілетті тұлға даярлау бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Білім беру саласында жаңа технологияларды пайдалану, ақпаратты жандандыру нарық талабы болып отыр. Сондықтан, жаңа технологияларды пайдалану, жоба жасау технологиясын қолдану негізгі міндет. Бәсекеге қабілетті ұрпақ даярлау үшін білім саласын дамыту негізгі, маңызды жоспар екендігі анық. Жобалау технологиясы студенттерді топпен де, жеке де жұмыс жасауға үйретеді. Бұл жоба студенттердің біліктілігін қалыптастырады және коммуникативтік біліктілігін дамытады.

Бүгінгі таңда қоғамдағы экономикалық, әлеуметті, мәдени өзгерістер, Отандық білім беру жүйесінің әлемдік білім беру кеңістігіне енуге талпынысы жоғары білім беру саласына жаңаша көзқарастарды қажет етіп отыр. Білім беру жүйесін ақпараттандыру, оқу үдерісінде жаңа технологияларды қолдану, сондай-ақ бәсекеге қабілетті тұлға даярлау бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады. Бұл мәселе: Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында оқытудың жаңа

технологияларын, оның ішінде кәсіптік білім беру бағдарламаларының қоғам мен еңбек нарығының өзгеріп отыратын әрекеттеріне тез бейімделуіне ықпал ететін кредиттік, қашықтан оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу және тиімді пайдалану» - деп атап көрсетілген [1].

Ғылыми тұрғыда «технология» ұғымы өндірістік және әлеуметтік технология деп талатын үлкен екі бағытқа жіктеледі. Әлеуметтік технология – өндірістік технологиядан әлдеқайда ауқымды, жүзеге асыру жағынан күрделі, қалыптасу, даму жағынан ұзақ мерзімді қажет ететін үрдіс. Білім берудегі педагогикалық технологиялар қызмет ету сипаты тұрғысынан әлеуметтік технологияларға біршама жақын. «Педагогикалық технология» термині ХХ ғасырдың 60-шы жылдары АҚШ пен Англияда қалыптасып, қазіргі уақытта практика жүзінде барлық дүниежүзі елдеріне таралып, білім беру саласында кең өріс алуда. Соңғы кездерде білім берудің жаңа даму бағытын қамтитын оқытудың елуден астам жаңа технологиялары практикаға енгізіліп, кеңінен пайдалануда.

“Технология” – гректің *techné* - өнер, шеберлік, біліктілік, *logos* – оқу сөздерінен шыққан. Технологияға В.Дальдың сөздігінде: “белгілі бір маңызды әрекетте, өнерде, шеберлікте мақсатқа жету үшін қолданылатын әдіс” деп анықтама берілсе, Қазіргі батыс әлеуметтану сөздігінде: “белгілі әрекетте, өнерде, шеберлікте қолданылатын әдіс-тәсілдердің жиынтығы” деп көрсетілген. ЮНЕСКО-ның құжаттарында оқыту технологиясына “техникалық және адам ресурстарын, олардың өзара бірлігін ескере отырып, оқытудың тиімділігін арттыруды міндет етіп қоятын мұғалімнің бүкіл оқыту ісі мен оқушының білімді меңгеру әрекетін ұйымдастырудың, қолданудың және анықтаудың жүйелі әдістері” деп анықтама берілген. Осындай технологиялардың бірі - Жобалау технологиясы.

Жобалау технологиясы тек қандай да білім беріп қоймайды, ақпарат алу, оларды теориялық, практикалық кәсіби қызметінде қолдана білу тәсілдеріне, студенттерді топпен де, жеке де жұмыс істеуге үйретеді; әртүрлі ұйымдастырушылық шешімдерді өз бетінше қабылдай білу біліктілігін қалыптастырады; коммуникативтік біліктілігін дамытады.

Жоба технологиясы өткен ғасырда АҚШ-та пайда болған. Шетелдік ғалымдар Дж.Дьюи, В.Х. Килпатрин, Э. Коллингс енгізген. Жоба – латынша *PROJECTUS*- «алдын - ала» (Д.Дьюи, У.Килпатрик, С.Шацкий), «алға тасталған ой, алға шығып сөйлеуші», - деген мағынаны білдіреді. «Жобалауға оқыту», «оқушылардың жобалау әрекеті» туралы соңғы кезде көп айтылып жүр. Жобалаудың зерттеуден айырмашылығы – жобалау тәжірибеге бағдарланған. Жобаны жүзеге асырушы адам жаңаны ғана емес, өзінің алдында тұрған нақты проблеманы шешеді [2].

Жобалық оқыту баланың өз бетімен белсенді ойлануын дамыту жолдарын ойлап табуға, оны мектеп беретін білімді тек қана есте сақтап, қайта мазмұндау үшін емес, тәжірибеде қолдана алуы үшін бағытталған

болатын. Жобалық тәсіл негізделген жалпы принцип оқу материалдары мен оқушының өмірлік тәжірибесін, олардың белсенді танымды және шығармашыл біріккен қызметтерін тәжірибелік тапсырмаларда (жобалар) ортақ проблема шешуде өзара байланысын орнатудан тұрады.

XX ғасырдың басында американдық профессор Э.Коллингс жобаны мынадай типтерге бөлуді ұсынған:

1) *экскурсиялық (Excursion projects)* – мысалы, Мерфи ханымның күнбағыстарын көріп қайту, мақсаты – Ол өзінің күнбағыстарын неге үйдің алдындағы бақшасына емес, үйдің артындағы жерге отырғызатыны.

2) *еңбектік (Hand projects)*, олар, әртүрлі ойларын белгілі бір формада көрсетуге тырысатындар – қояндарға қақпан жасау немесе мектеп таңғы асына какао дайындау және т.б.

3) *ойынды (Play projects)* – «пасха, масленица, балмұздақ, қуыршақ мерекелері, дүкен, «тыңшы» ойнау, тарихи батырлар мен шіркеу оқиғаларын» дәріптеумен байланысты өткізілетін мерекелер.

4) *әңгімелесу жобасы (Story projects)* – балалардың әр түрлі оқиғалар туралы әңгімелері, әндер айту, қысқаша мазмұны бар граммафонды әңгімелер тыңдау.

Жоба технологиясын қолданудағы негізгі мақсат - оқытушы көмегімен ұйымдастырылған және студенттің өз бетімен жұмыстарын жүргізу арқылы білімдерін жетілдіру, ақпараттық бағдарлау біліктілігін қалыптастыру және сыни тұрғыдан ойлау қабілетін арттыру арқылы оқушыны болашақта әр түрлі жағдаяттарда, әр түрлі қоғамдық ортада өзін-өзі көрсете білуге бейімдеу. Жобалау технологиясының негізгі идеясы – студенттің нәтижеге бағытталған оқу – танымдық әрекеті. Нәтиже практикалық немесе теориялық маңызды проблеманың шешімі болуы тиіс.

Бұл технологиядағы жобаның түрлері:

- Ғылыми жоба.
- Шығармашылық жоба.
- Ойын түріндегі жоба.
- Ақпараттық жоба.

Жоба ұзақ және қысқа мерзімді болып екіге бөлінеді. Жобамен жұмыс істей отырып, студенттер жеке де, топпен де өз беттерінше керекті мәліметтерді табуға, түрлі дерек көздерін пайдалануға үйренеді. Оқытушы олардың тең құқылы кеңесшісіне айналады. Бірігіп жұмыс жасау ұжымды жақындастырады, студенттердің бірі- бірімен қарым – қатынасы, тек өз жұмысына емес, бүкіл ұжым жұмысына деген жауапкершілігін арттырады. Әрбір студент өзі бастаған жұмысының толық нәтижесін көру үшін оны жақсы аяқтауға тырысады. Мұндай оқу технологиясы білімгерлерге шығармашылық ізденіске дағдылануды, ұжымда жұмыс жасауды үйретеді. Дәстүрлі сабақтардан гөрі жобалау технологиясын қолданған сабақтар

оқытушыға да, студентке де жауапкершілік жүктейді, шығармашылық ізденісті талап етеді. Жоба технологиясын қолдану студенттердің болашақ мамандығына қызығушылығын арттыруға, оны меңгеруіне, мектепке барған кезде балалармен жаңаша жұмыс істеу іскерлігін қалыптастыруға, кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Демек, жоба технологиясын қолдану арқылы өткізілген сабақтар оқытушыға да, студентке де жауапкершілік жүктейді, шығармашылық ізденісті талап етеді, өз бетімен жұмыс істеге үйретеді. Жоба технологиясын қолдану студенттердің болашақ мамандығына қызығушылығын арттыруға, оны меңгеруіне, мектепке барған кезде балалармен жаңаша жұмыс істеу іскерлігін қалыптастыруға, кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

1. «Білім туралы» Заң. –Астана., 2007, 27 шілде №319 жарлығы. Егемен Қазақстан. -2007.- № 254-256, 15 тамыз.
2. Жексенбаева Ү.Б., Игенбаева Б.Қ., Ниязова Г.Б. Оқушыларды зерттеушілік оқытудың технологиясы. –Астана, 2006. -48 б.

Резюме

Хусайн Р. - *Казахский государственный женский педагогический университет, преподаватель*

Джансеркеева Е.Н. - *Казахский государственный женский педагогический университет
Старший преподаватель PhD докторант Университет Southwest*

Эффективность использования проектной технологии в обучении иностранному языку

В статье рассматривается использование проектные технологии в обучении иностранному языку. А также виды проектных технологии и особенности их использования. Информатизация системы образования, использование новых технологии в процессе преподавания, также подготовка конкурентноспособной личности является одним из актуальных проблем в настоящее время. В сфере образования использование новых технологии является важным фактором. Поэтому главная задача-использование новой и проектной технологии.

Проектная технология обучает студентов работать индивидуально и в группе. Этот проект формирует умение студентов и развивает коммуникативные навыки.

Ключевые слова: технология, проект, коомуникативность, использовать, педагогика.

Summary

Khusain R. - *Kazakh State Women's Teacher Training University*

Teacher, **Dzhanserkeeva E.N.** - *Kazakh State Women's Teacher Training University*

Senior teacher PhD doctor of Southwest University

Using project technologies in foreign language teaching

This article deals with using project technologies in foreign language teaching. And types of project technology and its peculiarities. This project can develop the student's communicative competence .

Key words: technology, project, competence, to use, pedagogics.

УДК: ОӘК 378. 147322 С 216

**PROFESSIONAL DEVELOPMENT: TEACHER DEVELOPMENT
AND CONFIDENCE**

Gulbagira Saurukova- *PhD student of Southwest University. Chongqing, China*

gulbagirasaurukova@mail.ru

Scientific supervisor: *Yibing Liu PhD, professor of College of Teacher Education, Southwest University, liuyb@swu.edu.cn*

The article discusses the problem of improving teaching and gives advice and suggestions on how teachers can improve their personal development and confidence.

Keywords: teaching ability, teacher development, self-confidence, teacher training, teacher education strategies, feedback.

Teacher Training can be seen as the process of equipping an individual with the means to carry out the job of teaching. This is normally done by means of a course of training that presents the individual with a series of skills that meet the requirements of different aspects of teaching. In the specific field of language teaching, these would consist of skills and techniques to teach grammar, lexis, pronunciation, reading, writing, listening and speaking, plus the more general skills involved in classroom management.

For the most part it is fair to say that Teacher Training is a process that comes from "outside" – from a course and from a trainer or group of trainers. Teacher Development, on the other hand, comes from within the individual and requires a commitment from that individual to move forward in some way as a teacher.

Adrian Underhill's definition of **Teacher Development** is particularly succinct: "Teacher development is the process of becoming the best teacher one is able to be, a process that can be started but never finished".

One way of looking at this kind of development is to question what experience means. Does "10 years" experience mean the same year experienced 10 times or has the individual with that experience moved forward, experimented and developed as a teacher during that period?

There are numerous ways in which a teacher can develop his or her teaching skills. Concrete examples of such development might be attending external events such as workshops, seminars or conferences, following a specialized training course, getting a higher qualification, becoming a member of a Special Interest Group, leading in-house and external workshops and seminars, writing teaching materials, publishing articles, becoming more informed about current literature on language teaching and linguistics, and observing other teachers and being observed oneself.

With the active support of the institution many of these goals can be achieved. A motivating factor introduced by some institutions is to have a "points system" where points are awarded for different developmental activities. Attaining a specific points total over a given period of time will indicate to the current employer or to a potential employer that a particular teacher is in the process of active Continuous Professional Development and as a result this teacher will be more employable and more eligible for more responsible posts within a given organization.

Gaining confidence in their teaching skills and developing their teaching ability in general are not just the concern of teachers who are new to the profession, but also of experienced teachers when they meet new challenges which seem to threaten their long-standing values and beliefs about learning and teaching, especially if these may imply changes to their teaching practices. Just think of how many times you have asked yourself the following questions when you have had to face a new task: "Can I

do that?” “Will I be able to do it well?” After a while you may find yourself asking: “How can I do better?”

In my opinion, gaining self-confidence and developing your teaching ability are closely related, and working on either concern leads to improvement on the other. The more you develop your teaching ability, the more confident you will become in your teaching. In the same way, the more confident you become in your teaching skills, the better prepared you are to move on to “the next level”, i.e. deepen your understanding of learning and teaching, find out about the latest learning and teaching theories, and try out new teaching practices, thus developing your teaching ability. In other words, answering one of the questions may help us to answer the other question as well.

It seems to me that finding ways to gain confidence in what you do and improve your teaching skills are different aspects of the same concern, i.e. how can we develop as a professional teacher? Underhill [1986:1] describes teacher development as the process of becoming “the best kind of teacher that I personally can be.” Rossner [1992:4] argues that “teacher development is not just to do with language or even teaching: it’s also about language development, counseling skills, assertiveness training, confidence-building (my italics), computing, meditation, cultural broadening – almost anything, in fact.” Therefore, in order to answer the questions we can perhaps look into the theory of “teacher development”.

Freeman [1989:37] regards teacher development and teacher training as the two main teacher education strategies. In order to distinguish between them he proposes a model of teaching which characterizes it as “a decision-making process based on the categories of knowledge, skills, attitude, and awareness” [ibid: 27]. Whereas teacher training addresses the more “trainable” aspects of teaching based on knowledge and skills, teacher development is concerned with generating change with regard to the more complex constituents of teaching, i.e. awareness and attitude.

I believe Freeman’s model of teaching can help us to impose some order on the wide range of options which are available for teachers aiming to gain confidence in their teaching and develop their teaching ability in general. In the sections that follow I make reference to each of the aforementioned constituents of teaching in turn and discuss what teachers can do in each of these respects in order to develop professionally. These are not exhaustive lists and readers will very likely have their own ideas to add to them.

As far as knowledge is concerned there seem to be different ways in which teachers can develop confidence and improve their general teaching ability:

- **The subject matter** – Above all, teachers should aim to develop their knowledge of the subject matter they teach. If this is English, teachers can study the language to further their understanding of how it works, they can enroll in language development courses, and they can seek opportunities to practise and develop their ability to listen to, read, speak and write in English, for example, by not missing the opportunities they have to interact orally with native speakers, subscribing to EFL/ESL magazines, and participating in synchronic or asynchronic discussions on the Web.
- **Theories about learning and teaching** – Teachers should also aim at deepening their understanding of the theories underpinning learning and teaching practices. This can be achieved by reading about teaching and learning, attending seminars and workshops regularly, and enrolling on methodology courses which will enable them to reconstruct their knowledge of the background to language learning and teaching.
- **The students** – The more teachers know their students, the more effective their teaching will be. Teachers can get to know students better by giving them opportunities to talk about themselves, really listening to what they have to say, encouraging them to give teachers feedback on anything and everything that happens in the classroom, showing a real interest in them and above all, by teachers just “being themselves,” i.e. not pretending to be somebody they are not.

The workplace – Finally, it is important that teachers know the context in which they work very well. This involves academic aspects such as syllabuses, assessment procedures, and knowledge of the supplementary materials they can count on, as well as more practical concerns like the use of audio, video or computer equipment.

In addition to knowing about the subject matter, theories of learning and teaching, the students, and the workplace, teachers should aim at improving their ability to put all this knowledge into practice and becoming more skilful at teaching. This can be achieved by having a daring and exploratory attitude towards teaching which involves trying out different methods, techniques and

activities again and again, reflecting on their effectiveness, and capitalizing on these experiences in order to make the necessary changes to their teaching habits.

Trying out new ideas in the classroom has the additional benefit of making the activity of teaching much more interesting. Having an exploratory attitude towards teaching helps to prevent the feeling of being stuck in a rut, i.e. working on the same teaching points in the same way year after year.

Becoming more skilful at a certain activity has a lot to do with being aware of one's own strengths and weaknesses, which is the aspect that is discussed in the next paragraph.

Teachers can develop further by increasing their self-awareness. What kind of teachers are they? How are they perceived by their students and colleagues? What are the strengths they should capitalize on and the weaknesses they should be working on? Self-awareness can be raised in a number of ways:

- Teachers can make audio or video recordings of their lessons and watch, analyze and reflect on the recordings afterwards.
- They can invite a colleague to sit in while they teach and ask them for feedback after the lesson.
- Observing other teachers teach can be very enlightening. It helps teachers to compare different teaching styles, practices, etc. and become more aware of what kind of teachers they are, or they are not.
- The students themselves can provide teachers with very valuable feedback on their performance. Implementing instances for the collection of this kind of feedback regularly can be very valuable.
- Teachers can benefit from whatever evaluation system is implemented at their workplace if they regard it as an awareness-raising opportunity leading to professional development.

Finally, teacher development has much to do with developing and sustaining a positive attitude towards the activity of teaching and oneself as a teacher. Teachers must plan their lessons regularly, aim at being better informed about their profession, obtain a teaching certificate, diploma or degree, and respect themselves, their colleagues and their students.

In addition, teachers should try not to allow personal problems to affect their teaching or feel discouraged when facing new challenges which at first may seem insurmountable. They should enjoy themselves when teaching, treat themselves to something nice when they achieve their aims, and take a well-deserved rest when they have the opportunity to do so.

Teachers' questions are not easy to answer and some of the solutions that have been suggested may not be simple to implement. Neither is the aforementioned list of options and exhaustive account of what teachers can do to develop professionally. However, I hope the present article has shed some light on some of the possible ways in which teachers can face the problems of developing self-confidence and their teaching ability.

1. Freeman, D (1989): *"Teacher Training, Development, and Decision Making: A Model of Teaching and Related Strategies for Language Teacher Education"* in TESOL Quarterly 23/1: 27 - 45.
2. Underhill, A (1986): *Editorial in Teacher Development Newsletter* 9: 4
3. Rossner, R (1992): *"Where there's a will – facilitating teacher development"* in Teacher Development Newsletter 18: 4 - 5
4. Adrian Underhill: (IATEFL Issues, June/July 1999, 149: 17).
5. www.onestopenglish.com

Профессиональное развитие: развития педагогического мастерства и формирования уверенности учителя
Резюме

В статье рассматриваются проблемы совершенствования обучения и дается советы и предложения о том, как учителя могут улучшить свое личное развитие и уверенность в себе.

Саурукова Гулбагира-Докторант университета Southwest, г. Чунцин (Китай)
gulbagirasaurukova@mail.ru

Научный руководитель: **Ибинг Лью**, PhD профессор Университета Southwest
liuyb@swu.edu.cn

Ключевые слова: обучающая способность, развитие учителя, уверенность в себе, педагогическое образование, стратегии подготовки учителей, обратная связь.

Түйіндеме

Саурукова Гулбагира- Southwest университетінің докторанты, Чунцин қаласы (Қытай)
gulbagirasaurukova@mail.ru

Ғылыми жетекшісі- **Ибинг Лью**, докторант, Southwest университетінің профессоры, Чунцин қаласы (Қытай) liuyb@swu.edu.cn

Кәсіби даму: оқытушының кәсіби біліктілігін жетілдіру және сенімділігін қалыптастыру жолдары

Мақалада оқыту мен кәсіби шеберлігін жетілдіру мәселелері қарастырылып, оқытушылардың өзіндік дамуы мен оқытуда сенімділігін қалыптастыру үшін кеңестер, сондай-ақ ұсыныстар беріледі.

Түйін сөздер: оқыту біліктілігі, оқытушыны дамыту, өзіне-өзі сенімділік, педагогикалық білім, оқытушыларды даярлау стратегиялары, кері байланыс.

УДК 378.016.811.111

Ағылшын тілін оқыту барысында когниті- коммуникативтік дағдысын қалыптастыруда жаңа технологиялардың маңызы

Әлжан Рахила- Абай атындағы ҚазҰПУ 6M011900 – «Шет тілі: «екі шет тілі» мамандығының 2 курс магистранты,

Асқарова С.А. – ф.ғ.к., доцент Абай атындағы ҚазҰПУ (askarova.1950@mail.ru)

Бұл мақалада ағылшын тілі сабағында оқушылардың когниті- коммуникативтік дағдысын дамытудың маңыздылығы қарастырылған. Коммуникативтік құзірет қалыптастыруда оқытудың инновациялық технологияларының рөлі белгілі ғалымдардың еңбектерін негізге ала отырып көрсетілген. Шет тілін оқыту әдістемесінде когниті- коммуникативтік дағдысын қалыптастырудың негізі болып табылатын әдіс-тәсілдерді меңгерту көзделеді, атап айтқанда тыңдалым, айтылым, жазылым, естілім. Когниті- коммуникативтік дағдысын қалыптастыруда жаңа технологияның маңызы зор екендігін анықтаған .

Түйін сөздер: когниті- коммуникативтік дағдысын, инновациялық технология, бәсекеге қабілетті, лингвистикалық әдебиеттер.

Кез келген елдің болашағы білім беру жүйесінің және зиялылар қауымының деңгейіне байланысты болғандықтан, Қазақстан халқына да әлемнің дамыған елдерімен тең дәрежеде білім беру қажеттігі күмән тудырмайды. Әлемдік білім кеңістігіндегі оқытудың озық

технологияларын қамтитын жаңа білім мазмұны шынайы жарыс, адал бәсекеге қабілетті адам тәрбиелеуді қамтамасыз етуі тиіс.

Коммуникативтік әдіс – оқушы мен мұғалімнің тікелей қарым-қатынасы арқылы жүзеге асатын, белгілі бір тілде сөйлеу мәнерін қалыптастыратын, тілдік қатынас пен әдістемелік категорияларға тән басты белгілер мен қағидалардың басты жүйесінен тұратын, тіл үйретудің тиімді жолдарын тоғыстыра келіп, тілді қарым-қатынас құралы ретінде іс жүзіне асыратын әдістің түрі.

Коммуникативтік оқыту тілдік әрекеттің барлық түрінде қалыптасады – тыңдауда да, сөйлеуде де, оқығанда да, жазғанда да, өйткені ол оның іске асуын қамтамасыз етеді.

Лингвистикалық, әдістемелік әдебиеттердің көпшілігінде сөйлесім әрекетін төрт түрге бөліп қарастыру тұрақты орын алған. Олар: сөйлеу, оқу, жазу, түсіну.

Когнитивті- коммуникативтік дағдысын, тілдік дағдыларды қалыптастыру дегеніміз – педагог-ғалым Ж.Аймауытовтың сөзімен айтқанда: «баланы сөйлеуге, басқалардың сөзін ұғуға, өз бетімен жазуға, оқуға төселдіру. Бірақ бұл мағынасыз әдеттендіру, құрғақ төселдіру емес, тілге жаттықтырумен бірге баланы ойлауға да жаттықтыру» [1, 30]. Ал М.Жұмабаевтың айтуынша, «баланың тілін шын дұрыс жолға салатын, дұрыстайтын, байытатын – мектеп» [2, 102].

Когнитивті- коммуникативтік дағдысын мектептегі оқыту үрдісінде, негізінен тіл сабақтары барысында қалыптасады. Олай болса, білім беру мазмұны оқушыны тұлға ретінде қалыптастыра отырып, ағылшын тілінде ауызекі және жазба тілде сауатты сөйлеу, ересектермен, сыныптастарымен еркін қарым-қатынас жасай білу, айтылғанды ыждаһатпен тыңдап, түсіну, өз пікірін жеткізе білу, дұрыс оқу және сауатты жазу, т.б. дағдыларын, соның нәтижесінде өздігінен білім алу, алған білімін өмірлік жағдаяттарға сәйкес қолдана білу қабілеттерін, өмірдегі мәселелерді шешуге арналған білік-дағдыларын дамытуға бағытталуы тиіс.

Ф.Ш. Оразбаева өзінің «Тілдік коммуникация негіздері» атты еңбегінде: «Коммуникация – қарым-қатынас, араласу, хабарласу, байланысу деген мағыналарды білдіре келіп, адамдардың тіл арқылы сөйлесу процесін, тілдесу ерекшеліктерін, тілдің әлеуметтік мәні мен қоғамдық қызметін, адамдар арасындағы қарым-қатынасты, өзара түсінушілікті көрсетеді», – деп атап көрсетеді [3, 202].

Коммуникация арқылы адамдар бір-біріне ойын жеткізіп, белгілі бір нәрсені хабарлап қана қоймайды, сонымен қатар олар өзара түсініседі, пікір алмасады, бірінің ойын екіншісі ұғады. Екі адамның бірінің жанын бірі ұғуы бір топтың түсінісуіне, ол топтың пікір алмасуы қоғамның жетілуіне әкеледі.

Коммуникативтік процесс, негізінен, вербалды яғни, сөйлеу мен сөзге негізделген және бейвербалды яғни сөзге негізделмеген коммуникация деп екіге бөлінеді. Вербалды коммуникация сөйлеу барысында жүзеге асырылады. Сөйлеу арқылы біз табиғи тілдік дыбыстарды, сондай-ақ, фонетикалық таңбаларды, оның екі негізгі лексикалық және синтаксистік мағынасын түсінеміз. Сөйлеу – коммуникацияның әмбебап құралы – адамдардың танымдық-еңбек процесінде бір-бірімен қарым-қатынас жасау, пікір алысу, ой бөлісу, ақпарат беру, т.б. әрекеттерінің айрықша формасы болып табылады.

Коммуникативтік мәселелерді шешу сатыларын проблемалық жағдайларды шешу сатыларына ұқсастықтар бойынша белгілеуге болады, атап айтқанда: мәселені түсіну, мәселені қабылдау, шешу тәсілдерін қарастыру, таңдап алынған тәсілдерді жүзеге асыру, нәтижеге қол жеткізу, нәтижені бағалау, бұған өзін-өзі бағалау да кіреді. Бұны төмендегі сабақ мазмұнынан аңғаруға болады:

Тақырыбы: Work. The most interesting thing in a job.

Сыныбы: 7

Мақсаты:

I. Білімділік: оқушыларға түрлі мамандықтар, олардың атқаратын қызметтері, жұмыстың ең қызықты кезеңдері жайлы түсіндіру;

II. Дамытушылық: оқыту кезінде әр түрлі әдіс тәсілдерді қолдану арқылы оқушылардың белсенділігін, қызығушылығын арттыра отырып, көпшілік алдында еркін сөйлеуге дағдыландыру;

III. Тәрбиелік: мамандық пен жұмыстың әр түріне құрметпен қарау.

Міндеті:

- мамандық жайлы ақпарат алу;

- сыни тұрғыдан ойлау арқылы жаңа білімді ұштай білуге дағдылану;

- топта жұмыс жасауға қалыптасу;

Сабақтың түрі: Аралас сабақ

Қолданылатын модульдер: Оқыту мен оқудағы жаңа тәсілдер, оқытуда АКТ-ны пайдалану, сыни тұрғыдан ойлауға үйрету, Оқытудағы басқару және көшбасшылық.

Стратегиялық іс-әрекеттер: «Шаттық шеңбер», «Миға шабуыл», «Сәйкестендір», «Өзін-өзі бағалау», «INSERT»

Сабақтың барысы:

I. Ұйымдастыру кезеңі:

A) оқушылармен амандасу;

- Good morning, pupils!

- Good morning, teacher
- How are you today
- We are fine

Ә) оқушыларды түгелдеу;

- Who is on duty today?
- I am on duty today.
- Who is absent today?
- All are present or(name) is missing.

II.Үйге берілген тапсырманы тексеру;

III.Жаңа сабақты түсіндіру:

1.Тренинг ойыны: Мақсаты:мамандықтарға байланысты сөздік қорды байыту.

Мұғалім оқушыға допты лақтырады, допты тосып алған оқушы мамандық түрін айтады, сөйтіп келесі сыныптасына допты лақтырады. Мысалы: a teacher, a doctor, a builder, an actress.

2. «Миға шабуыл жасау» стратегиясы. Мақсаты: оқушылардың мамандық, жұмыс туралы түсініктерін анықтау;

Сұрақтарға жауап беру. Answer the questions.

1. Which job do you like?
2. Why?
3. How much do you earn?
4. Do you enjoy your work?
5. What do you think of the responsibility of your job?

6. «Сәйкестендір». Мақсаты: Оқушылардың когнитивті- коммуникативтік дағдысы мен тез ойлау қабілеттерін дамыту.

Match a job in A with the information in B.

a)a clerk	help people buy and sell building and land
b)an architect	wears and shows new fashions
c)a disc jockey	does general office work
d)a geologist	decides cases in a court law
e)a judge	introduces music and songs on the radio
f) a model	designs and draws plans for new buildings

g)a civil servant studies rocks, soil, mountains
h)a realtor works for the government

4. A guessing game. Мақсаты: Оқушылар топпен жұмыс жасай отырып, берілген тапсырманы тез жылдам орындау, бір-бірімен пікір алмасу.

* You don't walk. You don't talk to the people in your cabin. You're in the air. What jobs is it?

* You look after people in hospital. You sometimes work day and sometimes night. What jobs is it?

* You build houses, buildings. What jobs is it?

* You mend cars. What jobs is it?

* You interview people. You write articles for newspapers. What jobs is it?

* You teach pupils, students. Your job is difficult but you have a long holiday. What jobs is it?

7. Сергіту сәті. Мақсаты: Оқушылар қозғалысқа түсу арқылы бойларын сергітеді;

IV.Жаңа сабақты бекіту;

«INSERT» Мақсаты: оқушылардың алған білімдерін тиянақтау. Талқылау жинақтауға дағдыландыру .

«v» Білемін	«+» бұл мен үшін жаңалық	«-» білмедім	«?» қосымша мәлімет алуым керек
A teacher A doctor An engineer	Different kinds of professions which I did not know	A disc jokey A realtor A clerk	About my future profession

Бағалау: Өз- өздерін бағалайды;

Үйге тапсырма: Ата-анасының қандай қызмет атқаратыны туралы жазып келу.

Коммуникативтік оқыту: оқу, сөйлеу, тыңдау, жазу – ауызша өзара қатынас, жазбаша өзара қатынас біркелкі, бір уақытта дамиды. Бұдан коммуникативтік оқыту сөйлеу әрекетінің барлық төрт түрінде де қажеттілікпен қатысып тұрғаны көрінеді. Өйткені ол ауызша да, жазбаша да қарым-қатынас жасаушылардың бір-бірін тілдік қабылдауы мен түсінігін қамтамасыз етеді.

1. Аймауытов Ж. Бес томдық шығармалар жинағы (жалпы редакциясын басқарған – акад. С.Қирабаев). 4-том. Алматы: Ғылым, 1998
2. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы: Рауан, 1993
3. Оразбаева Ф.Ш. Тілдік коммуникация негіздері. –Алматы: Рауан, 1995.

Резюме

Альжан Рахила. – магистрант 2 курса по специальности 6М011900 «Иностранный язык «два иностранных языка»,

Аскарова С.А. – к.ф.н., доцент КазНПУ имени Абая (askarova.1950@mail.ru)

Значимость новых технологий в формировании когнитивно-коммуникативных навыков в процессе обучения английского языка

В данной статье рассматриваются важность развития когнитивно-коммуникативных навыков учащихся на уроках английского языка. Роль новых технологий обучения в формировании когнитивно-коммуникативных навыков, излагалось основываясь на труды известных ученых. Метод, который является основой формирования когнитивно-коммуникативных навыков в методике обучения иностранному языку- овладение подходов предусматривается, в частности, аудирование, говорение, письмо, слушание.

Ключевые слова: когнитивно-коммуникативных навыков, инновационные технология, лингвистические литературы, конкурентоспособной.

Resume

Alzhan Rakhila. – the 2nd course master, specialty of «Foreign language «two foreign languages»

Askarova S.A. – candidate of philology sciences, associate professor. KazNPU after Abay(askarova.1950@mail.ru)

Significance of innovative technologies in forming cognitive communicative skills in the process of TFL

The article deals with the importance of development of students' cognitive communicative skills at the English lessons. The role of innovative technologies in forming cognitive communicative skills, based on scientists' works. Method, that is based on formation of cognitive communicative skills ce in foreign language teaching methods considers listening, speaking, reading and writing skills.

Key words cognitive communicative skills, innovative technology, linguistic literatures, competitive ability.

УДК-379.40

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМІНІҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Қошқарбаева Б.Қ. - аға оқытушы bibisarak@mail.ru

Қазақ мемлекеттік қыздарпедагогикалық университеті, Айтеке би 99, Алматы қ.,

Мақалада болашақ бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби құзіреттілігін қалыптастырудың тиімді жолдары қарастырылған. Тіл - адам мен адамды, ұлт пен ұлтты жақындастыратын өзгеше қатынас құралы. Тілмен сөйлесу адамзат баласы үшін тысқары бір дүние емес, ол ішкі құбылыс. Сөйлеу тек адамға ғана тән. Адам тіл арқылы бір-бірімен қатынаса алады. Тілді үйрету әдісі үнемі заман талабына, уақыт ағымына қарай өзгеріп, дамып, жетіліп отырады. Оқыту технологиясы деп педагогика ғылымында «педагогикалық үрдістің жүзеге асу жолы» деп танылады. «Педагогикалық технология-оқушы мен оқытушыға қолайлы жағдайда оқу үрдісін жоспарлау, ұйымдастыру, өткізудің және оқушымен оқытушының бірлескен педагогикалық әрекетінің әрбір жеке бөлшегіне дейін ойластырылған моделі» Тілді үйрену технологиясында коммуникативтік құзіреттілікті дамыту оқу-тәрбие міндеттерін өнімді шешу, мамандықты тұлға қалыптастыру құрамына айналдыру болып табылады.

Түйін сөздер: коммуникативті құзыреттілік, педагогика, технология, бастауыш сынып, кәсіптілік, біліктілік.

Тіл - адам мен адамды, ұлт пен ұлтты жақындастыратын өзгеше қатынас құралы. Тілмен сөйлесу адамзат баласы үшін тысқары бір дүние емес, ол ішкі құбылыс. Сөйлеу тек адамға ғана тән. Адам тіл арқылы бір-бірімен қатынаса алады. Тілді үйрету әдісі үнемі заман талабына, уақыт ағымына қарай өзгеріп, дамып, жетіліп отырады. Оқыту технологиясы деп педагогика ғылымында «педагогикалық үрдістің жүзеге асу жолы» деп танылады. «Педагогикалық технология-оқушы мен оқытушыға қолайлы жағдайда оқу үрдісін жоспарлау, ұйымдастыру, өткізудің және оқушымен оқытушының бірлескен педагогикалық әрекетінің әрбір жеке бөлшегіне дейін ойластырылған моделі» Тілді үйрену технологиясында коммуникативтік құзіреттілікті дамыту оқу-тәрбие міндеттерін өнімді шешу, мамандықты тұлға қалыптастыру құрамына айналдыру болып табылады. Осы тұрғыдан келгенде, коммуникативтік технология деп оқуға қатысушылардың барлығын және мүмкін болған құрал-жабдықтар мен акпараттардың барлығын қатыстыра отырып өзара белсенді тілдік қатынас әрекетіне ену негізінде оқу үрдісін құруды айтады. Оның жетекші әдісі- тілдік өзара қарым-қатынас. Қолданылатын жұмыс түрлері: ынтымақтастықта оқу (оқытушы мен оқушылар), жұптық оқыту (оқушылардың екеуара бірін-бірі оқытуы), топтық құрамда жұмыс істеу (топтардың құрамы өзгеріп отыруы шарт), оқу тілдік диалог (өзара пікір алысу). Коммуникативтік технологияда тілдік қарым-қатынас алдыңғы орынға шығарылады да басқа жұмыстар осы бағдарға бағытталады.

Коммуникациялық бағыт адам өмірінің түрлі саласына байланысатын сөйлеуді үйретуге бағындырылады. Сөйлеу мақсатына тиісті грамматикалық формалар мен синтаксистік құрылымдардың сөйлеуге қатысуы шарт және ол көбіне дайындықсыз сөйлеуге, бұрынғы меңгерген грамматикалық формаларды, лексикалық біліктерді автоматты түрде қолдануға жетуі керек. Оқушы өз ойын еркін жеткізе алу үшін оған қажетті лексикалық және

грамматикалық минимум алдын- ала анықталып тапсырылады. Бұл тілді функционалдық тұрғыдан үйрету сипатына жатады. Коммуникативтік сөйлеу әрекетінің қай түрі болса да лексикалық- грамматикалық дайындық деңгейіне сүйенеді. Студенттің тиісті лексикалық қоры, сондай-ақ грамматикалық білімі болуымен бірге, ол бұларды сөйлеу әрекетін орындау барысында, талдау кезінде меңгере түседі. Сөйлеу әрекеттері, негізінен, белгілі бір мақсаттағы жағдаяттар, жүйелі модульдер, ауызекі жауаптасу, сұрақ-жауап жағдайларында жүзеге асады.

Коммуникативтік әдіс:

- 1.жұптық
- 2.топтық
- 3.ұжымдық

Коммуникативтік әдістердің принциптері:

- 1.тілдік бағыттар
- 2.функционалдық
- 3.оқиғалық
- 4.жаңашылдық
- 5.қарым-қатынастық дербестік бағыттар

Коммуникация сөзінің негізгі мазмұны жалпы қарым-қатынас, араласу, хабарласу, байланыс деген сияқты мағына білдіре келіп, адамдардың арасындағы қарым-қатынасты, өзара түсінушілікті көрсетеді. Осыдан барып «коммуникабельдік», түсінушілік деген сөздер мен ұғымдар пайда бола бастады. Коммуникация- қарым-қатынас, өзара байланыс деген ұғымды білдіреді. [1].

Студенттерге тілдік коммуникативтік білім беруде М.М.Жанпейісованың «Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде» әдістемесінің құзіреттілігі өте жоғары деңгейде. М.М.Жанпейісованың модульдік оқыту жүйесі арқылы тіл дамыту іске асады. Мемлекеттік тілдің коммуникативтілік құзіреттілігін дамыту дегеніміз- оқушылардың тілді жетік меңгеруін және білім мен білік дағыларын тәжірибеде қолдана білу. Модульдер дегеніміз- белгілі бір тақырып ішіндегі бөліктердің өзара топтастырылған жүйесі». Екінші тілді оқыту тәжірибесінде оқу материалдары белгілі бір нақты анықталған ортада сөйлеуді меңгеру мақсаты бойынша топтарға топтастырылып берілді. Мысалы: (қонақта), (қонақ күту), (ұшақта), (кеңседе), (менің отбасым), (қазақ тілі мемлекеттік тіл), (кең байтақ Қазақстаным), (Табиғат аясында), (Жыл мезгілдері) тағы басқа. Модульдік оқыту технологиясының мақсаты: Оқу үрдісінде студенттің шығармашылығын дамытуға қолайлы жағдай туғызу; эстетикалық сезімін; зейінін тәрбиелеу. Модульдің міндеті: Жеке тұлғаның қажеттіліктерін қанағаттандыру; Таным үрдістерін дамыту; Сөздік қорын дамыту; Өзара көмек және бірге бастан өткізу; Әрбір модуль 6-8 сағатқа немесе одан да көп уақытқа қойылады. Модульдік оқыту кіріспе сағатынан, сөйлесу (негізгі материалдарды меңгеру) сағаттарынан, қорытынды сағатынан тұрады. Кіріспе және қорытынды сағаттарына бір-бір сағаттан беріліп, қалған уақыт негізгі материалды меңгерге бөлінеді. Модуль мақсаттан нәтижеге жетуді қамтамасыз етерліктей етіп құрылады. Кіріспе бөлімінде жалпы құрылымымен, оының мақсат- міндеттерімен таныстырады. Оқушылардың оқу материалын қайта жаңғырту деңгейін, қарапайым білік пен дағдыларды және білімін іс жүзінде бірнеше рет қайта қолданылуы сөйлесу бөлімі сабақтарында жүзеге асырылады. Оқушылардың оқу материалына бірнеше мәрте қайта оралып жұмыс істеуіне мүмкіндік береді. Модульдің қорытынды бөлімі- бақылау. Егер сөйлесу бөлімінің барлық сабақтарында бір-біріне көмегі, бірін-бірі оқытуы, түрлі ғылыми көздерді пайдалануы құпталып келсе, енді қорытынды бөлімінде оқушы өзінің сөйлеу бөлімінде алған білімін, білігі мен дағдыларын ешкімнің көмегінсіз көрестуі тиіс. [2].

Негізгі материалдарды меңгеруге арналған сағаттарда оқу материалдары бойынша сөйлеу әрекеттері жүзеге асырылады. Оның алғашқы 1-2 сағаттарында лексикалық және грамматикалық дайындыққа басымдық беріліп, одан кейінгі сағаттарда ауызша және жазбаша коммуникативтік құзыреттерін дамыту көзделеді. Коммуникативтік құзірет деп сөйлеуге, жауаптасуға, жалпы сөйлеуге қажет дағдылар мен әрекеттерді меңгеруді айтады. Модульдік технологияны қолдану арқылы тілдік коммуникативтік құзіреттілік мақсатының орындалуына я нәтижеге қол жеткен деңгей нәтижесін анықтайды. Оқушы алған білімін, білігін, дағдысын өз еркімен кез-келген тақырыпта еркін қолдана береді. М.М.Жанпейісованың модульдік технологиясын қолдану арқылы тілдік коммуникативтік құзіреттілікті дамыту оқушыларға үш деңгейлі тапсырмалар ұсыну арқылы дамытылады. Тақырыпта үш деңгейдегі («жеңілдетілген стандарт», «стандартты», «стандарттан жоғары») оқушыларға арналған топтық тапсырмалар орындалып. III деңгей-білім стандартының талаптарына сай қарапайым білім мен түсінік деңгейіндегі тапсырмалар (бұдан әрі айтуға оңай болуы үшін біз «жеңілдетілген» стандарт тіркесін қолданамыз). II-деңгей- стандарт талаптарына сай алған білімін қолдану және талдау деңгейіндегі тапсырмалар (бұдан әрі-«стандартты» тапсырмалар). I-деңгей- шығармашылық және ізденушілік сипаттағы тапсырмалар (бұдан әрі- «стандарттан жоғары» тапсырмалар). Қорытынды бөлімде барлық оқушыларға бірдей мемлекеттік білім стандартына сай тапсырмалар беріледі. Үш деңгейлік тапсырмалар арқылы оқушылардың білімін толықтырып, өз бетімен жұмыс істеу дағдысын қалыптастыру өте қолайлы. Тестілеу мен нәтиже сабақтары білімін, білігін, дағдысын бақылаудың және тексерудің міндетті элементі. Оқушылардың білімділігін бір тақырып төңірегіне жинақтау және нақтылы тақырыпты білу және құзіреттілігін дамыта түсу, тәжірибеде қолдана алу. Осының барлығы М.Жанпейісованың модульдік оқыту әдістемесінің жоғарғы сатыда екенін көрсетеді.

Еліміздің саяси, экономикалық, мәдени, қоғамдық өміріндегі өзгерістерге сай жоғары оқу орындарының үлкен жауапкершілікті сезініп, білікті, өз ісінің шебері, бәсекеге қабілетті, кең ауқымды, жан-жақты дамыған маман дайындауға ұмтылуы, өзінің әлеуметтік-экономикалық және рухани дамуының мазмұны мен сипаттарының өзгеруіне және еңбек сапасына талаптың жоғарылуына байланысты өз ісін жетік білетін, кәсіби білігі мол мамандарды қажет етеді. Соңғы жылдары білім беру саласында болашақ мамандардың құзыреттілігін қалыптастыру туралы әр түрлі пікірлер жиі айтылуда. “Құзыреттілік” түсінігі білім беру саласында 1960-1970 жылдардағы шетел әдебиеттерінде, ал 1980 жылдардың соңында отандық әдебиеттерде кездесті. “Кәсіби құзыреттілік, жете білушілік” ұғымын енгізудің қажеттілігі оның мазмұнының кеңдігімен, интегративтік сипатымен, “кәсіптілік”, “біліктілік”, “кәсіби мүмкіндіктер” және т.б. түсініктерді біріктіреді. Д.И.Ушаковтың редакциясымен жарық көрген түсіндірме сөздіктің авторлары “құзыреттілік” және “құзырет” сөздерінің арасындағы айырмашылықтарды дәлелдеуге тырысқан. “Құзыреттілік” – хабардар болушылық, абыройлық; “құзырет” – жеке тұлғаның кәсіби қасиеті және қызметтік сипаттардың нақты жиынтығы. Кәсіби құзіреттілікті анықтау туралы мәселе педагог, философ, физиологтардың, арасында пікір қайшылықтары мен жаңа ойлар тудыруда. Тұлғаның кәсіби процесін көп жағдайда оның біліктілігімен, кәсіптік құзыреттілігімен байланыста қарастырады. Орыс ғалымдары В.А.Адольф, Н.В.Кузьмина, А.К.Маркова, Э.Ф.Зеер, В.А.Сластенин, Т.Ф.Лошакова, т.б. педагогикалық зерттеулерінде педагог кадрлардың кәсіби құзыреттілігі туралы мәселеге көп қызығушылық пайда болғанын айтады. [3].

Д.Дьюи, У.Уоллер, М.Мид, К.Юнг, П.Сорокин, Ф.Знанецкий сынды философтар кәсіби құзыреттілікті адамның ортаға үйренуіне қажетті әрекеттер түрі ретінде қарастырады. Олар адамның мамандығы оның белгілі бір нәрсеге деген қызығушылығын тудыратынын, көзқарасын қалыптастыратынын, мақсатқа жетуге талпындыратынын, ортақ пікір алмасуға

жетелейтінін айтады. Д.Л.Томпсон, Д.Пристли кәсіби құзыреттілікті жүйелі түрде алынған білім мен жоғары моралдық нормалар мен педагогтік кодексінің нәтижесі ретінде анықтайды. Құзыреттілік бірінші орынға білімгердің ақпаратты сауаттылығын емес, оның мәселені дұрыс шеше білу қасиетін қояды. Егер болашақ педагогтың құзыреттілігінің қалыптасуын орта кәсіби білім беру жүйесінің аумағында қарастырсақ, онда білім, білік, дағды мүмкіншілігі, яғни, бір сөзбен педагогикалық қызметке маманның қаншалықты дайын екендігі туралы айтуға болады. Ғылыми құзыреттілік деп педагогтың жеке бас сапалары мен оның психологиялық-педагогикалық және теориялық білімінің, кәсіби біліктілігі мен дағдысының, тәжірибесінің бір арнада тоғысуы деуге болады. Болашақ маман өз ісінің шебері, жақсы мұғалім болу үшін мамандығына қажетті қабілеттерді және жалпы әлемдік мәдениетті, өз елінің мәдениетін, қарым-қатынас мәдениетін, тіл мәдениетін игеріп, интеграциялық үрдістерді меңгеріп, әлемдік білім кеңістігінің өресінен шыға алуға талпынуы керек.

Мұғалім қоғам талабына сай өзін-өзі үздіксіз тәрбиелеп отыратын, ортамен, адамдармен, балалармен, қарым-қатынасқа тез түсе алатын, ұйымдастырушылық қабілеті жоғары, тәжірибесі мол, т.б. қасиеттерді жинақтағанда ғана оның бойынан кәсіби құзыреттілігі анық байқалып тұрады. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда педагогикалық практика үлкен рөл атқарады. Педагогикалық практиканы өту кезінде студенттің педагогикалық іскерлігі мен дағдылары жылдам қалыптасады. Оның шығармашылық және педагогикалық құбылыстарды зерттеуге деген қабілеті дамиды, педагогикалық шеберліктің негіздері қаланады. Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру жеке шығармашылық қабілетті дамытуды, педагогикалық инновацияларды дұрыс қабылдауы, күнделікті өзгеріп жататын педагогикалық ортаға тез бейімделуді қажет етеді. Ғалымдар жоғары оқу орнын бітірушілердің құзыреттіліктерінің құрылысын жалпы кәсіби құзыреттілік, арнайы кәсіби құзыреттілік деп бөліп саралайды. Жалпы кәсіби құзыреттілік студенттің жалпы кәсіптік білімі, дағдысы, қабілеті мен мамандығының дайындығы арқылы анықталады. Сонымен бірге құзыреттіліктің бұл түріне студенттің ғылыми-зерттеушілік, басқарушы-ұйымдастырушылық қабілеттері мен кәсіби және педагогикалық қызметі жатады. Арнайы кәсіби құзыреттілік бітірушінің белгілі бір мамандық бойынша кәсіби қызметті атқарудағы дайындығы мен оған ұмтылуы арқылы айқындалады. Олардың мазмұны мемлекеттік классификациялармен анықталады. Е.А.Климов мамандық бойынша байланысты былайша жіктейді: адам – адам; адам – белгілер жүйесі; адам – көркем бейне; адам – техника; адам – табиғат. Ал кәсіби құзыреттілікті коммуникативтік, ақпараттық, регулятивтік және интеллектуалды-педагогикалық құзыреттілік ретінде қарастырады.

Педагогтың коммуникативтік құзыреттілігі – кәсіби интегративтік қасиет, оның негізгі бөліктеріне эмоционалдық тұрақтылық (икемділікпен байланысты); экстраверсия (тағайындалған деңгейі мен эффективті жетекшілікті көрсетеді); тікелей және қайтарымды байланысты ұштастыру мүмкіншілігі; тілдік білімі; тыңдай білу қабілеті; марапаттай білуі; сыпайылық; жалпы қабілеті жатады. Коммуникативтік құзыреттілік – біріншіден, жеке тұлғаның дамуы мен өзіндік дамуы процесіндегі мұғалімнің жеке тұлғалық қасиеті; екіншіден, ұстаздың педагогикалық қарым-қатынастық мақсаты, түйіні, құрылымы, құралы, ерекшелігі туралы хабардарлығының көрсеткіші; қажетті технологиялық деңгейін меңгеруі; маманның жеке психологиялық сапасы; коммуникативтік іс-әрекетін әрдайым жетілдіріп тұруға тырысуы; негізгі құндылық ретінде жеке адамның тұлғасына бейімделе білу, “бағдар ету”, сонымен қатар педагогикалық қарым-қатынас кезінде туындайтын міндеттерге шығармашылық, қапысыз шешім таба білу қабілеті. Ақпараттық құзыреттілік өзі туралы оқушылар мен олардың ата-аналарының, басқа ұстаздардың жұмыс тәжірибесі жөнінде ақпаратты білу мөлшерін қамтиды. Регулятивтік құзыреттілік оқытушының өз іс-әрекетін басқара білу мүмкіншілігін білдіреді.

Оған мақсаттылық, жоспарлау, тұрақты белсенділік пен өзін көрсете білуі, рефлексия, іс-әрекетінің бағасы енеді. Іс-әрекеттің негізгі факторы – ізгілік, құндылық болып табылады. Интеллектуалды-педагогикалық құзыреттілікті талдау, синтез, салыстыру, қорытындылау, нақтылау сияқты қарастыра білудің кешені, аналогия, қиял, ойлау қабілетінің икемділігі мен сындылығы ретінде зерденің қасиеті түрінде қарастыруға болады. Болашақ маман дайындау мәселесі оның тұлғалық сапалары мен қасиеттерін қалыптастырудың маңызын көрсетеді. Тұлғалық-бағдарлық бағытта білім беру нәтижесі білім, біліктілік және дағды жүйесінде, шығармашылық іс-әрекет тәжірибесіне және эмоционалды көңіл-күйді көрсете білуге, ерікті қарым-қатынасқа педагогикалық бейімделген тұлғаны қалыптастыру ретінде түсіндіріледі. Сондықтан маманның ғылыми құзыреттілігінің арнайы, әлеуметтік және тұлғалық түрлеріне ерекше мән беріледі. Арнайы - өзінің мамандығына сәйкес білімі, біліктілігі, дағдысы, жаңа білім мен білікті өз бетімен меңгеру, өз еңбегінің нәтижесін бағалау, біліктілігінің болуы. Әлеуметтік – тіл туралы білімінің, коммуникативті мәдениетінің, басқамен ынтымақтастыққа қабілеттілігінің, өзінің іс-әрекетінің нәтижесіне, қоршаған ортаға дайындығының болуы. Тұлғалық - өзін-өзі тану бойынша біліктілік, дағдысын жетілдіруге кәсіби іс-әрекет тұлғаның дамуына дайындығының болуы. Бұл үшін, біріншіден, ақпараттық қоғамда кез келген маманның іс-әрекеті күшейтіледі, екіншіден, білім парадигмасының өзгеруі кәсіби білім, біліктілік пен дағдыға маманның дайындығын қалыптастырудың, ойлаудың әдіснамасын дамытудың қажеттілігін көрсетеді, үшіншіден, ізгілікті және әлемдік интегративті үрдістер тенденциясы алдымен көпмәдениетті тұлғаны қалыптастырудың қажеттілігін айқындайды. Қоғамдық-саяси даярлық болашақ мұғалімдерді қоршаған дүниені, табиғатты, қоғамдық өмірдің құбылыстарын тану әдіснамасына, әлеуметтік-экономикалық даму мәселелерін пайымдау, талдау, маңыздысын ажырата білуге, адамдармен қарым-қатынастағы жоғары мәдениеттілікке үйренуге мүмкіндік береді. Болашақ мұғалімді терең әдіснамалық және теориялық тұрғыда даярлау қай кезде де күн тәртібінен түспек емес. Олай болса, республика жоғары оқу орындарының алдында жан-жақты дамыған, саяси сауатты, терең теориялық біліммен қаруланған, адамдармен қарым-қатынас мәдениетін меңгерген маман дайындау міндеті тұр.

Жалпы мәдени құзіреттіліктің технологиялық мазмұны оны ұйымдастырудың жолдарын қарастыру, іздестіру болды. Оқытушы тек қана студенттердің оқу әрекетін ұйымдастырып, басқарып қана қоймай, оның оқу әрекетін айқындаудың жолын табатын педагогикалық міндеттерді шешуге бағытталады. Жалпы мәдени құзіреттіліктің технологиясы төмендегідей болып табылады: жалпы мәдени құзіреттілік жағдайына бейімделу, сырттағы адамдарды өзіне қарату, объектінің жан дүниесін жаулап алу; сөздік мәдени құзіреттілікті іске асыру; эмоционалды және мазмұнды байланысты ұйымдастыру. Жалпы мәдени құзіреттілікті қалыптастыру келесі компоненттерді қамтиды:

- Жалпы мәдени құзіреттілікті қалыпқа келтіру;
- Жалпы мәдени құзіреттіліктің үзбей ұйымдастырылуын қамтамасыз ету;
- Жалпы мәдени құзіреттілікті меңгерту;
- Жалпы мәдени құзіреттіліктің жаңа технологияларын іске асырудың жолдарын табу болып табылады[7].

Педагогикалық тиімділіктің салыстырмалы-сәйкестікпен талдануы, әр түрлі формаға, әр түрлі әдістемелерге сәйкес келеді. Бұндай әдістемелер студент жастардың жалпы мәдени құзіреттілік барысындағы икемділікті, қызығушылықты, тартымдылықты көрсете біліп, бар зейінімен тыңдап өз көзқарасын дәлелдей білуге және сұрақтарды нақтылықпен жеткізе білу қабілеттерін қалыптастырады. Жеке тұлғаның тілдік қабілетінің көрсеткіші вербалсыз түрдегі икемділік болып табылады, яғни; құлу, ым-ишара, жүріс-тұрыс, жеткізілу мәнері, дауысының

ырғағы және т.б. Студенттердің жалпы мәдени құзіреттілігін жоғарлату үшін қажетті мағлұматтарды ескере отырып қасындағы әңгімелесушілермен эмоционалды қатынас құруға мүмкіндік жасалды. Әдістемелік құрал ретінде әртүрлі көріністегі суреттер, драматизациялық көріністер, әңгімелесулер мен драмалық көріністер қолданылған болатын. Студенттерге жалпы мәдени құзіреттілігін, мәдениетін ұлттық деңгейде қалыптастыру үшін, біріншіден, өз жеке басының ерекшеліктері және ішкі қажеттіліктерін ескере отырып, қимыл қозғалыстарын, сөйлеу мәнерін, эмоционалды жағдайларын ескеруді қажет ететіндігін ескерте келе, оны қолданудың мүмкіндіктерін негізге алдық. Байқалғаны: өзгенің көңіл күйін сезіне білуге ұмтылу, содан кейін оның іс-әрекетіне, ым-ишарасына көңіл бөліп, оның қандай оймен немесе қандай көңіл күйде отырғандығын сезіне білу. Содан кейін белгілі іс қимылдарды жалпы мәдени құзіреттілік жасау барысында қолданылатын іс қимылдар, ым-ишаралар арнайы түрде қолданыла бастады. Жұмыстың нәтижелілігі тренингке қатысқан студенттер кейін жалпы мәдени құзіреттілік барысында шынында да өздерін ұстауы, сөйлеу мәнері өзгергендігін аңғартады. Тәжірибе барысында көрсеткендей, студент пен оқытушының арасындағы жалпы мәдени құзіреттілік ерекшелігін анықтап, деңгейін талдау және оған баға беру жалпы мәдени құзіреттіліктің деңгейін өлшей алу мүмкіншілік беретіндігін айта кетуге болады. Студенттердің жалпы мәдени құзіреттілігін толығымен қалыптастыруға іскерлік ойындардың үлкен маңызы зор. Іскерлік ойын мәдени құзіреттілік мазмұныны игеруге және өзінің қажеттілігін қанағаттандырып, кәсіби дағдысы мен икемділігін қалыптастыруға мүмкіншілік береді.

Тұлғаның жеке дара дамуына тікелей әсер ететін ең жақын ортасы болады және ол ортада үнемі жалпы мәдени құзіреттілігі байқалып отырады. Ол микро орта-әлеуметтік ортаның бөлшегі, отбасы, оқу орны, достар, құрдастар, жақын адамдар т.б. Сондықтан студенттің жалпы мәдени құзіреттілігін қалыптастыруда уақытының көп бөлігін өткізетін оқу орны, достары, күнделікті кездесетін оқытушыларының тәрбиелік ықпалы зор. Мұндай түрлі ықпалдардың бірлікте және бір жүйеде өтуі көздеген мақсатқа жетуге мүмкіндік береді. Студенттердің жалпы мәдени құзіреттілігін қалыптастырудағы басты принциптерді талқылай отырып, тәжірибелік-эксперименттік жұмыстарында түрлі әдіс-тәсілдерді сараптадық. Көрсетілген принциптерге сүйене отырып, студенттердің жалпы мәдени құзіреттілігін қалыптастыруда көптеген әдіс-тәсілдерді ұсынуға болады, мұнда мынадай жағдайлар ескерілуі керек: жалпы мәдени құзіреттілігін қалыптастыру мақсаттары мен міндеттері; студенттердің қызығушылығы мен қажеттері; қоршаған әлеуметтік жағдайлар; жалпы мәдени құзіреттілік жасау деңгейлері; күтілетін нәтижелер; оқытушының өз басының мүмкіндіктері.

Студенттердің жалпы мәдени құзіреттілігін қалыптастыруда сананы қалыптастыру әдістері, іс-әрекетті ұйымдастыру және жалпы мәдени құзіреттілікті қалыптастыру әдістері; ынталандыру әдістері қолданылды. Студенттің жалпы мәдени құзіреттілігін қалыптастырудағы оқытушы тарапынан болатын педагогикалық қолдаудың мәні мынада: ұнамды психологиялық жағдай жасау; тұлғаның өз бойындағы мүмкіндіктерін өзінше іске асыруына шарт-жағдайлар түзу; ұлтының дәстүрлеріне т.б. мақтан тұтуын қамтамасыз ету; көмек көрсету, үлгі-өнеге болу; оқытушының кәсіби деңгейі мен мәдениеттілігінің жоғары болуы. Студенттердің жалпы мәдени құзіреттілігінің қалыптасуы тәрбиенің барлық түрінің өзара байланысуы арқылы жүзеге асады: ақыл-ой, адамгершілік, еңбек, эстетикалық, дене т.б. Сонымен бірге студенттерде этнопедагогика материалдары негізінде жалпы мәдени құзіреттілігінің қалыптасуы ұлттық тәрбиенің қозғаушы күші – ұлттық санаға сіңіп, қалыптасқан салт-дәстүрлер, ұлттық рух, ұлттық намыс, ұлттық абырой, ар, ұят, кісілік т.б. байланысты.

Қорытындылай келе, біз қадам басқан ХХІ ғасыр жан-жақты дамыған, білімді, өз ісіне де, өзгенің ісіне де әділ баға бере алатын, өзіне сенімді, тәуелсіз Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық жағынан дамуына зор үлес қоса алатын тұлға тәрбиелеуді талап етіп отыр.

Осыған байланысты бүгінгі күннің басты мәселесі – жас ұрпаққа нәтижеге бағытталған білім беру болып отыр. Бүгінгі таңда еліміз нәтижеге бағытталған білім беру моделіне көшті. Нәтиже дегеніміз – жеке тұлғаның құзырлылығы. Ал нәтижеге бағытталған білім беру дегеніміз – жеке тұлғаның құзырлылығын қалыптастыру. Құзырлылық – ол терең білім. Оқушының құзырлылығын қалыптастыру үшін мұғалімнің өзі құзырлыққа жету керек[8]. Қазіргі кезді мұғалімге қойылатын талап өте күшті. Жаңа формация мұғалімінен тек өз пәнінің терең білгірі болу ғана емес, тарихи танымдық, педагогикалық, психологиялық және ақпараттық сауаттылық талап етілуде. Ол заман талабына сай білім беруде жаңалыққа жаны құмар, шығармашылықпен жұмыс істеп, оқытудың жаңа технологиясын меңгерген және ол білімін ғылыммен ұштастыра білетін жан болғанда ғана білігі мен білімі жоғары, білгені мен оқығаны көп жетекші тұлға ретінде Ұлағатты саналады. Қай қоғамда болсын істің тетігін мамандар шешеді. Ендеше білім сапасын көтеру ісі, жоғарыда аталған міндеттерді жүзеге асыру тетігі ұстаздар қауымына байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Айтамбаева С.Т. «Тілді үйрету барысында жүзеге асатын құзыреттіліктер» Өскемен қаласы. 2005.
2. Шаукенова З.К. Социальная структура современного казахстанского общества. Сборник материалов международной научно-практической конференции 12 июня 2003 г., Астана 2003 г.
3. Нысанбаев Ә. Қазақстан демократия. Рухани жаңару.-Алматы: "Қазақ энциклопедиясы", 1999.
4. К.Абишев. Философия учебник для студентов высших учебных заведений и аспирантов. Институт философии и политологии МН и ВО РК. Алматы. 1999 г. С.15
5. Бегдаулетова К. Мәдениеттің философиялық түсінігі//Ізденіс–Поиск, Алматы, 2009, №2.
6. Мүтәліпов Ж. Шығыс пен Батыс өркениеттері сұхбатындағы қазақ мәдениеті: мәдениеттанулық талдау. Филос. ғылымд. докт. дисс. авторефераты, Алматы, 2004.
- 7.Ахметова Г.К. Образование Казахстана в поисках идеала//Непрерывное образование: состояние, проблемы, перспективы. - Алматы, 2001, -№2, сборник «Образование- дело моей жизни», Алматы., Изд. «Қазақ университеті», 2007.
8. Колесникова И.А.О приоритетных направлениях в формировании, стратегии образования на научно-педагогическом уровне.//Образ, политика на рубеже 20-21 веков, часть 3.-СПб:1995.

Summary

The effective ways on formation of teaching competence of elementary school teachers

B.K. Koshkarbaeva- Kazakh State Women's Teacher Training University Senior teacher

This article deals with the problem of the effective ways on formation of teaching competence of elementary school teachers. Language - the person and the person's means of communication between

different national and multinational approach. Language conversation with one of the boundaries of the human world is not a domestic phenomenon. Speaking only a specific person. Human language can communicate with one another. Modern language teaching method constantly, the trend changing, evolving and improving. Educational technology as pedagogical science "way of implementation of the educational process" is recognized. "Educational technology for students and teachers of the educational process planning, organization, interaction with the teacher and the pupil, teacher of each individual part of a well thought-out model" of technology to learn the language and communicative competence to solve the problems of the educational product development, is to become a part of the formation of the profession.

Key words: communicative competence, pedagogy, technology, elementary school, professional, qualification.

Эффективные методы формирования профессиональной компетенций учителя начального класса

Кошкарбаева Б. К.- *ст. преподаватель., Казахский государственный женский педагогический университет старший преподаватель*

Резюме

В данной статье рассматриваются проблемы эффективные методы формирования профессиональной компетенций учителя начального класса. Язык - лицо и означает лицо, в связи между различными национальными и многонациональный подход. Язык разговор с одной из границ человеческого мира не является внутренним явлением. Если говорить только конкретного человека. Человеческий язык может взаимодействовать друг с другом. Современный метод преподавания языка постоянно, эта тенденция меняется, развивается и совершенствуется. Образовательные технологии как педагогическая наука «пути реализации образовательного процесса» признается. "Образовательные технологии для студентов и преподавателей планирования учебного процесса, организации взаимодействия с учителем и учеником, учителем каждой отдельной части хорошо продуманной модели" технологии для изучения языка и коммуникативной компетенции для решения проблем развития образовательного продукта, чтобы стать частью формирования профессии.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, педагогика, технология, начальный класс, профессиональный, квалификация.

УДК: 378.016:811.111

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ АУДИТИВТІ DAҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Кайыпова Р.А. – *Абай атындағы ҚазҰПУ бМ011900 – «Шет тілі: «екі шет тілі» мамандығының 2 курс магистранты, (roshen.1237@mail.ru)*

Асқарова С.А. – *ф.ғ.к., доцент Абай атындағы ҚазҰПУ (askarova.1950@mail.ru)*

Мақалада білім алушылардың аудитивті дағдыларын дамыту жолдары мен кездесетін қиындықтар жазылған. Тыңдап түсінуге бағытталған кеңестер мен жаттығу түрлері сипатталады. Білім алушылардың аудитивті дағдыларын дамыту жолында аутентті материалдардың маңызы айтылады. Интернетке тәуелді қазіргі заманда жаңа құрылғылар мен

әлеуметтік желіге қолжетімділіктің білім алушыларға әсері баяндалады.

Түйін сөздер: тыңдап түсіну, аудитивті, аутентті, білім алушы, дағдылану.

Жалпы тыңдап-түсінуге үйрету, аудитивті дағдыны қалыптастыру барысында білім алушылар көптеген қиындықтарға кездеседі. Тыңдап-түсінуге үйретуді дұрыс ұйымдастыру үшін оқытушы бұл қиындықтарды және оларды жеңу жолдарын жақсы білуге тиіс.

Тыңдап-түсіну дағдыларын қалыптастыруда кездесетін қиындықтар негізінен екі топқа бөлінеді: а) қай тілде болмасын тыңдап-түсінуге үйретуде кездесетін жалпыға бірдей ортақ қиындықтар; ә) тек белгілі бір тілде тыңдап үйренуде кездесетін, арнайы қиындықтар.

Бұқаралық ақпарат құралдарының материалын немесе басқа тіл материалын таңдауда, оны қолдануда білім алушының тілдік деңгейін ескеру қажет. Оқытушы өзі айтып жеткізгісі келген мазмұнды неғұрлым жан-жақты ашатын тіл материалын қолданады. Сондықтан сөйлеуші қолданған кейбір лексикалық және грамматикалық материал білім алушыға таныс емес болуы мүмкін. Тыңдап отырған мәтінде кездескен таныс емес сөздер, оқылмаған грамматикалық құбылыстар білім алушыға тыңдаған мәтінінің мазмұнын түсінуді қиындатады. Бұл қиындықты жеңудің жолы — білім алушылардың пассивтік және потенциалдық сөздік қорын байыту. Бұл жолда мынаны естен шығармаған жөн. Мәтінде таныс емес сөздер шамадан тыс көп деген жалған әсер жиі кездесіп отырады. Оған себеп — жеке айтылғанда білім алушы сөздерді оп-оңай танығанмен, дәл сол сөздерді тұтас сөз құрамында кездестіргенде, тани алмай қалады. Сондықтан таныс сөздердің өзі таныс емес сөз болып көрінеді де, білім алушыға тыңдаған мәтіннің мазмұнын түсінуді қиындатады. Қиындықты жеңу үшін білім алушылардың пассивтік және потенциалдық сөздік қорын байытумен қатар мәтінде кездесетін таныс емес сөздердің мағынасын болжауға ұсақ текстерде өткен лексиканы тануға дағдыландыратын жаттығуларды орындау қажет, сондықтан білім алушыларды кейбір таныс емес сөздері бар мәтіннің мазмұнын түсінуге де дағдыландыру керек.

Әр адамның дыбыстарды айту ерекшеліктері мен интонациялық ерекшеліктері болуы заңды құбылыс. Олай болса, белгілі бір шетел тілі оқытушысының да өз ерекшеліктері мен интонациясы бар. Білім алушылар оқытушының сөйлеу ерекшеліктеріне әбден дағдыланып алады да, басқа адам айтқан сөзді түсінбеуі мүмкін. Осыған байланысты шетел тілі оқытушылары мен әдіскерлері, мынадай сұрақ қояды: неге жеті жыл бойы шетел тілін оқыған білім алушы оқытушының қойған сұрақтарын түсінеді де, дәл сол сұрақтарды шетелдік адам қойса, түсінбейді? Бұл жерде сөйлеушінің дауыс ерекшеліктері де түсінуге ықпал етеді. Мысалы, ер адамның жұмсақ қоңыр даусын түсіну жеңілірек те, әйел адамның дауысы, әсіресе жіңішке, ащы дауысты түсіну қиындық келтіреді. Бұл қиындықты жеңудің жолы — сабақта БАҚ материалдарын, әсіресе диалог үлгісіндегі ток-шоулар мен әңгімелерді жиі қолдану. Сонда әр түрлі тембрлі дауыстарды тыңдап, дағдыланған білім алушы өз оқытушысынан басқа сөйлеушілердің де сөзін тыңдап-түсіне алады.

Әдетте оқытушы сабақта шетел тілінде сөйлегенде, өте баяу ырғақпен сөйлейді. Мұндағы мақсат — оқытушының шетел тілінде айтқанын барлық білім алушылар түсінсін дегендік, баяу сөйлесе, білім алушының түсінуіне жеңіл болады деп ойлағандық. Білім алушылар осындай баяу сөзге дағдыланады да, одан тезірек сөйлегенде, түсінбей қалады. білім алушылар үшін мұндай жағдайда қалыпты ырғақпен айтылған сөз тым тез көрінеді де, ілесе алмай қалады. Соның салдарынан олар қалыпты ырғақпен айтылған сөзді түсіне алмайды.

Оқытушы сабақта шетел тілінде сөйлегенде, тағы мынадай бір қателік жасайды. Айтқанымды білім алушылар түгел түсінсін деген мақсатпен ол шетел тілінде бір айтқанын бірнеше рет қайталап айтады (әдетте 3-4 рет). Осыған әбден дағдыланып алған білім алушылар оқытушы сөйлей бастағанда әуелде оның сөзіне, мүлдем құлақ аспайды. Айтқанын екінші, үшінші рет қайталауын күтіп отырады. Шынайы коммуникацияда сөйлеуші айтқанын

қайталамайды, тек бір-ақ рет айтады. Қайталап тыңдауға дағдыланған білім алушылар алғашқыда айтылған сөзді тыңдамай, оны естімей қалады да, түсінбейді. Мұндай жағдай білім алушылардың тыңдап-түсінуіне үлкен қиындық келтіреді.

Осы қиындыққа байланысты шетел тілі оқытушылар мен әдіскерлері білім алушыларға мазмұнын дұрыс түсіну үшін мәтінді неше рет тыңдату керек? Тыңдаған мәтінінің мазмұнын түсіну үшін оны білім алушыларға бір-ақ рет тыңдату керек. Ал сол түсінген мазмұнды қайталап айтып беру керек болған жағдайда оны екінші рет тыңдатуға болады. Олай болса, шетел тілін оқыта бастағаннан-ақ оқытушы өз сөзін қайталамауға тырысуы тиіс, сөйтіп білім алушыларды бір айтқаннан түсінуге дағдыландыру керек.

Жалпыға ортақ келесі қиындық мынада: егер тыңдаушы сөйлеушінің бет-әлпетін көріп, оның сөйлеу органдарының қимыл-қозғалысын байқап отырса, онда ол өзі тыңдап отырған сөзді жеңіл түсінеді. Мысалы, үлкен аудиторияда соңғы қатарда отырған баяндаманы нашар түсінуінің себебі оның нашар естуіне байланысты емес, оның баяндамашыны нашар көруіне байланысты.

Нағыз коммуникация барысында тыңдаушы сөйлеушіні көре алмайтын жағдайлар кездесуі ғажап емес. Мысалы, сөйлеуші көрші бөлмеде болуы мүмкін. Сондай-ақ телефонмен сөйлескенде де тыңдаушы сөйлеушіні көре алмайды. Радиохабарларды тыңдағанда да дикторды көріп, оның бет-әлпетін, сөйлеу органдарының қимыл-қозғалысын бақылау мүмкін емес. Бұл жағдайлар тыңдап отырған сөзді түсінуді ауырлатып, көп қиындықтар келтіреді.

Аталған қиындықты жеңу үшін оқытушы сабақта БАҚ материалдарын жиі қолдануға тиіс. Білім алушыларды шетел тілінде ән тыңдауға дағдыландырып, олармен әннің мазмұны мен атақты жұлдыздардың өмірі туралы сөйлесу керек. Аутентті мәтіндерді тыңдауға дағдылану нәтижесінде білім алушылар сөйлеушіні көрмей, оның сөзін түсінуге үйренеді.

Жалпыға ортақ қиындықтардың келесі түрі аудитивтік мәтіннің ұзақтығына байланысты. Ұзақ уақыт тек басқа адамның сөзін тыңдағанда, білім алушы шаршап, жалығады, сондықтан тыңдағанын түсіне алмайды. Сөйтіп, методикада аудитивтік мәтіннің ұзақтығы, оның көлемі қандай болу керектігін анықтап алу қажеттігі туады. Білім алушылардың алғашқы сатыда тез шаршайтынын ескере отырып, 1,5—2 минут ұзақтық дұрыс деуге болады. Одан артық болса, білім алушылар шаршайды да, тыңдай алмайды, түсінбейді.

Тыңдап-түсінуге үйретуде екі кезең: дайындық кезеңі және негізгі кезең . Осыған байланысты тыңдап-түсінуге үйрететін жаттығулар жүйесі екі топтан тұрады: тіл жаттығулары және сөз жаттығулары. Мұндай жаттығуларда ауызша сөздің екі түрі — тыңдап-түсіну мен сөйлеудің тығыз байланыстылығы ескерілуге тиіс.

Тіл жаттығуларының мақсаты – мәтінді тыңдаудың алдында лингвистикалық қиындықтарды алдын ала жою. Сонда ғана білім алушылар тыңдау барысында назарын мәтіннің мазмұнына аударады.

Тіл жаттығуларын орындау нәтижесінде мына төмендегі іскерліктер қалыптастырылады:

- а) тыңдап отырған хабардағы таныс емес құбылыстарды анықтау, оларды бір-бірінен ажырату және түсіну іскерлігі;
 - ә) дыбыстық бейнелерді мағынамен ұштастыру іскерлігі;
 - б) сөз жасау тәсілдеріне сүйене отырып, таныс емес сөздің мағынасын анықтау іскерлігі;
 - в) түрлі лексикалық единицалар мен грамматикалық құрылымдардың контекстегі мағыналарын анықтау іскерлігі;
 - г) синоним, антоним құбылыстарын танып, олардың мағыналарын ашу іскерлігі.
- Айтылған іскерліктерді дамытумен қатар тіл жаттығуларын орындау нәтижесінде білім алушылардың аудитивті дағдылары қалыптасады. Оны жетілдіру үшін мынадай тіл жаттығуларын орындаған жөн:

1. Есту қабілетін жетілдіруге арналған тіл жаттығулары:

- а) бірнеше жұп сөздерді тыңдап, оларды қайталату;
- ә) берілген интонацияны сақтай отырып, синтагмалар мен фразаларды қайталату;
- б) берілген қос сөйлемдерді тыңдату.

2. Алдын-ала болжау қабілетін жетілдіру үшін мынадай тіл жаттығуларын орындаған жөн.

- а) бірқатар сын есімдерді (етістіктерді) тындандатып, олармен жиі тіркесетін зат есімдерді атау;
- ә) таныс элементтерден құралған сөздерді тыңдап, оларды болжап түсіну;
- б) бірқатар сөз тіркестерін тыңдап, олардың қандай жағдайда қолданылатын анықтату;
- в) мәтінді тыңдап, сол мәтіннің жазбаша нұсқасындағы қалып қойған сөздерді толықтырыңдар.

Егер аутентті болып табылатын теледидар, радио, фильмдер, видеолар және әндер сияқты бұқаралық ақпарат құралдары материалдарын сабақ барысында қолданып, күнделікті өмірдегі қолданылатын сөз тіркестерін үйретсе, білім алушылар өздері қолдана алатын қарапайым тілді меңгереді. Қазіргі заманда бұқаралық ақпарат құралдарының материалдарына интернет пен сандық технологияның көмегімен кез келген уақытта қол жеткізуге болады. Әлеуметтік жүйеге тәуелділікті оң жолға бұрып қолдана білсек болғаны.

- 1. Mark Ellis, Christine Johnson. Teaching Business English. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – 237.
- 2. Robert Gibson. Intercultural Business Communication. – Oxford: Oxford University Press, 2004. – 112.
- 3. Albayrak, T., and Sağ, O.K., (2010).
- 4. Maritime English in view of STCW 2010
- 5. The 22nd Edition of NAV MAREDM Scientific Conference, 2011, ISSN: 1843-6749 Butler-Pascoe, M. E. & Wiburg, (2002),
- 6. Technology and Teaching English Language Learners: Using technology to teach oral communication skills, p. 84, Pearson 2002. Dikilitas, K., and Duvenci, A., (2009).
- 7. Using popular movies in teaching oral skill. World Conference on Educational Sciences 2009. Macdonald, M., Badger, R., & White, G. (2000).
The real thing: authenticity and academic Listening
- 8. English for Specific Purposes, 19, 253-267. Miller, M. (2005).

Резюме

Кайыпова Р.А. – магистрант 2 курса по специальности 6M011900 «Иностранный язык «два иностранных языка», (roshen.1237@mail.ru)

Аскарова С.А. – к.ф.н., доцент КазНПУ имени Абая (askarova.1950@mail.ru)

Развитие аудитивных навыков обучающихся

В статье рассматриваются пути развития аудитивных навыков обучающихся, и возникающие проблемы. Даются советы для правильного слушания и понимания текста, и виды упражнений. Статья выделяет важность аутентичных материалов для слушания. Описано доступность интернета с помощью новых девайсов и их влияние на обучающихся.

Ключевые слова: понимание прослушанного, аудитивный, аутентичный, обучающийся, приобретать навыки.

Summary

Kaiypova R.A. – the 2nd course master, specialty of «Foreign language «two foreign languages»
,(roshen.1237@mail.ru)

Askarova S.A. – candidate of philology sciences, associate professor. KazNPU after
Abay(askarova.1950@mail.ru)

Developing of the learners' audio skills

The article reveals the ways of developing the audio skills of the learners and the problems. It has types of exercises and directions to listen in right way. The article underlines the importance of the authentic materials. It also points the availability of the network from the new devices and its effects for the learners.

Key words: to acquire the audio material, auditive, authentic, learner, to develop the skills.

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION

УДК 008:351.858

ПОЛИЭТНИЧНОСТЬ КАК ГЛАВНЫЙ РЕСУРС РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ НАРОДА КАЗАХСТАНА.

Асыллова А.Ж. – магистрант специальности Востоковедения Казахского национального
педагогического университета им. Абая
aliya_honey@mail.ru

Научный руководитель: Мирзоев К.И. – д.ф.н., профессор, зав. кафедрой «Восточных
языков» Казахского национального педагогического университета им. Абая
dr.knyaz@mail.ru

В статье рассматривается казахстанская модель этнической культуры, которая базируется на этническом многообразии, самобытности всех этносов Казахстана, при одновременном укреплении идентичности, толерантности и согласия. А также, описывается роль Ассамблеи народа Казахстана в развитии культуры и укреплении межэтнического мира и единства. Проанализирован процесс этнокультурной идентичности в полиэтничном казахстанском сообществе.

Ключевые слова: полиэтничность, этнос, культура, этнокультурные объединения, Ассамблея народа Казахстана, этнокультурная идентичность.

Сегодня Республика Казахстан представляет собой сложно структурированное геополитическое пространство, в котором особое значение придается обеспечению условий и возможностей для свободного развития всех наций и народностей. И главным фактором, создающим уникальность культурно-цивилизационного феномена, по праву считается духовно-культурное единство народов, населяющих государство и не утративших свою этнокультурную идентичность. Современный Казахстан – это динамично развивающаяся страна с богатым

наследием. Казахский народ, сохраняя и совершенствуя вековые культурные традиции, одновременно развивает инвестиции в свое энергетическое будущее.

В Послании народу Казахстана «Нұрлы жол – Путь в будущее», Президент РК Н.А. Назарбаев отметил что, необходима переориентация всей экономики, а также поддержка тех отраслей, которые создают наибольший эффект по экономическому росту и занятости населения. Известно, что с развитием экономики развиваются все отрасли социальной инфраструктуры. Одной из наиболее важной сфер этой отрасли является культура, признание той роли, которая отводится культуре в модернизации казахстанского общества, актуализирует решение проблем целенаправленного и осмысленного развития этой сферы, особое значение придается комплексу мер по государственному регулированию сферы культуры. Именно культура играет консолидирующую роль казахстанского полиэтнического и поликонфессионального общества. «Впереди – большая и ответственная работа, Чтобы пройти глобальный экзамен на зрелость, мы должны быть сплоченными. Мы должны крепить доверие между всеми казахстанцами! Быть толерантными друг к другу! Это ключи к будущему Казахстана. Межэтническое согласие - это живительный кислород. Мы не замечаем его, когда дышим, делаем это автоматически – мы просто живем. Мы должны сами беречь наше единство и межэтническое согласие. Иначе никто и никогда не придет делать это за нас», - отметил глава государства. [1, с. 52].

Главным условием успешного развития Казахстана продолжает оставаться поддержание внутривнутриполитической стабильности, гражданского мира и межнационального согласия. Разработка и реализация эффективной системы мер по дальнейшей гармонизации национальных и религиозных отношений в стране, формированию толерантного сознания и профилактике экстремизма в казахстанском обществе является комплексной задачей, решение которой требует скоординированных усилий государственных и местных органов при широкой поддержке национально-культурных, религиозных и неправительственных объединений. Казахстан, как известно, является полиэтническим государством. Сегодня в республике этнообразования имеют: немцы, корейцы, татары, славяне, чеченцы и ингуши, азербайджанцы, уйгуры, русские, украинцы, евреи, поляки, турки, греки, армяне, белорусы, дунгане, курды, узбеки, казахи, туркмены, болгары, дагестанцы, киргизы, таджики, карачаевцы и балкарцы, китайцы, чуваша, каракалпаки, ассирийцы, чехи, народы Прибалтики, грузины, осетины, лезгины, иранцы, буряты, венгры, румыны [2, с. 259]. Согласно официальным статистическим данным, общая численность населения [Казахстана](#) по данным на 1 октября 2015 года составляет 17 607 800 человек, занимает 64-е место в [списке стран по численности населения](#), этнос — [казахи](#), составляет большинство населения (66,01%). Следующими крупными этносами, населяющими страну, являются [русские](#) (21,05%), [узбеки](#) (3,07%), [украинцы](#) (1,7%), [уйгуры](#) (1,44%), [татары](#) (1,17%), а также корейцев, дунган, чеченцев, курдов, турков, китайцев и других этносов (в совокупности 5,56%) [3, с. 6].

Культура всех этносов в Республике Казахстан рассматривается как общенациональное достояние, и всем гражданам конституционно гарантируются равные права в реализации своих этнокультурных интересов, а полиэтничность Казахстана является важнейшим ресурсом цивилизационного развития. Казахское общество характеризуется толерантностью, она ведет к открытости и, как результат – динамизм. Это индикатор уровня культуры межэтнических отношений, показатель степени межэтнического согласия, показатель общей социальной зрелости людей, их готовности и к общению, сотрудничеству, в чем и складывается суть казахского феномена в культурном развитии.

Казахская культура по своему внутреннему состоянию в полной мере может служить консолидирующим началом для формирования культуры межэтнического общения. Культура Казахстана вобрала в себя многовековые достижения народов, адекватно их выражает в лучших образцах устного и письменного творчества, в зодчестве и живописи, в литературе и фольклоре, в быту и образе жизни, во всех формах жизни, во всех формах поведения и межэтнических отношениях. Именно культура является тем естественным условием, которое объединяет людей разных убеждений и взглядов, пробуждает интерес к совместному проживанию, нивелирует грани непонимания друг друга, делает цивилизованными разные формы сосуществования, предотвращает конфликты и даже войны. Происходит это потому, что достижения культуры, уровни культурного развития – результат

созидания многих поколений людей, итог воплощения их интересов в социальные реалии. В полной мере можно говорить об интегрированной роли культуры, о формирующихся в ней началах консолидирующей идентификации казахстанского общества. Что касается, полиэтничности Казахстана, оно является важнейшим ресурсом культурного развития республики. Фактор полиэтничности эхом отдается в странах происхождения казахстанских этносов и способствует атмосфере доброжелательности и сотрудничества Казахстана с ними на международной арене. Это явно отражается в отношениях с Россией, Украиной, Германией, Турцией, Китаем, Кореей, Польшей и т.д. Этноты Казахстана становятся живым связующим мостом. Таким образом, мир и согласие в нашей стране является важным международным и геополитическим фактором современного мира.

Сегодня всё время пытаются привязать человеческие ценности, а с ними – и человеческую идентичность, к чему-то внешнему: традициям, конфессиям, социальным структурам, этносам. Между тем, человеческая идентичность связана с самым ценным, что есть в самом человеке, с его подлинно человеческим внутренним началом – душой духовной индивидуальностью. Именно поэтому необходим ориентир на высшие ценности, абсолютные, безусловные для любой этнической культуры. Для создания благоприятных условий для этнической жизнедеятельности Казахстана разработана концепция этнокультурного образования, основной идеей которого является создание модели образования, ориентированной на сохранение самобытности этнических культур, групп и одновременно, освоение других культур, то есть на реализацию взаимосвязанных целей: этническую идентификацию и государственную интеграцию. А данная позиция соответствует Гаагским рекомендациям ОБСЕ по правам на образования национальных меньшинств. В частности утверждается следующее: «Вопрос образования для меньшинств, в особенности образования на языке меньшинств или обучения ему, имеет высокий приоритет среди этих проблем, поскольку, согласно недавнему заявлению Верховного Комиссара по делам национальных меньшинств, стало очевидно, что образование – исключительно важный фактор в сохранении и углублении самобытности представителей национальных меньшинств. Право представителей национальных меньшинств на сохранение своей самобытности может быть полностью реализовано только в том случае, если они получают должное знание родного языка во время образовательного процесса. В то же время представители национальных меньшинств ответственны за интегрирование в общество своего государства посредством приобретения достаточного знания государственного языка» [4, с. 5].

Еще одним главным и основным механизмом гармонизации межэтнических культурных отношений является Ассамблея народа Казахстана, идея создания которой была выдвинута Президентом Н.Назарбаевым на I этническом форуме страны в 1992 году, посвященном годовщине Независимости страны. В своем выступлении Глава государства подчеркнул: «Не одно поколение казахстанцев создавало наше главное достояние – дружбу народов. Многие, переосмысливая заново, казахстанцы не вправе растрчивать это богатство, забывать добрые традиции. Они сформировались не в последнее десятилетие и не коммунистическими директивами. Надо повседневно слышать голос каждого народа, любой национальности. Именно поэтому необходимо перевести форум на постоянную основу, создать новый общественный институт» [5, с. 18].

И вот 1 марта 1995 года Указом Президента РК на общественно-политической арене нашей страны появился новый институт – Ассамблея народов Казахстана. К идее ее создания вначале некоторые отнеслись скептически, но благодаря настойчивости и искреннему желанию Н.Назарбаева сохранить главное достояние казахстанцев – дружбу народов, сегодня организация стала мощной силой, объединяющей 470 национально-культурных центров, таких как: Армянское общество «Ковчег-Тапан», Турецкий Этнокультурный Центр «Ахыска», Азербайджанский национально-культурный центр «Новруз», Азербайджанский национально-культурный центр «Низами», Ассоциация корейцев Казахстана, Дагестанский национально-культурный центр «Салам», Дунганский культурный центр, Жамбылская областная курдская ассоциация «Барбанг», Иранский национально-культурный центр, Китайский культурный центр «Дружба», Немецкий общественно-культурный центр «WIEDERGEBOURT» и другие. Так, Ассамблея стала действенным органом народной дипломатии, осуществляя связи с посольствами, устанавливая контакты этносов со странами их происхождения.

Ассамблея народа Казахстана является одним из инструментов гражданской консолидации разных этносов. В целом, с самого начала АНК внесла значительный вклад в возрождении и развитии культуры этносов республики. Всенародными стали Наурыз мейрамы, фестивали корейской, немецкой культур, татаро-башкирский сабантуй, проводятся на республиканском уровне форумы – праздники дунган, курдов и других многочисленных этносов. Проведены всемирный фестиваль уйгурской молодежи, республиканский фестиваль немецкого детского творчества, «книга народной памяти» рассказала о жизни турков Казахстана. Благодаря Ассамблее культурная жизнь этносов стала насыщеннее.

Ассамблея народа Казахстана сегодня – это десятки общественных объединений, представляющих все этносы, это многочисленные конференции, круглые столы, фестивали, конкурсы, благотворительные мероприятия, образовательные программы. Главная цель Ассамблеи является межэтническое согласие в Республике Казахстан в процессе формирования казахстанской гражданской идентичности и конкурентоспособной нации на основе казахстанского патриотизма, гражданской духовно-культурной общности народа Казахстана при консолидирующей роли казахского народа, указывается в Законе Республики Казахстан «об Ассамблее народа Казахстана» [6, с.8]. Оно успешно справилась с первых лет независимости и внесла достойный вклад в строительство нового полиэтнического казахстанского общества. Ассамблея стала реальным институтом консолидирующая более чем 140 этносов многонационального народа Казахстана. Создаваемая в Казахстане при непосредственном участии Ассамблеи народов Казахстана образовательная, культурная и языковая среда для всех этнических меньшинств, наличие информационно-культурных объектов (Домов дружбы, национальных театров, музеев, школ, средств массовой информации), расширяющиеся международные связи вносят свой вклад в общее дело общественно-политического и культурного развития Казахстана и всего его народа. Созданный Главой государства консультативно-совещательный орган гармонизации межнациональных отношений в форме народной дипломатии убедительно доказал свою жизнеспособность и необходимость, органично вписавшись в систему демократических институтов государства [7, с. 95].

По итогам работы АНК мы видим, что в нашей республике успешно решаются многие не только политические и экономические проблемы, связанные с развитием культуры. Среди них: демократическое решение национальных, религиозных, и языковых проблем, которые дали возможность стабилизировать общество и снять нараставшие конфликтные ситуации в начальный период суверенизации страны. Сегодня казахстанцы с удовлетворением воспринимают все инициативы исходящие из недр общества, ощущая результаты проводимой Администрацией Президента, Правительством, Парламентом, политики народно-демократической партией «Нұр Отан» и многочисленными общественными формированиями, среди которых ведущее место занимает Ассамблея народа Казахстана.

Все этносы проживающие в Казахстане на основе действующей Конституции, имеют равные права на равный доступ к сферам образования и труда, на возрождение и развитие родного языка, культуры, традиций, на приобретение жилья и защиту своей собственности. Эти фундаментальные положения по защите прав человека и гражданина, записанные в Конституции Республики Казахстан, будут и дальше воплощаться в жизнь, реализуясь в реальных социальных показателях каждого казахстанского этноса и его конкретных представителей[8, с.76-77].

Сегодня авторитет Казахстана в мире высок благодаря национальной политике, которая служит стимулом для сохранения мира и согласия. Огромная роль в этих процессах как раз и принадлежит Ассамблее народа Казахстана, чей вклад в укрепление межнациональных отношений, межкультурного диалога не оценим. Также необходимо отметить позитивное развитие деятельности национально-культурных центров и межнациональных отношений, которые невозможны без возрождения и развития в дальнейшем самобытной культуры, традиций, языка, обычаев, без защиты национального достоинства этносов, проживающих в нашей полиэтнической республике. Многообразие этнических культур является условием и способом бытия культуры как таковой, культуры, как специфически человеческого способа жизнедеятельности, определенного целеполаганием и смыслоположением, нормативно-ценностными структурами личностного самоопределения и межличностных

взаимодействий. Именно во взаимодействии этнических культур народа Республики Казахстан отстаивают систему общечеловеческих ценностей и цивилизационных устоев современного общества: рыночных отношений, политической демократии, норм правовой и социальной справедливости, художественных богатств, высоких нравственных идеалов и достижения науки.

«Наша великая цель – независимо от своего этнического происхождения сплотиться и стать великой нацией, бережно сохранив и передав нашим потомкам самое дорогое, что у нас есть – суверенный и независимый Казахстан» [9, с. 5]. Эти слова из Доктрины национального единства формулируют нашу главную казахстанскую мечту, в том числе, сохранение и развитие культуры этносов, образующих единый народ Казахстана. Терпимость, взаимопонимание и уважение, компромисс, согласие и мир – вот самые главные достоинства народа, которые должны утверждаться постоянно и в повседневной жизни как нормы достойного идеала. Приверженность этим идеалам позволит государству укрепить демократизацию общества, избежать резких потрясений и поворотов, осуществить либеральное реформирование экономики, и самое главное развить культурную политику государства.

Назарбаев Н.А. Новый Казахстан в новом мире. Послание Президента Республики Казахстан в новом мире. Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана. – Алматы, 2007 – С. 51-55

1. Народы Казахстана. Энциклопедический справочник. – Алматы: Арыс, 2003. – С.352
2. Официальный сайт Агентства Республики Казахстан по статистике <http://www.stat.kz/>
3. <http://www.osce.org/ru/hcnm/32190?download=true> Гагские рекомендации о правах национальных меньшинств на образование и пояснительная записка, 1996г.
4. Официальный сайт Ассамблеи народа Казахстана assembly.kz/small.shtml.
5. Закон Республики Казахстан «Об Ассамблее народа Казахстана» от 20 октября 2008 года.
6. Тугажанов Е.Л., Кан Г.В., Коробков В.С., Шаяхметов Н.У. \Ассамблея народа Казахстана: исторический очерк. – Алматы: Раритет, 2010. – С. 304
7. Мирзоев К.И., Симитков Ж.К. \Надежная опора состоявшегося государства, Алматы, 2015. – С. 76-77
8. http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30501158. Доктрина национального единства Казахстана, Астана, 2009.

Түйіндеме

Асыллова А.Ж. – *Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Шығыстану» мамандығының магистранты, aliya_honey@mail.ru*

Ғылыми жетекші: Мирзоев К.И. – *ф.ғ.д., профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Шығыс тілдер» кафедрасының меңгерушісі, dr.knyaz@mail.ru*

Көп этностық - Қазақстан халқының мәдениетінің дамуының басты ресурсы ретінде

Мақалада бір мезгілдегі бірделік, толеранттық пен татулықты нығайтудағы Қазақстандағы бүкіл этностардың этникалық әруалуандық пен ерекшелікке негізделген этникалық мәдениеттің қазақстандық үлгісі қарастырылған. Сонымен қатар, Қазақстан халқының Ассамблеясының этникааралық бірлік пен ынтымақтастықты нығайту барысындағы мәдениеттің нығайтуы мен дамытуы көрсетілген. Көп этникалық қазақстандық қоғамның этностық-мәдени бірегейлілігі талданған.

Түйін сөздер: көп этностық, этнос, мәдениет, этностық-мәдени бірегейлілік, Қазақстан халқының Ассамблеясы, этностық-мәдени сәйкестік.

Summary

A.Zh. Assylova – the 2nd course master specialty of Oriental Studies of the Kazakh National Pedagogical University named after Abay, aliya_honey@mail.ru

Scientific supervisor: K.I.Mirzoyev - Doctor of Philosophy, Professor, Head of the Chair "Oriental Languages" of the Kazakh National Pedagogical University named after Abay, dr.knyaz@mail.ru

A multinationality as the main resource of development of Kazakhstani nation's culture

The article is reviewed the Kazakhstan model of ethnic culture, which is based on ethnic diversity, identity of all ethnic groups in Kazakhstan, while strengthening the identity, tolerance and harmony. Also, here is shown the role of the Assembly of Peoples of Kazakhstan in cultural development and strengthening of inter-ethnic peace and unity. There was analyzed the process of ethnic and cultural identity in a multiethnic community of Kazakhstan.

Key words: multi-ethnicity, ethnicity, culture, ethnic and cultural incorporation, the Assembly of Peoples of Kazakhstan, ethnic and cultural identity.

УДК: 378.016:811.111

**ЭТНОМӘДЕНИ СИПАТТАҒЫ ТІЛДІК БІРЛІКТЕРДІҢ
АУДАРМАДА БЕРІЛУІ**

Мұқанғали М. 3 курс «Аударма ісі» мамандығының студенті,
mtmukangali@mail.ru

Ғылыми жетекшісі: ф.ғ.к. Н.Р.Шенгелбаева, nurzhamal07@mail.ru

Мақалада этномәдени сипаттағы тілдік бірліктердің аудармада берілу тәсілдері жайлы қарастырылып, қандай да бір тілдегі реалияларды аудару барысында аудармашылар тілдер мен мәдениеттерді байланыстыратын көпір рөлін атқаратындығын есте сақтай отырып, аудармаға үлкен жауапкершілікпен қарауы керек. Себебі, олар аударып отырған тілдің дүниетанымын, тұрмыс-тіршілігін өзге тілге аудару арқылы этномәдени және этно-коммуникативтік қызметтерді жүзеге асырады. Осы орайда, аудармашыларға тілді оқумен қатар сол елдің тарихи және мәдени құндылықтарын да жетік меңгеруі тиіс.

Түйін сөздер: этномәдени сипаттағы тілдік бірліктер, аудармадағы трансформациялар, ұлттық дүние, баламасыз лексика, ономастикалық ұғымдар.

Тіл білімі өзі қаншалықты көне болса, тіл мен этностың ара-қатынас мәселесі де соншалықты бұрыннан келе жатқан, ежелден бар құбылыс. Мәдениет негізінде пайда болған түрлі тілдер арасындағы айырмашылықтарды оның лексикасынан анық көруге болады. Кез келген тілдің нақты және тура аударылмайтын лексикалық бірліктері бар. Аудармашылар үшін айтарлықтай қиындықтар туғызатын тілдік бірліктерге *реалиялар* мен *лакуналар* жатады.

Басқа тілде жоқ немесе басқа тілдерге жатық бір ұлттық дүниенің құндылықтары тілде қалай болса да көрініс табатын ұлттық әлеуметтік-мәдени аясының негізін құрайды.

Аударматануда реалияға тек деректерді ғана жатқызып қана қоймайды, оған сол деректердің атаулары да жатады. Ұлттық сипатқа ие реалия ұғымын ғалымдар баламасыз лексиканың санатына жатқызады. Е.М. Верещагин мен В.Г. Костомаров реалияны басқа мәдени орта мен басқа тілде баламасы жоқ, жеке мәдениеттің элементтеріне тән сөздер деп анықтама береді. Әр тілдің лексикасы бір-бір жүйені құрайды Г.Д.Томахин бүкіл ономастикалық ұғымдарды реалемаларға жатқызған. Олардың кәдімгі жалқы есімдермен салыстырғанда әрқашан ұлттық болмысы бар. Г.Д.Томахин ономастикалық реалийларға төмендегідей категорияларды жатқызады:

1. Географиялық атаулар (томонимдер), әсіресе мәдени-тарихи ассоциациясы туғызатын атаулар;
2. Антропонимдер - тарихи тұлғалардың, қоғамдық қайраткерлердің, ғалымдардың, жазушылардың, өнер қайраткерлерінің, әйгілі спортсмендердің, көркем және ауыз әдебиет кейіпкерлерінің аттары;
3. Әдеби және өнер туындыларының аттары; тарихи деректер мен мемлекет өміріндегі оқиғалар; мемлекеттік және қоғамдық мемлекеттердің аттары мен т.с.с. Ұқсас ой-пікірді А.В.Федоров та қолдайды.

Біз "реалия" ұғымына берілген анықтамалармен таныстық. Ал енді "лакуна" ұғымына анықтама беріп, оны реалийлардан айыруға тырысамыз.

Лакуналарға берілген анықтамалар, негізінен, бір мағыналы емес, түрлі ғалымдар оларды басқаша анықтайды. Осылайша, Ю.С.Степанов лакуналарға төмендегідей анықтама береді : "Екі тіл нормаларының салыстырмалы сипаттауы тілдің семантикалық катасында ішінен, мысалы, тек бір тілді білетін адам үшін көрінбейтін, әр тілде бар сөздік, тілдік олқылықтарды, кемістіктерді айқындайды".

З.К.Темірғазина лакуналарға төмендегідей анықтама береді: "лакуна - белгілі бір тілде бар, бірақ екінші тілде затты немесе құбылысты атайтын сөздер мен ұғымдардың болмауы кезінде пайда болатын қуыстар, бос жерлер мен кемістіктер. Лакуналар ұғымының немесе түсіністің болмауынан емес, бірақ берілген мәдениет үшін белгілі бір аспектілердің, болмысының белгілі бір жағының бөліп шығарылуы мағызсыз, мәнсіз болғандықтан пайда болады".

Реалийлардың басқа мәдениетте бар сөздер мен ұғымдар жоқ жағдайда пайда болатын лакуналардан айыру керек. Бірақ реалийлар да, лакуналар да баламасыз лексика қатарына жататындығын естен шығармаған жөн. Реалийлар - белгілі бір халықтың тұрмыс, мәдениет заттарын атау үшін қолданылатын сөздер. Олар мәдениеттің өзегінде, орталық түсіністік салада орналасқан сөздерді атайды, ал лакуналар

мәдениеттің шеткері аймағында жатады. Олардың тілде пайда болуының көптеген себептері бар.

Лакуналардың пайда болуының негізгі себептерінің бірі мәдениеттердің айырмашылығы, мәселен, тек бір тілде тектік түсінік болғанменен, бөлшектік үзінділер мен фрагменттердің атаулары жоқ. Сонымен бірге, лакуналар бір тілде бар, бірақ екіншісінде жоқ ұғымдар мен түсініктер атауларының жоқ болу салдарынан пайда болады. З.К.Темірғазина лакуналардың пайда болуын төмендегі себептермен түсіндіреді: берілген мәдениет үшін берілген болмыстың кез келген үзіндісі не фрагментінің бөлшектік көрсетуі міндетті болмаған жағдайда бір тілде бар, басқа тілде сөздер мен ұғымдардың болмауы.

Реалия сөздері мен лакуналар бірге этномәдени сипаттағы лексика категориясына жатқызылады деп түсіндік. Кейбір ғалымдар осы екі ұғымды синоним ретінде қолданғанмен, біз оларды бөлек мағыналық топқа жатқызамыз және айырмашылықтары мен ұқсастықтарын атап шығуды жөн көреміз. Мысалы,

- 1) реалийлар тұрмыстың өзгеше, ерекше заттарының, мәдениет артефактарының белгіленуі, атауы болып табылады;
- 2) олар шынайы өмірде кездесетін реалия заттарын білдіреді;
- 3) реалийлар халық мәдениетінің өзегіне жақын ұғымдарды білдіреді;
- 4) лакуналар - салыстырмалы тілдердің біреуіндегі кез келген феноменнің денотатты құрылымының толық емес ұғымдық және семантикалық көрінісінің нәтижесі;
- 5) лакуналар - ұғымның барабар емес вербальды немесе бейвербальды көрсетілуінің салдары;

Этномәдени сипаттағы тілдік бірліктерді аудару жеңіл жүретін үдеріс деп қарастыру мүмкін емес. Ол ерекше ұқыптылық пен шеберлікті талап етеді. Реалема және лакуналарды аудару барысында тіл иесі болмайтын адам көптеген қиыншылықтарға тап болуы мүмкін, алайда көптеген жағдайда мәдени сипаттағы лексикалық бірліктердің ұлттық не болмаса графикалық формасын өзгертпей, сол қалпында қалдыруға мүмкіншілігі бар.

Негізінен, осындай тілдік бірліктерді аудару тәсілдері зерттеп, бірнеше тәсілдерді ұсынған ғалымдар бар, атап өтетін болсақ, В.С.Виноградов, А.В.Федоров, Л.К.Латышев, В.Н.Комиссаров, С.Влахов, В.Флорин, қазақ Р.Сәрсенбаев және Ж.А.Жақыпов. Осы ғалымдармен этномәдени сипаты бар тілдік бірліктерді аудару тәсілдерінің ішінен, транскрипциялау және транслитерациялау, калькалау, болжалды аударма немесе ұқсас балама табу, түсіндірмелі немесе сипаттамалы аударма және жаңа сөз немесе сөз тіркесін жасау тәсілдері ұсынылған болатын. Осы тәсілдердің әрқайсысына тоқталып кетейік.

Транскрипциялау тәсілі реалия сөздерін тілдің артикуляциялық ережелеріне сәйкес аударма тілдің фонетикалық жазу құралдарының

көмегімен басқа тілге сол күйінде енгізуді мақсат етеді. Аталмыш тәсіл көбінесе антропонимдерді, топонимдерді аудару кезінде қолданылады.

Калькалау тәсілі шетел реалия сөздерінің құрамдас бөліктерінің, яғни морфемалардың немесе сөздердің аударылатын тілдің тура сәйкестіктерімен ауыстыру әдісі екені.

Транслитерациялау тәсілі кезінде аударылатын тіл құралдарының көмегімен бастапқы тіл сөзінің (реалиясының) графикалық түрі берілетіні сөзсіз. Яғни бастапқы тілден аударылатын сөз аударма тіліне бүкіл фонетикалық және орфографиялық нормаларын сақтап, берілуі тиіс.

Түсіндірмелі немесе сипаттамалы аударма тәсіліне келер болсақ, бұл тәсілдің лексиканың бірліктерінің мағынасы білдіретін заттың немесе құбылыстың мәнін ашатын жайылма сөз тіркесі көмегімен жүргізілуіне негізделені белгілі. Осы әдістің әрі қолайсыз, әрі үнемсіз екендігіне қарамастан, аудармашы шығармаларда кездескен этномәдени сипаты бар тілдік бірліктерді осы тәсіл арқылы аударарды.

Этномәдени сипаттағы тілдік бірліктердің аудармада берілуін алысқа көз тікпей ақ, өзіміздің М.Әуезовтың «Абай жолы» роман-эпопеясының аудармасынан қарастырайық:

- «Өмір-жасың ұзақ болсын! Алдыңнан жарылғасын, қарағым», — деп үлкен бәйбіше шашуын шашты.

- «Да будет жизнь твоя долголетней! Пусть сбудутся все твои мечты, свет мой!» — сказала старшая байбише и бросила шашу.

- I wish you longevity! May all your dreams cometrue!» — said the Elder baibishe and threw the shashoo

Аудармада «бәйбіше» реалиясын аударғанда аудармашылар транслитерация әдісін қолданып және ол реалияларға түсініктеме беріп кеткен: «байбіше — первая жена» — «baibishe — the first wife».

Ал «шашу» сөзін орыс тіліне аударғанда аудармашылар транслитерацияны қолданған да, ағылшын тіліне аударғанда сөзді транскрипциямен беріп жанына түсінік келтірген «Шашу — конфеты и другие сладости» — «Shashoo — sweetmeats». Бірақ аудармашылар Шашу дың қазақтарда қандай дәстүр екдігін түсіндіріп бермеген сондықтан да бұл этнобелгінің спецификалық мағынасы жоғалған.

Келесі әдіс— калькалау. Қазақша реалияларды жеткізуде аудармашылар калькалаудың негізгі 3 түрін қолданған:

1) жартылай калька — бұл жағдайда сөздің жартысы ғана аударылады (каз. «Орта жүз» — Средний жуз — Central Zhuse и др.);

2) фразеологиялық калька — фразеологизмнің сөзбе сөз аудармасы (каз. «Ішің ауырса, ауызыңды тый» — Заболел живот — держи рот пустым — If your belly hurts then your mouth should be empty.);

3) жалған калька — өзге тілдегі сөздер мен сөзтіркестерінің морфолого-семантикалық құрылымын қате түсіну кезінде пайда болады («бес

қасқа» — пять лысых — five baldmen и др.). Это видно из следующего примера:

- «Кел», — депшақырып ап, — пісмілдә, — деп, өзіаттандырды
- «Пройди сюда», — подозвала она его сына. — «Писмильда», — сказала она, и с этим благословением сама подсадила его на коня.

«Come to me», she called her son. «Bless you», she said and helped him into the saddle.

«Пісмілдә» сөзін орысшаға аударғанда транслитерация әдісі қолданылған бұл этой реалии. «писмильда» — искаженное «бисмиля» — буквально: «во имя бога» — напутственное благословение». Ағылшын тіліне бұл реалия — «Bless you» деп жалған калька арқылы беріле салған және ешбір түсініктеме келтірілмеген.

Бұл мысалдарға сүйене отырып, аудармадағы калькалау, транскрипция немесе транслитерация әдістері шет тілін меңгермеген оқырманға этномәдени тілдік бірліктердің толық мағынасын жеткізе алмайтындығын аңғаруға болады. Қандай да бір тілдегі реалияларды аудару барысында аудармашылар тілдер мен мәдениеттерді байланыстыратын көпір рөлін атқаратындығын есте сақтай отырып, аудармаға үлкен жауапкершілікпен қарауы керек. Себебі, олар аударып отырған тілдің дүниетанымын, тұрмыс-тіршілігін өзге тілге аудару арқылы этномәдени және этно-коммуникативтік қызметтерді жүзеге асырады. Осы орайда, аудармашыларға тілді оқумен қатар сол елдің тарихи және мәдени құндылықтарын да жетік меңгеруі тиіс деген қорытындыға келдік.

1. Федоров А.В. Основы общей теории перевода – М.-1983;
2. Томахин Г.Д. Реалии в языке и культуре; ИЯШ. -1997;
3. Виноградов В.С. Лексические вопросы художественной прозы
4. Әуезов М. Абай жолы. I-, II-т. — Алматы; : Қазақ. мемл. көркем әдебиет баспасы, 1961;
5. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. М.: Международные отношения, 1986;
6. Ауезов М. Путь Абая. Роман-эпопея: В 2 т. — Алматы. В 2 т. — Алматы: Жазушы, 2007.

Резюме

**Репрезентация этнокультурных лексических единиц в переводе
М.Мукангали студент 3 курса по специальности «Переводческое
дело», mtukangali@mail.ru**

Научный руководитель: ф.ғ.к. Н.Р.Шенгелбаева, nurzhamal07@mail.ru

В статье рассматриваются методы перевода этнокультурных языковых единиц, так же функции переводчика в процессе перевода реалий в том

или ином языке. Процесс межкультурной коммуникации представляет собой общение представителей разных этнокультур, которые определяют для них систему взаимоотношения с окружающей действительностью и характер отношения к различным её реалиям. Этнокультурная специфика зачастую приводит не столько к взаимодействию, сколько к «столкновению» картин мира коммуникантов. Сходная ситуация складывается и при переводе иноязычного текста: переводчик и автор принадлежат к разным этнокультурам, поэтому специфика картины мира переводчика не может не реализоваться в тексте перевода. В связи с этим представляется интересным определить точки соприкосновения и взаимодействия ключевых понятий межкультурной коммуникации и современного переводоведения. Для этого необходимо исследовать общие механизмы функционирования перевода, как акта опосредованной межкультурной коммуникации, проявляющиеся при репрезентации этнокультурных лексических единиц в переводе.

Ключевые слова: языковые единицы, этнокультурный характер, трансформации при переводе, национальный мир, безэквивалентная лексика, ономастические понятия.

Representation of the ethnic and cultural lexical units in translation

*Marya Mukangali the third course student specialty of "Translator
Consultant", mmukangali@mail.ru*

Scientific adviser: candidate of philological sciences Nurzhamal
R.Shengelbaeva, nurzhamal07@mail.ru

In the article considered methods of the translation of ethno-cultural language units, and functions of the translator in translation process of realities in this or another language. The problem of relations between language, culture and speaker is one of the fundamental problems in modern linguistics. This problem is defined by many researchers as “anthropological”. Language is a reflexion of an ethnic group’s culture, a means of transmitting cultural values through generations and the major tool of cognition. As language sets the parameters of human perception of the world and stereotypes of daily behavior, any linguistic research in the field of language semantics deals with the interrelations of the concepts of language, culture, and personality. Recent trends in Translation Studies advocate a focus on translation as a form of intercultural communication. Yet in some cases there seems to be a lack of awareness as regards the theoretical problems involved in every cultural approach to translation. The aim of this article is to highlight some aspects of these problems by bringing to the fore the interconnections between the question of translation and the general issue of culture.

Keywords: Language, language units, ethnocultural character, minority ethnic communities, representation, transformations in the translation.

УДК 378.016;81.

**Мәдениетаралық қатысымның сөйлесу әрекетінің төрт түріне
үйретуде студенттердің ізденушілік-ақпараттық құзыретін
қалыптастыру**

Сакариева А.К_2 курс магистранты

Абай атындағы ҚазҰПУ, Көптілді білім беру институты

Ғылыми жетекшісі: Абдрахимова Г.Б. ф.ғ.к., доцент

Еліміздің тарихында болып жатқан әлеуметтік-экономикалық өзгерістер, білім беру саласындағы жаңа бағыттар, ағылшын тілін оқытуды үнемі жетілдіруді, оқытудың ғылыми және әдістемелік деңгейін көтеру міндеттерін жүзеге асыруды талап етуде. Осыған орай, ағылшын тілін тілдің үш тұғырының бірі ретінде қызмет етуінің алғы шарты – оның қоғамдық өмірдің әр алуан саласында қолданылуы болып табылады. Қоғамды ақпараттандырудың басты мақсаты – білім беру саласы арқылы ақпараттық үдерістерді, құбылыстарды, олардың арасындағы өзара байланыстарды модельдеу негізінде қабылданған шешімдердің нәтижелерін талдау және болжау, оқу мен практикалық міндеттерді шешудің стратегиясын жасау, мамандардың педагогикалық кәсіптік біліктілігін қалыптастыру, олардың жеке және альтернативті ойлау қабілеттерін дамыту, қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдану әдістерін меңгермей жүзеге асыру мүмкін емес. Бүгінгі күні ақпараттық технология өндірісте, кәсіпорындарда, құжат өңдеу іс-әрекеттерінде кеңінен қолданылуда, оның қамтитын іс-әрекет саласы зор қарқынмен өріс алуда. Мақалада мәдениетаралық қатысымның сөйлесу әрекеттерінің қатысуымен жеке тұлғаның ізденушілік-ақпараттық құзыретінің дамуы туралы сөз болады.

Түйін сөздер: құзыр, құзырет, ақпараттық құзырет, құзыреттілік, ізденушілік ақпараттық құзырет, мәдениетаралық қатысым, сөйлесу әрекеттері.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы азаматтық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру,

халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» - деп білім беру жүйесін одан әрі дамыту міндеттерін көздейді[1].

Қазіргі кезде біздің Республикамызда білім берудің жаңа жүйесі жасалып, соның негізінде біздің Республика әлемдік білім беру кеңістігіне енуге бағыт алуда. Бұл педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр. Білім берудің парадигмасы өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, басқаша қарым-қатынас, өзгеше менталитет пайда болды. Сонымен қатар білім мазмұны жаңа біліктермен, білім алушылардың ақпаратты қабылдау қабілеттерінің дамуымен, ғылымдағы шығармашылық және нарықтық жағдайындағы білім беру бағдарламаларының нақтылануымен байи түсуде. Баланың жеке басын тәрбиелеуде, оның жан дүниесінің рухани баюына, азамат-тұлға ретінде қалыптасуына көңіл бөлінуде. Оқу-тәрбие үрдісі қоғамдық біліммен барабар педагогикалық технологияны кеңінен қолдануға және ғылымның рөліне мән беруде.

Тұлғалық - бағдарлық білім беруді кең түрде игерумен байланысты педагогикалық мақсаттар аймағындағы өзгерістер толықтай, тұлғалық және әлеуметтік ықпалдылық нәтижесін анықтау қажеттілігін туындатты. Білім беру нәтижесінің жиынтығы болып табылатын коммуникативтік, дүниетанымдық, когнитивтік, мотивациялық-құндылықтық құрамдар ретіндегі ықпалды әлеуметтік-тұлғалық мінез-құлықтық феноменнің жалпы анықтамасы "құзырет/құзыреттілік" болып табылады [2]. «Құзырет» ұғымына берілетін анықтама нақты шешілетін мәселелер мен нормативтік міндеттерге, процесстер аймағындағы қарым-қатынастағы жеке тұлғаның қасиеттерімен байланысты болса, ал «құзыреттілік» жеке тұлғаның қызметке құлшынысы мен нақты әрекеттерді іске асыруымен байланысты анықталады [3].

«Құзырет» сөзі «құзыр» сөзінен алынған туынды сөз екендігіне баса назар аударамыз. Бұл туралы қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігінде: «құзыр (компетенция) – жалпы алғанда қайсыбір тапсырманы орындауға қабілеттілік немесе бір нәрсені жасау» деп берілген [4]. Ал "Қазақстан Ұлттық энциклопедиясында" «құзырет (компетенция)» – нақты органның не лауазымды тұлғаның заң жүзінде белгіленген өкілеттіліктерінің, құқықтары мен міндеттерінің жиынтығы деп көрсетілген [5].

Студенттердің ақпараттық-ізденушілік құзыреті өздерінің ізденушілік-ақпараттық мүмкіндіктерін ақпарат әлемінде жаңа технологиялар мен библиографиялық ресурстар арқылы қолдана алу біліктіліктері[6].

Өз кезегінде ақпараттық-ізденушілік құзыретінің құрылымына зерттеу тақырыбын анықтау, негізгі сөздер мен терминологияны тұжырымдау, зерттеуге қажетті материалдар түрлерін анықтау, қажет мәліметтерді іздеуде электронды құралдарды қолдану жатады. Сонымен қатар, ұқсас материалдарды іздеп жүзеге асыру және анықтау, берілген тапсырмаға алуан түрлі ізденудегі ақпарат көзін анықтау, дәйексөздерді дұрыс қолдану, табылған мәліметтерді жіктеп және оны зерттеуге қолдану, табылған мәліметтерді бағалау (олардың нақтылығын тексеру), т.б. жатады.

Ғалымдар ақпараттық құзыретті көп аспектілі түсінік ретінде анықтай келе, қоғамдық ақпараттың құбылысын технологиялық революциямен және ақпараттық-коммуникативті технологияның пайда болуымен байланыстырады.

Қазақстанда шет тілін оқытудың жаңа кезеңі басталғаннан бері, тіл үйретудің мақсат-міндеттерін, құндылығын, жалпы методология мен оқыту технологиясын қайта қарастыру қажеттілігі туындай бастады. Әлеуметтік-тарихи себептердің салдарынан, қоғамның тіл меңгерудегі мотивациясы, бұл пәнге деген қарым-қатынасы түбегейлі өзгерді.

Қазақстанның әлем қауымдастығына енуі, саясат, экономика, мәдениет және ұлттық идеологиядағы үлкен қадамдар – осының бәрі шет тілін оқыту теориясында өзге бір қарбалас кезеңін тудырып, ғылым, мәдениет, техника, бизнестің әртүрлі саладағы мамандары шет тілін, өндірістің құралы ретінде пайдалану үшін, меңгеруге асқан ұмтылыс білдіре бастады.

Басты мақсат - тіл үйренушіні шет тілінде, мейлі өз деңгейінде болсын, толыққанды тілдесе білуге бейімдеу. Осы кезеңге дейін, шет тілін оқытудың дәстүрлі бейнесі тек мәтінді оқып аударумен шектелсе, енді тіл үйренуші тілде тек қана оқып қоймай, оны тыңдап түсініп, өз ойын қағазға түсіріп, өмірлік жағдаяттарда тілдескісі келе бастады.

Бұл кезең - тек тіл үйренушілер үшін ғана емес, шет тілі оқытушылар үшін де дағдарыс кезеңі еді. Жалпы еліміздің батыс елдерімен шектеулі қарым-қатынаста болуы, шет тілінде шынайы тілдесімнің жоқтығы халықтың тілді меңгеру деңгейін белгілі баған бойынша көтеруге мүмкіндік бермеді.

Еліміздің әлеуметтік өмірі күрделі өзгеріске ұшыраған кезеңнен бастап, батыс тілдері ғылымның барлық саласында жан-жақты, әрі сапалы түрде оқытыла бастады.

Тіл мен мәдениет өзара тұтас дүние, ал тілді мәдениетаралық қатысым негізінде оқыту тиімділігі өз бағасын алды. Шет тілінің әрбір сабағы – бұл мәдениеттің тоғысуы, себебі әр шет тіліндегі сөз өзге елдің әлемі мен мәдениеті теңдес.

Мәдениетаралық қатысым – әртүрлі ұлттық мәдениет өкілдерінің тілдесім кезінде бір-бірін адекватты түрде түсінуі болып табылады.

XX ғасыр соңында тілді меңгеру сапасына қойылған әлеуметтік талаптарға жауап бере алу үшін ұтымды әдістемені іздеу тұйыққа тірелу дегенді көрсетпейді. Бұл бүгінгі әлеуметтік тарихи жағдайлармен негізделген шетел тілін оқыту әдістемесінің алға дамуын көрсетеді. Өткен ғасырдың 90-жылдарында тілді мәдениетаралық қатысым құралы ретінде оқытуды талап ету, қатысымдық әдістеменің қалыптасып болмастан жаңа әдіске орын беруі, әдістеме эволюциясында мәдениетаралық қатысымдық кезеңнің басталуына себепкер болды [7, 31 б.]. Әдістерді атап айтар болсақ, «жеке тұлғаға бағытталған», «әлеуметтік мәдени», «когнитивтік», «прагматикалық», «дискурсивтік», «диалогтық», «рефлексивтік» және т.б. бір жағдайда ғана, егер олар қазіргі шеттілдік білім беру әдіснамасының бір құрамдас бөлігін міндетті түрде осы әдіснаманың бірыңғай «әдістемелік жүйесінде» қазіргі уақытта «мәдениетаралық қатысымдық оқыту» немесе «мәдениетаралық қатысым» деп танылатын шетел тілін оқытудың немесе

шеттілдік білім беру тұжырымдамасының концептуалдық бейнесін көрсетер болса, онда оларды әдіснамалық ұстанымдар деп атауға болады[7, 726].

Мәдениетаралық қатысым теориясы өз бастауын 1954 жылы, Э.Холл мен Д.Трагердің «Мәдениет және коммуникация. Талдау моделі» («Culture as Communication») атты еңбегі жарық көрген кезеңнен алды деген ұғым қалыптасқан. Бұл еңбектің авторлары «мәдениетаралық қатысым» терминін адамдар арасындағы қарым-қатынастың ерекше нүктесін білдіру үшін қолдануды ұсынған екен[8].

Қатысым әдісінің негізгі мақсаты - студенттерді бірінші сабақтан бастап сөйлеу әрекетіне баулу, тілді үйретуді күнделікті өмірде жүзеге асыру, сабақты практикалық жағынан жан-жақты қамтамасыз ету. Сөйлеу әрекетінің түрлерін (айтылым, жазылым, тыңдалым, оқылым) меңгерте білу. Өйткені кез-келген тақырыптағы тілдесім процесі сөйлеу, жазу, оқу, тыңдау әрекеттері арқылы іске асады. Сол себепті әдістеме ғылымында сөйлеу әрекетінің мынандай негізгі түрлері белгіленген: продуктивті (айтылым мен жазылым) және рецептивті (тыңдалым мен оқылым). Айтылым мен тыңдалым сөйлеу әрекетінің ауызша түрін, ал жазылым мен оқылым - жазбаша түрін құрайды. Тілдік қатынастың ауызша және жазбаша түрі өзара тығыз байланысты және үнемі бір - бірімен әрекеттес болады. Мұнда оқу сырттай немесе жеке - дара күйде іске аспайды, адамдардың іс жүзіндегі өзара іс-әрекеті үстінде, ауызба-ауыз сөйлесуі, тілдесуі арқылы болады.

Куклина С.С. өзінің «Жалпы білім беру мектебінде шетел тілі пәні арқылы түлектердің ақпараттық құзыретін қалыптастыру» атты мақаласында шет тілі сабағында ақпараттық құзыреттің қалыптасуы коммуникативті құзыреттің меңгерілуімен тығыз байланысты, яғни оқушылардың сөйлеу әрекеттерін (айтылым мен жазылым және тыңдалым мен оқылым) тіл тасымалдаушысымен тікелей жүзеге асыруына дайын болуын тұжырымдаған. Қарым - қатынас барысында сөйлеушілер арасында түрлі ақпарат алмасу жүреді. Ал ол ақпарат ауызша немесе жазбаша түрде және де қағаз бетіне жазылған түрде, видео немесе электронды тасымалдаушы арқылы көрсетілуі мүмкін.

Ізденушілік-ақпараттық құзыреттің оқылым түрінде қалыптасуы үшін оқылымның негізгі түрлері жүзеге асуы тиіс. Олар: аналитикалық және критикалық оқылым түрлері. Аналитикалық оқылым нәтижесі ретінде білім алушы шетел тілінде ақпаратты оқып, оны қысқаша мазмұндап, нақты бөлімдерінің немесе толық мәтінді өз сөзімен айтуы және дәйексөз келтіруі тиіс[9]. Ал критикалық оқылым түрінде студент оқыған ақпаратты өзінің аты айтып тұрғандай, критикалық тұрғыдан қарастырып, талдап, ой елегінен өткізіп, өз ойын қосып, қорытындылайды.

Мәдениетаралық қатысымның жазбаша түріне үйретуде студенттер өзінің алған әсері туралы қысқа, шағын әңгімелер жаза алуы, логикалық мазмұнына сай жүйелі түрде толтыра білуі, әр түрлі тақырыпта сұхбат құрастыра біліп және пунктуация ережелерін сақтай білуі тиіс.

Қорыта айтқанда, жұмысты өз бетінше аяқтаулары керек. Жазу дағдылары оқыған лексика мен грамматикалық тақырыптарға негізделіп жасалады. Үлгімен тексерілетін дұрыс жазуға үлкен назар аударылады. Жазбаша тапсырмалар бірнеше сөйлемнен тұрады.

Тыңдалым әрекетіне келер болсақ, мұнда оқушы ақпаратты есту арқылы қабылдап, ойша ой түйіп, қорытындылап, ауызша айтылым әрекетін пайдаланып, не болмаса жазбаша түрде қағаз бетіне түсіруі мүмкін.

Сонымен, мақаламызды қорыта келсек, тіл – мәдениеттің асыл мұрасы, таусылмас қазынасы. Тіл мәдениетсіз өмір сүрген емес, сол себепті де, шет тілін қарым-қатынас құралы ретінде оқыту міндеттері сол елдің, ұлттың қоғамдық және мәдени өмірін оқыту міндеттерімен ұштасып жатыр. Қазіргі кезде ақпарат түрлері де, көздері де көп, сондықтан қазіргі заман талабына сай болу үшін, білім алушылар оны жан – жақты қарастыруы тиіс.

1. *Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2013, шілде - 27.*
2. *Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. № 5, 2003. С.34 – 42.*
3. *Шевченко В.А. Компетентный подход в деятельности руководителя современного образовательного учреждения// Педагогическая наука и образование в России и за рубежом: региональные, глобальные и информационные аспекты. №3, 2006. 218 с.*
4. *Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі*
5. *"Қазақстан Ұлттық энциклопедиясы". Алматы, 1997. 6 том. Б.96.*
6. *Лобач Н.В. Понятия и сущность поисково-информационной компетентности// Международный журнал экспериментального образования. 2013, № 4. С. 179-182;*
7. *Құнанбаева С.С. «Қазіргі шеттілдік білім берудің теориясы мен практикасы» Алматы, 2011.*
8. *Тер-Минасова С. Язык и межкультурная коммуникация. М. 2013.*
9. *Куклина С.С. «Формирование информационной компетенции выпускника общеобразовательной школы средствами предмета иностранный язык» //Иностранные языки в школе// №6, 2013.с7.*

Резюме

Сакариева А. К магистрантка 2 курса по специальности: «Иностранный язык: два иностранных языка», КазНПУ им.Абая

Абдрахимова Г.Б.- к.ф.н, доцент КазНПУ им.Абая

Формирование поисково-информационной компетенции студентов в обучении четырех видах речевой деятельности межкультурной коммуникации

Значительные социально-экономические изменения и новые направления в обучении английского языка в системе образования требуют научного и методического уровня преподавания языка. Главной целью информатизации общества является – анализ и прогнозирование принятых решений в образовательной сфере посредством моделирования связей между ними с помощью информационных процессов, сделать стратегию решения образовательных и практических обязанностей, развитие педагогических и профессиональных навыков учителей. И все это невозможно в наше время не усвоив методов использования информационно-коммуникативных технологий. Данная статья рассматривает развитие поисково-информационной компетенции в обучении всем видам речевой деятельности в межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: компетентность, информационная компетентность, поисково-информационная компетентность, межкультурная коммуникация, виды речевой деятельности.

Resume

Sakarieva A. K the 2nd course master of Foreign languages: two foreign languages, dani0544@mail.ru к.ф.н.,

Abdrakhimova G.B. -candidate of philological sciences

Formation of students` searching – informative competence in teaching four types of speech activity in communication.

Significant socio-economic changes and new trends in teaching English in the education system require scientific and methodological level of language teaching. In our time all teachers and students should know how to use informative-communicative technologies for doing education more modern. This article examines formation of searching-informative competence of students in teaching types of speech activity of intercultural communication of student.

Key words: competence, informational competence, searching-informative competence, intercultural communication, types of speech activity .

УДК: 373.016:811.111'27

ҚҰЗЫРЕТТІЛІК – ТҰЛҒА ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА БАҒЫТТАЛҒАН БІЛІМ БЕРУ НЕГІЗІНІҢ БІРІ

Биимбетова И.К. - *Абай атындағы ҚАЗҰПУ, Көптілді білім беру институтының*

2 курс магистранты, dani0544@mail.ru

Ғылыми жетекші: Жусупова Р.Б. – ф.ғ.к. Абай атындағы ҚАЗҰПУ-дың аға оқытушысы

Саяси экономикалық және жеке ұлттаралық, халықаралық мәдени байланыстардың жандануы нәтижесінде қарым-қатынастың жаһандануынан туындап, біздің өмірімізде маңызды рөлге ие болып отырған мәселе – қазіргі кезде шетел тілін кәсіби түрде меңгерудің қажеттілігі.

Шетел тілін білу жұмысқа тұруына немесе ол жұмыскердің жалақысының көлеміне әсер етеді, еңбек нарығында маманның құндылығын арттыратын бірден-бір фактор болып отыр. Қазіргі білім беру жүйесінде шетел тілі мамандарын түрлі деңгейде дайындау талап етіледі. Соның ішіне оқушылардың белгілі дәрежедегі қарым-қатынас өнімділігін үйлестіру және алдына мақсат қоя отырып, мәдениетаралық коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыру кіреді.

Түйін сөздер: құзіреттілік, коммуникативтілік, коммуникативтік құзыреттілік, мәдени аралық мотивация

Қоғамдық дамудың қазіргі үрдісі өзінің іс-әрекетін тиімді жоспарлай алатын, танымдық қызметінде алынған білімді орынды пайдалана білетін, түпкі нәтижеге жету үшін әр түрлі топтардағы адамдармен тиімді қарым-қатынас диалогіне түсе алатын білімді тұлғаны тәрбиелеу мәселесін қойып отыр. Соның негізі Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасында құзырлы орта білім берудің мақсаты ретінде «терең білім мен кәсіби дағдылар негізінде еркін бағдарлай білуге, өзін-өзі іске асыруға, өзін-өзі дамытуға және өз бетінше дұрыс, адамгершілік тұрғысынан шешім қабылдауға қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру» деп көрсетілді [1].

Сапалы білім алған, танымдылығы жоғары, құзыретті, бәсекелестіктің қайсыбір мықты тегеурініне төтеп бере алатын оқушылар ғана болашақтың кілтін аша алады. Еліміздің жаһандық дүниеде даралануы білімді, жігерлі, ұлттық санасы рухани бай жас ұрпақ арқылы іске асады.

Қазіргі кезде білім беруде мамандарға қойылатын талап жаңа технологиялық әдістерді қолдана отырып сапалы және терең білім беру, олардың ойлау, есте сақтау, көру қабілеттерін жетілдіру, құзырлықтарын қалыптастыру. Білім берудің күтілетін нәтижелері белгіленген мақсатқа сәйкес мектеп түлегінің негізгі құзырлығы төмендегідей анықталады:

- Құндылықты-бағдарлы құзыреттілік.

- Мәдениет-танымдылық құзыреттілік.
- Оқу-танымдылық құзыреттілік.
- Коммуникативті құзыреттілік.
- Ақпараттық-технологиялық құзыреттілік.
- Әлеуметтік-еңбек құзыреттілік.
- Тұлғалық өзін-өзі дамыту құзыреттілік[2].

Бүгінгі студенттерді болашақ мамандығына дайындауда ерекше назар аударатын сапаларының бірі – «кәсіби құзыреттілік». Оның басты талаптары: өз бетінше оқу, кәсіби білімін үнемі толықтырып жетілдіру, өз мүмкіндіктерін ескеру, түрлі шешім қабылдаудағы өзіндік жауапкершілігін түсіну, өмірдегі қарқынды өзгерістерге тез бейімделу және жаңа іс-әрекет әдістерін меңгеру. Құзыреттілік тәсіл бірінші орынға оқушының хабардарлығын емес, нақты құбылыстарды танып білу мен түсіндіруде; қазіргі заманғы техника мен технологияны игеруде; практикалық өмірде; мамандық таңдау кезінде өзінің кәсіби білім алуға дайындығын бағалауда; еңбек нарығын бағдарлау қажет болғанда; өмірден өз орнын анықтауға; өмір салтын, кикілжіңдерді шешу тәсілдерін таңдауға байланысты мәселелерді шешу қажет болғанда туындайтын өмірлік мәні бар мәселелерді шешу біліктілігін шығарады.

Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай: «Мұғалім әрдайым ізденісте болса ғана шәкірт жанына нұр құя алады.» Мұғалімнің ізденісі, жан-жақтылығы айтылып кеткен құзыреттілік арқылы айқындалады. Қазіргі кездегі білім берудегі мұғалімнің мақсаты білім мазмұнын игеруге және оны өзінің жеке білімдік капиталына енгізуге арналған ақпараттық ортадағы берілген мүмкіндіктерді қолдану болып саналады. Құзыреттілік ұғымын: *құзыреттілік – ол тұлғаның оқыту мен әлеуметтену процестері барысында меңгерген білім мен тәжірибеге негізделген, оның жалпы қабілеті мен іс-әрекетке даярлығы ретінде айқындалатын, тұлғаның кіріктірілген қасиеті*» - деп қарастырады Ш.Таубаева[3].

Ғалымдар құзыреттіліктің табиғатын түсіндіру мақсатында оны білім, білік ұғымдары арқылы анықталатын тұлғаның жеке қасиеті (Н.Кузьмина, А.Маркова, К.Махмурян және т.б.) немесе ерекше қабілеті (Д.Ж.Равен, Р.Уайт, Х.Хершген және т.б) деп түсіндіреді [4].

Тұлға құзырлылығын қалыптастыру жолдарына К.Құдайбергенова мынадай тұжырым келтіреді:

- білім беру жүйесіндегі жүйеге кіретін бала жүйеден шыққанда түлек болады;
- тұлғаның ұжымға енуі арқылы әлеуметтік-психологиялық сипаты көрінеді[3].

Мына заманда біздің оқушылардың алдына қойылатын талаптар да күннен-күнге, жылдан-жылға өсуде. Заман талабы оқушылардың бойында түйінді құзыреттіліктерді қалыптастыру болып табылады. Қазіргі кезеңдегі шет тілі пәнінің мұғалімінің міндеті – жас буынды шет тіліне, әлемдік және ұлттық мәдениетке дұрыс бағыттағы көзқарастарын дамыту, ұлттық құндылықтарды сақтау, білім алуға мүмкіндік жасау – білім жүйесінің алдында тұрған маңызды мәселелер және оларды шешу міндеті жүктеледі. Қоғамның даму кезеңінде еліміздің жоғарғы және орта мектептерінде білім беру мазмұнын коммуникативтік бағытта дамытуға күш сала отырып, білім беруді жаңашаландырудың жоғарғы деңгейдегі бағыттарының бірі ретінде білім жүйесінде ақпараттық және әлеуметтік-экономикалық пәндермен қатар шет тілін оқытуды жалпылай ақпараттандыруға қажетті жағдайлар жасалуы керек. Орта мектептерде шет тілін оқытудың мақсаты – оқушыларға шетелдік білім берудің коммуникативтік құзыреттілігін дамытудың жоғарғы деңгейіне жету жетістіктері, яғни оқушылардың шетелдік және өзге тіл өкілдерімен түсінісіп, еркін қарым-қатынас жасай алуы болып табылады.

Шет тілін еркін меңгеру, тіпті шектеулі дәрежеде сөйлей білу – қыр-сыры көп спектрлердің бірі десек, ал қажырлы оқудың нәтижесі – коммуникативтік құзыреттілік – өте күрделі, көп компонентті құбылыс болғандықтан, шет тілін оқытудың мақсатына, яғни күрделі интеграциялық тұтастықты көрсете отырып, мәдени аралық құзыреттілікке алып келеді. Бұдан

мәдени аралық мотивация, коммуникативтік қатынасқа түсетін екі немесе одан да көп қатысушылардың, әртүрлі әлеументтік лингвоэтномәдени өкілдерінің байланыстарының туатынын білеміз.

Ендеше, мәдени аралық мотивацияға алып келетін коммуникативтік құзыреттілікті төмендегідей деңгейде игеру керек:

- шет тілінің жүйелі білімін және тілдік құралдарды тілдік қатынас кезінде пайдалана білу;
- коммуникативтік икемділік, яғни түсіне білу, оны жеткізе білу (белгілі бір сферада, тақырыпта, ситуацияда);
- ауызша және жазбаша түрде байланыс жасай білу, түрлі көлемдегі мәліметтерді хабарлай білу, мәнді-мағыналы, жүйелі жауап қайтара білу, ойын жеткізе білу, мағлұмат ала білу, қатынас жасаушының ойын түсіне білу;
- түрлі мәліметтерді дыбысталған немесе жазылған мәтіндерден әртүрлі тәсілдермен ала білуде қолдана білу және талдау [5].

Шет тілін оқытуда оқушылардың тілдік икемділігін одан ары дамытуды, ана тілінде, шет тілінде сөйлейтін елдердің жалпы мәдениетін, оның ұқсастығы мен айырмашылығын, ерекшеліктерін салыстыра отырып, түсіне білуге үйрену қабілеттерін дамыту қажет.

Шет тілін оқыту процесінде оқушылардың сол ел туралы жеке көзқарастарын қалыптастыра отырып, осы тілде сөйлейтін өзге де елдің мәдени және рухани ерекшеліктері мен мәдени аралық қарым-қатынасқа қол жеткізу тәсілдерін талдап, тани білуге үйрете отырып, өз ана тілдерінің тіл мәдениеті мен өз елдерінің рухани құндылығын, мәдениетін шет тілде сөйлейтін елдермен салыстыруға, синтез жасай білуге мүмкіндік беру керек. Сын көзбен қарай отырып, өзге елдің өмір сүру дағдылары мен мәдениеті арқылы өздерінің дүниетанымын, білімін, ой-санасын дамыту көзделуі тиіс.

Сонымен қатар, оқушылардың құзырлылықтарын қалыптастыруды жүзеге асыру тек білім берудің жаңа мазмұны арқылы ғана емес, сол сияқты, жаңа оқыту әдістері мен технологияларына да қатысты. Технологиялар мен әдістердің тізімі ауқымды, олардың мүмкіндіктері әр түрлі, сондықтан негізгі стратегиялық бағыттарды анықтау қажет, әрине, өмірдің әр түрлі жағдайларына дайын рецепт жоқ. Өнімді технологиялар мен әдістердің әлеуметі өте жоғары, ал оларды оқыту барысында пайдалану оқытудың нәтижесі-құзырлылыққа ықпал етеді.

Құзыреттілікті оқу үрдісінде игеру үшін коммуникациялардың нақты нысаналарының қажетті және жеткілікті саны және олармен жұмыс тәсілі белгіленуі тиіс. Құзырлылық – оқушы іс-әрекетінің сапасынан көрінетін білім нәтижесі.

1. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасының жобасы // Егемен Қазақстан, 26 желтоқсан, 2003 ж.
2. Б. Кенжебеков. Маманның кәсіби құзіреттілік мәселесі // Ұлт тағылымы, №3, 2004 ж.
3. Б. Кенжебеков. Маманның кәсіби құзіреттілігінің теориялық негізі // Бастауыш мектеп, № 7, 2006 ж.

4. Зимняя И. А. Кілтті құзырлылықтар – білім беру нәтижесінің жаңа парадигмасы. // Бүгінгі жоғары білім беру ісі.-№5.-2003.-22-27 б.
5. Лебедев О. Е. Білім берудегі құзырлылық тәсіл. //Мектеп технологиялары.- 2004.-№5.-3-12б.

Резюме

КОМПЕТЕНЦИЯ - ОДНОЙ ИЗ ОСНОВ ОБРАЗОВАНИЯ, НАПРАВЛЕННЫХ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ

Биимбетова И.К - магистрантка 2 курса по специальности: «Иностранный язык: два иностранных языка», КазНПУ им.Абая,dani0544@mail.ru

Научный руководитель: Жусупова Р.Б. – к.ф.н., ст. преподаватель КазНПУ им.Абая

Данная статья рассматривает проблемы формирования социокультурной компетенции в процессе обучения иностранному языку. Подробно описывает этапы формирования и методы достижения поставленной цели не отрываясь от учебного процесса.

Ключевые слова: компетенция, коммуникация, коммуникационная компетентность, межкультурная мотивация

Summary

Competences one of the bases of education in personality formation

Indira Biimbetova-the 2nd course master of Foreign languages: two foreign languages,dani0544@mail.ru

Scientific supervisor: Zhusupova R.B. – k.ph.s. senior teacher, KazNPU named after Abai

This article considers the problem of formation of social competence in learning a foreign language. The article writes up the stages of formation and methods of achievement supplying goal without interrupting the educational process.

Keywords: competence, communication, communication competence, intercultural motivation

ӘОЖ 37.016: 811.111

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ (МӘТІН НЕГІЗІНДЕ)

6M011900 Шет тілі: екі шет тілі мамандығының

*2 курс магистранты **Өмірбекова Айгерім Абзалбекқызы** Aika19.08.92@mail.ru*

Ғылыми жетекшісі п.ғ.к., аға оқытушы

Таутенбаева Айнагуль Абдумажитовна,

Кәсіби шетел тілі коммуникациясы Aina_tau@mail.ru

Қазіргі таңда елімізде білім беру мазмұнын жаңарту мәселесіне ерекше мән беріліп, оқытудың ерекше тәсілдерімен жаңаша оқыту технологиясын енгізіп, оқушылардың білім сапасын көтеру басты міндеттердің бірі болып отыр, яғни білім беру алдындағы басты міндет – қазіргі қоғамға жан-жақты білімді, жоғары мәдениетті, өзгермелі жағдайда өз іс-әрекеттерін шығармашылықпен ұйымдастыра алатын тұлғалар дайындау, заман талабына сай құзіретті тұлға қалыптастыру. Мақалада шетел тілі сабақтарында коммуникативті құзіреттілікті дамыту мәселесіне, коммуникативті сабақ түрлеріне анықтама берілді және оны сабақ барысында қолдану жолдары қарастырылған.

Түйін сөздер: коммуникативті құзіреттілік, коммуникативті сабақ, шетел тілі.

Қазіргі таңда елімізде білім беру мазмұнын жаңарту мәселесіне ерекше мән беріліп, оқытудың ерекше тәсілдерімен жаңаша оқыту технологиясын енгізіп, оқушылардың білім сапасын көтеру басты міндеттердің бірі болып отыр, яғни білім беру алдындағы басты міндет қазіргі қоғамға жан-жақты білімді, жоғары мәдениетті, өзгермелі жағдайда өз іс-әрекеттерін шығармашылықпен ұйымдастыра алатын тұлғалар дайындау. Қазақстан Республикасының президенті Н. Ә. Назарбаев «Қоғамның нарықтық қарым-қатынасқа көшу кезінде саяси-экономикалық және рухани дағдарыстарды жеңіп шыға алатын, ізгіленген ХХІ ғасырды құрушы, іскер, өмірге икемделген, жан-жақты, мәдениетті жеке тұлғаны қалыптастыру – біздің басты мақсатымыз» - деп өзінің Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан атты Жолдауында тұжырым жасады.

Бәсекеге қабілетті білім кеңістігін құруға бағытталған қазақстандық білім беру реформасының негізгі мақсаттарының бірі – жаңаша оқытудың

әдіс-тәсілдері арқылы оқушының бойында шығармашылық ойлауды, бастамашылықты дамыта отырып, жеке тұлға тәрбиелеу болып отыр.

Қазіргі педагогика ғылымында негізгі базалық ілімдердің бірі «күзiреттілік» болып отыр. Қазақстан Республикасы 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасында да білімге бағытталған мазмұнды күзiреттілік, яғни нәтижеге бағдарланған білім мазмұнына алмастыру қажеттілігі көрсетілген[1]. Күзiреттілік ұғымы «білім», «білік» және «дағды» сияқты ұғымдарды қамтиды. Бірақ бұл білім, білік және дағдының жаңаша жай ғана жиынтығы емес. Күзiреттілік оқыту нәтижесін (білім және білік) ғана емес, сонымен бірге ол оқушылардың шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі мен құндылық бағдарларының жүйесін де көрсетеді. Күзiреттілік дегеніміз – тұлғаның бойында білім, дағды, іскерлік, ерік күш-жігердің болуы. Ол, ең әуелі мектептегі оқыту үрдісінде қалыптасады [2].

Күзiреттілік – оқушының алған білімі мен дағдыларын тәжірибеде, күнделікті өмірде қандай да бір практикалық және теориялық мәселелерді шешу үшін қолдана алу қабілеттілігі. Сонымен, оқытудағы күзiреттілік тәсіл білім беру нәтижесі ретіндегі оқыту сапасын қамтамасыз етеді, ал ол өз кезегінде кешенді әдіс-тәсілдерді жүзеге асыруды, мектептегі оқыту сапасын бағалаудың біртұтас жүйесін құруды талап етеді.

Күзiреттілік тәсіл бірінші орынға оқушының хабардарлығын емес, нақты құбылыстарды танып білу мен түсіндіруде; қазіргі заманғы техника мен технологияны игеруде; практикалық өмірде; мамандық таңдау кезінде өзінің кәсіби білім алуға дайындығын бағалауда; еңбекнарығын бағдарлау қажет болғанда; өмірден өз орнын анықтауға; өмір салтын, кикілжіңдерді шешу тәсілдерін таңдауға байланысты мәселелерді шешу қажет болғанда туындайтын өмірлік мәні бар мәселелерді шешу біліктілігін шығарады.

Шетел тілі сабақтарында оқушылардың коммуникативтік күзiреттіліктерін қалыптастыру мен дамытудың маңызы зор. Оқушылар қарым-қатынас моделдерін, мәдениеттік стереотиптерді, мәдениет образдары мен символдарын білулері керек. Бұл оқушылардың шетел тілінде емін еркін сөйлесуін қамтамасыз ете алады. Ахмет Байтұрсынұлы: «Мұғалім әрдайым ізденісте болса ғана шәкірт жанына нұр құя алады» дегендей, мұғалімнің ізденісі, жан-жақтылығы айтылып кеткен күзiреттілік арқылы айқындалады.

«Коммуникативтік күзiреттілік» (латынның «*competere*» - қол жеткізу, сәйкес келу, сөзінен шыққан) – қажетті тілдерді, қоршаған адамдармен және оқиғалармен әрекеттестікте болу тәсілдерін білуді, топта жұмыс жасау дағдыларын, ұжымдағы әр түрлі әлеуметтік рөлдерді меңгеруді қамтиды. Оқушы хат жаза, анкета толтыра, арыз жаза, сұрақ қоя, пікір таластыра, т.б. білуі тиіс. Коммуникативтік күзiреттілік – екінші тілді үйренуші оқушыларға

тілдің заңдылықтарын жаттанды үйретпей, сол тілді тілдік және қатысымдық тәсілдерді орынды қолданумен байланыстыру.

Коммуникативтік құзіреттілік жеке тұлғаның рухани өсуін қалыптастырады, адамдарды түсіне білуіне көмектеседі[3]. Білім берудің негізгі нәтижесі ретінде мектеп түлегі оқушыда, яғни жеке тұлғада төмендегі құзіреттіліктер болуы тиіс: Құндылықтарды бағалау қасиеті:

– жаңа қоғам өмірінде өз ролін таба білу, біліктілігі, азаматтық белсенділігі, саяси жүйені түсіну, ең алдымен – өз жерінің, Отанының патриоты болу. Өз халқының және әлем елдерінің мәдениетін түсіну, білу, бағалау, жалпы адамзаттық мәдениеттің жетістіктері мен этномәдени құбылыстарды тану. Адамдар мен өзара іс-әрекет және қарым-қатынас жасау тәсілдерін білу, түрлі әлеуметтік топтармен жұмыс істеу. Өз бетінше іздей білу, талдау, тандап алып өзгерте білу, ақпараттық технологияны игеру. Жанұяда, еңбекте, экономикада, саяси, қоғамдық азаматтық тәжірибе мен білімге ие болу. Әлеуметтік-қоғамдық жағдайларға нақты талдау жасап, шешім қабылдай білу. Өзіндік қадір-қасиет сезімін ұйымдастыра білу, өз мүмкіндігін нақты даму жоспарларымен салыстыра білу. Оқыту үрдісінде оқушының өз еркімен білім алуына, материалды ойлау қабілетіне бағыттауға, оқытуды жаттанды түрде емес, шығармашылықпен меңгертуге көңіл бөлу қажет.

Оқушы қиялы жүйрік, жан дүниесі нәзік, өзін қызықтырған істе белсенді, ақыл-қабілеті дамыған, сондықтан шығармашылық оған шын ләззат, қуаныш сезімін әкелуі тиіс.

Оқушылардың шығармашылығын дамыту жолдарын ақпараттық және коммуникативтік құзіреттіліктер арқылы іске асыруға болады. Осыған орай заманауи шетел тілі сабағы оқушылардың бойында коммуникативті құзіреттілікті қалыптастыруға және дамытуға бағытталған болуы қажет. Ең алдымен оқушылардың тілдік құзіреттілігін дамытуға көңіл бөліну керек, атап айтқанда, берілген тақырып көлемінде оқу, сөйлеу, жазу және тыңдап түсінуде мәдениетаралық қарым қатынас құруға жаттықтыру. Осы мақсатқа жету үшін коммуникативтік үлгідегі сабақтарды ұйымдастыруға үлкен мән берілуі тиіс. Олар төмендегідей сабақ түрлерін өткізу:

- Конференция сабақ
- Жарыс сабақ
- Дөңгелек үстел сабағы
- Сынақ сабақ
- Экскурсия сабақ
- Музыкалық калейдоскоп сабағы
- Хайуанаттар әлеміне саяхат сабағы
- Спектакль сабағы және т.б.

Жоғарда аталған коммуникативтік үлгідегі сабақтар дәстүрлі сабақтарға қарағанда оқушылардың бойындағы адамгершілік қасиеттерін оятып, оларды тәрбиелік пен жолдастыққа, саналылыққа әлеуметтік негіздердің қалыптасуына, халықтар арасындағы ынтымақтастық пен

достыққа, сыйласымдыққа әсерін тигізеді. Мұндай сабақтарда оқушылардың ұжымдық ой-пікірлері қалыптасып, сыныптағылардың пікірі бойынша тұжырым жасауды, ортақ іске өз үлестерін қосуды, жолдастарының жауаптарына пікір айтуды, әртүрлі ойларды сын елегінен өткізуді, дұрыс ұсыныс жасай алуды үйренеді. Қазіргі буынға ағылшын тілі оқулықтарында оқушының еркін сөйлеуіне үйретуде, коммуникативтік тәсіл арқылы алған білімін өз ортасында қолдануына дағдыландыруда соңғы әдістемелер қолданылған. Оқыту тәсілдері әртүрлі, негізінен оқушы күнделікті тіршіліктегі ситуацияларда қолданылатын ағылшын тілін үйренуде. Оқу процесі оңайдан қиынға қарай дамыта оқытуға бағытталған. Әр сабақтың алдында «берілген тақырып туралы оқушы не біледі?» деген мақсатпен «сұрақ - жауап», «талқылау», «ой алмасу», сияқты тапсырмалар үнемі беріліп отырылады. Лексикалық және грамматикалық материалда басты көңіл бөлінетіні сөйлеу және оқу.

Оқу іскерлігін дамытуда негізінен мәтінді оқу басшылыққа алынады. Мәтінді оқығаннан кейін берілетін жұмыс түрлері:

“true or false”

“what do you think?”

“Talk to your friend” “Talk to other friends”

мәтін бойынша сөзді қайталату, еркін де дұрыс қолдануға үйрету мақсатында қолданылады[4].

Ағылшын тілін үйренудегі басты бағыттардың бірі оқу дағдысын игеру мен қатар оқығаны туралы талдау жасай білу. Оқушылармен жұмыс жүргізетін оқулықта оқушыны әртүрлі соңғы әдістемелер арқылы еркін де сенімді сөйлеуге үйрету, коммуникативтік тәсіл арқылы алған білімін өз ортасында, қоғамдық орында қолдануға дағдыландырып, білім деңгейін тереңдету, ағылшын және қазақ елдері арқылы ауқымды мағлұмат беру.

Оқулықтағы материалдардан күнделікті тіршіліктегі ситуацияларда қолданылатын ағылшын тілін үйренуге болады. Оқу процесі оңайдан қиынға қарай дамыта оқытуға бағытталған. Мәтін - негізгі қарым - қатынас бірлігі, ал мәтінмен жұмыс істеу – қарым - қатынас жасауға үйренудің құралы.

Тыңдауға үйрету мүмкіндігінше барлық сабақтарда үнемі және мақсатты түрде ауызша жаттығуларда, сөздік - грамматикалық материалды меңгеру барысында ауызша - сөйлеу жаттығуларын орындау кездерінде жүргізіледі.

Негізгі оқулықта мәтінді оқудан бұрын сұрақтар беріледі. Ол сұрақтар бойынша сол мәтіндегі мәселеге байланысты оқушы не біледі, не білмейді, оны анықтау мақсат болса, екіншіден - өз білімі деңгейінде ойын айтқызып, мәтіндегі оқиға жайлы білуге ұмтылдыру, ынталандыру. Бұл жұмысты бүкіл сынып болып немесе 4 - 5 оқушы бірігіп және жұптасып талқылауға болады. Мәтінді оқыған соң оқушы ұғымын арналған «True or false» жаттығулары беріледі. «What do you think?» тапсырмасы бойынша

оқушы мәтіндегі мәселе туралы өз ойын ортаға салып, еркін сөйлеуге үйренеді.

Сабақ барысында оқушылар әңгімені бастау, оған ілесу, қолдау, әңгімелесушінің сөзін бөлу, оның ойымен келісу немесе келіспеу, сұрақтар қою сияқты қарым-қатынас элементтерін меңгереді. Жаксы әңгімелесуші көбіне тілдік құрылымдарды дұрыс қолданатын адам емес, серіктестердің түскен жағдайын талдап, түсіне алатын және бар мәліметтерді ескере отырып, әрекеттесу үшін ең қолайлы лингвистикалық тәсілдерді қолдана алатын адам болып табылады. Және оқушының бойында дербестік, талапшылдық сияқты қасиеттер дамып, ұжымшылдық сезімін тәрбиелейді.

Ал мұғалім көмегі қажет болған балаларға жақындап әңгімелесу үрдісін басқарады және керек болған жағдайда түзету жасап отырады. Оқушылар өздерін еркін ұстап кез келген тапсырмаларды орындауда белсенділік танытады. Тіпті нашар оқитын, өз-өзіне сенімділігі төмен балалардың да белсенділігі, өзіне деген сенімділігі артады. Оқушылар тіл тасушылармен қарым-қатынас жасауға қорықпай, тіпті бастамашылдық пен белсенділік танытады. Тіл тасушымен әрекеттесудің өзі коммуникативтік құзыреттілікті дамытуда өте маңызды қадам, өйткені тіпті тілді білетін ересектердің өзі көп уақытта тіл тасушымен тілдесуге бата алмайды. Оның себебі бойында қате сөйлеп қалу, түсіне алмау сияқты үрейдің болуы, яғни уақытында коммуникативті құзіреттілігін дұрыс дамытпаған деп білемін. Сондықтан оқушыларымыз жаңа заман талабына сай білімді, жан-жақты, мәдениетті, өмірге икемделген тұлға болуы үшін оның бойында жоғарыда аталып кеткен жеті құзіреттілікті дамыту мұғалімнің қолында.

Қорыта келгенде, шетел тілін үйретуде коммуникативтік құзіреттілікті қалыптастыру – заман талабы. Сондықтан оқушыларымыз жаңа заман талабына сай білімді, жан-жақты, шетел тілінде өзіндік ой-толғамын жеткізе алатын, кез келген адаммен тілдік қарым-қатынасқа түсе алатын, коммуникабельді, мәдениетті, өмірге икемделген тұлға болуы қажет.

Ал жоғарыда аталып кеткен коммуникативті үлгідегі сабақтар оқушылардың оқу-танымдық ынтасын, белсендендіру міндеттерін шығармашылықпен шешуге, өз көзқарастарын қалыптастыруға, ойлауға, тұжырым жасай алуға, білімдерін жүйелі түрде толықтыруға, тереңдетуге, ағылшын тілінде қатесіз еркін сөйлеу дағдыларын дамытуға жағдай туғызады.

1. Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы.
2. Пассов, Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. - М., 1991.

3. Левитан, К.М. О содержании понятия "коммуникативная компетентность". Перевод имежкультурная коммуникация. / К.М. Левитан. Екатеринбург: Издательство АБМ, 2001. №2. 89-91б
4. Сысоев П.В. Развитие умений учащихся воспринимать текст на средней и старшей ступенях общего среднего образования. Иностранные языки в школе - 2007.

РЕЗЮМЕ

Омирбекова Айгерим Абзалбековна, магистрантка 2 курса по специальности 6МО11900 – Иностранный язык: два иностранного языка Aika19.08.92@mail.ru

Научный руководитель: **Таутенбаева Айнагуль Абдумажитовна** к.п.н., Кафедра профессиональной иноязычной коммуникации Aina_tau@mail.ru

Пути формирования и развития коммуникативной компетентности студентов на уроках иностранного языка

В статье говорится о формировании коммуникативной компетенции у школьников среднего образования на уроках английского языка. Определены виды коммуникативных занятий и использования их на уроках английского языка. На сегодняшний день, процесс обучения изменился в соответствии с социальным заказом общества, как и его цели и задачи.

В частности, большое внимание уделяется развитию учебного процесса, ведутся новые технологии. Главная задача государственной образовательной системы формирование языковой и речевой компетенции учащихся понимание образцов и умение строить высказывание по аналогии, решать реальные задачи общения средствами иностранного языка, формирование коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: компетентность, коммуникативный урок, иностранный язык, ролевые игры.

Summary

Aigerim Omirbecova The 2nd course master, specialty of foreign language: two foreign languages Aika19.08.92@mail.ru

Scientific supervisor: **Ainagul Tautenbaeva** – ph.D., chair Department of professional foreign language communication Aina_tau@mail.ru

Ways of forming and improving students' communicative competence at the lessons of foreign language

The article describes the formation of students' communicative competence of secondary education at the English lessons. Describes the types of communicative activities and use them at the English lessons. Nowadays, the learning process has changed according to the social order of society, as well as its goals and objectives. In particular, much attention is paid to the

development of the educational process, being new learning technologies. The main task of the state educational systems formation language and speech competence of students - understanding the patterns and the ability to build a statement by analogy, to solve real problems of communication, the formation of communicative competence.

Keywords: competence, communicative lesson, foreign language, role-playing games.

УДК: 378.016:811.111

АГАТА КРИСТИ ДЕТЕКТИВТІК ШЫҒАРМАЛАРЫН АУДАРУ БАРЫСЫНДА КЕЗДЕСЕТІН ЛЕКСИКАЛЫҚ, СТИЛИСТИКАЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАР

*Хамраева Сахибам 3 курс «Аударма ісі» мамандығының студенті,
a.n.jell_s.95@bk.ru*

*Ғылыми жетекшісі: магистр оқытушы Себдайырова А.М.,
ladygera91@mail.ru*

Мақалада қыркем аударма жасау аударматану ғылымының мзекті мәселелерінің бірі ретінде қарастырылып, қыркем аудармадағы шеберлік мәселесі, яғни Агата Кристи еңгімелерін С.Қ.Ахметов, А.Төжітов аудармашылық мнері негізінде зерттеліп, пайымдау жасалған. Агата Кристи шығармаларын аудару барысында кездескен лексикалық трансформацияларға талдау жасалған. Ағылшын қыркем едебиетінде елеулік деңгейде қытерілген детектив жанрының орны ерекше. Бұл бағыттағы Агата Кристи еңгімелері қазақ тіліне т%опн±сқа тілінен тікелей аударылып, оқырман қауымының қыңылінен шыққаны белгілі. Осы аудармалар толыққанды зерттелмеді деп батыл айта аламыз. Соның ішінде ағылшын детективіндегі лексикалық к±ралдарды аударма тіліне берілу жолдары арнайы зерттеуді қажет етеді.

Түйін сөздер: *аударма, аудармашы, трансформация, транслитерация, транскрипция, теңеу, модуляция, метонимия, эпитет, нақтылау*

Аударма біздің ана тіліміздің сүздік қорын байытып, д%ониетану мрісімізді ±лғайтады. Аударма туынды – қыркем едебиеттің егіз туған сыңары, б±лар жарыса ж%оріп, екі елдің сүз мнерін байытады, рухани қазынасына олжа салады.

Аудармашы шығармадағы жай ғана тілдік элементтерді жеткізуден басқа, ең бастысы, қыркемдік элементтерді жеткізумен шеберлік

танытады. Қыркем аударма – қыркем шығармашылықтың тәрізі. Мұнда тәпшілдік негізгі қызметті атқарады. Тәпшілдік шығармашылықты шынайы тәрізде жеткізе білу – аудармашының басты ерекшелігі. Аудармашының шығармашылық тәсілі негізінен оның дүниетанымына байланысты. Әзінің дүниетанымына сәйкес аудармашы үзі таңдап алған шығармалардағы қыркем шындықты мазмұн мен тіл бірлігінде, жекеден жалпыға дейінгі тәпшілдіктің байланысында бейнелейді.

Аудармашының дүниетанымын жеке сұздер мен тіркестерден және құбінесе тәпшілдік әдеби элементтен, яғни мәтіннің аяқталған өзіндіктерінен іздеуге болмайды. Қып жағдайда осынау дүниетанымның мені де аудармашының тәпшілдікке деген жалпы қатынасынан аңғарылады. Ол аударатын шығарманы таңдап алуынан басталып, оның стилін қабылдап, тәсілумен аяқталады. Аудармашының дүниетанымы тәпшілдік аудармасы тәрізі мен мазмұнының бірлігін қарастырып қана қоймай, аудармадағы әлсіздік тәрізді сәйкестіру туралы мәселені де осы бірлікте шешеді.

Аударма мәселелері соның ішінде қыркем аударманың мәселелері тамырын сонау тереңге жайып жатыр. Оның бастауы ежелгі Римнен басталады. Сол дәуірде аударманың тәпшілдікке сәйкес келуі туралы аса маңызды мәселе тұңғырғінде М.П.Цицерон: «аудару кезінде, сұзді санамау керек, керісінше салмақтау керек» деген екен. Осыған орай А.С.Пушкин «аудармашылар – мәдениетті бір елден екінші елге тасымалдап жеткізетін пошта аттары» деген. Гиви Гачечиладзенің талғамы бойынша, «аударма тәпшілдіканың бейнесі, осыған орай, тәпшілдікдағы болмыстың бейнелеуі. Әдебиет – ақиқат дүмдің сырлы суреті, халықтың қыркем тарихы, шығарма арқауы - шындық».

Сапалы қыркем аударма жасау аударматану ғылымының үзекті мәселелерінің бірі ретінде жалпы қыркем аударма теориясы мен тәжірбиесіне қойылатын талап болғанымен, ол ең алдымен, жеке аудармашылар шығармаларында жөзеге асады. Осы ойды негізге ала отырып, қыркем аудармадағы шеберлік мәселесін Агата Кристи еңгімелерін С.Қ.Ахметов, А.Тәжітов аудармашылық дүнері негізінде зерттеп, пайымдау мақсат болып табылады.

Ағылшын қыркем әдебиетінде елемдік деңгейде құтерілген детектив жанрының орны ерекше. Бұл бағыттағы Агата Кристи еңгімелері қазақ тіліне тәпшілдік тілінен тікелей аударылып, оқырман қауымының құнылінен шыққаны белгілі. Осы аудармалар толыққанды зерттелмеді деп батыл айта аламыз. Соның ішінде ағылшын детективіндегі лексикалық құралдарды аударма тіліне берілу жолдары арнайы зерттеуді қажет етеді.

Қыркем әдебиет аудармашысының алдында екіжақты міндет тұрады:

1. Тәпшілдік мазмұнын, сюжетін, тәпшілдік авторының негізгі идеясын барынша толық сақтау;

2. Аударылатын тілдің табиғи заңдылықтарын, нормаларын қадағалау.

Детективтік едебиет (ағылш. detective - ейгілеу, ешкерелеу) - шытырман оқиғалы қылмысты істерді ашуға қатырған шығарма. Детективтік едебиеттің тууы американ жазушысы Э.По ("Алтын қоныз", "Мария Роженің сыры" (1842 - 43, "Ірланған хат", 1844), ағылшын жазушысы У.Коллинз ("Ақ киімді әйел", "Киелі тас") есімдерімен байланысты. Эдгар Аллан По, Конан Дойл, Честертон, Агата Кристи, Дороти Сайерс детективтік шығармаларында оқиғаның негізгі сәраққа жауап беруге тырысады, олар: Қылмысты жасаған адам кім? Қылмыс қалай жасалды? Не үшін, қандай мақсатпен қылмысты жасады?

1917 жылдары Агата Кристи өз шығармашылық жолын бастаған. Агата Кристи шығармалары басқа детективтік шығармалар секілді болғанымен ол бөлек елемге атақты болып, миллиондаған тиражбен тараған. Агата Кристи қарапайым ағылшындар секілді өмір сүрген. Сондықтан, ол өз шығармаларын да өзі өмір сүрген ортадан алған. Агата Кристидің кейіпкерлері өзінен алдыңғыларға ұқсайды деген айып тағылған. Өзінің алғашқы романдарының бірі «Священниктің үйіндегі үлгіде» Агата Кристи жағдайдың дамитын орнын жаңадан ашады. Ол қарапайым, бөріне белгілі орынды бейнелейді. Жағдайдың мұрбитін жері – Англиядағы ертегі елемі, нақтыласақ, англиялық ауыл. Сыншы Колин Ватсоннан кейін осы ауылға Мейхем Парва деген ат береді. Агата Кристидің атақты болуының себептерінің бірі, оқырмандар қарапайым өмірде мен бере бермейтін қатылыстарды едеби тілмен құркемдеп суреттеп беруімен байланысты десек те болатын сияқты. Агата Кристи елемі мен – мағынасының тығылып, қатыпқа толы болғандығын құрсетеді.

Қазіргі таңда шетел тілінен ешқандай аралық тілсіз тікелей ана тілімізге аударудың теориясы мен практикасын дамыту ерекше маңыздылыққа ие болуда. Сондықтан осы уақытқа дейін ағылшын тілінен тікелей қазақ тіліне аударылған бірқатар шығармаларды зерделеп, оларды тәпшілмен салғастыра отырып талдап, бөлігінгі және болашақ аудармашыларға бағыт-бағдар болатын аудармалық едіс-тесілдерді анықтау, жіктеу – кезек күттірмейтін іс деп білеміз. Осы себептен біз Агата Кристи шығармаларын қазақ тіліне аударғандағы лексикалық, стилистикалық қатырларды анықтап, салыстырып беруге тырыстық.

Белгілі бір тілдегі бейнелі сөздің тәтас сипаты мен функционалдық белгілеріне екінші бір тілдегі суретті сөзге теңбе-тең ету мен аударма тілінің табиғи ерекшеліктерін қадағалау бір-біріне қарама-қайшы келіп жатады. Осылайша екі тілдің лексикалық, стилистикалық қатырымы ер басқа болумен қатар, ұлттық мәдени танымның арасындағы айырмашылықтар есебінен, аудармашы үшін құп ретте таразының екі басын теңдей ұстау оңайға түспейді. Осындай қиындықтарды жеңу жолында аудармашы құптеген амал-тесілдерді қолданады.

В.Н.Комиссаров және А.Паршин аудармалық лексикалық трансформацияны алты тәріпке бөліп құрсетеді. Олар:

1. транскрипциялау
2. транслитерациялау
3. калькалау
4. нақтылау (конкретизациялау)
5. жалғайту (генерализациялау)
6. модуляциялау

Транскрипция және транслитерация – тәріптік лексикалық бөліктерінің аударма тілінің еріптерімен берілуі. Транскрипцияда шетел тілі сүзінің естілуі немесе оқылуы бойынша берілсе, транслитерацияда аударма тіліне жазылуы бойынша беріледі. Қазіргі таңда транслитерациялық кейпін сақтаған транскрипцияларды да кездестіре аламыз. Өйткені ер тілдің мұзіндік ерекшеліктері, қиындықтары болады. Қандай да бір тіл болмасын осы кезге дейін транслитерациялық немесе транскрипциялық құралдарды қолдану жайлы мұзіндік ережелері бар деп айта аламыз.

Калькалау – белгілі бір тілден екінші бір тілге сүздер немесе сүз тіркестерін аударма тіліне берген жағдайда, ол сүздер немесе сүз тіркестерін сол тілдің жөйелік нормасына сай аударып беру.

Нақтылау (конкретизациялау) деп тәріптік тілінде берілген мәтіннің тек негізгі мағынасын, ойын нақтылап қысқартып берілуін айтамыз. Нақтылау едісі қүбінесе аударма тілінде тәріптік тіліндегі берілген сүздің кең мағынасының болмауынан қолданылады. Мысалы, бір ғана сүздің аударма тіліне берілген жағдайда оның бір емес бірнеше мағынасы кездеседі.

Жалғайту (генерализациялау) деп тәріптік тілінде мағынасы тар сүздің аударма тіліне берілген жағдайда оның кең мағынада қолданылуын немесе нақтылауға қарама қарсы құралды айта аламыз.

Модуляциялау немесе тәріптік тіліндегі ойдың аударма тілінде дамуын, сүздің немесе сүз тіркесінің ауысын айтамыз.

Гальпериннің 1971 жылы жарыққа шыққан “Stylistic” деп аталатын кітабында стилистикалық бейнелеуіш құралдардың негізгі мына түрт тәріпін құрсетіп берген:

1. Теңеу
2. Эпитет
3. Метафора
4. Метонимия

Теңеу – сыртқы елемдегі екі тәріптік мағынаны білдіретін, екі тәріптік нәрсені бір-біріне құсатып, теңестіру.

Зерттеу материалының тәріптік қаасындағы қүп қолданылған стилистикалық тесілдердің бірі – **эпитет**. Ол – стилистикалық құркемдік құралдардың ең айшықты, үткір құралы. Эпитетті пайдалану арқылы

автор адамның, зат пен кәбілыстың менді жақтарын ерекшелеп қана қоймай, мінін кейіпкерге деген қықарасын қоса білдіреді. Эпитеттің ойды бейнелеп, қыркөм жеткізуге есері мол. Эпитет қыңдер қыбінесе қыркөм анықтауыштық қызмет атқарады да, міңдері анықтайтын қыңдердің алдында тұрады. Бұл тілдік қыралдың негізгі қызметі – автордың айтылып отырған нерсеге деген жөне бағалау қықарасын білдіру.

Метафора – бір зат, кәбілыстың, не оның ер төрлі белгілерінің (төс, қылем т.б.) атауының ойлау жөне таным заңдылықтары негізінде салыстыру, қысату, теңдестіру арқылы басқа зат, кәбілыс, не белгілеріне атау ретінде ауысу кәбілысы. «Метафора – сыртқы не ішкі бір қысастығына қарап, бір нерсені екінші нерсеге балау. Екі нерсенің арасында тепе-теңдік белгісін қояу. Метафора – қың менің міңдендіре міңгертіп айту, суреттеліп отырған затты, не кәбілысты айқындай төсу үшін, ажарландыра төсу үшін оларды міңдеріне қысас міңге затқа не кәбілысқа балау; қытіп зерттеліп отырған заттың не кәбілыстың мағынасын өстеу, мазмұнын тереңдетіп, есерін көшейту.

Метонимия – мізара іргелестігі, шектестігі нөтижесінде бір зат атауының басқа бір затқа атау болуына байланысты туатын ауыс мағынаны білдіреді. Метонимияны қолдану арқасында қылемдегі қыңдердің мағынасы мен эмоционалдығы артады. Метонимиялы қолданылған қыңдер белгілі зат, не кәбілысты төгел алмай, бір белгісін алады. Ол қымыл, ерекөт пен оның нөтижесінің, зат пен оның ішкі мазмұнының, материал мен одан жасалған заттың т.с.с. шектестік негізінде туындауы мүмкін. Мысалы белгілі бір жер-су атауы сол жерде тұрып жатқан адамдардың іс-ерекөтімен алмастырылып беріледі.

Келесі бейнелеуіштік қырал - **перифраз** (periphraso – қайта айтып беру). Бұл бір нерсені оның айрықша белгісін ажыратып, қырсететін фраза арқылы басқаша айту төсілі. Ол да міңге стилистикалық қыралдар секілді тек контекст ішінде ғана айқын бола алады.

Гипербола, яғни қылайту – бұл дөниідегі заттар мен кәбілыстардың шындық мірдегі мүлшерін барынша қысіріп, өлкейтіп қырсету арқылы суреттелмелі оқиғаны есерлі, бейнелі етіп қырсетеді. Гипербола суреттердің тіліне, стиліне қосымша бояу өстейді, қыңдегі суретті төрлендіреді, міңгеше мүректер тұгеді. Ол кәбілыс не затты шындыққа қарағанда эмоцияға толы етіп, асыра қылтеп, оқырманға көшті есер беру қызметін атқарады.

Ирония – бір-біріне қарама-қарсы тура жөне контекстік екі логикалық мағынадан тұратын тілдік қырал. Мұнда сондай-ақ аталған кәбілысты бағалау элементі де байқалады. Иронияның астарында сын, ежуа жатады. Жазушы бұл қыралды жақтырмау, қолайсыздық, мүкініш сезімдерін білдіру үшін қолданады.

Оксюморон – бір-біріне қарама қарсы мағынадағы қыңдер қосарлана тіркесе қолданылатын көшейтпелі қыркөмдеуіш қырал екендігі белгілі.

Агата Кристи шығармаларында лексикалық және стилистикалық к±ралдар жиі кездесті. Біздің зерттеуіміз бойынша ең қып кездескен стилистикалық бейнелеуіш к±рал – эпитет (53%), одан кейін жиі кездескен – метафора (21%), теңеу(11%), метонимия (4%), ал қалған бейнелеуіш к±ралдардың жалпы кездесуі сирек болды (11%). Ал лексикалық к±ралдарға келетін болсақ қолдану жиілігі бойынша ең қып кездескен – транскрипция (29%), модуляция (25%), нақтылау (19%), ±лғайту (15%), транслитерация (7%), калькалау (5%).

Epithet Transcription

“Charles”, said Mrs. Harter in her most autocratic voice, “I insist upon knowing”.

(“Where There’s a Will”)

-Чарлз,-деді қаһарына мініп, - мен енді берібір білмей тынбаймын.

(«М±рагер»)

“Most autocratic voice” асырмалы шыраймен жасалған эпитет аудармада трансформацияға ±шыраған, яғни сын есім «қаһарына мініп» деген сөзбен алмастырылған. Әйткені «билікшіл деспоттық дауыс» деген сөз қазақ тілінің нормасына сай келмейді және транскрипция тәсілі қолданылды.

Epithet Modulation

I do not expect to find in a bank manager a’ keen financier with an eagle glance’ as your favourite works of fiction put it.

(“A million dollar bond robbery”)

Әзің ±нататын кейбір кітаптарда банкінің директорын жер –құкке сыйғызбай, сондағы қырағы, іскер деп есерлей мақтайтынын білесің. Бірақ оларды пір т±татын адамың мен емес.

(«Ғайып болған миллион»)

Hyperbole

Mrs. Harter, submerged in a sea of words that she did not understand surrendered.

(“Where there’s a will”)

Гартер ханым ±шы-қиыры жоқ қып сөздің тасқынына құмилді де, т%оѓіне т%осінбейтін болған соң жиеніне ризашылығын беріп к±тылды.

(«М±рагер»)

М±нда автор т%опн±сқа метінде сөзді мұзге теңеп, оны есерлеп, оқырманның жан д%ониесіне есер ету мақсатымен гипербола едісін қолданған. Ал аудармашы сол автордың негізгі мақсатын т%осіне отырып, оны одан ері есерлеп бермесе, кем бермегендей сөзді ±шы-қиыры жоқ қып сөздің тасқыны деп қазақ тілінің байлығын, құркемділігін, есерлілігін құрсете отырып т%опн±сқа метіннің негізгі мағынасын толығымен берді деп анық айқындап бере аламыз.

Simile Transliteration

She had the look of Italian Madonna, which she heightened by parting her hair in the middle and looping it over her ears.

“Accident”

Шашын жарып үріп, к±лақ т±сына т%ойіп қойатындықтан ба, сйтеуір ол итальян Мадоннасын қызге елестетеді.

(«Кездейсоқ оқиға»)

Б±л тілдік к±рал арқылы автор суреттеліп отырған бас кейіпкер Мироудин ханымды тағы бір қырынан терең білуге жердемдесіп отыр. Теңеу – абсолюттік эквиваленттілік жолмен д±рыс берілген. Б±л жерде аудармашы біріншіден, Мадоннаның с±лулығын елеңдік деңгейде қабылданған бейнесінің қазақ оқырмандарына да таныс екендігін білгендіктен және оны сол ағылшын ±лт үкілдеріне етене жақын екендігін ескерген деп білеміз. Аудармашы транслитерация едісін қолданған.

Metaphor

...You would have liked to cross swords with the man who sneaked the Liberty Bonds?

(“The Million dollar bond robbery”)

-Слгі к±нды қағаздарды жымқырып кеткен «серімен» семсер серпіскің келіп отыр ғой, сіре?

(«Ғайып болған миллион»)

Аударма ері қыркем, ері жатық шыққан. Т%опн±сқадағы метафора аударма метінінде де үзінің бейнелік мағынасына сай келетін баламасын тапқан. Метафораны сақтау мақсатында аудармашы трансформацияны ж%озеге асырған. Б±л қазақ тілінің нормаларын орындау қажеттілігінен туындап отырған жиі қолданылатын амал. “The man” сүзі үзінің сүздіктегі сәйкестілігі «адам» емес, стилистикалық трансформацияға ±шырап, «сері» деп берілген. Ағылшын тілі н±сқасында “s” дыбысының қайталануы арқылы берілген аллитерация қазақ тілінде дел сол дыбыстың қайталануымен ±тымды берілген.

Metonymy Modulation

Well, he had been a dear good boy to her. Always kind, find with merry tongue which never failed to please her.

(“Where There’s a Will”)

Ие, ол нағашы ағасын жанындай жақсы қыреді. Сықашан адал пейілі мен к±рметін, қыңылін аулаған жылы сүзін қап қырген жоқ.

(«М±рагер»)

Жазушы кейіпкердің үз апасына деген ерекше ықыласын оқырманға жеткізу %ошін, майда тілінің арқасында апасының қыңылінен шығатындығын метонимия арқылы жеткізген. Ол аудармада модуляция трансформациясы арқылы берілген, оған объект еректе нестижесінде, тіл – сүзге алмастырылған.

Periphrasis Generalization

“You have our friends safe and sound?

Yes, we’ve got the birds all right, but they hadn’t got the goods with them”.

(“The adventure of cheap flat”)

-Қалай біздің достарды кәтты жерге аман-есен қондырдыңдар ма?

-Иә, ол туыскандарды дұрыстадық қой. Бірақ елгі заттар оларда болмай шықты.

(«Арзан пестердің сыры»)

Перифразды қолдануда автор оның ырғағына қиыл бұле отырып, тіпті сол арқылы иронияны жеткізе білген. Алайда аудармада рифманың (ырғақтың) сақталуы қызделгенімен, тәптілікке сәйкес келетіндігі айта аламыз. Аудармашы бейнелеуіш кәріздер қосындысын, яғни перифраз бен тәптілікті жеткізе білген.

Hyperbole Generalization

Specification

Mrs. Harter, Submerged in a sea of words that she did not understand, surrendered.

(“Where there’s a Will”)

Гартер ханым тәптілік қиыл жоқ қиыл сүздің тасқынына қиміді де, тәптілікке тәптілікпейтін болған соң жиеніне ризашылығын беріп кәттылды.

(«Metaphor»)

Гипербола аудармада сақталған. “Sea of words” – «тәптілік қиыл жоқ қиыл сүздің тасқынына» алмастырылған. Тәптілікке сәйкес келетіндігі «сүздердің теңізіне бату» деп қалдыру қиыл болар еді. Сондықтан аудармашы автор қолданып отырған гиперболаға функционалды жағынан дәлме-дәл келетін баламаны пайдаланған. Мәңде лексикалық кеңейту де, нақтылау да (конкретизация) амалы да қоса қолданылған.

Irony Modulation

Transliteration

Miss Emily was lying in bed, apparently enjoying the half gloom and her own indefinite sufferings.

(“The case of the Perfect Maid”)

Мисс Эмили түсегінде жатыр екен. Кәңгірттік пен белгісіз азаптың кәттылығында секілді.

(«Мінсіз періштенің оқиғасы»)

А.Кристи басты кейіпкерлердің бірі, кейіннен қылмыскер болып шығатын Мисс Эмилидің мәзі қолдан жасап алған ауруының шын екендігіне айналасындағыларды сендіріп баққысы келіп жатқан бәл қылығын ежуалап, “apparently enjoying the half gloom and her own indefinite sufferings” сүздерін ирониялық реңкпен беріп отыр. Тікелей мағынасын алғанда адам қалайша қараңғылық пен азапқа малынып, рахатқа бұленсін. Осы арқылы автор оның бәл кәңгілігін жасанды екендігін оқырманға сездіргісі келетіндей. Ал иронияға мәңзеп тәптілген сүз модуляция едісімен аударылған “enjoying - кәттылығында” (рахатқа бату, лезатқа бұлену – кәттылығында болу).

Oxymoron

His absence may have the most serious results – possibly a premature and disastrous peace.

(“The Kidnapped Prime Minister”)

Ол қатыспай қалған жағдайда, қарсыластарының қыздеп отырған бітім шартына уақытынан ерте қол қойылуы мүмкін.

(«Қолды болған премьер»)

Мұндағы disastrous peace тіркесінің сұзбе-сұз аудармасы: опат қылатын, қырғын, мүшкіл бейбітшілік. Алайда аудармада бейтарап бітім-шарт сұзімен алмастырылып, метін астарындағы оксюморонды толықтай берілмегені байқалады.

Metaphor Transliteration

As far as I can see, the whole of England will know the hole we’re in soon enough.

(“The Kidnapped Prime Minister”)

Біздің қайда келіп отырғанымыз, онсыз да қып кешікпей бөкіл Англияға белгілі болады.

(«Қолды болған премьер»)

Бұл аудармада тәпшіліктің бар мағынасы толығымен аударылып, толығымен берілген деп толыққанды айта аламыз. Аудармашы негізгі тәпшілік метіннің мағынасын оқырманға тәпшілікті тілде, едеби-күркемдеп, оқырманның ынтасын ашып, беріліп кетуіне себепкер болатын сол шығарманың немесе еңгіме-романдардың тілі бай ері күркем болуы тиіс. Ал ол шығарманың бөкіл елем бойынша мұз оқырман, табынушыларын тауып, мұз орнын алуға аударманың өлесі бірінші орында тұр деп анық айта аламыз. Сондықтан аудармашы мұз жамысын жоғарғы деңгейде, бар көш-жігерін, ынтасын салып аударуға тиісті.

Сөйтіп, тәпшілік метінді талдағаннан кейін аудармашы аударма метінге оқырмандардың метінді тәпшілігін жеңілдету мақсатымен саналы және санасыз тәрде экспликациялайды, яғни, оның мағынасын тәпшілігін жеңілдете отырып, аударма метінге мұзін тәпшілігін енгізеді. В.Н.Комиссаров атап өткендей, ағылшын тіліне «имплициттілікке әмтылу тәрдісі тән, ақпараттың елеулі бөлігі мұнда экспликациялау операциясы жүргізілуіне негіз болған нақты хабарламаның сыртында қалады». Аудармашының экспликациялық қызметі метін қырылымының барлық деңгейлерінде аңғарылады, есіресе лексикада айқын күрініс береді. Аудармашының дара қасиеттері, қағидаға сәйкес, ол қабылдаған образдық сигналдарды көшейтуден күрініс табады, бұл метінде айқындауыш және стилистикалық тұрғыдан дараланған бірліктердің күбеюіне алып келеді, образдарды мұзін өшін тәпшілігі алып, аудармашы қайта тудырылған образға мұздік қабылдауларын ендіре отырып, оны басқалар өшін қайтадан тәпшілігіреді. Кез келген қайталанбас сипаттағы туындыны тілдің иесі оның барлық ережелерін, оның ішінде стилистикалық аспектілерін сақтағанда ғана сол көйінде қабылданады. Аударма барысында қызметтік

жағынан қабыспайтын элементтерді тегіс айырбастауға тура келеді. Екі тілдегі метінде бірліктерінің жалпы сәйкес келмеуі және тәсілдерінің образын дәйіс тудыру мәселесін аудармашы шығармашылық тәсілден шешіп білгендігін атап өткіміз келеді.

1. Комиссаров В.Н. Лингвистическая теория перевода. М.: Высшая школа. 1990.-253с.
2. Қыркем аударманың кейбір мәселелері (мақалалар жинағы). Алматы: 1957.
3. Алдашева А. Аударматану: Лингвистикалық және лингвомәдени мәселелер.-Алматы: Арыс, 1998, 215 б.
4. <http://www.google.ru/Андрей Паршин/> «Теория и практика перевода», 2003, с.203

Резюме

**Лексические и стилистические трансформации при переводе
детективных рассказов Агаты Кристи**
*Хамраева С. студент 3 курса по специальности «Переводческое дело»,
a.n.jell_s.95@bk.ru*
**Научный руководитель: магистр преп. Себдайырова А.М.,
ladygera91@mail.ru**

В статье ставится задача рассмотреть эффект сохранения и преобразования лексических и стилистических трансформации при переводе художественных текстов на материале детективных рассказов Агаты Кристи. При сохранении единого текста и структуры произведений, использованием различных лексических и стилистических трансформации передается максимальное содержание текста оригинала. Современная переводческая деятельность связана с разными по стилю текстами-оригиналами. Передать чувства, состояние, переживания автора при переводе вовсе нелегко. Для этого недостаточно обладать большим словарным запасом, хотя и это играет немаловажную роль. Важно уметь распознать экспрессию в переводимом тексте. Переводчик иногда намеренно прибегает к использованию стилистических приемов для придания большей выразительности, чувственности создаваемому тексту. Перевод метафор, метонимий, сравнений заставляет отнести к работе очень вдумчиво не одного переводчика. Отметим, что проблема перевода экспрессии ставит в тупик не только начинающих, но и профессиональных переводчиков.

Ключевые слова: перевод, переводчик, трансформация, транслитерация, транскрипция, сравнение, модуляция, метонимия, эпитет, конкретизация

Lexical and stylistic devices in the translation of detective stories by Agatha Christie

Sakhibam Khamraeva *third course student specialty of "Translator Consultant",
a.n.jell_s.95@bk.ru*

Scientific adviser: *teacher MA. Aigerim S. Sebdaiyrova, ladygera91@mail.ru*

In this article the meaning of detective fiction as a genre is discussed. The notion of a detective fiction, main features of the detective fiction as well as the brief history of English detective fiction are reviewed in this article. The aim of this article is devoted to analyzing lexical, stylistic and semantic peculiarities of detective books by the Queen of the Mystery Agatha Christie. The titles of her books are reviewed and the detailed analysis of one of her books ("The Mysterious Affair at Styles", 1919) is conducted. The task of this article is to consider effects of lexical and stylistic transformations in the translation of literary texts on the material of detective stories of Agatha Christie. In the translation of literary texts saving the structure by using various lexical and stylistic transformations give the maximal meaning and aim of the original text.

Key words: translation, translator, transformation, transliteration, transcription, simile, modulation, metonymy, epithet, specification.

УДК 81-25

DISTINCTIONS BETWEEN THE KAZAKH AND ENGLISH KINSHIP TERMINOLOGY

Kassymbekova Ainur Talgarbekovna *senior teacher, chair of professional foreign language*

Kinship terminologies express how societies depict kin relationships in language. While words such as "apa" and "sister" have evolutionary histories particular to their language families or areas, patterns of equivalence among language terms are frequent worldwide. Such equivalence patterns have long been thought of as tightly-bound semantic systems, rather than independent "bits" of culture, but the evolutionary processes underlying this type of language-culture coevolution remain poorly understood. In our study we demonstrate using English and Kazakh examples how we can use comparative methods to track differences in the form of kinship terms along with differences

in their meaning. We intend to understand the worldwide diversity in semantic categories of kin-types, the dynamics of how they evolve, and how these semantic categories may relate to important human social behaviors.

Key words: kinship terms, kinship terminology, kin, kinship structure.

Kinship systems constitute one of the most universals of human culture. There is no society that does not recognize a system of culturally patterned relationships between people. Any individual in any society has potentially seven different kinds of primary relatives, thirty three of secondary relatives, one hundred fifty on tertiary relatives, and geometrically increasing numbers of distant relatives of various degrees. To associate a distinctive pattern of behavior with each potentially distinguishable category of relationship would be impracticable and burdensome. So, the problem is solved in all societies by reducing the number of culturally distinguished categories to a manageable number through grouping. The varying methods by which such groupings are accomplished give rise to many of the principal differences in kinship structure. Before they are considered, it is necessary to introduce the subject of kinship terminology. [1, 91]

Kinship system is one of the most complex systems of any culture. Khazanov gives the following definition of kinship and descent: “Kinship governs relations within a relatively small number of people, mediates individual’s position in the system of any connections, overcoming the discrete nature of the various groups, united by a common origin. Kinship determines the position of the individual in community and concludes his/her rights, responsibilities and behavior towards other people in the community”. In other words, the kin relationships bring people together in the groups of common origin with own behavioral patterns, traditions, and responsibilities. [3, 44]

Kazakh kinship structure is influenced by their nomadic way of life. For nomads, kin relationships play a crucial role and are characterized by extreme flexibility. Mobility of nomads and permanent instability of their life order entail fluidity of social organization that is able to change and adapt to different circumstances.

The development of Kazakh kinship terms reflects the numerous aspects of life of the Kazakh society. There are multiple customs, culture, traditions, history, rituals, and behavioral patterns. Throughout all their life, Kazakh people live in accordance with these regulations and through them they realize their significance in the community. Considering the fact that Kazakh people highly value their kin relationships, there are numerous terms for relatives.[2, 244]

Distinctions between English and Kazakh kinship terms

The scientific study of kin systems began by an American anthropologist Lewis Henry Morgan. He had gathered a huge amount of data on kinship terminology, and using it he worked out a classification of kinship system. He suggested that human society had evolved from primitive stage to civilized one; he was sure that kinship terms reflect these stages. Despite the fact that it was breakthrough discovery in this field, his study ignored the problem of how to find the semantic criteria by which people made distinctions between relatives. [5,132]

Another American anthropologist, named Alfred Lois Kroeber discovered the principles or determinants that were used in separating types of relatives, and suggested eight of them. They are generation, affinity, collaterality, gender of relative, bifurcation, gender of ego (speaker), relative age, and decedence. Later, Lowie added a ninth criterion – polarity. Kroeber examined the certain distinctions which can be employed to distinguish kin terms in relation to kinsmen. For example, in English terminology, terms “father” and “son” differ only on the dimension of generation. Terms “father” and “father-in-law” denote affinity, that is a relative by marriage. Terms “father” and “uncle” are distinguished by collaterality, that is distinction between siblings and vertical lineal relatives. Terms “nephew” and “niece” are differentiated by gender of relative criterion. The only English term that ignores collaterality and gender of relative criteria is “cousin”, it denotes both female and male relative. Bifurcation is determinant that recognizes paternal and maternal relatives, i.e. relatives that are traced through either a male or female connecting kinsman. English kinship system ignores this criterion – an “uncle” or “aunt” may be traced through either parent. Polarity criterion recognizes that a relation consists of two parties, it requires two persons to constitute a social relationship. Linguistic recognition of this criterion produces two terms for each kin relationship, one by which each participant can denote the other. For example, terms “aunt” and “niece”. [4, 75]

The last three criteria are much less commonly used in English kinship system. These are the criterion of relative age, which reflects the biological fact that relatives of the same generation are rarely identical in age. Of any pair, one must always be older than the other. The criterion of speaker’s gender rests on the biological fact that the user of a kinship term, as well as the relative denoted by it, is necessarily either a male or a female. Kinship systems which recognize this criterion will have two terms for the same relative, one used by a male speaker and the other by a female. [4,75]

Applying Kroeber’s determinants to Kazakh kinship system, it is noticeable that all of the determinants are relevant to Kazakh kinship terms.

Generation criterion is highly identifiable in Kazakh kin relationships, because of the principle of the “seven ancestors”, which denotes descending and ascending kinsmen in seven generation. Knowledge of individual’s seven forefathers was important for survival aspect, because it clearly marks his designated place in genealogical community. These relationships create secure material for

protecting people from incest, i.e knowing your seven forefathers means knowing all one's relatives with whom one cannot get married. The terms that imply to this criterion are “ata-babalar” – “forefathers”, “ulken ata” – “great grandfather”, “ata” – “grandfather on father's side” or generalized term for all grandfathers, “ake” – “father”. [6,213]

Gender criterion is widely used in Kazakh kinship terminology, for example, “ana” – “mother”, “ake” – “father”, “apa” – elder sister, “aga” – “elder brother”.

Few terms ignore this criterions, they are “nemere” – “grandchild through a son”, “zhien” – “grandchild through a daughter”, “shobere” – great grandchild, “nemene” – great great grandchild. These kinsmen are considered too young to be differentiated by gender.

Affinity criterion in Kazakh kinship system is also important and has differences from English kinship system. Kazakhs refer to the husband's or wife's relatives as “kayin zhurt” and refer to them according to their gender, age, status, etc. They have a wide range of affinal terms that indicates the significance that Kazakhs attach to their in-laws. The terms are “kayin ata” – “father-in-law”, “kayin singli” – “younger sister of husband” and so on. (table 3)

Collaterality criterion yields terms denoting relatives on horizontal line. In Kazakh kinship system they are differentiated by gender and by paternal or maternal side. For example, kinship terms of the Ego's (speaker's) own collateral line are “aga” – “older brother”, “ini” – “younger brother”, “singli” – younger sister for female speaker, and “karyndas” – younger sister for male speaker.

English kinship terms ignore the bifurcation criterion, but not Kazakh kinship terms. Kazakh society is patrilineal and relatives on father's side are called “oz zhurt” literally “my own relatives” (table 1); and relatives on mother's side are called “nagashy zhurt”. The terms that refer to relatives on mother's side are as follows “nagashy apa” – mother's sister, “nagashy aga” – mother's brother etc. (table 2)

Relative age criterion is ignored in English kinship terminology. In Kazakh – it is essential principle, because it signifies respect, proper position and status of kinsmen. For example, “aga” – “older brother”, “apa” – older sister, “ini” – younger brother, etc.

Gender of Ego (speaker) criterion applicable to the following terms in Kazakh kinship terminology: “karyndas” – “younger sister to male”, “singli” – “younger sister to a female”, “nemere” – “a grandchild of son”, “zhien” – “a grandchild of daughter”.

Polarity criterion recognizes such terms in Kazakh language as “nagashy apa” – “aunt” and “bole singli” – “mother's sister's daughter”. [2,249]

From the examples above it is noticeable that all determinants by Kroeber are applicable to Kazakh kinship terms, whilst only five of them are relevant to English kinship terms. There is a direct correlation between the number of determinants used and the number of kinship terms in the language. Applicability of more criteria yields more kinship terms in the language. Therefore in Kazakh there are approximately seventy kinship terms and in English language there are about thirty kinship terms.

According to the Sapir- Whorf Linguistic Relativity Theory every language has its own way of encoding the real world concept which bears a deep relation with national culture(Linguistic Relativity, Wikipedia). Although every language is capable of denoting every kinship relationship conceivable, no language does this. Through liberal use of classificatory terms all societies reduce the number of kinship terms and for this reason it is not always possible

to find direct equivalent kin terms across languages. This is the case when language is selective to the naming of kinship relations. Many Kazakh terms do not have their matching terms in English. [8,132]

Table 1

Comparative table of kinship terms in Kazakh and English languages.
Ego's own relatives

RELATION TO EGO	KAZAKH TERMS	ENGLISH TERMS
Paternal great grandfather	Ulken ata	Great grandfather
Paternal great grandmother	Ulken ana/azhe	Great grandmother
Paternal father	Ata	Grandfather
Paternal mother	Azhe	Granmother
Father	Ake	Father
Mother	Ana, Sheshe	Mother
Elder brother	Aga	Brother
Younger brother	Ini	Elder sister
Sister	Apa/apke	Younger sister
Singli	Karyndas	Younger sister
Son	Ul	Son
Daughter	Kyz	Daughter
Son's son/daughter	Nemere	Grandson / daughter
Grandson's son/daughter	Shobere	Great grandson / daughter
Great grandson's son / daughter	Nemene	Great great grandson / daughter
Daughter's son	Zhien	Grand son
Daughter's daughter	Zhien	Grand daughter
Grand daughter's son	Zhienshar	Great grandson
Grand daughter's daughter	Zhienshar	Great grand daughter
Father's brother	Aga, ata	Uncle

Father's sister	Apa, apke	Aunt
Father's brother's elder son	Nemere aga	Cousin
Father's brother's younger son	Nemere ini	Cousin
Father's brother's elder daughter	Nemere apa, nemere apke	Cousin
Father's brother's younger daughter(EGO-woman)	Nemere sinli	Cousin
Father's brother's younger daughter(EGO-man)	Nemere karyndas	Cousin
Father's sister's son(elder than EGO)	Zhien aga	Cousin
Father's sister's son(younger than EGO)	Zhien ini	Cousin
Father's sister's daughter(older than EGO-man)	Zhien apa/apke	Cousin
Father's sister's daughter(younger than EGO-woman)	Zhien singli	Cousin
Brother's son	Nemere ini	Nephew
Brother's daughter	Nemere sinli	Niece
Sister's son	Zhien ini	Nephew
Sister's daughter	Zhien singli	Niece

Table 2.

Comparative table of kinship terms in Kazakh and English languages. Ego's Mother's Relatives

RELATION TO EGO	KAZAKH TERM	ENGLISH TERM
Mother's great grandfather	Ulken nagashy ata	Great uncle
Mother's great grandmother	Ulken nagashy apa/azhe	Great aunt

Mother's father	Nagashy ata	Grand uncle
Mother's mother	Nagashy apa/azhe/ sheshe	Grand aunt
Mother's brother	Nagashy	Uncle
Mother's sister	Nagashy apa/apke	Aunt
Mother's brother's son(older to EGO)	Nagashy aga	Cousin
Mother's brother's son(younger to EGO)	Nagashy ini	Cousin
Mother's brother's daughter(older than EGO)	Nagashy apa/ apke	Cousin
Mother's brother's daughter(younger to EGO-woman)	Nagashy singli	Cousin
Mother's brother's daughter(younger than EGO-man)	Nagashi karyndas	Cousin
Mother's sister's son(older than EGO)	Bole aga	Cousin
Mother's sister's son(younger than EGO)	Bole ini	Cousin
Mother's sister's daughter(older than EGO)	Bole apa/ apke	Cousin
Mother's sister's daughter (younger than EGO-woman)	Bole singli	Cousin
Mother's sister's daughter (younger than EGO-man)	Bole karyndas	Cousin

Table 3.

Comparative table of kinship terms in Kazakh and English languages.
Ego's Wife's Relatives

RELATION TO EGO	KAZAKH TERM	ENGLISH TERM
Husband	Koueu,Er.	Husband
Wife	Zaip,ayiel	Wife
Husband's father	Ata	Father-in-law
Husband's mother	Ene	Mother-in-law
Wife's father	Ata	Father-in-law
Wife's mother	Ene	Mother-in-law
Daughter's husband	Koueu bala	Son –in- law
Son's wife	Kelyn	Daughter-in-law
Elder brother's wife	Zhenge	Sister-in-law
Elder sister's husband	Zhezde	Brother-in-law
Younger brother's wife	Kelyn	Sister-in-law
Younger sister's husband	Koueu bala	Brother-in-law
Wife's elder sister	Kain bike	Sister-in-law
Wife's younger sister/brother	Baldyz	Sister-in-law,brother-in-law

Wife's elder brother	Kain aga	Brother-in-law
Husband's younger sister	Kain singli	sister-in-law
Husband's elder brother	Kain aga	Brother-in-law
Husband's younger brother	Kain ini	Brother-in-law
Wife's sister's husband	Bazha	Brother-in-law
Son's wife's and daughter's husband's father	kuda	
Son's wife's and daughter's husband's mother	Kudagai	
Male relative on the part of wife's relatives	Kuda bala	
Female relative on the part of wife's relatives	Kudasha	

Kinship system for the Kazakhs was the strongest survival strategy. Nomadic way of life pressured them to survive in harsh environment of Great Steppes. They had to protect their own communities and every member in the conditions of harsh environment. In such circumstances people had to adopt themselves and their behavior in order to survive within and outside of community. Each member of the kin group had a compilation of responsibilities and behaviours towards his/her kinsmen which allowed them to carry on their lives in big families. Therefore, proper reference and manners toward certain person in the community was essential due to the customs and rituals.

1. Murdock P.M.(1949) Social Structure, The Macmillan Company, New York.
2. Muldagaliyeva A.A. (2013). Terms of Kinship as the Phenomenon of National Culture. In the Proceedings of the scientific – Theory Conference “Kazyrgy Kazakh Adebiettanu Gylmy men Adebiet Cynynyng ozekty macelelery”, al-Farabi University, Almaty, 2013, pp244-249.
3. Хазанов А.М. Кочевники и внешний мир. Алматы: Дайк-Пресс, 2002. С. 245.
4. Kroeber, A.L. Classificatory Systems of Relationship”, Journal of the Royal Anthropological Institute, v, 39, p, 77-85.
5. Hayek F.A. 1991, The Evolution of Society

6. Argybaev, H. The kinship system and customs connected with the ban on pronouncing the personal names of elder relatives among the Kazakhs // Kinship and Marriage in the Soviet Union. Field Studies. – London, 1984.
7. Lowie R. H., A note on Relationship Terminologies, A.A.,v.:30,1928,p.264.
8. Radcliffe-Brown, A.R.; and Forde, Daryll(editors)1950, African Systems of Kinship and Marriage. Oxford University Press. Bloom, A. 1981. *The Linguistic Shaping of Thought*. Hillsdale, NJ: L. Erlbaum

Резюме

А.Т.Касымбекова –старший преподаватель кафедры профессиональной иноязычной коммуникации

Различие родственных связей у казахов и англичан

Родственная связь для казаха особенная составляющая в его семейной жизни. «Отбасы» (букв.Очаг-источник) – семья, для казаха понятие святое. Рождаясь и воспитываясь в семье, ребенок впитывает все, что присуще этому дому. Повзрослев человек, создает семью и передает полученное им воспитание своим детям. Именно поэтому воспитанию детей в казахских семьях уделялось большое значение.Особые взаимоотношения внутри членов семьи были выработаны вековыми традициями народа. Эти традиции позволили казахскому народу пережить века и сохраниться как единому национальному образованию.

Ключевые слова: родственная связь, родственная терминология,родство.

Түйіндеме

А.Т.Қасымбекова –аға оқытушы,кәсіби шетел тілі коммуникациясы кафедрасы

Қазақ және ағылшын халықтарының туыстық қарым-қатынастың айырмашылығы

Туыстық – қанның жақындығы. Жақын және алыс туыстық түрлері бар. Отбасылық қарым-қатынастарды реттеуде жақын Туыстықтың маңызы жоғары. Отбасылық туыстық қарым-қатынастар туыстық және жақындық атаулармен тығыз байланысты. Мәселен, «аға», «жиен» атауларын салыстырып қарағанда бұл атаулар әр халықта бірдей бір-біріне жақын, ұқсас келеді. «Аға» деген атаумен айтушының бірге туған ағасы, немере, шөбере, аталас жасы үлкен еркектер, әкесінің інілері аталған. Ал «жиен» деген атаумен айтушының қызынан бірге туған апа-қарындастарынан немесе немере, шөбере және аталас апа-қарындастарынан туған бөлелер аталады. Осы сияқты көптеген туыстық, құдандалық жақындық категорияларына ортақ атаулар өте көп.

Түйін сөздер: Туыстық, туыстық түрлері, туыстық байланыс

УДК №378.016:81 243

**ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖКУЛЬТУРНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ
СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ «АГРОНОМИИ» ПУТЕМ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-
ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБЩЕНИЯ**

Джумабекова З.Р. - магистрант второго курса

Иностранный язык: два иностранных языка

Статья по теме

В данной статье рассматриваются теоретические основы, цели, задачи и способы формирования межкультурно-коммуникативной компетенции студентов специальности агрономии путем профессионально-ориентированного общения. Следует отметить, что наше государство приступило к реализации концепции полиязычия в образовании, потому что именно полиязычие будет способствовать интеграции Казахстана в мировое сообщество, а также укреплению конкурентоспособности нашей страны. Поэтому данная тематика имеет особую важность в условиях смены системы образования, т.е. перехода от знаниеориентированной системы к компетентностной системе обучения. А также, в данной статье языковая компетенция как один из составляющих компонентов межкультурно-коммуникативной компетенции рассматривается как объект исследования, а способы ее формирования отражают предмет исследования.

Ключевые слова: компетенция, межкультурно-коммуникативная компетенция, Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку, профессиональная коммуникация, когнитивная способность, использование профессиональной терминологии.

Глобальные изменения в политической, экономической, культурной и других сферах жизни общества оказывают существенное влияние на подготовку специалистов различных отраслей. Современное общество требует от молодого специалиста готовности к решению проблем теоретической и практической значимости, последующему профессиональному и карьерному росту, конкурентоспособности в изменяющихся условиях рынка труда. В последние годы количество социальных институтов (вузов, организаций, предприятий), интегрирующих в международное образовательное и профессиональное пространство, увеличивается, что способствует более тесному взаимодействию представителей разных культур.

Ключевой проблемой современной системы высшего профессионального образования является подготовка социально-активной, профессиональнокомпетентной личности. В условиях конкуренции на рынке труда возрастает востребованность выпускников вузов, способных продуктивно осуществлять профессиональное общение на самых различных уровнях, в том числе на языках международного общения.

Выпускники вузов, обладая высоким уровнем профессиональных и научных знаний, испытывают значительные трудности равноправного вхождения в иноязычную профессиональную среду, что вызвано незнанием этики профессионального общения; неумением пользоваться профессиональной терминологией, корректно и доказательно отстаивать свою точку зрения, коллегиально обсудить и прийти к решению профессиональной задачи. В то же время, именно выпускники вузов неязыковых специальностей задействованы в первую очередь в интенсивном международном профессиональном общении и нуждаются в целенаправленной подготовке к нему.

Изменение характера востребованности иностранного языка привело к изменению требований к лингвистическому образованию в неязыковом вузе. В последние годы перед высшей школой ставится задача не только обучения чтению и пониманию литературы по специальности, но также и устному общению на иностранном языке. Таким образом, иноязычное профессионально-ориентированное общение приобретает всё большую ценностную значимость для студентов университета.

На современном этапе роль обучения иноязычному профессионально-ориентированному общению в структуре высшего образования и будущей профессиональной деятельности студентов, их самоопределении и самореализации находит своё отражение в исследованиях О.А. Артемьевой, Л.Е. Алексеевой, М.Л. Вайсбурд, М.А. Доможировой, И.В. Зайцевой, О.Н. Исаевой, Г.С. Кочминой, З.И. Конновой, Ю.В. Лопатиной, С.В. Моториной, М.В. Мазо, П.И. Образцова, Н.С. Сахаровой, В.М. Селезнёвой, Ю.И. Турчаниновой, G. Crosling, I. Ward. Тем не менее, в учебных программах неязыковых вузов по иностранному языку нечётко обозначены особенности, технологии и условия обучения данному типу общения, что препятствует обеспечению гарантированного результата обучения, а именно, подготовке специалиста, активно владеющего профессиональным общением.

Концепция развития личности в деятельности и общении разрабатывалась К.А. Абульхановой-Славской, В.И. Андреевым, Л.С. Выготским, А.Н. Ксенофоновой, В.Г. Рындак, Л.В. Щерба, Г.И. Щукиной.

Концепция лингвистического образования представлена в работах И.Л. Бим, М.Л. Вайсбурд, Н.Д. Гальскова, Г.А. Китайгородская, Р.П. Мильруд, П.И. Образцов, Е.И. Пассов, Н.С. Сахарова, С.Г. Тер-Минасова, В.Л. Тёмкина, И.И. Халеева, R. Beaugrande, K. Nayriye, G. Yule.

Социально-экономическая ситуация в мире диктует необходимость готовить конкурентоспособных, образованных специалистов, способных уверенно и эффективно участвовать в профессионально-деловом, социокультурном и повседневном общении с коллегами из зарубежных стран.

Вышеназванные тенденции обуславливают необходимость оптимизировать процесс подготовки профессионально-компетентных специалистов, сформировать новые взгляды на цели обучения и качество образования.

Следуя современным требованиям к образованию, невозможно ограничить формирование профессиональной компетентности только средствами специальных предметов, так как они не обеспечивают развитие некоторых компетентностей, например, коммуникативной, информационной, межкультурной и др. В связи с этим необходимо целенаправленно использовать средства и возможности других предметов для формирования комплекса компетентностей будущего специалиста [5,6]. Речь идет о возрастании роли гуманитарных предметов, в частности, иностранного языка в профессиональной подготовке специалиста с целью формирования и развития у него коммуникативной компетентности, как необходимой составляющей глобальной стратегии личностного и профессионального становления и развития индивида [17,8].

В сфере профессиональной деятельности очень многое зависит от умений реализовать себя через профессионально-ориентированное общение: установить деловые отношения; вступить в контакт и выйти из него; сообщить и разъяснить свои мысли и предположения; адекватно понять своих коллег, руководителей и подчиненных; конструктивно разрешить напряженность или конфликт. Выпускник образовательного учреждения должен обладать высоким уровнем коммуникативной компетентности, который позволял бы ему беспрепятственно пользоваться иностранным языком для осуществления текущих задач, будущего продвижения и уровня достижений.

Возникает потребность внесения профессионально-ориентированных изменений в преподавание иностранного языка в неязыковых вузах. Многочисленные исследования отечественных ученых показали, что личностная ориентация образовательного процесса, предполагающая тесное взаимодействие преподавателя и студента, стимулирует формирование у последних профессионально-деятельностной компетентности. Таким образом, необходимо обеспечить новые педагогические условия, способствующие развитию и поддержанию у будущих специалистов стойкого интереса к изучению иностранного языка.

В формировании профессиональных компетентностей очень важную роль играет профессионально-ориентированное общение. Под профессионально-ориентированным общением понимается такая разновидность общения, которая, являясь основным условием существования профессионального сообщества и постоянной интеграции в него молодых людей, а в случае нашего исследования - студенческой аудитории неязыкового вуза, изучающей иностранный язык, направлено прежде всего на обмен профессионально-значимой информацией, подлежащей хранению, передаче и воспроизводству. Помимо этого в процессе такого обмена имеющейся информацией значительное место уделяется взаимопознанию в целом и взаимопониманию между участниками профессионально-ориентированного сообщества, в которое входят представители разнообразных профессиональных сообществ.

Нельзя не отметить тот факт, что этот процесс проходит успешно лишь на фоне личной заинтересованности студента в процессе обучения. Традиционно обучение иностранному языку в неязыковом вузе было ориентировано на чтение, понимание и перевод специальных текстов, а также изучение проблем синтаксиса научного стиля, определялось стандартной образовательной программой [9]. Планируя необходимые профессионально-ориентированные изменения, следует задуматься о сотрудничестве кафедр иностранных языков с профилирующими кафедрами, координации обучения иностранному языку с обучением профессиональным дисциплинам.

В рамках иноязычной подготовки необходимо учитывать специфику будущей профессиональной деятельности студентов. Для эффективной подготовки выпускников вуза к профессиональной деятельности в условиях межкультурного взаимодействия должна быть разработана комплексная программа обучения, учитывающая междисциплинарные связи и комплиментарный характер современного научного знания. Процесс обучения иностранным языкам должен идти в соответствии с программами специальных дисциплин и включать в себя элементы профессиональной деятельности (в нашем случае сельскохозяйственной деятельности), профессионального просвещения и ситуаций профессионального общения. В этом случае уровень мотивированности студентов к изучению иностранных языков возрастет, а как следствие, увеличится результативность обучения. Осознавая, что знания и квалификация становятся приоритетными ценностями в жизни человека в условиях информационного общества, современный специалист должен стремиться быть в курсе развития своей профессиональной области в мировой практике, а для этого не всегда достаточно владеть информацией на родном языке. Отсюда возрастающая значимость обучения иностранным языкам, формированию коммуникативной компетентности [14, С.418].

Коммуникативную компетенцию рассматриваем как способность учитывать в процессе речевого общения контекстное соответствие языковых единиц для реализации когнитивной и коммуникативной функций [11]. Коммуникативная компетенция является одной из ключевых компетенций профессиональной компетентности экономистов, ведь культура общения как составляющая высшего экономического образования предполагает освоение студентами норм «честного» предпринимательства, формирования таких профессионально-деловых качеств, как открытость, самообладание, социальная активность, ответственность, трудолюбие, энтузиазм, инициативность, креативность, гибкость мышления при выборе методов работы. Следовательно, решая коммуникативную задачу с помощью иностранного языка, современный специалист не может довольствоваться набором речевых штампов и элементарных навыков перевода, владение которыми обеспечивалось ему ранее в процессе обучения. В рамках вербального процесса специалист должен уметь выслушать и понять речь собеседника, аргументировано выразить свою позицию, опровергнуть или доказать тот или иной факт, формулируя при этом свои идеи четко и логично. Пользуясь языком как средством, специалист решает конкретные коммуникативные задачи в рамках своей профессиональной компетентности. Такие формы межкультурной профессиональной коммуникации, как ведение переписки, деловые беседы по телефону, совещания и пресс-конференции, переговоры и презентации товаров и услуг, а также повседневное общение с иностранными коллегами – всё это требует серьезной специальной подготовки.

Особое значение в нашей стране приобретает проблема подготовки сельскохозяйственных кадров, владеющих иностранным языком как средством

коммуникации. Наблюдения за процессом обучения в высших аграрных учебных заведениях, беседы со студентами, а также результаты анализа тестов (контр. работ), свидетельствуют о том, что достигаемый уровень сформированности коммуникативной компетенции не в полной мере отвечает современным требованиям к сельскохозяйственной коммуникации специалистов аграрного профиля (в частности, к ведению переговоров и для проведения совместных учений).

Основная причина этого кроется, на наш взгляд, в недостаточной теоретической разработанности проблемы формирования коммуникативной компетенции специалистов аграрного профиля, в сравнении с тем, что есть на данный момент по вопросам формирования коммуникативной компетенции в области науки, техники, промышленности и экономики.

Современная образовательная практика свидетельствует о том, что уровень подготовки будущих агрономов, не отвечает современным требованиям государства в области качества образования, а также возрастающим потребностям самой личности, общества и работодателей. Как показывают исследования, выпускники аграрных вузов, не всегда способны осуществлять высококвалифицированную и качественную коммуникацию в процессе профессиональной деятельности. Проблема повышения качества подготовки агрономов обостряется в связи с тем, что формирование компетентно-коммуникативной компетенции нуждается в современных подходах в процессе изучения английского языка. В связи с этим особую актуальность приобретают вопросы, связанные с разработкой оптимальной образовательной модели, учебно-методических и других ресурсов, направленных на эффективное формирование коммуникативной компетенции будущих агрономов.

Список литературы

1. Наролина В.И. Межкультурная коммуникативная компетентность как интегративная способность межкультурного общения специалиста/ В.Н.Наролина // Психологическая наука и образование. 2010. №2.
2. Плужник И.Л. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов гуманитарного профиля в процессе профессиональной подготовки: автореф. дис. на соискание науч.степени докт. пед. наук: спец. 13.00.01. "Общая педагогика, история педагогики и образования"/И.Л. Плужник. – Тюмень, 2003.- 29с.
3. Раздобарова М.Н. Межкультурная коммуникативная компетенция студентов в условиях модернизации профессионального образования / М.В.Раздобарова// Известия Саратовского университета. Сер. Философия. Психология. Педагогика. – Саратов, 2008. Т.8
4. Садохин А.П. Межкультурная коммуникация: Учебное пособие. М.: Альфа-М; ИНФРА-М, 2009, 288 с.

Түін

«6М011900-Шетел тілі: екі шетел тілі»

Мамандығының 2-курс магистранты

Джумабекова З.Р.

Кәсіби-бағытталған қарым- қатынас арқылы агрономия мамандығы студенттерінің мәдениетаралық коммуникативтік құзыретін қалыптастыру

Еліміз бәсекеге қабілетті, дамыған елдер қатарына ену үшін білім беру жүйесін дамытып, соның ішінде үш тұғырлылық саясатын қолға алу үлкен маңыздылыққа ие болып отыр. Осы саясатты іске асыра отырып, білікті, кәсіби, тілдік құзыреті қалыптасқан мамандар даярлау еліміздің білім беру жүйесінің негізгі міндетіне айналды. 2015 жылдың сәуір айында Қазақстан

Республикасының Президенті «Үздік отыздыққа апарар «100 нақты қадам» жобасын жариялады. Аталған жобаның 79-қадамы бәсекеге қабілетті, маманданған кадрлар дайындау бағытталған: «Білім беру жүйесінде – жоғары сыныптар мен ЖОО-ларда ағылшын тілінде оқытуға кезең-кезеңмен көшу. Басты мақсаты – даярланатын кадрлардың бәсекелестік қабілетін арттыру және білім беру секторының экспорттық әлеуетін көтеру». Кәсіби-бағытталған қарым-қатынас арқылы агрономия мамандығы студенттерінің мәдениетаралық коммуникативтік құзыретінің, сыни көзқарастарының қалыптасуына, шығармашылық, олардың қоғамдық және мәдени тұрғыда дамуына, танымдық және прагматикалық міндеттерді орындай алу қабілетіне өзінің септігін тигізеді. Отандық білім беру үдерісінде кәсіби бағытталған қарым- қатынас қолданысының теориялық негізі қалыптасу барысында, дегенмен тәжірибе барысында қолданысы керекті деңгейге жете қойған жоқ. Осыған орай, педагогикалық тәжірибеде келесі қарама-қайшылық туындады: кәсіби бағытталған қарым- қатынас арқылы студент бойында мәдениетаралық коммуникативтік құзіретін қалыптастырушы фактор ретінде теориялық негізі қалыптасқанымен, оның тәжірибе жүзінде қолданысы әлі де қажетті деңгейге жете қоймады.

Түйін сөздер: құзырет, мәдениетаралық коммуникативтік құзырет, кәсіби бағытталған шетел тілін оқыту, іскерлік коммуникация, мамандыққа байланысты терминологияларды қолдану.

Formation of intercultural communicative competence in the agriculture speciality students

Jumabekova Z.R. *The Second-year master's student of speciality*

6M011900-Foreign language: two foreign languages on an article

This article explores theoretical foundations, goals, objectives and ways of forming of intercultural communicative competence in the agriculture speciality students. It should be noted that our country has started implementing the concept of polylinguism in education, because polylinguism will contribute to the integration of Kazakhstan into the world community, as well as strengthening competitiveness of our country. Therefore, given theme is considered important due to a change in educational system, transition from a knowledge-oriented system to a competence based system of education. Also, a language competence as one of the components of an intercultural communicative competence is seen as an object and ways for its formation are considered as a subject of this study. Therefore, systematization and selection of ways in forming students' language competence in foreign language teaching is considered as purpose of this study. In addition, given work identifies main objectives such as studying works of various native and foreign "competency", "competence", definitions to a concept "language competence", psychological characteristics and ways for formation of students' language competence in a foreign language teaching.

Keywords: competence, intercultural communicative competence, professionally-oriented learning a foreign language, professional communication, cognitive activity, using of professionally-oriented terminology.

КОГНИТИВТІК ЛИНГВИСТИКА КОГНИТИВНАЯ ЛИНГВИСТИКА COGNITIVE LINGUISTICS

УДК: 378.016:811.111

АУДАРМАДА ҚАЗАҚ – АҒЫЛШЫН МАҚАЛ – МӘТЕЛДЕРІНІҢ МАҒЫНАСЫН САЛЫСТЫРА ЗЕРТТЕУ

Жимахан Ж. 3 курс «Аударма ісі» мамандығының студенті,
zhazira_0496@mail.ru

Ғылыми жетекшісі: ф.ғ.к. Н.Р.Шенгелбаева, *nurzhamal07@mail.ru*

Мақалада туыс емес екі тілдің мақал-мәтелдерін аудармада берілу мағынасы салыстыра қарастырылған. Туыс емес екі тілдің мақал-мәтелдерін аудармада мағынасын салыстыра зерттеу. Сонау көне заманнан, сан ғасырлар бойы халықтың өзімен бірге сүріп, екшелеп, буыннан буынға мұра болып қалып жатқан ауыз әдебиетінің бай саласының бірі – мақал-мәтелдері. Мақал-мәтелдер – халық менталитетінің бейнесі. Шынымен де мақал-мәтелдер қай халықтың да мінез бітімінің, тұрмыс-тіршілігінің, жан-дүниесінің, тыныс – тіршілігінің айнасы болып есептеледі. Қазақ пен ағылшын мақал-мәтелдерінің айтары – ұлағат, тәлім, ізгілік, парасат, өсиет. Екі тілдің мақал-мәтелдерін алып, олардың ұқсастығы мен айырмашылығын қарастыратын болсақ, ең алдымен оның тақырыбына назар аударамыз.

Түйін сөздер: этнолингвистика, бейне, ағылшын және қазақ тілдеріндегі мақал-мәтелдер, мәдениаралық байланыс және қарым-қатынас.

Қазақ ағылшын мақалдарының басты тақырыбы – Отан, туған ел, туған жер, достық, жақсылық. Ағылшын халқының төл мақал – мәтелдерінде осы тақырыпта өкінішке қарай, өте сирек кездеседі, «Бөтен елде сұлтан болғанша, өз еліңде ұлтан бол» деген мақалда әрбір қазақ баласы жатқа біледі. Британ империясы дүниенің бірнеше құрлықтарын басып алып, ғасырлар бойы билік жіргізген, бірақта отаншылдық, отансүйіспеншілік жайындағы мақал-мәтелдердің жоқтың қасы, тек мына мақалда ағылшындардың отанға деген сүйіспеншілігін көруге болады. «Patriotism pays if you take interest in other countries – Отаншылдық дегеніміз – өзге елдерге қызығушылық таныту» деген екен доктор, ойшыл Жан Кариер, ал осы ағылшын мақалына қазақтың мына мақалының мағынасы бастапқыда ұқсас келгенмен, соңына қарай өсиет

немесе сақтық жайында айтылады. Мысалы: «Пәлен жерде пайда бар, өз жеріңдей қайда бар». Отанға сүйіспеншілік, ұлтжанды жайындағы қазақ мақал-мәтелдерінің саны шексіз, оларға: «Туған жерге туың тік», «Ер елінде, гүл жерінде», «Ат айналып қазығын табар, ер айналып елін табар», «Есің барда елің тап», «Туған жердей жер болмас, туған елдей ел болмас», «Жеткен жерінде көгерер, ел елінде көгерер, «Елінен безген ер оңбас, көлінен безген қаз оңбас», «Отан – отанда ыстық», «Отансыз адам, ормансыз бұлбұл», «Сағынған елін аңсайды, саралы қаз көлін аңсайды», «Батыр туса – ел ырысы, жаңбыр жауса – жер ырысы», «Еліңді сүйсең, ерлік істейсің», «Ел – елдің бәрі жақсы, өз елің бәрінен бәрінен жақсы», «Отан үшін күрес – ерге тиген үлес», «Отанға опасыздық еткенің, өз түбіңе өзің жеткенің», «Жат жердің қаршығасынан, өз еліңнің қарғасы артық», «Орағың өткір болса, қарын талмайды. «Халық қаһары қамал бұзар», «Елін сатып асаған, екі күн-ақ өмір сүреді» т.б. мақал-мәтелдерді ауыз екі тілде көбірек кездестіреміз. «Ер – бір өледі, ез – мың өледі» деген елімізді, халқымызды қорғау, ұлттық ар-намысымызды таттатпау үшін кейінгі ұрпақтарға өсиет етіп қалдырған.

Екі елдің мақал-мәтелдеріне терең ұғынып, үңіліп қарасақ сол халықтың ұлттық ұстанымын білеміз. Қазақ халқы негізінде көшпенді ғұмыр кешкенмен, ал кейбір аймақтарда отырықшы халық болып, егін де екен, малда да баққан, балықта аулаған. Мақал-мәтелдерден қай түлікті асыраған тиімді екенін, дәнді дақылдың қай түрін екенін байқауға болады. Ағылшындардың мақал-мәтелдерінде мал бағудан гөрі, егіншілік туралы мақал-мәтелдері бірнеше есеге көп. Көкөністі қалай өсіру, дәнді дақылды қалай егу керектігінде сөз болады, мағынасын ашып, сөзбе-сөз аударып көрейік: «He who marls sand, may buy the land» - «Құмайтқа сазбалшық пен ізбес тыңайтқыш салғаны – шырайлы жер алғаны». Бұл мақалдан ағылшын шаруасының кез келген құнарсыз жерді өңдеп, ол жерді бау-бақшаға айналдырғанын көне заманан ұғынғанын байқауға болады. Англияға ат басын бұрған кез келген саяхатшы бұл мақалаға шүбә келтірмейді.

«A bad workman quarrels with his tools». Егер бұл мақалды сөзбе-сөз аударатын болсақ, онда ол ; «Жаман жұмысшы құралдарын қолдана алмайды», деп аударылады. Ал қазақ мақал-мәтелдерінде ол былай берілген – «Әрбір істің өз қожасы бар». Ағылшын жері аралда орналасқандықтан, топырағы, ауа райы егіншілікке өте жағымсыз әсер етсе де, жерін жасыл өлкеге айналдырып жіберген, ал мына мақалда: «Lime makes a rich father and a poor son» - «Әк әкені жаратқанымен, баласын жаратпайды» деген мақалада жерге әк шашып құнарландырғанмен, оның алғашқысында пайда болғанымен, соңында зиянды болуы мүмкін деген ұлағатты сөз ретінде айтылған. Ауа райының ыңғайсыздығына, құрғақшылыққа, су тасқынына және табиғаттың тымсыз құбылысына арнап айтылған мақалдарды кездестіруге болады. «An English summer – three hot days and thunderstorm» - «Ағылшын жазы – үш күн жылы, басқасы- жаңбыр, басқасы – нөсер, басқасы – батпақ, ботқадай сұлы» деген мақалдан «Англия жаңбырлы ел» деп бекер айтылмаған екен, ал келесі

мақалда «A dry summer never begs its bread» - Қуаң жаз - қайыр сұрамайды» деп жауынсыз болса, құрғақшылыққа әкеліп, күзде өнімнің болмауы мүмкін деген мағынада айтылған. Бұл жайында өзіміздің мақалдарымызды атап айтсақ: «Күн шыққан соң суарған суды күн жұтады, күн батқан соң суарған суды жер жұтады», «Жаңбырмен жер көгерер, еңбекпен ер көгерер», «Ақ қар көп болса – ақ нан көп», «Егіндікті күз суар, күз суарсаң жүз суар», «Шегірткеден қорыққан егін екпес», «Дихан жауында тынады, балықшы дауылда тынады», «Қыстағы қар – жерге ырыс, жердегі ылғал – елге ырыс».

Әр түлікке айтылған мақалдар бар. Мысалы: «Мал өсірсең қой өсір, өнімі оның көл-көсір», «Есі кеткен ешкі жыяр, «Ешкіменен есін жияр», «ешкілі қой өреген», «Ешкі жейді ебелек, ешкіні жейді кебенек». Ал келесі мақалда «A red cow gives good milk» дегені қызыл сиырдың сүтті болатынын айтқан. «A curst cow has short horns» - «Сүзеген сиырға Құдай мүйіз бермейді» - сөзбе-сөз аударылса, қазақ мақал-мәтелінде былай берілген болатын, - «Қарғыс атқан сиырдың мүйізі қысқа», «A bird in the hand is worth two in the bush». Егер бұл мақалды аударатын болсақ, онда ол; - «Қолыңдағы құс, бұтадағы екеуден артық» болып аударылады.

Егер оны салыстыратын болсақ, ол қазақ мақал - мәтелдерінде «Аспандағы тырнаны ұстаймын деп, қолыңдағы шымшықтан айырылма» - деп, анық яғни түсінікті және мақал-мәтелге сай берілген болып табылады. «A cock is valiant on his own dunghill» - «Әр балшықшы өз балшығында ұлы» - яғни бұл мақал сөзбе-сөз аударылған, ал қазақ мақал-мәтелінде - «Қораз өз үйіндісінде батыр», - деп берілген. Достық жайындағы мақал-мәтелдер екі елде әртүрлі ұғым бар. Ағылшын қоғамында дос, достық туралы ешқашан да қасиетті ұғым саналмаған. Бұл елде көне заманнан келе жатқан әдебиеттерде «дос болу», «дос», «достық» деген сөздер саусақпен санарлық, ол кезде қауым - дастық, ауылдастық, қаруластық, деген ұғымды ұстанған. «Достық» деген ұғым кейінірек қайта өрлеу дәуірінде пайда болған. Ағылшын халқы үшін достық – рух жақындығы емес, өзара көмек, серіктестік, адам өміріндегі қуанышты бірге тойлау, бос уақытты бірге өткізу – «whoop it up». Ал мына мақалдар тек осы елге тән. «The best friends must part», «Familiarity breeds contempt», «A hedge between keeps friendship green» деген мақалдары осы ұлттың бет - бейнесін көрсетіп отыр.

Қазақ халқында «Ағаш – тамырымен, адам досымен мықты», «Досыңды мақтағаның, өзіңді жақтағаның», «Дұшпан күлдіріп айтады, дос жылатып айтады», «Досы көппен сыйлас, досы азбен сырлас» т.б. мақалдарды айтуға болады. Ағылшынның мына мақалы достықтың жақсы қатынасын көрсетіп тұр. «Friend in court is better than a penny in purse», деген мақалы қазақтың мына мақалына сай келеді: «Жүз сомың болғанша, жүз досың болсын». «Friend are thieves of time» - «Дос-уақытыңның ұрысы», «God, save me from my friends, from enemies I can save myself» - «О, Құдай, достарымнан сақтай гөр, жауларынан өзім-ақ сақтанам» деген мақалдар тек өзіне ғана сеніп, басқаға сенбеуге кеңес береді, ал мақалдар жағдайың жақсы болып

тұрғанда саған жалтандап, саған демеу қажет жағдайда, басыңа қиын күндер туған кезде сені тастап кететін дос сымақтар жайында айтылған: «Fair – weather friends; summer friend; Prosperity friends;» - «Күншіл дос озып бара жатсаң, қасыңнан қашады» дейді халқымыз мұндай жағдайда, ал қазақтың мына мақалында «Дос көңіліңді суытып айтады, қас көңіліңді жылытып айтады» деген мақалы ағылшынның «Friend's frown is better than a foe's smile» мақалымен ұқсас келеді. Ағылшындардың ең кең тараған, қалың жұртқа танымал мақалдардың біріне: «A friend in need is a friend indeed» - «Достар қиыншылықта танылады». «A good name is better than riches», - «Байлықтан жақсы атақ артық». «A good beginning is half the battle» - «Жақсы бастама – шайқастың жартысы» - сөзбе-сөз аударылған, ал қазақ мақал-мәтелінде былай берілген «Жақсы бастама – істің жартысы». «A good beginning makes a good ending», - «Әр істің – арты игі» - яғни бұл сөзбе-сөз аударылған, қазақ мақал-мәтелінде берілген түрі осындай – «Көз қорқақ, қол батыр». «A little fire is quickly trodden out», «Кішкентай отты таптау оңай» - сөзбе-сөз аударылған, - қазақ мақал-мәтелінде берілген түрі – «Ұшқынды қрт болғанша өшір, килігуден соққыға жеткенше жалтар». «A honey tongue, a heart of gall», «Жүрегі ашушаң, тілі бал» - қазақ халқында, «Тілінің үсті бал, асты мұз.» мақал-мәтелдерін айтуға болады.

«A watched pot never boils», «Қазанның қайнауын күтсең, қайнамас» - қазақ халқында, «Күткенде уақыт өйтпейді» мақал-мәтелдерін айтуға болады. «A tree is known by its fruit», «Ағашты жемісінен танысың» - қазақ халқын

да, «Алма ағашынан алыс түспейді» мақал-мәтелдерін айтуға болады.

«A wonder lasts but nine days», «Керемет тоғыз күнге ғана созылады» - (бәрі жалықтырады). «A word is enough to the wise», «Ақылдыға бір сөзде жеткілік-ті» - қазақ халқында «Ақылды адам айтқызбай түсінеді» мақал-мәтелдерін айтуға болады. «An hour in the morning is worth two in the evening», «Кешкі екі сағаттан, таңғы бір сағат артық»- қазақ халқында «Кешкі ойланудан таңертеңгі ойлану тиімдірек» мақал-мәтелдерін айтуға болады. «An idle brain is the devil's workshop», «Бос ақыл-ой шайтанның шеберханасы» - қазақ халқында «Бар ақаудың анасы - бостық» мақал -мәтелдерін айтуға болады. «As dead as a door-nail», «Есіктің шегесіндей қатып қалған» - қазақ халқында «Тіршіліктің лебі жоқ» мақал-мітелдерін айтуға болады. «As sure as eggs is eggs», «Жұмырт қаның жұмыртқа екеніндей анық» - қазақ халқында «Айдан анық» мақалын айтуға болады. «As well be hanged for a sheep as for a lamb», «Қой үшін бе, қозы үшін бе өлген соң бәрібір» - қазақ халқында «Жеті қайғы-ға бір жауап» мақал-мәтелін айтуға болады. «Barking dogs seldom bite», «Қабаған иттер тістей бермейді» - қазақ халқында «Қорқақ ит үреген» мақал-мәтелдерін айтуға болады. «Better the foot slip than the tongue», «Жаңылыс айтқаннан, сүрінген жақсы » - қазақ халқында «Ұшып кетсе ұстай

алмайтындай, сөз торғай емес». Кейбір ағылшын мақалдары біздің ұлттық салт-дәстүрімізге, менталитетімізге жат келеді.

«Wedlock is a padlock»-«Неке-түрме», «Early wed early dead» - «Ерте үйленген, ерте өледі», «Жастай үйленуге болмайды, қартайған соң үйленуге тегі болмайды», «A clever man marry, a wise man never» - «Ақылды үйленеді, дана үйленбейді» деген мақалдары өзіміздің халқымызға оғаштау көрінеді. Қазақта: «Есік көргенді алма, бесік көргенді ал» десе, ағылшындарда керісінше: «Refuse a wife with one fault, and take the one with two» - «Бір рет көргенді алма, екі рет есік көргенді ал» деп кеңес берген, бірақ қазақ халқы үшін өте дөрекі деп таныған, тіпті бұған жол бермеген.

Қорыта келе, біз ағылшындардан тек қажетті, дұрыс түсінігі бар, өзіміздің ұлтымызға жақын мақалдарды алуымыз қажет.

1. Қазақ мақал-мәтелдері. – Алматы, Ана тілі, 1993. 176 бет.
2. Казахские пословицы и поговорки. – Алма-Ата: Казахстан, 1990. – 288 с.
3. Кеңесбаева Ү. Ағылшынша-қазақша фразеологиялық сөздік. – Астана, 2010. 772 бет. KZ «Парасат- баспа үйі».
4. Ағылшын мақал-мәтелдері, қазақ, ағылшын, орыс тілдерінде. «Көшпенділер» баспасы. Алматы, 2003. 289 бет.

Резюме

Сопоставительное исследование значение казахских и английских пословиц и поговорок в переводе

Жимахан Ж. студент 3 курса по специальности «Переводческое дело»,
zhazira_0496@mail.ru

Научный руководитель: ф.ғ.к. Н.Р.Шенгелбаева, nurzhamal07@mail.ru

В статье сравнительно рассматривается значение перевода пословиц и поговорок двух не связанных между собой языков. Давно замечено, что мудрость и дух народа проявляются в его пословицах и поговорках, а знание пословиц и поговорок того или иного народа способствует не только лучшему знанию языка, но и лучшему пониманию образа мыслей и характера народа.

Сравнение пословиц и поговорок разных народов показывает, как много общего имеют эти народы, что, в свою очередь, способствует их лучшему взаимопониманию и сближению. В пословицах и поговорках отражен богатый исторический опыт народа. Использование пословиц и поговорок придает речи неповторимое своеобразие и особую

выразительность. Основная цель статьи - сравнительно-сопоставительный анализ пословиц, поговорок, зооморфизмов трех языков.

Ключевые слова: этнолингвистика, изображения, пословицы и поговорки в английском и казахском языках, взаимосвязь и взаимодействие языка и культуры

Resume

A Comparative analysis of the meaning of the Kazakh and English proverbs and sayings in translation

*Zhazira Zhimakhan the third course student specialty of "Translator Consultant",
zhazira_0496@mail.ru*

*Scientific adviser: candidate of philological sciences Nurzhamal R.Shengelbaeva,
nurzhamal07@mail.ru*

In the article the meaning of translation of proverb and sayings of two languages that are not connected among themselves is considered comparatively. The article is devoted to the universal and idioethnic characteristics of proverbs and sayings in the English and Kazakh languages. Applying comparative, statistical and component methods in the analysis of lexical structure of proverbs and sayings, the authors identified universal and idioethnic characteristics inherent in each of the ethnic groups, correlation of the images of proverbs and sayings of the English and Kazakh languages.

Keywords: ethnolinguistics, image, proverbs and sayings in the English and Kazakh languages, relationship and interaction of language and culture

ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS

УДК 930(574)

«ТАРИХ-И ДЖАДИДА-ЙИ ТАШКАНД» ДЕРЕККӨЗІНДЕГІ КИЕЛІ МЕКЕНДЕР

Батырхан Б. Ш., PhD докторы, hafizbolat@mail.ru

Рахимова Қ.Д., Абай атындағы ҚазҰПУ 2-курс магистранты, kalamkas-72@mail.ru

Мақалада тарихшы Мұхаммад Салих Ташкандидің «Тарих-и джадида-йи Ташканд» шығармасындағы қазақ тарихына қатысты мәліметтер мен киелі тарихи орындар жайлы сөз қозғалады. Сонымен қатар, Орта Азия халықтарының ортақ мұрасына айналған тарихи есерткіштер жайлы мәліметтер берілген.

Түйін сөздер: «Тарих-и джадида-йи Ташканд», Мұхаммад Салих Кара қожа ұлы Ташканди, Қалдырғашби мазары, Хазрат Уккаша мазары, Зенги-ата т.б..

Ежелгі мұсылман қалалары сияқты Орта Азия қалалары да мәдени және экономикалық дамуымен ғана емес өзіне тән көне архитектуралық, құрылыс- сәулет өнерімен де ерекшеленеді. Небір ғұламалар, әулие-әмбиелер дүниеден өткен мекен. Сол себептен де көпшілік зиарат ететін киелі орындарының көптігімен әйгіленеді. Ташкент қазақ тарихы үшін де аса маңызды қала екені баршаға аян.

Бұл мақаланың арқауы болып отырған осы Ташкент шаһары және Ташкент аймағы тарихын зерделеген шығарма «Тарих-и джадида-йи Ташканд». Шығарма авторы Мухаммад-Салих Ташканди (Мұхаммад Салих дамулла Рахим Кара-ходжа) ірі тарихшы ғалым, шамамен 1830 жылы Ташкент қаласында дүниеге келген. Алғашқы білімді өз атасы молла Абдурахим-қожадан (ол Қият махалласындағы Бекмухаммадбийдің мешітінде имам болған екен), одан кейінгі білімді Бекларбегі медресесінде және Ахрор қожаның медресесінде алады. Кейіннен Қоқан, Маргилан, Наманган, Ош, Бұхара, Самарқанд, Карши, Шахрисабз қалаларында өз білімін жетілдіреді. 1863 жылдан бастап атасы имам болған мешітте имам ретінде қызмет етеді. Ол өте жан-жақты білім алған адам. Мұхаммад Салих тарих, география, әдебиет және медицинадан жетік хабардар болған.

Мұхаммад-Салихтың «Тарих-и джадида-йи Ташканд» кітабы парсы тілінде XIX ғ. екінші жартысында жазылған. Оның қолжазбасы 2 мың беттен асады. Ол Өзбекстан Ғылым Академиясының Шығыстану Институтында (№ 7791) сақталған. Қалған екі көшірмесі де сонда (№ 5732, 11072). Шығарма екі бөлімнен тұрады. Бұл кітап жайлы мәліметті алғаш рет көпшілікке жария еткен ғалым, Я.Г. Ғұламов [1.81-82бб] болды. Ол туындының екінші бөлімінің қысқаша мазмұнына тоқталып, ал бірінші бөлімі жайлы көрсетпеген. Бірінші том Ислам, Шығыс елдері, Орта Азия тарихын, ежелгі дәуірден бастап ХҮ ғ. дейінгі кезеңді баяндайды. Екінші бөлім Қоқан хандығы тарихын ХҮ ғ. соңынан 1880 жылдарына дейінгі аралықтағы оқиғаларды суреттейді. Бұл бөлім үш тараудан тұрады. Олар 1526-1805 жылдар арасындағы Ферғана тарихы, 1805-1876 жылдар арасындағы Ташкент, Ферғана, Бұхара тарихы, Ташкенттің тарихи топографиясы, ауа райы, ауыл шаруашылығы, қала тұрғындарының

айналысатын шаруалары, және оның айналасындағы елді мекендермен таныстырады.

Біз сөз қозғағалы отырған киелі орындар жайлы мәлімет осы Ташкент шаһарының төрт ауданына арналған бөлімінде келтірілген. Бұл орындар туралы мәліметтер бұған дейінде басқа да жазба деректерде келтірілгенімен «Тарих-и джадида-ий Ташканд» шығармасында толық әрі белгілі бір тәртіппен көрсетілген. Бұл жөнінде У. Султанов өзінің «Мухаммад Салих хужа ва унинг» Тарихи жадидаи Тошканд асари»[2.166б] атты еңбегінде толығырақ тоқталады. Мысалы: Шайхонтахур ауданында: Шайх Хованди Тахур, Қалдирғачбий, Тунқатор ата, Юнусхан, Куктунлик ата, Ходжа Давуд, Ходжа Рушанойи(Ходжа Шырақбардар), Хазрет Ұкаша, т.б. Сабзор ауданында: Қаффол Шоший, Низамуддин Хомуш, Ибрахим атаТуркчи ата, т.б. Көкше ауданында: Зайниддин Кухи орифон, Йиғлоғ ата, Ходжа Бекходжа. Бесағаш ауданында : Занги ата Абдужалил боб, Сузук ата, Ходжа Нуриддин, Ходжа Алембардар.

Жалпы алғанда тарихқа көз жүгіртсек ХҮІІІ ғ. Ташкент ерікті қала болғанын көре аламыз [3.388-389бб]. Бұл үлкен сауда орталығы өзіне қарасты кең байтақ аймағымен бірге өзінің ішкі және сыртқы жұмыстарында ешкімге тәуелді болмады, тек қазақ және қалмақ хандарына белгілі көлемде салық (төлем) төлеп тұрды деп жазады О.Д.Чехович.[4.22-21] Ташкент билігін ақсүйектерден шыққан ауқатты қожалар өз қолдарына алып, хандарға аса мойын ұсына қоймайтын, тіптен оларды өздері « қабылдап», өздері «қуып та», жібере алатын еді, ал егер олар белгіленген заңдарды бұзған жағдайда өлтіруге де баратын. Хандар Ташкентте саяси, әкімшілік және сот билігіне араласа алмайтын еді. Билеуші қожалар барлық істерді, шет елдермен де байланысты өздері жүргізіп отырған. ХҮІІІ ғ. Аяқ жағына қарай Ташкент, төңірегіндегі көшпенділерді толығымен өздеріне бағындырып оларды өздеріне салық төлеуге мәжбүрлейді. Қала өзінің сыртқы аймақтарымен бірге негізінен төрт үлкен ауданға бөлінеді (даха). Осы аудандар билігінде қожалар отырады.

Ендігі жерде, осы ауыспалы кезеңдерде Ташкент билігінде болған, Қазақстан территориясында орналасқан киелі мекендер жайлы аталмыш кітапта не жазылғандығына тоқталайық. «ХІХ-ХХғ. басында қалада және қала төңірегіндегі аймақтарда жүзден астам мазар болған» деп жазады, аталмыш кітапты зерттеген және Ташкентте өткізілген ғылыми экспедиция жұмыстарының нәтижесіне сүйенген У.Султанов[5.196-197б]. Ол мазарлар жалпы құрылысы сырт келбеті жағынан бір-біріне өте ұқсас болған. Ш.Уәлиханов [6.190-191б] өз зерттеулерінде «Үлкен орда Шу өзенінің арғы жағында көшіп- қонып Ташкентпен өте тығыз байланыста болды, сол себептенде олардың мазарлар формасының кескідерін тәшкендіктерден алғаны, шеберлерді сол жақтан шақыртқаны анық»-деп

жазады. Міне көріп отырғанымыздай тіптен қазақ-өзбек мазарларында да ортақ нақыштар бар екен.

Ендігі кезекте біз осы «Тарих-и джадида-ий Ташкент» шығармасында суреттелген киелі орындардың ішінде біздің тарихымызбен тығыз байланысты деген айырықша орындарды ғана бөліп алып қарастырмақпыз.

Қалдырғашби мазары, Хазрат Уккаша мазары, Зенги–ата, Ибрахим ата, Жылаған ата, Түнқатар ата, Көктонды ата, Ыдырыс пайғамбар мекені, Арстанбаб секілді киелі орындар жайлы мәліметтерге көз жүгіртейік. Мұхаммад-Салих қожа бұлардың әр қайсысына жеке тоқталып, ол адамдардың кім екеніне, ата тегіне, жұрт бас иген қасиеттеріне, мазарлардың қашан-қалай салынғаны жөніндегі солкездерде аян болған мәліметтерге тоқталады. Солардың ішіндегі халыққа ең танымал бірнешеуін ғана мысалға алғым келеді. Олар жайлы кеңінен баяндағандығы сошалық кейбір аңыздарға, ел арасына кең тараған әулиеліктері мен кереметтеріне де тоқалып өтеді. Исі қазақ баласы жақсы білетін, кие тұтатын Қарлығаш би кесенесін алайық.

Қалдырғашби мазары: Мұхаммад Салих бұл мазар Дешті Қыпшақ ханзадаларының бірінікі. Ол ханзада шейх Омар Бағистанидің муридтерінің бірі болған, олардан өзіне бір шаршы жер сұрап алған екен және өзі өте тақуа адам болып, өз өмірін мазарлар орналасқан жерде ибадат қылып сыйнумен өткізіпті деп жазады. Ол өзі тұрған ғимараттың төбесіне ұя салған қарлығаштарға аса мейірімділікпен қараған, сол себептен түркі тілдес халықтар арасында Қалдырғашби деген атқа ие болыпты дейді[7.372-373бб]. Мазар археологтар мәліметі бойынша XIVғ. салынған. Бұл жерге жерленген адам Ұлы жүз ақсақалы Төле би Әлібек ұлы (1663-1756) болу мүмкін деген жорамалдардың бүгінде рас шындық екенін қазақ зерттеушілері дәлелдеп берді[8].

Хазрат Уккаша: Бұл есім де баршаңызға жақсы таныс. Мұхаммад–Салихтың жазуынша Чарсу дахасының оңтүстік-батысында Хазрат Уккаша (с.ғ.с.) деген киелі жер бар дейді. Шығармадағы мәліметтер бойынша ол кісі Мадинадан ислам дінін ұағыздау үшін келген діндар адам болған, пайғамбарымыз Мұхаммед (с.ғ.с.)-тің сахабаларының бірі деп жазады. Ол кісі соғыс уақытында жұма намазға дәрет алу үшін дайындалып киелі аса таяғымен жерге ишарат еткен сәтте бұлақ пайда болып, су атқылап жатқан екен дейді. Кімде-кім қышыма дертіне ұшыраған болса, ниет қып, ықыласпен осы судан ғұсыл алып, екі ракат намаз осы жерде оқып, сауабын хазрет Уккашаға арнайтын болса жазылып кетеді екен. Бір қызығы Мұхаммад Салихтың баяндап отырған бұл әңгімесі біздің елде де кең тараған және де Түркістан қаласынан 42км жерде, Қаратаудың күнгей бетінде, Өгіз таулы шатқалы маңындағы қыратта Укаша ата мазары бар. Сонымен қатар бұл әулиенің өз елінде де

мазары бар деседі. Сонда бұның негізінде қандай шындық жатыр, сыры неде.

Сүзік ата мазары: тарихшының жазғандарына қарағанда, осы даханың есімі осы Хакім атаның кесенесі осында болғандықтан солай аталған дейді. «Хужжат ул зокирин» еңбегінде бұл кісіні «Сузук ата»және «Сук-Сук ата» (Сек-Сек) деп аталғандығы, шын аты Мустафоқлы және Сайрамда туылғандығы баяндалған. «Енди бир тарихи жазбаларда бұл кісіні Ходжа Ахмад Яауидің Гауһар Хуштож есімді қызының кенже перзенті»-деп көрсетеді, У.Султанов аталмыш жұмысында[2;-185б]. Жалпы бұл кісі өте шебер, ортасына белгілі, сыйлы өнерлі адам болған. Ұсталар қалашығының осы кісінің есімін алу себебі де сол еді деп жазады тарихшы.

Міне бұл секілді жоғарыда аттары аталған және ескі Сайрам жеріндегі әулиелі мекендер жайлы сипаттамаларды алсақ, ол бір мақала жүгіне тым ауыр болмақ. Біздің мақсатымыз Мұхаммад-Салихтың бұлар жайлы айтқандағы түпкі ойы неде, автор өзіне қандай міндет жүктеді осыны анықтауға ұмтылыс. Бұл мазарлардың көпшілігі қожалар мен діндарлардікі. Қазақ қоғамында сол кезеңде қожалардың және дін өкілдерінің айырықша орынға ие болғандығын оларды дәріптейтін аңыздар мен олардың мазарларын кие тұтуынан-ақ көруге болады.Ташкентте қожалардың софылық діни жетекшілер билігінің орнатылуы әбден заңды құбылыс.Орта Азияда софылардың беделі өте жоғары болғандықтан кейде саяси өмірде де шешуші күшке ие болғандығы тарихтан белгілі. Сондықтан бұл туындыда қожаларға көбірек орын берілуінің бірнеше себебі болуы мүмкін. Біріншіден, автордың шыққан тегі де «қожа» тұқымынан. Осы себептен де ол қожалар тарихы, олар жайлы мәліметтерге аса көп көңіл бөлген болу мүмкін. Екіншіден, Қоқан заманындағы билеушілердің көпшілігі де қожалар, оған мысал Ташкент билеушісі Жүніс қожаны және т.б өздерін ақ сүйек «сейд», пайғамбардың ұрпақтарымыз деп есептеген билік иелері және олардың идеологиялық мәселелері үлкен әсерге ие болған. Үшіншіден, көшпенділер арасындағы кие, әулиеге деген көзқарастың ерекшелігі, олардың бұған өте үлкен мән беруі.

Сондай-ақ, тарихшы осы аймақта қызмет еткен медреселер мен мешіттерге де ерекше тоқталып, сипаттама берген .

Қорыта айтқанда Мұхаммад-Салихтың «Тарих-и джадида-ий Ташкент» шығармасы Қазақстан тарихы үшін, қазақ халқының сол кезеңдердегі тұрмыс тіршілігі және өмір сүрген ортасы, танымдық құндылықтары жайлы маңызды жаңа мәлімет беретін дерек көз болмақ.

1.Гулямов Я.Г. Новый источник по истории завоевания Туркестана русским царизмом // Известия Узбекского филиала Академии наук СССР, 1941, № 4, стр. 81-82.

2.Султанов У.А. Мұхаммад-Салих хожа ва унинг «Тарихи жадидаий Тошканд» асари. Ташкент, 2007. б.166.

3.«Волным городом называл Ташкент» побывавший вСредней Азии в 1721-1724гг. Николай Минер,камердинер Флорио Беневени,посланного туда Петром Первым» (22,стр388-389)

3.Городское самоуправление вТашкенте ХУІІІв. О. Д. Чехович //История и культура народов Средней Азии М- Н,1976г

4.Султанов У.А. Ташкентские мазары представителей ясавия //Қожа Ахмет Ясауи ілімдері атты конференция материалдарынан.А.2008.196-197 б.

5.Султанов У.А. Ташкентские мазары представителей ясавия //Қожа Ахмет Ясауи ілімдері атты конференция материалдарынан.А.2008.196-197 б.

6.Ч.Валиханов.Собрание сочинений в пяти томах.т.2.190-191 б.

7. Мухаммад Салих «Тарихи джадидаий Тошканд»,р.к.п.ИВАН УзССР№ 11073,372-373б.

8. Әбілдәұлы Б,Төле бидің Ташкенттегі кесенесі,//Қазақ елі,21 ақпан,1997ж,№7.

Резюме

Батырхан Болатбек Шәденұлы, доктор PhD, доцент КазНПУ имени Абая

Рахимова Каламкас, магистрантка 2 курса КазНПУ имени Абая

Святые места в источнике «тарих-и джадида-йи ташканд»

В статье рассматривается персоязычный источник «Тарихи джадида-йи Ташканд», который содержит исторические сведения по истории казахов. Это источник включает многочисленные сведения по истории, хозяйственной и культурной жизни Кокандского ханства, описывается события, происходившие как в Ташкентском вилаете, так и других областях ханства. Источник также содержит сведения о светых местности Центральной Азии и Казахстана.

Ключевые слова: Мұхаммад Салих Ташканди, персидские источники, «Тарихи джадида-йи Ташканд», анализ, исторические сведения.

Summary

Batyrkhan Bolatbek, PhD, Associate Professor of Kazakh

National Pedagogical University named after Abai

Rahimova Kalamkas, Kazakh National Pedagogical University named after Abai

Holy places in the source «tarihidzadidai tashkand»

The article deals with the Persian manuscript of Kazakh history "Tarihi dzadidai Tashkand". "Tarihi dzadidai Tashkand" contains numerous materials of history, economics and cultural life of Khokand khanate, describes events, which happened in Tashkend vilaiet and other khanate regions. The source also includes materials of the Russian Empire colonialist policy. The source also contains information about the saints of Central Asia and Kazakhstan area.

Composition also includes materials of ethnical history of khanate as well as biographical facts of historical individuals.

Key words: Persian sources,, manuscript, valuable source, "Tarihi dzadidai Tashkand" the history, Kazakh, events.

УДК 811.111'1

АҒЫЛШЫН ТІЛДІ БАЛАЛАР ӘДЕБИЕТІ ЗЕРТТЕЛУІНІҢ БҮГІНГІ ТАҢДАҒЫ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Абдуллаева Акерке Серикбаевна «6М011900 – Шетел тілі: екі шетел тілі» мамандығы ІІ курс магистранты

Ғылыми жетекші: **ф.ғ.д., профессор Абуов Ж.А.**

Мақала ағылшын тілді балалар әдебиеті туралы жалпы мәліметтер мен бірге әдебиеттің осы саласының бүгінгі даму сатысына жету себептерін талқылаған. Автор алдымен балалар әдебиеті анықтамасын беруде көптеген зерттеушілер пікірлері қарастырып, олардың әрқайсысына жеке тоқталған және осы ұғымға түсінік беруде отандық, кеңестік, тіпті шетелдік әдебиетшілердің көзқарастары мен пікірлерін жете қарастырған. Бүгінгі қоғамда әдебиеттің ішінде балалар әдебиетінің рөлі мен орны туралы кең тоқталып өз талдауларымен бөліседі. Балалар әдебиеті жүйесіне тоқталып, нақты балалар әдебиеті анықтамасын қарастыруда көптеген мысал, анықтамаларға сүйенеді. Ағылшын тілді балалар әдебиеті

оның ішінде ағылшын және американ балалар әдебиетінің қалыптасу тарихын сонау халық ауыз әдебиеті тұсынан қазіргі заманғы өкілдеріне дейінгі болған тарихи аралыққа шолу жасайды және ондағы өзгерістер, қиындықтар мен даму туралы көптеген мәліметтер береді.

Автор заманауи ағылшын тілді балалар әдебиеті зерттеушілері еңбектеріне сүйене отырып, бүгінгі таңдағы ағылшын тілді балалар әдебиеті жағдайы баяндалынса, кеңестік балалар ақындары, зерттеушілері, аудармашылары тарапынан ағылшын тілді балалар әдебиетінің өзге ұлт балалар әдебиетіне әсері мен дамуына қосқан үлесі туралы кеңінен тоқталады.

Түйін сөздер: ағылшын тілді әдебиет, балалар әдебиеті, балалар ақын-жазушылары, ағылшын балалар әдебиеті тарихы, американ балалар әдебиеті зерттеушілері.

Resume

Abdullaeva A -the 2nd course master speciality of foreign languages: two foreign languages, KAZNPU named after Abai

Supervisor: Zhumagulov A.A.-Doctor of Philological Sciences, Professor

Topical problems in the study of modern English-language children's literature

This article focuses on the study of modern English-language children's literature, as well as on the stages of development. The author tries to give a specific definition of children's literature, by using the definitions of domestic, Soviet, Russian and foreign researches in children's literature. The history of children's literature and its contemporary state as an independent science and its main ways of development are investigated in the current article. The article also explores the development of English and American children's literature and their researches with major works. There was also an attempt to define the role and influence of English-language children's literature on Soviet children literature, as well as on separate countries of post-Soviet literature.

Key words: English-language children's literature, children's literature, children's poets and writers, the English-language history of children's literature, the researches of the American children's literature.

Абдуллаева А – магистрантка 2-го курса по специальности 6М011900 иностранные языки: два иностранных языка, КазНПУ им.Абая

Научный руководитель –д.ф.н., профессор

Актуальные проблемы исследования современной англоязычной детской литературы

В данной статье рассматривается современная детская англоязычная литература, этапы ее развития. Автор дает определение детской литературы, опираясь на труды исследователей отечественной, советской, русской и зарубежной детской литературы. Рассматриваются истоки появления детской литературы как самостоятельной науки, основные пути ее развития и современное состояние. В статье анализируется развитие английской и американской детской литературы, обращается внимание на исследователей данной литературы и их основные труды. Автором осуществляется попытка определить роль и влияние англоязычной детской литературы на советскую детскую литературу, а также на отдельную литературу постсоветского периода.

Ключевые слова: англоязычная детская литература, детская литература, детские поэты и писатели, история англоязычной детской литературы, исследователи американской детской литературы.

Заманауи балалар әдебиеті ұғымы екі деңгейлі мағынада қолданылады. Біріншісі, күнделікті - тұрмыстық, яғни балалар оқитын барлық шығармаларды балалар әдебиетіне енгізеді, ал келесі ғылыми тұрғыдан балалар әдебиеті, ол өз кезегінде үш түрге бөлінеді: біріншісі тікелей балаларға жолданған, бағытталған шығармалар (мысалы К.Чуковский ертегілері), екінші түрі - үлкендер үшін жазылған, алайда балалар көңілінен шығып, балалар әдебиетінен орын алған туындылар (А.С.Пушкин ертегілері), үшінші түрі - балалардың өздері тарапынан жазылған туындылар.

Балалар әдебиетінің өзіндік ерекшелігі, нысаны мен пәні зерттеушілер тарапынан пікірталас тудырып келеді, яғни "детская литература возникла на пересечении художественного творчества и учебно-воспитательной деятельности и является областью искусства функции которого - доставлять ребенку эстетические наслаждения и способствовать

формированию его личности" . Яғни балалар әдебиеті алдымен баланың жас ерекшелігіне байланысты болады. Туындыны оқыған адам шығарманың тілі, мазмұны, форма өзектілігі дәрежесіне орай бірден баланың жас мөлшерін анықтай алады. Балалар әдебиеті бала қызығушылығына негізделініп, көркемдік ерекшелігі мен бала психологиясының ерекшелігіне байланысты.

Балалар әдебиетінің бастауын іздегенде, әлемдік әдебиеттің негізінен, яғни архаикалық өркениеттер кезеңі, антикалық дәуір, әлемдік діндер қалыптасуы, даму сатысындағы әлемдік фольклор, ауызекі әдебиеттерінен қарастыруымыз шарт. Балалар әдебиеті өзінің бастамасын ауыз әдебиеті - фольклордан алады, сосын барып классик ақын-жазушылар еңбектерінен көрінісін табады. Балаларға арналған өлеңдер бала дүниетанымын, санасын дамытып, оларға жанымен жақын болып, тілі түсіну мен жаттауға жеңіл, көркем және табиғи болумен бірге тәрбиелік мәні жоғары болуға тиіс.

"Балалар әдебиеті - қиын әдебиет. Оның бірталай өзіндік ерекше сипаттары бар. Балалар кітаптарында әрекеттің нақтылығы мен образдың көрнектілігі, лирикалық сезімталдық, характерлер мен уақиғаның динамикалық түрде дамуы, тіл тазалығы мен тартымдылығы қажет" деп айтқан екен әдебиетші ғалым С.Қирабаев.

"Балалар әдебиеті" - бүлдіршіндер өмірінің энциклопедиясы. Оның танымдық құндылығы да осында жатыр. Оның тартымдылық қасиеті болса, балаға өзін және өз өмірін ұғындыруында. Осы пікірге қосарымыз әр балалар ақыны мен жазушысы бала танымын кеңейтуге, мінез-құлқын қалыптастыруда шығармалары арқылы өз үлесін қосады.

"Четкая память о том, что и как я читал в детстве и в юности, очень пригодилось мне в ту пору, когда я стал писать книги для детей" деген екен кеңестік балалар әдебиетінің классик-ақыны С.Я.Маршак. Ол дегеніміз балалар әдебиеті, әр жеке тұлғаның қалыптасуына әсері бар, білім мен ілімді игеруде мықты іргетас екендігін көрсетеді.

"Детская литература - в прямом смысле художественное, научно-художественное и научно-популярное произведение, написанное специально для детей. Однако обычно в понятие детской литературы включается также широкий круг произведений для взрослых, прочно вошедших в обиход детского чтения, прежде всего, произведения

народного творчества и классиков" қысқа әдеби энциклопедияда осындай анықтама берілген. Ал осы анықтаманы А.П.Бабушкина толықтыра келе төмендегідей анықтама берді. "Детская литература - это литература, специально предназначенная для детей до 15-16 лет и осуществляющая языком художественных образов задачи воспитания и образования детей. Она не отделима от общего литературного потока, рождается на пересечении художественной литературы и педагогики и осуществляет единство принципов искусства и педагогики. Детская литература усваивает все принципы художественности общей литературы, но придает им особую окраску в соответствии с особенностями психики своего специфического читателя. Отвечая стремлению детей к сильным, ярким явлениям жизни, учитывая особенности их воображения, их способность фантазировать, она пользуется наиболее эффективными по своему эмоциональному воздействию художественными средствами".

Ал кеңестік балалар әдебиетінің жаңашырлары В.Г.Белинский, Н.Г. Чернышевский, Н.А. Добролюбов тарапынан жасалынған теориялық алғышарттар, тұжырымдар кеңестік балалар әдебиеті қалыптасуына септігін тигізумен бірге қазақ, ұйғыр сынды кеңес халықтарының ұлттық балалар әдебиеттерінің дамуына, кеңеюіне өз үлестерін қосты. В.Белинский балалар әдебиетін өнердің дербес саласы деп қарастырып, оның тәріімен тығыз байланыста екендігін ашып айтты және фольклормен ұштастырды. Ол И.Крылов, А.С.Пушкин шығармаларын халықтық тілде жазылуына байланысты балалар әдебиетіне енгізу қажет. Балаларға арналған әдебиеттерде фантазия, арман, бос қиял емес, балаларға шынайы өмірді реалистік тұрғыда беру керектігін ашып айтты. Ал, келесі сыншы-зерттеушілер Н.Г.Чернышевский, Н.А.Добролюбов өздерінің теориялық ұстанымдарында балалар әдебиетінде отансүйгіштік тәрбиенің маңызды екендігін және әр тұлға өз бойын, қажеттілігін, қоғамдағы шындықты ашу мен қорғауда ат салысу керектігін айтады. Н.Г. Чернышевский балалар әдебиетінде стиль, психологиялық ерекшелік, тіл, сюжеттің өрбуі жас ерекшелікке байланысты екендігін алға тартады, ал Н.А.Добролюбов шамадан тыс жалпы сипаттау мен талқылаудың орнына нақты, шынай өмір көрінісі автордың анық сезімінен туындап, халықтық сипатта берілуі керектігін ескертеді.

Ағылшын балалар әдебиетінің қалыптасуы мен зерттеу нысаны жөнінде зерттеушілер арасында қарама-қайшылықтар кездеседі. Мысалы: ағылшын

балалар әдебиетінің тарихын зерттеуші Harvey Darton "балалар әдебиеті деп баланы жақсы болуға, өздерін байсалдылықта ұстауға немесе тәлім беруге емес, кітапты оқыған кезде спонтанды түрде құшырлану, ләззат беретін басылымнан шыққан шығарма. Балалар әдебиеті тарихынан оқулықтар тағылымдық, адамгершілік мұратқа үндейтін туындылар, үлкендердің әсерімен жазылған шығармалар, дұрыс оқуға дағдыландыратын кітапшалар, әліппе, осылардың бәрін тізімнен шығарамын", десе, тағы бір балалар әдебиеті зерттеушісі Cornelia Miegs: "балалар әдебиетіне арнайы кішкентайлар үшін жазылған, ертегі, тақпақ, әндер, әдептілікті сақтау, адамгершілікке дағдылау, мектеп туралы әңгімелер, бастан кешкен қызықты оқиғалар ене ме? Ие, осылардың бәрімен бірге балалар әдебиеті өзіне үлкендер әдебиетінен бейімделген туындыларды алады, алайда кей кездері олардың кейбіреулерін иемденіп алады. Ол олардың өз әдебиетіне айналады". Ал келесі зерттеуші Jack Zipes пікіріне құлақ ассақ, балалар әдебиеті ешқашан балалар тарапынан балаларға арналып жазылған туынылар болмаған, ол қашанда балалар үшін қажетті дүние, пікір, көзқарас, қажеттілік, балалар таңдауына сәйкес келетін дүниелерді үлкендер тарапынан құрастырылып, беріліп отыратынын айтқан болатын.

Балалар әдебиеті - жас буынның сана-сезімін оятып, ақыл-есін дамытатын, оларды адамгершілік, коммунистік моральға тәрбиелейтін өмір оқулығы.

Түптеп келе айтарымыз балалар әдебиеті - бала дүниетанымын қалыптастыратын негізі. Оның көмегімен ұлттық бейне, ұлттық ерекшеліктер қалыптасып, ұлттық менталитеттің негізі қаланады.

Шынымен-ақ, қоғамға өз септігін тигізетін, адамгершілігі мен мінезі жақсы және дүниетанымы толыққанды қалыптасқан, жанұясы, отаны, халқының болашағы үшін жаны ашитын, көзі ашық ұрпақ өсіруде балалар әдебиетінің атқаратын жұмысы орасан.

1 Арзамасцева И.Н., Николаева С.А. Детская литература. - 2 изд. - М.: Академия, 2002. - 470 с.

2 Қирабаев С. Өнер өрісі. Мақалалар мен зерттеулер. - Алматы: Жазушы, 1971. - 395 б.

УДК: 323, 28 (574)

THE ROLE OF EPITHETS IN ENRICHING STUDENTS' VOCABULARY

B.K.Kuanysheva - master's degree, senior teacher in chair Professionally- oriented Languages at KazNPU named after Abai

Specialists of two foreign languages must not only learn the language, they have to enlarge their vocabulary stock as well. One of the main ways is the usage of epithets in their language. The epithet is a stylistic device based on the interplay of emotive and logical meaning, phrase or even sentence used to characterize an object and pointing out to the reader, and frequently imposing on him, some of the properties or features of the object with the aim of giving an individual perception and evaluation of these features or properties.

Key words: epithet, notion, stylistic device.

The role that education plays in preparing all students for success in a global world cannot be under or over estimated. In a quickly globalized world, it is impossible to be competitive on the labor market without the knowledge of one or two foreign languages and readiness to intercultural communication.

Thus the future of the country is being formed in our classrooms already today. Therefore, a great responsibility lies on the university teachers who have to keep up to date and set higher standards and evaluate student progress in more creative ways, prepare globally competent students. While teaching future teachers much attention is paid to enriching their vocabulary. And one of the main ways to reach the aim is to teach epithets to the students.

The epithet is markedly subjective and evaluative. The logical attribute is purely objective, non-evaluating. It is descriptive and indicates an inherent or prominent feature of the thing or phenomenon in question.

Thus, in 'green meadows', 'white snow', 'round table', 'blue skies', 'pale complexion', 'lofty mountains' and the like, the adjectives are more logical attributes than epithets. They indicate those qualities of the objects which may be regarded as generally recognized. But in 'wild wind', 'loud ocean', 'remorseless dash of billows', 'formidable waves', 'heart-burning smile', the adjectives do not point to inherent qualities of the objects described. They are subjectively evaluative.

The epithet makes a strong impact on the reader, so much so, that he unwittingly begins to see and evaluate things as the writer wants him to. Indeed, in such word-combinations as 'destructive charms', 'glorious sight', 'encouraging smile', the interrelation between logical and emotive meanings may be said to manifest itself in different degrees. The word destructive has retained its logical meaning to a considerable extent, but at the same time an experienced reader cannot help perceiving the emotive meaning of the word which in this combination will signify 'conquering, irresistible, dangerous'. The logical meaning of the word glorious in combination with the word sight has almost entirely faded out. Glorious is already fixed in dictionaries as a word having an emotive meaning alongside its primary, logical meaning. As to the word encouraging (in the combination 'encouraging smile') it is half epithet and half logical attribute. In fact, it is sometimes difficult to draw a clear line of demarcation between epithet and logical attribute. In some passages the logical attribute becomes so strongly enveloped in the emotional aspect of the utterance that it begins to radiate emotiveness, though by nature it is logically descriptive. Take, for example, the adjectives green, white, blue, lofty (but somehow not round) in the combinations given above. In a suitable context they may all have a definite emotional impact on the reader. This

is probably explained by the fact that the quality most characteristic of the given object is attached to it, thus strengthening the quality.

Epithets may be classified from different standpoints: semantic and structural. Semantically, epithets may be divided into two groups: those associated with the noun following and those unassociated with it.

Associated epithets are those which point to a feature which is essential to the objects they describe: the idea expressed in the epithet is to a certain extent inherent in the concept of the object. The associated epithet immediately refers the mind to the concept in question due to some actual quality of the object it is attached to, for instance, 'dark forest', 'dreary midnight', 'careful attention', 'unwearying research', 'indefatigable assiduity', 'fantastic terrors', etc.

Unassociated epithets are attributes used to characterize the object by adding a feature not inherent in it, i.e. a feature which may be so unexpected as to strike the reader by its novelty, as, for instance, 'heart-burning smile', 'bootless cries', 'sullen earth', 'voiceless sands', etc. The adjectives here do not indicate any property inherent in the objects in question. They impose, as it were, a property on them which is fitting only in the given circumstances. It may seem strange, unusual, or even accidental.

In any combination of words it is very important to observe to what degree the components of the combination are linked. When they are so closely linked that the component parts become inseparable, we note that we are dealing with a set expression. When the link between the component parts is comparatively close, we say there is a stable word-combination, and when we can substitute any word of the same grammatical category for the one given, we note what is called a free combination of words.

As we have mentioned above epithet is a stylistic device based on the interplay of emotive and logical meaning, phrase or even sentence used to characterize an object and pointing out to the reader, and frequently imposing on him, some of the properties or features of the object with the aim of giving an individual perception and evaluation of these features or properties. Kazakh language is also rich in epithets. For example, if we take the word *кеш* (evening), it is period of time. But if we say *қысқы кеш*, *не қоңыр кеш* we can illustrate how the evening like. Many epithets have national base. For instance, such expressions as *алма мойын*, *бота көз*, *қолаң шаш*, *қоңыр дауыс*, *ақша бет* are used in Kazakh poetry. A lot of complex epithets are used in Kazakh poetry and while reading them the reader can guess what writer these epithets belong to. In Kazakh language epithets are not only attributes, they can be formed by verbs. For example:

Шедірейіп, шекейіп,
Басын керіп, кекейіп,
Қолдан пішін жасаған,
Біреу келер секейіп.

Here the words *шекейіп*, *кекейіп*, *секейіп* show that a person likes to be fashionable.

Some epithets become as phraseological units, such as *алты алаш* and in this situation the attribute component *алты* can not be substitute by ten(10) or by forty(40). One more example *қырық сан Қырым* as a nation can not be replaced by thirty(30). Such phraseological units can be found in Shakarym's poem «Нартайлақ пен Айсұлу»

Өлі тұр ащы дауыс құлағымда
Солардың жылағаны «Тай ағалап»
Жас дауыс жылағанмен қарлыға ма,
жібер міне осындай зарлыға да
Есіл ер есі кетіп аттан түсті,

Жеңі де қойны-қонышы қанға толып

Ой

Әперіп алтын жүзік қалтасынан,
Айтыпты Айсұлудың сәлем сөзін
Нартайлақ терең ойға түсіп кетті
Білген соң Барғана мен Самсы екенін
Қызыл шапан кимедік,
Қырыншыл ат мінбедік

Here such adjectives as ащы дауыс, жас дауыс, есіл ер, алтын жүзік, терең ой, қызыл шапан make the poem sound beautiful and at the same time colourful . The same situation is in Shakarim Kudaiberdiuly's poem:

Өлі тұр ащы дауыс құлағымда
Солардың жылағаны «Тай ағалап»
Жас дауыс жылағанмен қарлыға ма,
жібер міне осындай зарлыға да
Есіл ер есі кетіп аттан түсті,

Ой

Жеңі де қойны-қонышы қанға толып
Әперіп алтын жүзік қалтасынан,
Айтыпты Айсұлудың сәлем сөзін
Нартайлақ терең ойға түсіп кетті
Білген соң Барғана мен Самсы екенін
Қызыл шапан кимедік,
Қырыншыл ат мінбедік

Here such epithets as ащы дауыс, жас дауыс, есіл ер, алтын жүзік, терең ой, қызыл шапан make the poem sound effective, beautiful and rich.

In conclusion it should be noted that the role of epithets is great. They help us to express our thoughts in a beautiful, rich and colorful way.

1. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. – М.: Высшая школа, 1996. – 295 с.
2. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка. – М., 1977. – 334 с.
3. Ginzburg R.S. A Course in Modern Lexicology. – Moscow, 1979. – 269 p.
4. Rayevska N.M. English Lexicology. – К.: Вища школа, 1979. – 302 p.
5. Ш. Құдайбердіұлы «Нартайлақ пен Айсұлу»

Резюме

Роль эпитета в обогащении словарного запаса у студентов

Б.К.Қуанышева – магистр, старший преподаватель кафедры профессиональной – ориентированных языков КазНПУ им.Абая

Будущим учителям иностранного языка необходимо обогащать словарный запас и особое место занимает роль- эпитета, благодаря своей структуре и особой функции в тексте приобретает некоторое новое значение или смысловой оттенок, выделяя в объекте изображения индивидуальные, неповторимые признаки и тем самым заставляя оценивать этот объект с необычной точки зрения. Выполняя эту функцию, эпитет выступает как изобразительный прием, который, взаимодействуя с основными типами

семантических переносов – метафорой, метонимией, метаморфозой, оксюморонам, гиперболой и др., – придает тексту в целом определенную экспрессивную тональность.

Ключевые слова: эпитет, стилистические приемы, художественное мышление.

Түйіндеме

Студенттердің тілдік қорын байытуда эпитеттің алатын орны

Б.К.Куанышева- *Абай атындағы ҚазҰПУ кәсіби бағыттағы шет тілдер кафедрасының магистр, аға оқытушысы*

Екі шетел тілі маманын даярлауда студенттердің тілдік қорын байытуға көп көңіл бөлінетіні мәлім және эпитет айрықша орын алады. Айта кетсек, эпитет заттың, не құбылыстың айрықша белгісін, қасиетін білдіретін бейнелі сөз. Эпитет ұғымға, нәрсеге бейнелілік, нақтылық сипат береді.. Көптеген эпитеттерде ұлттық бояу-бедер болады. Мысалы, *алма мойын, бота көз, қолаң шап, қоңыр дауыс, ақша бет* деген сияқты бейнелі сөздерді алсақ, мұндағы сипаттамаларда қазақ поэзиясындағы, сөз өнеріндегі көркем ойлау жүйесіне тән өзгешелік бар.

Түйін сөздер: эпитет, ұғым, көркем ойлау

ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ CULTURAL LINGUISTICS

УДК 378.016:811.111

MAIN CONCEPTS IN TEACHING LEXIS: LINGUO-CULTUROLOGICAL APPROACH

B.K.Kuanysheva - - *master's degree, senior teacher in chair Professionally- oriented Languages at KazNPU named after Abai*

Cultural peculiarities of every nation are reflected in its language which is specific and unique as it fixes in itself the world and a person in different ways. That's why the problem of the interrelation of a language, culture and speech takes the first place among the problems of researches conducted in the sphere of linguo-culturology and cognitive sciences. In recent years there have been developing a direction that integrates these approaches. Its aim is creating a

worldview on the base of complex (linguistic, cultural, and semiotic) analysis of linguo-specific concepts of a language in an intercultural perspective. The results of such researches have not only theoretical importance but they are important as well as from the practical point of view as they allow building the process of teaching foreign languages on a methodologically different bases.

Key words: linguo-culturology and cognitive sciences; interrelation of a language, culture and speech; linguistic, cultural, semiotic; intercultural perspective.

Cultural peculiarities of every nation are reflected in its language which is specific and unique as it fixes in itself the world and a person in different ways. That's why the problem of the interrelation of a language, culture and speech takes the first place among the problems of researches conducted in the sphere of linguo-culturology and cognitive sciences. In recent years there have been developing a direction that integrates these approaches. Its aim is creating a worldview on the base of complex (linguistic, cultural, and semiotic) analysis of linvo-specific concepts of a language in an intercultural perspective. The results of such researches have not only theoretical importance but they are important as well as from the practical point of view as they allow building the process of teaching foreign languages on a methodologically different bases.

Nowadays, in the system of general secondary education training a learner as an individual is a defining characteristic feature of his skills. At present the main aim of teaching foreign languages is the formation of a new personality of a student different from the previous one: a person who possesses cultural senses of not only his own culture, but of a foreign one and possesses world view as well. A world view consists of separate fragments, that's why the system of information about the world is a kind of a system of definite concepts and a person's ideas about the world. Valuable experience of a nation is preserved and verbalized within the concept. A concept in this case is "a term that serves as an explanation of units of mental or psychological resources of our consciousness and that informational structure which reflects knowledge and experience of a person; a strategic contextual unit of memory, mental lexicon, conceptual system and the language of brain, the whole world view reflected in the psychic of a person". Concepts are formed directly of sensitive experience, substantive activity of a person, his intellectual operation with other concepts that exist in his memory, his linguistic communication, e.g., in the form of explanation, his independent assumption of the meanings linguistic units [1; 86].

In this connection formation of valuable orientations of learners are defined by the study of a foreign language as a system of embodiment of cultural values included in the concepts. That's why a successful development of a personality of a learner becomes possible with the help of linguo-cultural information. It is well known that to some degree the information about the culture of country of a studied language has been always included in the curriculum of foreign language teaching. Nevertheless, it is important to point out what are the peculiarities of present stage of the development of culturally oriented linguistic education. For this reason we would like to make a little excursion to the history of development of this approach.

The most systematic and indemonstrable provision on the necessity of "learning a language together with culture" has found its embodiment in the works of linguistic and cultural approach in the 70-s – 80-s of the XXth century (it should not be confused with lingvo-cultural). Linguo-culturology differs from linguistic and cultural studies in its materials and in the way it interprets cultural information. The main orientation of linguistic and cultural concepts and dictionary is the revelation and description of those lexical and phraseological units which mean culturally marked realities, i.e. the facts of material, social life, history which are considered national. Linguistic and cultural studies operate on the concepts of background knowledge under which is understood extra-linguistic information. The facts of culture are correlated through the concept of background knowledge of the units of a language. Thus in the registry of linguistic and cultural studies are included those units of a language which are "real" prototypes of time and place in the extra-linguistic reality [2; 67].

The founders of this approach, Vereshagin E.M. and Kostomarov V.G. define it as an aspect of teaching a foreign language in which "cumulative function of a language is realized lingvo-didactically (in other words cumulative and cultural ability of a language means not only to inform, but also to reflect, to fix and preserve the information about the reality assumed by a person) and acculturation of an addressee is made". Their ideas were so timely that they became actual and got expanded not only in didactics but also

in the practical activities of teachers as well. In the 80s and 90s of the last century appeared a huge number of works in the limelight of which was further development of linguistic and cultural approach in general and many other private problems of using it in particular [3].

The great achievement of linguistic and cultural approach is the formation of cross-culturally oriented methods of teaching foreign languages which suggest an increasing attention to national and cultural semantics of studied lexis and learning “specific” linguistic and cultural texts the criteria of selecting of which have been thoroughly worked out; and introduction of such concepts and terms as “intercultural communication”, “acculturation” (the interpenetration and reciprocal influence of cultures when during a direct contact are assumed the technology, models of behavior, values of another culture which, in its turn, undergo changes and adapt to new demands), ‘personality at the turn of cultures’, etc., and differentiation of the concepts of the lexis without equivalents and background lexis, appearance of comparative linguistic and cultural studies and linguistic and cultural lexicography and many others.

According to Kuzmina G.G. and Kavnatskaya E.V. “the main merits of linguistic and cultural studies have become the specification of one of the leading general didactic principles, i.e. interrelation of a foreign language and mother tongue. Taking into consideration the language and culture of learners was one of the obligatory methodical principles and its importance in providing positive transformation of some skills and abilities and prevention of linguistic interference was highlighted” [4; 108].

In the 90s of the XXth century in the methodical literature the insufficiency of linguistic and cultural approach was often mentioned that limited the object of study only by linguistic (primarily lexical) nationally marked aids, which did not allow “deep and thorough penetration into the world of a carrier of a foreign language and culture.” Development of linguistic and cultural aspect of teaching foreign languages has become a crucial moment in the development of linguo-cultural approach to linguistic education which also spreads to the mother tongue of learners. With this approach language and culture are considered in a close interrelationship (studying a language in the culture and a culture in the language) and a person, a native speaker, being a member of a society where the language functions, is a creator of the culture on the one hand, on the other he is a user who influences on this culture.

On the one hand, the objective changes in our world in general, and the changes of the relationship of our country with the others, in particular, i.e. activation of the “dialogues of cultures”, much deeper understanding of multiculturalism of the world and the values of each of these ethno-cultures, and intensive study of the “dialogues of cultures”, formation of new (interdisciplinary) scientific directions, e.g. , such as linguistic pragmatics (a science which studies the use of a language by communicators in the acts of speech), intercultural communication and linguo-culturology on the other hand have enabled the formation of new view of realization of the principle “co-studying a language and a culture”.

Cultural peculiarities of every nation are reflected in its language which is specific and unique as it fixes in itself the world and a person in different ways. That’s why the problem of the interrelation of a language, culture and speech takes the first place among the problems of researches conducted in the sphere of linguo-culturology and cognitive sciences. In recent years there have been developing a direction that integrates these approaches. Its aim is creating a worldview on the base of complex (linguistic, cultural, and semiotic) analysis of linvo-specific concepts of a language in an intercultural perspective. The results of such researches have not only theoretical importance but they are important as well as from the practical point of view as they allow building the process of teaching foreign languages on a methodologically different basis.

All the humanitarian sciences agree in the concept of “language and culture”. It is the transparent idea which removes all the borders between the subjects that study a human being and makes it impossible to study a person beyond his culture. Regardless to what scientific school they belong, all the researchers of culture admit the exceptive role of language in the structure of such a complicated phenomenon. Language is a main form of expressing and existence of a national culture. It is very difficult to interpret the interrelation of language and culture. Language, mentality and culture are the phenomena which are always moving and changing. It is impossible to find out which of has appeared first, but it is obvious that there cannot be an ethnicity without language, as soon as language dies ethnicity and culture dies also. Language, mentality and culture are so closely connected that in fact they make a whole consisting of three components; any of them cannot function (consequently cannot exist) without the other. Together they correlate with the surrounding world, reflect and at the same time form it; and make the so called worldview. Every language divides the world in its own way, i.e. has its own way of conceptualization. Consequently each language makes a specific worldview and a linguistic personality must organize the

content of expression in accordance with this worldview; and this manifests specifically humanistic perception of the world fixed in the language.

Linguo-culturology can be defined as a humanitarian discipline that studies the material and spiritual cultures, embodied into a live national language and is expressed in the linguistic processes of. The aim of linguo-culturology is the study of the ways by which a language embodies culture in its units, preserves and translates it. Within the described concept it is believed that in the process of interrelation and reciprocal influence of language and culture, the first one does both cumulative and translating function. Language does not only consolidate and preserve in its units the concepts and installation of a culture: through it these components and installation are reproduced in the mentality of a nation or its separate social groups from generation to generation.

We take the view of those scholars who consider that the subject of linguo-culturology is the units of a language and a discourse which have gained symbolic, figurative-metaphorical meaning in the culture and which generalize the results of a person's mind, archetypic and prototypic, fixed in the myths, legends, rituals, folklores and religious discourses, etc.. At the same time linguo-cultural unit can belong to several semiotic systems: stereotype of a ritual may become a proverb and then a phraseology. For example, Russian *‘Ехать в Тулу со своим самоваром’* will sound in English as *‘Carry coals to Newcastle’*, which has the meaning “to carry with oneself the things to the place where they are already enough” [5; 98].

Appearance and development of linguo-culturology has made the specifics of a phraseological unit become a focus of attention of the scientists. A big number of the researches of cultural-conceptual peculiarities of phraseological units and their role in forming and reproducing cultural self-awareness of an ethnicity, nation show the prospects of a linguo-cultural approach to teaching foreign language in general and phraseological units in particular. Linguo-culturology includes linguo-cultural notions and main linguo-cultural units. The followings refer to the main notions of linguo-culturology:

- cultural concept (the most widely spread and practically recognized is the definition of a cultural concept offered by Stepanov S.S.: “Concept is a kind of a cluster of a culture in a person's mind, i.e. in what form culture enters the mental world of a person. On the other hand, concept is by means of which an ordinary person, not “a creator of cultural values”, himself enters the culture, and in some cases has an influence on it;

- constants of a culture (i.e. stable and permanent (though not invariable) concepts in which peculiar values of culture are put; constants of Russian culture are completely presented in the dictionary of Stepanov Y.S.:

- cultural installations (according to Olshansky I.G. they are “mental models” which are the products of interrelation between two or more individuals who play the role of peculiar prescriptions for communicative behavior of the members of the given national linguo-cultural community”

- the code of a culture (Krasnyh V.V. considers it as a “net” that “culture sketches” on the surrounding world, divides into parts, categorizes, presents in a structured fashion and estimates it”

- cultural connotation (it is, according to Olshansky's I.G. definition, a cognitive, in its character, interpretation of denotative or figuratively motivated aspects of the meanings in terms and categories of cultures”

- cultural space (qualified as “a form the existence of a culture in a person's mind”;

- linguistic world view (it is understood by Popova Z.D. and Sternin I.A. as “the combination of a nation's ideas about the reality at a definite stage of its development fixed in the units of a language”

- linguistic personality (i.e. “a personality, who expresses himself in the act of speech, a personality in all his combinations of the texts produced and used by him”. Karaulov Y., who introduced this term in linguistics, highlights the national component in the structure of a linguistic personality).

Speaking about the main units of linguo-cultural analysis or linguistic culturema, (a term introduced by Vorobiev V.V.) one can identify that this group includes the words, word-combinations (primarily phraseological units) and the texts that have ethno-cultural value. Linguistic culturema is a complex interlevel unit which is a dialectical unity of linguistic and extra-linguistic (conceptual or substantive) content. According to him, linguistic culturema is the combination of the forms of linguistic sign, its content and cultural meaning that accompanies this sign. It is important for deeper meaning of linguistic culturema that is potentially present as an element of the content.”

As Gudkov D.B. points out “different levels of language and their units possess different degrees of cultural intension and dependence”.

The most studied from this point of view are phraseological units which, in all languages, have bright

originality and individuality. Telia V.N. notes that in “a language is consolidated those figurative expressions that are associated with the cultural and national samples, stereotypes, mythologems and etc., and which are used in the speech to express the mentality typical of this or that linguo-cultural community” [6; 234].

Different methods of linguo-cultural analysis (contrastive-comparative, comparative-historic, etymological, componential analysis and cultural-historic comments) have been worked out. To our mind, the method of cultural-historic comments is based on the principles of studying lexis and phraseology in connection with the material and spiritual cultures and history of a nation. It can be realized as cultural-historic commenting of phraseological units with the national-cultural specifics at the lessons of mother tongue and a foreign language.

By phraseological units with national-cultural peculiarities (specifics, semantics and component) is understood such phraseological units which contains information about cultural peculiarity of a nation – a speaker of that language. This is these units which are considered a source of cultural information about the language of a nation. For example in English there is an expression *a black sheep* – позор в семье, it is the concept of a man's world, in particular a segment of social relationship, the term of an identity, a kinship. Here another example of phraseological units of Russian language дом – полная чаша and its translation into English: someone lives in plenty; someone's house is the incarnation of plenty (a cup filled to the brim and running over, a treasure - trove). This phraseological unit refers to the materialistic world of a man, to the segment “house-accommodation”.

Phraseological semantics, being closely connected with the lexical one, is a complicated object of a research and is explained by a rethought character of a phraseological meaning. Phraseology is an exponent of cultural knowledge, cognitive “memory” which keeps cultural traditions of a national mentality that determines functioning and reproduction of phraseology as a constant of vision of the world. Rethinking means that the semantic structure of a phraseological unit consists of two interrelated layers or plans – literal and figurative, and between the plans there is a similarity relation. Initially a reader or listener is affected by the first semantic plan and then in his mind the transfer of meaning takes place.

Mastering a foreign language in practice is closely connected with inclusion in a foreign culture. In the process of teaching a foreign language, elements of linguistic and cultural studies are correlated with the linguistic phenomena which function not only as a means of communication but also as an introduction of students with a new for them reality. Thus, together with the mastering of foreign languages there takes place assimilation of cultural knowledge and formation of the skills in understanding mentality of the speakers of another language.

Being a branch in linguistics and lingvo-didactics, combining in itself the elements of linguistics (revelation of semantics of the units of a language) with the elements of cultural studies (studying the realities of the country through the words describing it), linguo-culturology includes both teaching a language and gives certain information about the culture of a studied language.

A learner of a foreign language remains a carrier of his own culture, however, his background knowledge becomes enriched gaining the elements of the culture of a studied language; thereby he becomes, to some extent, a carrier of world culture; he begins to understand and appreciate his culture better. Background information was considered in the works of many scientists and teachers-practitioners. It cannot be denied that all the achievements of linguo-culturology meet the aims and objectives of the methods of teaching foreign languages, and the fact that addressing to linguo-culturology as to a science, we touch upon such a wide range of problems on which at present the scientists from different spheres are working: linguists, psychologists, psycholinguists, sociologists and sociolinguists.

When studying linguo-cultural concepts and units in linguo-culturology is used illustrative materials as well which give much brighter models of a studied foreign lingvo-culture. Contrastive materials of such material allows to reveal both universal features showing more general factors of building and functioning of a language in close interrelation with culture and ethno-culturally determined differences of the language units that reflect the peculiarities of conceptualizing and categorization of the surrounding world.

Thus, linguo-cultural approach in teaching lexis of a foreign languages is one the effective ways of introducing learners with the cultures of other countries through learning foreign languages and also developing conscious attitude and interest in languages and formation of linguo-cultural competence. Understanding of values and singularity of the language and culture of each nation enables the formation of the so called “cross-cultural competence” (a complex systemic education which includes knowledge, understanding, respect to the language, traditions, customs and national psychology of a certain ethnicity or

nation), recognition of richness and multiculturalism of the world. Tolerant attitude to each other, an interest in another's peculiarities and differences from our own, usual way of life helps get rid of many stereotypes that prevent from rigorous intercultural communication.

1. Кузьмина Г.Г. Современные культуроведческие подходы к обучению иностранным языкам / Кузьмина Г.Г., Кавнатская У.В. // Вестник ВГУ. Серия лингвистика и межкультурная коммуникация. 2001. - №2. – сс. 108-117.
2. Красных В.В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология: Курс лекций / В.В. Красных. – М.: 2002.
3. Верецагин Е.М. Язык и культуры / Е.М. Верецагин, В.Г. Костомаров. – М.: Русский язык, 1976.
4. Кузьмина, Г.Г. Современные культуроведческие подходы к обучению иностранным языкам / Кузьмина Г.Г., Кавнатская У.В. // Вестник ВГУ. Серия лингвистика и межкультурная коммуникация. 2001. - №2. – с. 98.
5. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры. – М.: Академический проект, 2001.
6. Телия В.Н. Культурная коннотация как экспонент культуры в языковом знаке. – М.: 2000.

Резюме

Главные концепты в обучении словарю: лингвокультурологический подход

Б.К.Куанышева- магистр, старший преподаватель кафедры профессиональной – ориентированных языков КазНПУ им.Абая

Культурные особенности каждого народа отражаются в его языке, который специфичен и уникален тем, что фиксирует в себе мир и человека по-разному. Вот почему проблема взаимосвязи языка и культуры речи занимает первое место среди проблем исследований, проведенных в области лингво-культурологии и когнитивных наук. В последние годы развиваются направления, которые объединяют эти подходы. Ее целью является создание мировоззрения на базе комплексного анализа (языковой, культурный и семиотический) конкретных понятий языка в межкультурной перспективе. Результаты таких исследований имеют не только теоретическое значение, но они важны также с практической точки зрения, так как они позволяют строить процесс обучения иностранным языкам на различных методологических основах.

Ключевые слова: лингвокультурология, культурные особенности, мировоззрение, взаимосвязь языка, культуры и речи.

Түйіндеме

Б.К.Куанышева- Абай атындағы ҚазҰПУ кәсіби бағыттағы шет тілдер кафедрасының магистр, аға оқытушысы

Басты концептілер оқытуда сөздік: лингва-мәдени тәсіл

Әр халықтың мәдени ерекшеліктері оның тілінде көрініс табады және ол тек бір халыққа ғана тән. Лингвомәдениеттану және танымдық ғылым саласын зерттеуде тіл мен мәдениет ара байланысын зерттеу ең маңызды орын алады. Мұндай зерттеулердің теориялық маңызымен қатар практикалық маңызы өзгеше, өйткені олар методологиялық негізінде шетел тілін үйрету процесін ұйымдастыруға көмек береді.

Түйін сөздер: лингвомәдениеттану, мәдени ерекшеліктер, таным, тіл, мәдениет және сөйлеудің ара қатысы.

УДК 378.016:811.111

СТУДЕНТТЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК МӘДЕНИ ҚҰЗЫРЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Ниязахунова Фариза- *Абай атындағы ҚазҰПУ 6M011900 – Шет тілі: екі шет тілі
мамандығының 2 курс магистранты*

Ғылыми жетекші: Асқарова С.А. – *ф.ғ.к., доцент Абай атындағы ҚазҰПУ
(askarova.1950@mail.ru)*

Қоғам сұранысына орай білімді, мәдениетті, шығармашыл маман бойында әлеуметтік мәдени құзыретін кейс технологиялар арқылы қалыптастыру мен осы мәселені шешуге негізделген оқу-тәрбие үдерісінде отандық және шетелдік озық тәжірибелерін тиімді пайдалану теориясы мен әдістемесінің негізделмеуі арасында қарама-қайшылықтар туындатуда. Бүгінгі жоғары оқу орнының оқу-тәрбие үдерісінде студенттердің әлеуметтік мәдени құзыретін кейс технологиясы арқылы қалыптастыру мәселесі бойынша бүгінгі күн талабы тұрғысынан жан-жақты, салыстырмалы тұрғыда зерттеген ғылыми-педагогикалық еңбектердің жеткіліксіздігі арасындағы қарама-қайшылықтар көптеп кездеседі.

Түйін сөздер: әлеуметтік – мәдени құзірет, кейс стади технологиясы, құзыреттілік, сөздік құзырет, оқу танымдық құзырет

Қазіргі таңда Қазақстандағы шетел тілін үйретудің ең негізгі міндеттерінің бірі – тілді шынайы және толыққанды қарым-қатынас құралы ретінде үйрету. Сондықтан да, отандық әдістемеде дұрыс мәдениетаралық қарым- қатынас және мәдениет диалогын жүргізуге қабілетті тілдік тұлға даярлау мәселесі алдыңғы орынға шықты.

Жаңа заман талаптары шетел тілін оқытушы ұстаздардың алдына жаңа міндеттер қойып отыр соған сай шетел тілінде қарым - қатынасқа түсу бұрынғыдай белгілі бір пәннің, уақыттың аясында шектеліп қалмай, әртүрлі мәдениетаралық байланыстарға түсу, басқа елдердің рухани құндылықтарына құрметпен қарай отырып, елді әлемдік аренаға таныстыру мәселесіне бағытталып отыр.

Осы мәселені жүзеге асырудың ең басты жолы студенттердің бойында әлеуметтік - мәдени құзыретті қалыптастыру. Өйткені тіл – ұлт – мәдениет үштігін өзара тығыз байланысты қарастыру. Қандай болмасын шетел тілін оқыту процесінің жемісті болуына өз септігін тигізері анық.

Әлеуметтік - мәдени құзыреттің жан – жақты қарастырмас бұрын алдымен «құзырет» ұғымына тоқталсақ. Бірінші кезекте құзырет, құзыреттілік ұғымдарының айырмашылығы қандай деген сұраққа жауап іздеп көрелік.

Сондай – ақ, қазақстандық ғалымдар да ұлттық білім беру жүйесін әлемдік білім кеңістігіне кіргізу және қоғамдық сұраныстарға жауап беру мақсатына сәйкес білім берудегі құзырет моделіне зерттеулер жүргізіп, оны мектеп, жоғары оқу орны тәжірибесіне енгізу мүмкіндігін қарастыра бастағаны көңіл қуантарлық жай. Соның ішінде «құзырет» ұғымына өз еңбегінде Д.Н. Кулибаева тереңірек тоқталады.

Сонымен қатар А.К. Мыңбаева қазіргі білім беруде компетенттілік тәсіл мәселесін зерделесе, Ш.Т.Таубаева, Н.Э.Пфейфер және т.б. болашақ оқытудың кәсіби біліктілігін қалыптастыру мәселесін қарастыруда.

Ал, М.Ж.Жадрина, Н.Н.Нұрахметов, Ғ.З.Байжасарова, С.Д.Мұқанова, Б.О.Салықова және т.б. құзырет білім беруді ұйымдастырудың

аспектілеріне зерттеу жүргізуде К.Ж.Қожахметова, Е.Демеуова және т.б. тәрбие беру тұрғысынан студенттердің біліктілігін қалыптастырудың ғылыми – теориялық негіздерін жасауда.

Қазақстандық білім беру жүйесінде жиі қалыптасып жүрген «құзырет» ұғымы - «тұлғаның белгілі бір пәндер шеңберінде қатысты мәселелерді меңгеруі, білуі» немесе «тұлғаның белгілі бір мәселелер шеңберінде таным мен тәжірибеге ие болуы» деп талқыланып, Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров, И.Л. Бим, И.В. Елухина, Н.Д. Гальскова сияқты ресейлік және шетелдік авторлар мен зерттеушілердің лингводидактикасында кеңінен қолданылады.

Шет тілінде сөйлей алудың ерекшеліктерін есепке ала отырып, аталмыш талдаушыға «хабардарлық», «бір нәрсемен таныс болу дәрежесі» деген анықтамалар қосылуы мүмкін. [1,16]

«Құзырет» шетел тіліндегі әдебиеттерде «тәжірибе», «іскерлік» «дағды» мағыналарында көбірек қолданса, отандық әдебиеттерде бұл «білім», «теория» ретінде түсіндіріледі.

Ал психология, педагогика саласында «компетенттілік» және «компетенция» ұғымдарының жалпы қабылданған түсіндірмесі әлі қалыптаспаған, оларға түрліше мағына беріліп жүр. Психологиялық әдебиеттерде бұл ұғымға қатысты «компетенттілік - жеке тұлғаның қоршаған ортадағы адамдар мен тиімді қарым – қатынас жасай алу қабілеті» деген түсінік берілген. [2,134]

Шетелдік түсіндірме сөздіктерде «компетенттілік» ұғымы компетенцияны меңгеруші ретінді қарастырылады.

Білім беру процесінен күтілетін нәтиже ретінде оқушының бойында қалыптасатын құзіреттер қатары анықталған. Құзырлықтың мән-маңызы ашылып, оған қол жетудің жолдары жан – жақты қарастырылған. Ал, осы айтылған жатқан *құзыр*, *құзырет*, *құзіреттілік* ұғымдарына жеке-жеке тоқталып, олардың ара-жігін ашып алсақ.

«Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде» бұл терминдерге жекелеген анықтамалар берілген: **Құзыр**- бұл адамның бойындағы бар *білік* пен *білім*

және қабілеттері. **Құзырет** – қойылған мақсаттарға жету үшін ішкі және сыртқы ресурстарды тиімді іске асыруға дайындық; жеке және қоғамдық қажеттіліктерді қанағаттандыру мақсатында табысты *іс әрекетке дайындық*. Ал, **құзыреттілік** дегеніміз – бұл адамға берілген немесе жүктеген істі нәтижелі түрде орындауын бағалау мінездемесі. Бұл адамның бойында өзіндік, жауапкершілік, коммуникабельдік, жаңалықты жоғары қабылдайтын, мәселені шеше алатын, адамгершілігі мол, білімі жоғары, жаңа технологияларды меңгере алатын, ұжымда жұмыс жүргізе алатын, белсенділік қасиет - қабілеттерінің болуы.

Берілген анықтамаларға талдау жасай келе, компетенция деп бір – бірімен тығыз байланысқан білім, құзырет, дағды және студенттердің шығармашылық іс - әрекеттерінің жиынтығын айтсақ, компетенттілік дептілүйренушінің білімімен дағдыларын тәжірбиеде күнделікті өмірде қандай да бір практикалық және теориялық проблемаларды шешу үшін қолдана алу қабілеттілігін айтуға болады. Компетенция мен компетенттілік ұғымы, яғни оған қоса құзырет бірін – бірі толықтырады және өзара байланысты.

«Құзырет(компетенция)– бұл белгілі саладағы нәтижелі іс-әрекет үшін білімді, біліктілікті және жеке тұлғалық сапаларды қолдану қабілеттілігі.

Құзырет оқу нәтижелерімен қатар студенттің шығармашылық іс - әрекеттері мен құндылық бағдарламаларының жүйесін көрсетеді. Сонымен «компетенция» немесе қазақ тілінде «құзырет» ұғымы алғаш рет АҚШ - та 60-шы жылдары қолданыс тапты. Оның мақсаты еңбек нарығында бәсекелес бола алатын білікті маман дайындау

Құзырет мәселесі Д.Хаймс, Р.Уайт, Д.Ж.Равен, И.В.Кузьмина, А.К.Маркова, Г.Э.Белицкий ғалымдардың еңбектерінде жан-жақты зерттелді. Осындай зерттеулерге сай ғылымда құзыретке негізделген білім беру мәселесі (competence based education) мәселесі Америкада тіл теориясына қатысты Н.Хомский «құзыретті» тілді шынайы жағдайларда (perfomance) игеруден гөрі тек оның жүйесін білумен байланысты лингвистикаға тән термин ретінде қолданса, Д.Хаймс кез-келген тілді жетік үйрену грамматикалық және лексикалық іскерліктерді қалыптастырумен ғана емес, сонымен бірге оны әртүрлі жағдайларда қолдануға қажетті құзыретті қалыптастырумен тығыз байланысты екенін дәлелдеді, сонымен қатар ғылымға «коммуникативтік құзырет» терминін енгізеді. Ал коммуникативтік құзырет өз кезегінде шынайы қарым-қатынас жағдайында аса қажет болатын бірнеше құрамдас бөліктерге бөлінеді. Тілдік құзырет-тілдің графикалық, орфографикалық, лексикалық және грамматикалық жақтары).

-сөздік құзырет (сөйлеу, жазу, тыңдау және оқу).
-әлеуметтік - мәдени құзырет (шетел тілінде сөйлейтін халықтардың әлеуметтік - мәдени портреті);
- компенсаторлық құзырет;
-оқу танымдық құзырет (жалпы және арнайы іскерліктер).
«Құзырет» термині соңғы кездерде ғылымның әртүрлі саласында қолданыс табуда. «Құзырет - тұлғаның қойылған мақсаттарға жету үшін ішкі және сыртқы ресурстарды тиімді іске асыруға қабілетінің дайындығы».

Коммуникативтік тілдік құзыреттерге жататындар:

-лингвистикалық компоненттер (linguistic competence - lexical , phonological – syntactical knowledge and skill);
-әлеуметтік лингвистикалық компоненттер (sociolinguistic component);
-прагматикалықкомпоненттер (pragmatic component knowledge existential competence and skill and know how relating to the linguistic system and its sociolinguistic variation) жатады[3,3].

Бүгінгі таңда әдістеме ғылымының өзекті мәселесінің біріне айналғанәлеуметтік-мәдени құзыретті қалыптастыру теориясының негізін салушылар орыс ғалымдары Е.М. Верещагин мен В.Г. Костомаров болды.Олар «мәдениетті білмей тілді жетік меңгеру мүмкін емес» деген пікірге сүйене отырып, шетел тілін үйрену процесінде лингвоелтанымдық білімді қолдану әдісін ұсынды.

Әлеуметтік мәдени құзыреттің қарым қатынасы тығыз байланысты. Адам өміріндегі материалдық және рухани құндылықтар олардың өмір сүру жағдайларына байланысты тілді толық меңгеру үшін тұлға әлеуметтенуі керек, яғни жаңа құндылықтарды, қарым-қатынастық жаңа нормаларымен танысуы керек [4,15].

Енді әлеуметтік-мәдени құзырет ұғымына берілген анықтамаларға тоқталып өтер болсақ, олардың бұл терминнің мағынасын әртүрлі қырынан жан-жақты ашуға көмектесетінін көруге болады.

Сонымен жоғарыда келтірілген ғалымдардың (Полумина Л.Н., Ежкина Т.М.) берген анықтамаларына сүйене отырып, әлеуметтік - мәдени құзыреттілік дегеніміз - студенттің өздері тілін үйреніп отырған елдің тарихын, мәдениетін, дәстүрін, этикетін, салт-дәстүрін, наным-сенімдерін, әлеуметтік, тілдік мінез -құлқындағы ерекшеліктерін, т.б. білуін, және шетел тілін үйрену процесінде алған осындай білімдерді қарым-қатынас жағдайларында дұрыс қолдануға қажетті іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыруды талап ететін коммуникативтік құзыреттің маңызды бір аспектісі деген қорытынды жасауға болады.

Адамның әлеуметтік мәдени құндылықтары – білімі, материалдық және рухани мәдениеті, ұлттық танымы, салт-дәстүрі ауызша және жазбаша қарым-қатынас жасау арқылы тілде сақталады. Қазіргі кезде

ғалымдар тіл арқылы адамның санасында қалыптасқан және бойына сіңген танымдық, рухани құндылықтар жүйесін зерттеуде үлкен жетістіктерге жетуде. Тілді адамның әлеуметтік тұрмысын көрсететін мәдениеттен тыс қарауға болмайды. Тіл - әр халықтың тарихи-мәдени мұрасын танытушы құрал.

Задорожная А. В., Козлова Н. В., Ломакина О. Е. еңбектерінде тілдерді оқыту тұлғаның дамуында басты роль атқарады, себебі ол әлемдік мәдениет кеңістігіне ену және өзінің ұлттық-мәдени құндылықтарын түсіну, әлеуметтік қарым - қатынас және тұлғаның қалыптасуы мен әлеуметтену құралы [5, 174-177сс].

Қазіргі кезде ғалымдар тіл арқылы адамның санасында қалыптасқан және бойына сіңген танымдық, рухани құндылықтар жүйесін зерттеуде үлкен жетістіктерге жетуде. Тілді адамның әлеуметтік тұрмысын көрсететін мәдениеттен тыс қарауға болмайды. Тіл - әр халықтың тарихи-мәдени мұрасын танытушы құрал.

Задорожная А. В., Козлова Н. В., Ломакина О. Е. еңбектерінде тілдерді оқыту тұлғаның дамуында басты роль атқарады, себебі ол әлемдік мәдениет кеңістігіне ену және өзінің ұлттық-мәдени құндылықтарын түсіну, әлеуметтік қарым - қатынас және тұлғаның қалыптасуы мен әлеуметтену құралы

Мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік өмірінің өзгеруіне оқытудың міндеттері мен мақсаттарының түбегейлі өзгеруін талап етеді. Білім берудің тиімді критерийлерінің бірі- оның әлеуметтік өмірдің барлық салаларына белсенді араласушы, сенімді, дербес және жауапкершілігі жоғары тұлғаны дайындау. Осыған байланысты Махмутов М.И атап өткендей, оқытудың заманауи парадигмасының шеңберінде өзін-өзі белсенді әрекетке кірістіре алатын тұлғаның қалыптасуын қамтамасыз ету қажет Шетел тілін үйретуде лексикалық материалдың мүмкіндіктері зор.

Сонымен бірге, шетел тілін оқыту үрдісінде жаңа әлеуметтік тәжірибе жинақтауға ықпал ету, әлеуметтік-бағдарлы оқыту барысында студенттердің әлеуметтену үрдісін басқаруды назарда ұстау керек. Тілді қолдану екі түрлі өзгерістер арқылы іске асады: сөйлеушінің әлеуметтік болмысы және тілдік қарым-қатынас жүргізілу жағдайлары. Әрине, тілді оқыту барысында тек лингвистикалық ережелерді сақтау ғана емес, ішкі факторларды да ескеру тиімді болады. Қоғам дамуының заманауи сатыларында білім беру үрдісінің тұлғалық бағдар беру позициясы тұрақты дамуда. Тілдің әлеуметтенулік тезисі Е. М. Верещагин және В. Г. Костомаров бойынша тіл мен мәдениеттің, тіл мен қоғамның диалектикалық тұтастығын ұсынады: «Дамудың қозғалтушы күші, жалпы тілдегі кез-келген өзгеріс - ол қоғам, ұлттық-мәдени және тілдік қоғам ұжымы болып табылады» [6, 227-232бб]. Сонымен қатар, тілдің мәдениеттің дамуына әсері, яғни тіл мен мәдениеттің, тіл мен қоғамның бір-біріне әсерінің диалектикалық болмысы. Белгілі бір пәнді оқыту

арқылы, оның ішінде шетел тілі арқылы әлеуметтік үрдісті жүзеге асыру. Тіл-мәдениетті, әдет-ғұрыпты ұлт арқылы қалыптастыратын қоғамдық қару Бірақ оқыту үрдісіндегі тәрбие оқушыны тәрбиелеу үшін емес, оқушы өзі тәрбиеленетіндей, яғни әлеуметтік мәдени құзыреттіліктері қалыптасатындай ұйымдастырылуы керек.

1 Верещагин Е.М. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного: Методическое руководствоТекст. / Е. М. Верещагин, В. Г.,Костомаров. 4-еизд.,пер. идоп. - М.: Рус.яз.,1990-14 б.

2 Борисова Н. В. Образовательные технологии как объект педагогического выбора / Н. В. Борисова. М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2000. - 170 с.

3 Құнанбаева С.С. Қазіргі шеттілдік білім берудің теориясы мен практикасы Алматы: 2011-323бет.

4 Пассов Е.И. Основы методики обучения иностранным языкам. М.: издательство Русский язык, 2007, С.300.

5 Борисова Н. В. Образовательные технологии как объект педагогического выбора / Н. В. Борисова. М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2000. - 170 с.

Резюме

Ниязахунова Фариза – магистрантка 2-го курса по специальности 6М011900 *иностраннные языки: два иностранных языка, КазНПУ им.Абая*
Научный руководитель: Аскарова С.А. – к.ф.н., доцент КазНПУ имени Абая
(askarova.1950@mail.ru)

Теоретические основы в формировании социально-культурных компетенции студентов

Согласно требованиям общества необходимо сформировать у будущего, культурного, творческого специалиста социально – культурную компетенцию посредством кейс технологий и в решении этой проблемы возможны возникновение противоречии в учебно – воспитательном процессе основанного на теории и методике использования отечественного

и зарубежного передового опыта. В учебно – воспитательном процессе современного высшего образования в формировании у студентов социально – культурной компетенции через кейс технологии согласно требованиям современного мира встречаются противоречия, которые в недостаточной мере всесторонне исследованы в научно- педагогических трудов.

Ключевые слова: социально – культурная компетенция, технологии кейс стади, компетентность, языковая компетенция, учебно-познавательная компетенция

Resume

Niyazakhunova Fariza *the 2nd course master speciality of foreign languages: two foreign languages, KAZNPU named after Abai*

Supervisor: Askarova S.A. – *candidate of philology sciences , associate professor. KazNPU after Abay(askarova.1950@mail.ru)*

Theoretical basis of the formation of students` socio-cultural competence

According to the requirements of society is necessary to form in the future, the cultural and creative professional social - cultural competence through the case technologies in solving this problem may be a contradiction in the teaching - educational process based on the theory and methods of using domestic and foreign advanced experience. The teaching - educational process of modern higher education in the formation of students' socio - cultural competence through the case technologies according to the requirements of the modern world there are contradictions that are not adequately investigated thoroughly in the scientific and pedagogical works.

Key words: socio - cultural competence, case studies of technology, competence, language competence, educational - cognitive competence

УДК 811.512.122:811

THE LINGUA-CULTURAL ASPECT OF ‘PARENTS’ IN ENGLISH AND KAZAKH CULTURES

Zhadyra Kartamysova –*Undergraduate of Foreign languages:two foreign
languages*

Zhuldyz B.Kurmambaeva *Senior teacher MA.,*

*Abai Kazakh National Pedagogical University,The Institute of Multilingual
Education*

This article deals with the concept of “parents” which carries and has historical, lingua-cultural peculiarities and cognitive aspects in English and Kazakh cultures. The concept of number belongs to one of the basic concepts in the human conceptualization of the surrounding world, being relevant to any culture and society. Through the concept of “parents” we can see how were the historical development, culture, mentality of the English and Kazakh people.

Keywords: concept, worldview, meanings, lingua -cultural aspects, cognitive image.

The present article is devoted to the lingua-cultural study of the concept ‘parents’. It is one of the most important concepts in every person’s life. A parent is a caretaker of the family. Being a parent is one of the most challenging but rewarding jobs anyone could ever adopt. It is the longest task and responsibility that an individual will ever perform. Parenting is an active process that demands that individuals use their skills and knowledge plan, give birth, raise, and provide for children. The parenting process includes protecting, nourishing, and guiding the child. It involves a series of interaction between the parent and the child through the life span.

The lingua-cultural aspect of ‘parents’ in English and Kazakh cultures are related to the role of parents not only in the family but in the whole society and country. Every nation has their own understanding and cultures of family members. This is taught by the parents and this tradition is passed from generation to generation. These are a kind of rules and regulations for the role and functions of parents first in the family and then in the society.

The concept of ‘parents’ in English and Kazakh cultures coined a number of phraseological units: proverbs and sayings, quotations, clichés, epigrams and etc. They are related to the role, importance, status, functions, characters and etc. of parents in the family. We can divide them into several groups:

Proverbs with heredity and continuity

-Like mother, like child

- The apple doesn't fall far from the tree

-Шешесіне қарап қызын ал

-Әке көрген оқ жонар,

Шеше көрген тон пішер

Proverbs expressing a comparison with the relationship between parents and child

-A friendly calf sucks two mothers

-Nobody is kinder like mother and father;

-A mother is not a person to lean on, but a person to make leaning unnecessary

. Алты аға бірігіп әке болмас,

Жеті жеңге бірігіп ана болмас

- Әке жүрегі таудан үлкен, Ана жүрегі теңізден терең.

- Жалғыз баласы атқа шапса,

-Анасы ауылда тұрып тақымын қысар

Boundless love of a parents to their children is also expressed in the following proverbs:

-The child ache a little finger of his mother - the heart;

-Although crow has an ugly face, it is very beautiful for the mother

-Every mother's child is handsome

-A mother will understand what her dumb son says

-Баланың табанына кірген тікен, ананың маңдайына қадалады

-Қарға баласын аппағым дейді,

Кірпі баласын жұмсағым дейді

-Мылқаудың тілін анасы түсінеді

-Ана бір қолымен баласын тербетсе, екінші қолымен әлемді тербетеді

In general the concept of parent is known as a father or a mother.

A mother is a female who has a maternal connection with another individual, whether arising from conception, by giving birth to, or raising the individual in the role of a parent. More than one female may have such connections with an individual. Because of the complexity and differences of a mother's social, cultural, and religious definitions and roles, it is challenging to define a mother to suit a universally accepted definition.

Mother's heart is feeling. The true love of a mother - is much to be good children. If the mother and scolds the child, angry at him, then it is out of love for him, out of a desire to help him get better: If the mother scolds, scolds loving; If, however, rebukes mother rebukes to the good; Mother's anger (anger) as the spring snow: falling abundantly, but soon melts.

The husband's mother is the wife's devil.

Who takes the child by the hand takes the mother by the heart.

"Age before beauty," said the devil as he threw his grandmother off the stairs.

But children are often ungrateful: Mother's heart with children, children - at the stone. We must not forget the duty of the mother: Although the palm bake omelet, you still owe to the mother; Be at least hillock, but his own mother should not be forgotten.

- Ана алдында — құрмет, Ата алдында — қызмет
- Әкеден безген ұл болмас, Анадан безген қыз болмас.
- Анаңды меккеге үш мәрте рақалап барсаңда , қарызын өтей алмайсың
- Ата-ананың қарызы,
- Ұрпақтың өмірлік парызы.
- Анаңа ауыр сөз айтп,
- Атыңа ауыр жүк артпа
- Ана сүтін ақтамағанды ешкім мақтамайды.

Mother is compared to the sun:

- The sun is one, and one mother;
- Maternal love is hotter than the sun;
- On the warm sun and even warmer with the mother.
- Ананың сүйген жері отқа күймейді, оқ та тимейді

Proverbs for women as a parent: concept of a mother

"The wise woman builds her house, But the foolish tears it down with her own hands"

"A gracious woman attains honor, And ruthless men attain riches. "As a ring of gold in a swine's snout So is a beautiful woman who lacks discretion"

- "Listen to your father who begot you, And do not despise your mother when she is old. "

- "Let your father and your mother be glad, And let her rejoice who gave birth to you. "

The concept of mother is closely connected with understanding and perception of care, love, beauty, kindness, warmth, devotion, friendship and many other positive senses.

- A mother is a person who seeing there are only four pieces of pie for five people, promptly announces she never did care for pie.

- Being a full-time mother is one of the highest salaried jobs in my field, since the payment is pure love.

- A suburban mother's role is to deliver children obstetrically once, and by car forever after.

- The moment a child is born, the mother is also born. She never existed before. The woman existed, but the mother, never. A mother is something absolutely new.

- If the whole world were put into one scale, and my mother in the other, the whole world would kick the beam.

- Some mothers are kissing mothers and some are scolding mothers, but it is love just the same, and most mothers kiss and scold together.

- A mother is a person who seeing there are only four pieces of pie for five people, promptly announces she never did care for pie.

- Being a full-time mother is one of the highest salaried jobs in my field, since the payment is pure love.

- A suburban mother's role is to deliver children obstetrically once, and by car forever after.

- The moment a child is born, the mother is also born. She never existed before. The woman existed, but the mother, never. A mother is something absolutely new.

- If the whole world were put into one scale, and my mother in the other, the whole world would kick the beam.

- Some mothers are kissing mothers and some are scolding mothers, but it is love just the same, and most mothers kiss and scold together.

The British and Kazakh cultures about the concept of "Father" is also very important. A father is a male parent of any type of offspring. It may be the person who shares in the raising of a child or who has provided the biological material, the sperm, which results in the birth of the child. The father to son is

important: If the boy is his father's footsteps - will be a real man. In quantitative terms, in the paremiology dominated proverbs about the mother, not the father. In general, the role of women in patriarchal family was significant. The role of wife-mistress in a small family grew even more: "She's got the right to vote in the family. The husband, in most cases when dealing with important family matters consulted with his wife. She owned a large role in the fate of their children's unit".

It is a wise child that knows its own father.

Boredom is the father of all sins.

A father maintains ten children better than ten children one father.

As the field, so the crops; as the father, so the sons.

He who stands god father to a wolf should have a dog under his cloak.

It is better the child should cry than the father.

In the following proverbs we can see father's role in upbringing children.

- The goodness of the father reaches higher than a mountain; that of the mother goes deeper than the ocean.
- When a father helps a son, both smile; but when a son must help his father, both cry.
- When a father gives to his son, both laugh; when a son gives to his father, both cry.
- One of life's greatest mysteries is how the boy who wasn't good enough to marry your daughter can be the father of the smartest grandchild in the world.

The concept of father is like mother connected with many positive notions, but they differ from the understanding about mother. The concept of father is connected with the concepts: wisdom, patience, strength, brevity, courage, heroism and etc.

"Cease listening, my son, to discipline, And you will stray from the words of knowledge"

"A wise man is strong, And a man of knowledge increases power. For by wise guidance you will wage war, And in abundance of counselors there is victory. "

"He who keeps the law is a discerning son, But he who is a companion of gluttons humiliates his father.

Proverbs and quotations for parents role in bringing up their children:

A brother may not be a friend, but a friend will always be a brother

A crab walks, so walks his children.

A father's a treasure; a brother's a comfort; a friend is both.

Blood is thicker than water.

Children are a poor man's riches.

Children have more need of models than critics.

Give an extra piece of cake to a stepchild

As we see all the quotations show that the role of parents in bringing up their children is very great. 'Like father, like son', the culture, traditions pass from generation to generation through the parents to their children.

While analyzing the role of parents in building up children's character, we also realize that the parents play key factor in social and family culture.

1. Proverbs of parents: their role in building up children's character

-All parents damage their children. It cannot be helped.

-Youth, like pristine glass, absorbs the prints of its handlers.

- Some parents smudge, others crack, a few shatter childhoods completely into jagged little pieces, beyond repair.

-Bringing up a family should be an adventure, not an anxious discipline in which everybody is constantly graded for performance.

-Parents were the only ones obligated to love you; from the rest of the world you had to earn it.

In conclusion the concept of 'parents' in English and Kazakh cultures are similar. Because in both traditions and culture the role of parents is upbringing. The concept of 'Father' is the owner of house both in English and Kazakh cultures. Family's responsibility is fully depends on man almost in every nation because they are accepted as strong people physically and mentally. That is why it called "the head of the family". From bringing returns at home and for helping of upbringing child, person's care and relatives relationship is forming with a help of man.

Mother is basis of family, because everything mostly depends on the role of mother at home.

English people say 'Men make houses, women make homes'. From bringing a children to upbringing them is her duty. She keeps house and persons of family in clean, prepare a meal and she helps to form relatives relationships. Mother and father are the main persons who help children to enter in social life.

1. Kasym B. Сөзжасам: семантика. Уәждеме. – Алматы, 2003 – 168 б.
Kenzheakhmetuly S (2006). Life and Culture of Kazakh People. Almaty, 320-321.

2. Kalashnikov. V. I «Энциклопедия религий и верований народов мира». – М.: «Престиж-бук», 2001.

3. Mazhitaeva, Sh., & Abdrazakova, A. (2012). The peculiarities of using numerals in fixed expressions. Education and science without borders Journal, 3, 144-147. Karaganda, Republic of Kazakhstan and Prague, Czech Republic.
4. Syzdykova R (1994). The Words Speak. Almaty. P.272.

Түйіндеме

«Ата-ана» концептісінің тарихы және ағылшын лингвомәдени аспектісі

Құрмамбаева Ж.Б. – Магистр, аға оқытушы

Картамысова Ж. Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының түлегі

Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті

Көптілді білім беру институты

Ағылшын және қазақ мәдениетіндегі “ата-ана” концептісінің аспектілерін тарихи, лингвомәдени ерекшеліктері мен танымдық тұрғыдан зерттеуге арналған. Тарихы, мұрасы, тіл байлығы мол дәстүрлі қазақ және ағылшын халықтарының концептісіне лингвомәдени талдау жасау арқылы қазақ және ағылшын халықтар әлемінің тілдік бейнесінің қалыптасуын көрсетілген.

Түйін сөздер: түсінік, дүниетаным, құндылықтар, тілдік мәдени аспектілер, танымдық бейне.

Резюме

Историко-английский лингвокультурологический аспект концепта **«Родители»**

Курмамбаева Ж.Б. – Магистр, ст.преп.

Картамысова Ж. Выпускник специальности *Иностранный язык: два иностранных языка*

Казахский Национальный Педагогический Университет, Институт полиязычного образования

Статья посвящена концепту “родители”, который несет и имеет исторические, культурные особенности и познавательные аспекты в английском и казахском культурах Лингвокультурологический анализ концепта способствует определению языковой картины мира казахского и английского народов через богатую лексику двух народов.

Ключевые слова: понятие, мировоззрение, значения, язык - культурные аспекты, познавательное изображение.

УДК 811.512.122:811

HISTORICAL AND LINGUA-CULTURAL ASPECTS OF THE CONCEPT “LOVE” IN ENGLISH AND KAZAKH CULTURE

Sandugash A.Zhantore –*Undargraduate of Foreign languages:two foreign
languages*

Zhuldyz B.Kurmambaeva *Senior teacher MA.,*

*Abai Kazakh National Pedagogical Universite,The Institute of Multilingual
Education*

This article deals with the concept of “Love” which carries and has historical, lingua-cultural peculiarities and cognitive aspects in English and Kazakh cultures. Interpersonal relationships like a friendship and love has the most important role in every history of national culture. Love is a cultural value which founds the basis of life. Also it is one of the basic factors of people’s relationship in language conceptualization.

Key words: concept, worldview, meanings, lingua -cultural aspects, cognitive image.

Every culture consists of concepts of area, time, love, woman, man, friendship, freedom and other cultural constants. And according to them people acquire the knowledge about the world. Cultural concepts of one nation, national culture, traditions is the key of understanding the outlook.

In recent years, cognitive linguistics subjected to conceptual analysis of many cultural values and cultural sphere of the world, such as the spiritual side of human life. Love as the center of spiritual life, it is of great interest to psychologists, philosophers and linguists, and therefore can be considered and examined from different perspectives. The concepts of love/махаббат as a constituent of the Kazakh and English national picture of the world, attracting the attention of researchers because of their particular specificity, reflecting and seating in the objective world, it leads researchers to the reset form on different ways in every language. Such latter concepts usually follow previous usages: historical and cultural factors.

Interpersonal relationships like a friendship and love has the most important role in every history of national culture. Love is a cultural value which founds the basis of life. Also it is one of the basic factors of people’s relationship in language conceptualization. It is undeniable that love plays an enormous and unavoidable role in our several cultures; we find it discussed in

song, film, and novels—humorously or seriously; it is a constant theme of maturing life and a vibrant theme for youth. Famous religious writer Thomas Trahern said that love is the true means by which the world is enjoyed: our love to others, and others' love to us. Yeah, it's truly that our life is colored with love.

So, what is love?

According to A. S. Hornby's Oxford Advanced Learners' Dictionary, love is a strong feeling of deep affection for sb/smt., great enjoyment of something, a person who is loved [1].

The concept of love is not static, but it has own history. Concept of love is connected with other concepts, for example, with such concepts as "friendship", "communication", "virtue" – «not only in its history but also in its formation». Thus, the creative nature of the concept is connected with creative power of love, which has the ability to overcome differences between people and to make peace and order in the sphere of interpersonal relations.

The word 'love' goes back to the very roots of English language. Old English *lufu* which means "love, affection, friendliness" from Proto Germanic. It is also related to Old Frisian - *luve* Old High German – *luba* Gothic –*lubo* verb: *lufian* – "to love, cherish, show love to, delight in.[2]

The word 'love' is recorded from early English writings in the 8th century.

Also it's generally agreed that human being is the result of love. We always notice the love in early writings, legends, fairy tales. And I think such writings show the historical aspects of love. Romeo and Juliet from English literature or Kozi Korpesh and Bayan Sulu from Kazakh literature became as symbols of love.

We know that language as a mirror of any nation, so through the language we evaluate every nation's culture. And proverbs are short and meaningful units of language. Proverbs in English and Kazakh languages have various lexical meaning. On the basis of these features we found English proverbs with the meaning of love. Here are these proverbs: "A devoted heart may move Heaven". This proverb is about the strength of love, its' power. There is no the exact word "love", but we can suspect that this is love proverb due to the word "devoted", because we can find the word "devotion" in the explanation of the concept love. So, we can guess that the devotion is the metaphor of the word love.

"Love and fire can not be hid" means that a person falling in love really never can't stop his or her feeling. Love has been defined as wise, silly, profound, bitter, funny...It seems as if each and one of us has a different understanding of love, or at least the attitude to love varies greatly from person to person..

"Love locks no cupboards". I have heard somebody said that "love is friendship set on fire". To my mind, it's a brilliant thought. I mean, the good thing about friendship is that it gives you a feeling of security...it's like a pair of

old shoes that you've worn for a long time...you get this feeling of comfort and coziness...And if "love is friendship set on fire", then ,it seems to me, love is really worth living for. "Love is a fair garden and marriage a field of nettles", I can explain it that love is a feeling that makes you stronger . It's something I can't imagine my life without. They also say "love is the master key that opens the gates of happiness". I cannot but agree. Love is something that makes us tender, and affectionate, and caring... It's when another person's needs become more important than yours and you don't see it as a burden. It's when you do your best to make each other's lives somewhat easier in this troublesome world...

There are a lot of proverbs about such contradictory feeling as happiness and for a lot of people this feeling is associated with love. We have found a lot of English proverbs about happiness and all of them have the metaphorical meaning of love. The following proverbs are the examples of such English proverbs:

A man is happy so long as he chooses to be happy. This proverb means that we make us happy ourselves and everything depends only on us. There is no exact word "love", but we can suppose it to be love proverb because of the word "happy", as we can find the word "happiness" in the explanation of the concept love. So, we can guess that the happiness is one more metaphor of the word love.

Happiness takes no account of time. This proverb means that when you are in love you don't care about anything. This proverb is about love in the meaning of strong feeling or affection and attraction. It is the word "happiness" that makes us know that this proverb is about love. Also no word love is presented, but "happiness" is also the word, presented in the definitions of the concept "love". The word "happiness" is the metaphor of the concept love.

Happiness does not consist in pastimes and amusements but in virtuous activities. This proverb teaches us to do only good deeds for other people and everyone will be happy. As it was above, the word "happiness" is the metaphor of the concept love. There is only one person who could ever make you happy, and that person is you. The meaning of this proverb is similar to the previous ones. And the metaphor is the same. To be happy, we must not be too concerned with others. This proverb is about our personal happiness and this word is also the metaphor of the word love. As we have studied all proverbs given above, we can make a conclusion that the concept "love" can be expressed in English proverbs metaphorically, with the help of other nouns or adjectives. They are: devotion, passion, kindness, happiness, marriage and love of a mother. Pronouncing these words, people associate all of them with love.

The role of phrasal units in definitions of concepts is very important. In English language, there are a lot of types of phrases about love according to its lexical meaning. There are a lot of phrasal units which is connected with the

concept “love”. All of them are used to express such great feeling. Some of such phrasal units, that’s used in daily speech, are “fall in love” and “love at first sight”. Which means to start being in love and a situation in which you love someone as soon, as you see them. Although there are some other phrasal units as to change eyes, to be head over ears in love, to be up to ears in love, be fathoms deep in love. All of these phrasal units are the synonyms of “fall in love with somebody”. *Lose one’s heart* - To fall in love with somebody[3]. After analyzing English proverbs, we can say that love plays a very important role in life of English people and requires more detailed studying. There are a lot of English proverbs, concerning this feeling, which express different shades of love.

Each language, developing alongside a corresponding culture, has a different set of words to describe love, the encyclopedia states. According to Americans who observe love in varying cultures they visit, and natives who ponder affection in their own countries, intellectual upbringing and geographic location appear to lend a hand in the expression and cultural understanding of men, women and their relationships with one another.

Views on love, gender and relationships are subject to time, space and culture. Also according to some English people who have lived abroad, exposure to different forms of relationships further helps to develop an understanding of men, women and, ultimately, that constantly shifting and emotionally significant meaning of love. One of the spiritual beginnings of Kazakh nation is poems about love in East Muslim Literature, which had an ethic, esthetic and literary importance during many centuries.

One of the spiritual beginnings of Kazakh nation is poems about love in East Muslim Literature, which had an ethic, esthetic and literary importance during many centuries.

Early writings, beautiful songs or sorrow poems about love show the role of such great feeling in Kazakh culture. From ancient time, all generation of our culture could appreciate this beautiful relationship.

Kozy Korpesh – Bayan Sulu, Kiz Zhibek – Tolegen, Leily – Mazhnyn became as symbols of love in Kazakh culture. Any story of these pairs hadn’t a happy end, but all of them proved that love is not just interrelation of man and woman, but it is a great feeling which just real lovers have.

Мың жұлдызы болса да, байқамайсың басқаны,
Бір жұлдыздан тұрады, махаббаттың аспаны
Сол бір жұлдыз жанады, сол аспанды жарық қып,
Жарықта да түк көрмес ғашық болған жарықтық!
Сол жұлдызсыз белгілі, оның естен танары,

Маңдайда емес, жүректе -
Ғашықтардың жанары.

Great poet of Kazakh, Abay about love. Of course, love is a very special and meaningful word to each human being. Love of person and God is especially plays an important role in Islamic culture. Following Kazakh proverbs show it: Құран сөзі - Құдай сөзі. Ораза, намаз - тоқтықта, Иман кетер

Шарифаттың шарты - иман. For Muslim theologians, and indeed inspired by the Qur'an, although faith is based on knowledge of the religious facts, it is not reducible to that knowledge. Family love is unconditional, meaning it is timeless, and everlasting. Kazakh families respect this love and all family members adore each other. From early history till today we know that every child grows with fairy tales of grandparents, infinite love of parents, supports of relatives, brothers and sisters. There are a lot of proverbs and saying about family, which show respect, love of family members, relatives. For example, «Сіз», «біз» - деген

Ағайынға жарасап – the main meaning of this proverb is respect between relatives and the words «Сіз», «біз» are indexes of it. Інісі бардың тынысы бар,

Ағасы бардың жағасы бар. – this shows a role of brothers in family and their love for each other. Балалы үй базар, Баласыз үй қу мазар. This proverb shows the role of children in family, thus home is as empty without children[4]. After analyzing Kazakh proverbs and traditions, we've shown the role of love in culture. Also we've learnt that Kazakh people consider this relationship as a great feeling. “Ғашықтықпен өткен күндер ғана - өмір, ал қалғаны – жай күндер” – said M. Shahanov in his poem “Ғашықтық ғаламаты”. In one words, he could show the meaning of love in life. That this relationship makes our life colorful. Becoming of the Republic of Kazakhstan as an independent state, accompanied by a process of establishing relations with many foreign countries, training of qualified specialists in many areas of politics, diplomacy, economy, science, culture, education, law, etc. which should work internationally. In this context, of particular relevance acquire problems with communication between representatives of different ethnic groups and cultures, with the knowledge of national - cultural specificity of language and mentality, directly determine the nature and form of communication.

Such English speaking countries' is differentiated from our own culture. So cultural concepts which we try to understand are studied in comparison too.

Nowadays, a subject of research by English and Kazakh linguists is the national and cultural identity of the linguistic worlds and national concept spheres, a full description of which is impossible without reference to the linguistic cultures. Belonging to the category of cultural concepts, the "love" concept can be considered a phenomenon of collective nature, which

accumulates knowledge from different subject areas and research and represents a significant and vibrant fragment of the national culture. Although love is a universal concept present in cultures of all nations, the idea of love has its own peculiarities in each culture.

“Love is when other person’s happiness is more important than your own” said Jackson Brown about the importance of love or Abay’s words “Ғашықтың тілі – тілсіз тіл, көзбен көр де, ішпен біл” also show the role of love in human life.

As we mentioned above, love as a great feeling or beautiful relationship plays an important role in everybody’s life and in every culture. In the result of studying this concept separately in both cultures, there are a lot of similarities and also differences. We first considered the word stock in both languages, because the consideration of options of the studied concept in linguistic realization is of special interest to us. There are various types of love. One of them, we can say great love is a maternal love. Nothing compares to the love of a mother and there are also a lot of proverbs about this strong and special feeling. Here are some of them:

Mother is the name for God in the lips and hearts of little children. This proverb is about the strongest feeling in our world, about the love of a mother. We may find love of the mother in our definition of the concept love. Therefore, the word combination “love of a mother” is also the metaphor of the concept love.

Mothers hold their children's hands for a short while, but their hearts forever. Here is one more English proverb about mother's love. And, as we have discovered above, this is also the example of the metaphor “love of a mother”.

God could not be everywhere and therefore he made mothers. Mother's love compares here with the God's love. Also there are a lot of Kazakh proverbs about mother, mother’s love: «Ағайынның алтын сарайынан ананың жыртқық лашығы артық», «Ана көркі алдындағы баласы, Қала көркі үйі, орман-ағашы»,

«Ана алақанының аясы, Ақ шынардың саясы», «Анаңды Меккеге үш арқалап апарсаң да, қарызынан құтыла алмайсың» such proverbs shows the infinite love of mothers.

There I tried to compare the meanings of some English and Kazakh saying, proverbs about love. Love is substance which can influence the environment and cardinally change the people: proverbs in both language prove (show) it. Love makes all hard hearts gentle. Love makes a wit of the fool. Love puts reason away; Love is blind;

- Ғашықтардан жөн сұрап әуре болма.
- Ғашықтық оты жан мен тәнді бірдей өртейді.

Қ.А. Ыассауи

That person falling in love never see minuses of her/his love, so love is blind.

In some cases, love is connected with money. In English speakers' mind, money is more important than feeling and there is no love without money. We notice it in the next words: Love lasts as long as money endures; Money is the sinews of love as well as of war; Love is potent, but money is omnipotent; Who marries for love without money, has good nights and sorry days.

But there we can't say that love is depend on money and health infinitely. Because some other phraseologisms deny it. Love live in cottages as well as in courts; Lover's live in by love as larks live by leeks. But I could not find any Kazakh sayings which related love to money or health.

Having considered the proverbs and idioms related to the "love" concept in the English and Kazakh languages, we have concluded that proverbs of the Kazakh languages surpass those in the English languages both in quantity, and by dividing by the scope of use.

The analysis has shown that the "love" concept has a special linguistic-cultural specificity in the English and Kazakh Linguistic World Picture. This proves that relationships like friendship and love , being an integral part of both cultures, reflects the cultural identity of these two countries, their cultural identity, the ways of life and special customs of English and Kazakh people.

On the basis of the English and Kazakh love sayings and proverbs, we assume that for both culture's people:

1. Love is all-powerful, irrational; nothing and nobody can resist it. Love provides a stimulus to forgive, trust, worry about the destiny of the loved one; love transforms a person. It is impossible to love on order or at will; also, it is impossible to hide love. It is proved by such proverbs as: love makes the world go round; love makes all men equal; love rules his kingdom without a sword, love conquers all.

2. Love distorts the perception of reality. It is inexpressible in words and is maddening. New love expels an old one; separation kills love in some people and increases in the other. Love is a blessing; it is connected with hatred; it can be real and false. We have made such conclusion on the basis of the following proverbs: time, not the mind, puts an end to love; love and a cough cannot be hid; when love is greatest, words are fewest; whom we love best, to them we can say least; the greatest hate springs from the greatest love.

3. Love is present in family relationships. Love between family members is an important aspect of love. It can be proved by such proverbs as: a mother's love never ages; no love to a father's, love the babe for her that bare it; a mother's love is best of all; he that loves the tree loves the branch.

All naming units of the concept Love are linked and create a complete

picture of this concept, reflecting the cultural characteristics, habits, beliefs, worldview of linguistic community and specific national consciousness. This lingua - cultural concept contains conceptual, value, figurative and symbolic components and has its own way of evolution in English and Kazakh linguistic world picture.

In conclusion, all examples of both language say that love is a cultural value which founds the basis of life. Love is also one of the basic factors of people's relationship in language conceptualization.

1. Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Fifth edition.–London.
2. Oxford Historical Explanatory Dictionary. – London
3. Dictionary of English proverbs and sayings.
4. Қазақ мақал – мәтелдерінің жиынтығы. Алматы, 2003
5. Kunin A. B. (1972) Phraseology of modern English language. Moscow-International relations.
6. Raidaut R. (1997) The explanatory dictionary of English proverbs.
7. Karasik, V. I. & Slyshkin, G. G. (2003). Linguo-cultural domain as an element of language consciousness. *The methodology of modern psycholinguistics*. Moscow; Barnaul: Altai University Press, 75-80.
8. Чиждова Е. А. «Репрезентация концептуальной картины мира в художественном тексте, на материале альтернативной литературы» 1997
9. Гидзатов Г. Г. Когнитивные модели в речевой деятельности. – Алматы: Ғылым 1997 – 176 с.
10. Сулейменова Э. Д. Казахский и русский языки: основы контрастивной лингвистики. – Алматы: «Демей» 1996 – 151 с.
11. Жумагулова Б. С. Способы вербализаций концептов дом, долг в русском, казахском и английском языках. Дис. ...канд. филол. наук – Алматы. 2002
12. Степанов О. С. Словарь концептов. Константы. Словарь русской культуры.
13. Ахметжанова З. Язык в социальном, культурном и коммуникативном контексте. – Алматы: «Издательство Елтаным» 2012
14. Карасик В. Н. Язык социального статуса. – Москва 1992. Российская академия наук. 327с.

Түйіндеме

«Махаббат» концептісінің тарихы және ағылшын лингвомәдени аспектісі

Құрмамбаева Ж.Б. – *Магистр, аға оқытушы*

Сандұғаш Жантөре. Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының түлегі

Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті

Көптілді білім беру институты

Мақала ағылшын және қазақ мәдениетіндегі “Махаббат” концептісінің аспектілерін тарихи, мәдени ерекшеліктері мен танымдық тұрғыда зерттеуге арналған. Тарихы, мұрасы, тіл байлығы мол дәстүрлі қазақ және ағылшын халықтарының концептісіне лингвомәдени талдау жасау арқылы қазақ және ағылшын халықтар әлемінің тілдік бейнесінің қалыптасуын көрсетілген.

Кілт сөздер: түсінік, дүниетаным, құндылықтар, тілдік мәдени аспектілер, танымдық бейне.

Резюме

Историко-английский лингвокультурологический аспект концепта «Любовь»

Курмамбаева Ж.Б. – *Магистр, ст.преп.*

Жантөре Сандұғаш- *Выпускник специальности Иностранный язык: два иностранных языка*

Казахский Национальный Педагогический Университет, Институт полиязычного образования

Статья посвящена концепту “Любовь”, который несет и имеет исторические, культурные особенности и познавательные аспекты в английском и казахском культурах. Лингвокультурологический анализ концепта способствует определению языковой картины мира казахского и английского народов через богатую лексику двух народов.

Ключевые слова: понятие, мировоззрение, значения, язык - культурные аспекты, познавательное изображение.

УДК 811.512.122:811

HISTORICAL AND LINGUA-CULTURAL ASPECTS OF THE CONCEPT “HOME” IN ENGLISH AND KAZAKH CULTURE

Kurbanova.A.H. –*Undargraduate of Foreign languages:two foreign languages
Abai Kazakh National Pedagogical Universite,The Institute of Multilingual
Education*

Zhuldyz B.Kurmambaeva *Senior teacher MA.,*

The article is about basic universal concept of "Home"/"Үй" and its description in English, Kazakh language world pictures. There is no doubt that the theme of "Home"/"Үй" was interested by humanity for a long time. Confirmation of that can be found in numerous of aphorisms, proverbs, sayings and phraseologisms. Through the concept of "Home"/"Үй" we can see how were the historical development, culture, mentality of the English and Kazakh people.

Key words: Concept, language world picture, component of culture, historical approach, lingua-cultural aspects, special vision of the world.

Language is that problem of interrelation which lays on the surface of person's culture life, therefore since XIX century (J.Grimm, R.Raek, V.Humboldt, A.A.Potebnja) and to this day, language and culture interactions is one of central in linguistics. The first attempts of the decision of this problem have shown in V.Humboldt's (1985) works which substantive provisions of the concept can be reduced to the following:

- 1) material and spiritual culture are embodied in language;
- 2) any culture is national, its national character is expressed in language by means of special vision of the world; internal specific view of the world is inherent for every language;
- 3) language is an expression of "national spirit», its culture;
- 4) language is a mediating link between the person and the world surrounding it.

W.Humboldt's concept has received original interpretation in A.A.Potebni's work «Thought and language», in S.Balli, Z.Vandrieza's works, Bo-duena de Courter, R.O.Yakobson and other researchers.

Language is the fact of the culture because: 1) it a component of culture which we inherit from our ancestors; 2) language is the basic tool by means of which we acquire culture; 3) language is major of all phenomena of a cultural order, if we wish to understand essence of culture - a science, religion, the literature we should consider these phenomena as the codes developed model. Therefore the conceptual judgment of culture can occur only by means of a natural language.

So, language is a component of culture and its tool is the reality of our spirit, a culture face; it expresses bared specific lines of national mentality. Language is the mechanism which has opened before area of consciousness before the person.

“Concept” in linguistics is both an old and a new term. The word *conceptus* is a Latin medieval formation, derived from the verb “*concipere – concapere*” which means “conceive”. In classical Latin the word *conceptus* had the meaning “pond”, “inflammation”, “impregnation” and “germ”. The word “concept” together with its derivatives entered all the Romanic and Germanic languages (French *concept – concevoir*, Italian *concetto – concepire*, Spanish *concepto – concebir*, Portuguese *conceito – conceber*, English *concept – conceive*). Like most new scientific notions, “concept” was introduced with a certain degree of pathos and sometimes through a cognitive metaphor: it was called “a multi-dimensional cluster of sense”, “a semantic slice of life” (Clark 1981), “a gene of culture” (Talmy 2000), “a certain potency of meaning” (Ляпин 1997), “a unit of memory”, “a quantum of knowledge”, “a germ of mental operations” and even “a misty something” (Аскольдов 1997). Today, the term “concept” is widely used in various fields of linguistics. It has entered into the notional system of cognitive, semantic, and cultural linguistics. (Croft, Cruse 2004). The study of the concept in modern linguistics is of the paramount importance. However, any attempt to comprehend the nature of the concept is associated with a number of the most diverse points of view. The intensive research of it in the field of cognitive linguistics has demonstrated a great disparity in the understanding of the term “concept”. Discrepancies cause ambiguity and terminological confusion (Gruzberg 184). Thus the term “concept” is an umbrella term for several scientific directions: first of all for cognitive psychology and cognitive linguistics, dealing with thinking and cognition, storing and transforming information, as well as for cultural linguistics, which is still defining and refining the boundaries of the theory formed by the postulates and basic categories. The concept home is very important in the linguistic picture of the world. The concept ‘home’ has bred a lot of positive feelings and expressions, which has been the object of our research, too.

Concept “Home” is confirmed the existence and a certain relationship between these concepts in a linguistic cultures. The research of concept “Home”, as images of culture helps to identify the ethnic peculiarities of thinking and spiritual life of people.

Primitive people intuitively tried to find the shelter which is capable to protect them from bad weather, wild animals, external enemies and adversities. "200 thousand years ago people had made the flat platform from stones and surrounded it with walls which was made by branches, and a roof was also covered by the same branches, - in Africa, in the Olduvai Gorge.

About 15 thousand years ago, during hunting expedition in seashore, people have thrust on an oval long flexible poles in sand and have tied their thin ends on top and after that they have covered with branches and it became framework. Not later, than 9 thousand years ago, people have hollowed round deepening in the limy rock and they have covered it with a tent which was made by skins — in Wadi Natuf valley, in Palestine. One thousand years ago, people have daubed a framework from wattled osier by clay in Jericho (a city located near the Jordan River in the West Bank), and several centuries later in the same place have put walls from not burned, but diligently formed bricks" [1].

The concept "Home" has taken all new signs and properties. The house preserved people, it was kind of safeness, it was as closed space and it was comprehended as "the world adapted for scales of the person and created by him" [2].

First of all, home understands by people as the dwelling. "The dwelling — one of the main material for living conditions of the people. Types of dwellings are defined by a level of development of productive forces, character of the social relations, economics, forms of family life, cultural and domestic traditions, variety of the natural and geographical environment, the functional purpose of the dwelling is connected with social structure of society. In class society dwelling is influenced by feature of culture and lifestyle of various social groups of the population" [3]. Besides, historically, home was as the shrine and a stronghold resisting to hostile chaos of the outside world, it had the soul, it significantly influenced fate of inhabitants.

We think that the concept "Home" represents person's vital space which he can use in his discretion. He can change, adapt, create it, proceeding from his own needs, requirements, interest.

"Home" is one of the major, key concepts in national conceptual spheres of English and Kazakh people.

"Home" for English and Kazakh people is not only the dwelling; shelter, but also real complex of traditions. National specifics of a concept "Home" are best shown in culture, customs, tenor of life. The general for English and Kazakh people is the perception of the home as native corner, homeland, tranquility of happiness of all family members, and also sorts.

In the English linguo-culture the word "Home" means individual and sensual image of own house, whether it be the apartment, a mansion or the personal room. "The Englishman's home is not only the place where he lives, but also all atmosphere created by the people living there" [4].

It is widely known that hearth and home play huge role in the English culture [4].

Description of "Home" in Longman English Dictionary: "The place where you live is your home, whatever type of house it is. British speakers often consider that your home is a place where you belong and feel comfortable and is more than just a house: Our new house is beginning to look more like a real

home" [5]. British often think that Home is a place where you feel comfortable, and it is more, than just the building.

The following expressions will be helpful in defining the meaning of 'home' for English:

1.) Go home to get beauty sleep

Here's an example: Jamie needs to get up early. We'd better let her go home to get her beauty sleep.

2.) Run home to mama

When someone runs home to mama, it means they are giving up something important like marriage to return to a comfortable place. Here's an example: Whenever Paul gets hurt, he runs home to mama.

3.) Close to home

When something is uncomfortably near or real, it's close to home. Here's an example: John's remarks about distracted drivers hit Mary close to home because her mother died in a car accident.

4.) Coming home to roost

Mistakes from the past often come back to haunt people. Here's an example. Jerry tore his pants climbing over a fence. He knew the chickens would come home to roost when his mom noticed the tear.

5.) Until the cows come home

A herd of cows does what it wants on its own schedule. There's no predicting their actions. They will return from the pasture in an indefinite period of time. Here's an example: Mark told Miranda he would love her until the cows came home.

6.) The lights are on, but nobody's home

This humorous idiom does not mean that a family has gone out and left the lights blazing. It traditionally means someone is attractive but not very smart. Here's an example: The male model was handsome but stupid. His lights are on, but nobody's home.

7.) Eaten out of house and home

This idiom is frequently applied to guests or children who are prone to raiding refrigerators and pantries. For example: When Irene visits her grandparents, she always eats them out of house and home.

8.) A home away from home

Some people have vacation homes, and other people have stomping grounds that they know intimately. Here's an example: Mike goes to Baltimore every weekend. It's his home away from home.

9.) It's nothing to write home about

If something is particularly boring or mundane, it is nothing to write home about. Here's an example: The meal was okay, but it was nothing to write home about.

M. V. Tsvetkova notes that English people think that "Home" is associated with Homeland. It is confirmed by numerous proverbs, popular expressions: "A

"Home, sweet home", "East or West, home is best", "An Englishman's home is his castle", etc., and also It is confirmed by abundance of words: "home-coming", "homesickness", "homey", "homeliness", "home-keeping", "home-ward", etc." [6]

The concept "Home" for English people is closely connected with a concept "privacy" (privacy). "The privacy is reaction to density (England is compactly populated), desire to protect the personal space where Englishmen feel almost physically as continuation of own body and preserve very jealously" [4]. According to Priestley's remark, the Englishman who is held down by an etiquette framework, go home to relax in a private atmosphere and to show his true self [7].

Research gives idea that concept "Home" has following signs:

- family: Charity begins at home.
- emotional attachment: Home is where the heart is. There's no place like home. East or West, home is best. Welcome home.
- simplicity: What's something when it's at home?
- psychological health: The lights are on but nobody's home.
- habitat: Home is where your hat is. Home is where you hang your hat.
- place of an origin: The pitcher goes so often to the well that it comes home broken at last. Curses, like chickens, come home to roost.

3. Reason, psychological health: nobody home - 1) be out of her mind [8].

It leads us to the conclusion that besides basic values of a concept "home": the family hearth, home comfort, habitat - phraseologically connected values identify additional cognitive signs: inner world of human, consciousness, soul; limit, edge; reason, psychological health, simplicity.

The concept of "Үй" in the Kazakh culture is associated with family members, the role of father, mother and children, relatives. The famous ethnographer S. Kenzheakhmetov explains value of this word: «Шаңырақ деген сөз «үй, отбасы» деген тұтас ұғымды да білдіреді. Шаңырақ - киелі мүлік. Атадан балаға мұра бола жатқан үйді «қара шаңырақ» деп құрметтейді».

It is well-known that a family, a paternal house which is "Қара шаңырақ" - the most precious treasure of the Kazakh people. In Kazakh culture young generation was brought up to respect their elders, especially parents deserve respect. In the Kazakh culture no one could inherit property (house) besides the younger son. Шаңырақ at Kazakhs was family relic, sign of reproduction. It passed from father to son. Шаңырақ darkened in due course from a centre smoke, but than more darkly, than ancient it was, especially was esteemed by all members of household. «Қара шаңырақ» Kazakhs the fatherlike house, a family nest name.

In Kazakh culture younger son is able to live with parents. If elder brothers form family, leave home, then the younger son should take care of his parents. P.A. Osmanova specifies that the fatherlike house (үлкен уй — main house) was considered as sacred for those sons who left home. "According to ancient

traditions of a minorat, the younger son couldn't make his own household because he inherited father's house .

For the Kazakh linguo-culture the concept "Үй" means, first of all the, place of residence of the person, it is connected with homeliness, a family, the kinship relations. There are two versions of an origin of the word "Үй": according to the first version, it goes back to an all-Turkic -ей-, ив, - эв- according to other version "Үй" connected with Ancient Chinese "иц" which means "a square, a tower" . In Turkic languages including Kazakh language, the word "Үй" is the main component which forms compound words. For example: Ас үй (dining room), ауыз үй (outer entrance hall), үйдің шатыры (roof), үй аруағы (house spirit), үй иесі (owner), үй күшік (homester), etc.

Word "Үй" can give properties of the person. For example, the family person (үйлі-күйлі), the homester (үй күшік), the head of the family (үй иесі).

Concept "Үй" is identified with the house. In consciousness of Kazakhs "Үй" is presented as "Шаңырақ": шаңырақ көтеру, шаңырақ иесі, шаңырақтан бір өзі қалды, шаңыраққа қарай, шаңырағы ортасына түсті, шаңырағы қирады.

"Үй"—start on the road through life. Therefore building own house is very important and responsible step for young man . Building house with his own two hands means a social maturity of the person, that he can create a family. In Kazakh language, the word "үйлену" (marriage) includes an element "үй" (house) and can be literally translated as "make a home, raise a family". The young man could marry only if he had his own corner where he could bring girl he loved. In this regard it should be noted about the ceremony "Қоныстой" (housewarming party) which has special importance in Kazakh culture. As a rule, this day people give gifts, and wish long and quiet life to young people: "Қоныс тойы құтты болсын! Іші тек құтқа толсын! Келін алып, қыз ұзатып Жаратқанның адамзат баласына сыйлаған барлық бақытын осы үйдің шаңырағында тойлай беріңдер! Отбасы деген Отандарың ортаймай, Кәрі болып қартаймай, ауырдым деп жантаймай, шуылдағана немере мен шөбереге айқайлай қуанышты ғұмыр кешіңдер!".

In traditional outlook of Kazakh people "Үй" is the warm, pure, bright place. It is well known that Islam forbid to bring alcoholic drinks to the house. Alcohol, cigarettes make home dirty. If the person want to drink alcohol, he needs to do it secretly, otherwise such acts will be condemned.

In Kazakh the concept of "Үй" is connected with 'hospitality' There is a proverb like: 'Кісі кірмеген **үй** — моламен тең', which is very important to have guests at home every time, especially, during holidays. From ancient times, the most distinctive feature of the Kazakh people was the hospitality. Dear guest was more than welcomed in the house; he had the opportunity to seat at the place of honor, and was offered with the best of what was in the house.

The concepts of “Home”/”Үй” in English and Kazakh cultures have bred a lot of concepts, understanding and principles. Both cultures has its peculiarities of understanding and world picture of the concept of ‘home’.

Having analyzed and compared the word-stock of proverbs and sayings in Kazakh and English cultures we revealed the following tendency: the considerable number of paremias about ‘home’ devoted to peoples’ experiences and most of them contain rich national wisdom and experience and the role of family,hearth.

While comparing and contrasting proverbs in different languages we should find their equivalents in other languages by their meaning.As stated before, the classification system starts with main themes [9], which for the most part represent basic aspects of human life and it is common to all languages.

According to the result of analysis of two languages it is possible to make the following conclusion: in the Kazakh linguistic worldview the concepts ‘home’is presented in their quantitative ratio more widely than in the English culture.

- 1.A.Brutjan, S. Sentries, T. Serebrennikov, N. Kubrjakova. Thought language. – NY -2012
- 2.Kunin A.V. The courseof modern English language phraseology. M., 1986
3. Kunin A.V. Anglo-Russian phrasebook. Moscow: 1997
4. Vinogradov V.V. The main types of phraseological units in Russian language (Vinogradov VV Selected works. Lexicology and lexicography. - M., 1977.- pp 140-161)
5. Arnold I.V. Modern English Lexicology. - Moscow., 1973.
6. Smirnitsky A.I. English Lexicology.M.: Literature in foreign languages, to 1986. 260
7. Mueller V.K. New English-Russian dictionary / Publisher Russian language, VK
8. AlipovaA. T., Bekkozhanova G. H. Some peculiarities in the usageof Kazakh, English and Russian phraseological units: proverbs, sayings and idioms
9. Akhmetov S.G. Dictionary of English proverbs, sayings, phraseological units and methods of transmission in Russian, Kazakh and German languages.- Almaty Mektep, 2009.-224p.

Түйіндеме

«Үй» концептісінің тарихы және ағылшын лингвомәдени аспектісі

Құрмамбаева Ж.Б. – Магистр, аға оқытушы

Құрбанова А. Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының түлегі

*Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті
Көптілді білім беру институты*

Ағылшын және қазақ мәдениетіндегі “Үй” концептісінің аспектілерін тарихи, лингвомәдени ерекшеліктері мен танымдық тұрғыдан зерттеуге арналған. Тарихы, мұрасы, тіл байлығы мол дәстүрлі қазақ және ағылшын халықтарының концептісіне лингвомәдени талдау жасау арқылы қазақ және ағылшын халықтар әлемінің тілдік бейнесінің қалыптасуын көрсетілген.

Түйін сөздер: түсінік, дүниетаным, құндылықтар, тілдік мәдени аспектілер, танымдық бейне.

Резюме

Историко-английский лингвокультурологический аспект концепта «дом»

Курмамбаева Ж.Б. –*Магистр, ст.преп.*

Курбанова А. *Выпускник специальности Иностранный язык: два
иностранных языка*

*Казахский Национальный Педагогический Университет, Институт
полиязычного образования*

Статья посвящена концепту “Дом”, который несет и имеет исторические, культурные особенности и познавательные аспекты в английском и казахском культурах. Лингвокультурологический анализ концепта способствует определению языковой картины мира казахского и английского народов через богатую лексику двух народов.

Ключевые слова: понятие, мировоззрение, значения, язык - культурные аспекты, познавательное изображение.

УДК 373.091.21(574)

ЖАҢАШЫЛ БІЛІМ БЕРУ МАЗМҰНЫНЫҢ ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ЗЕРТТЕУ БАҒЫТТАРЫ

***Аяпова Т.Т.** - филология ғылымдарының докторы, профессор
Жүргімбаева Ләззат - Абай атындағы ҚазҰПУ 6М011900 - Шетел
тілі: екі шетел тілі мамандығының 2 курс магистранты,
lyazzat.zh81@mail.ru*

Біздің қазіргі өміріміз жиі өзгерістерге ұшырауда, нақтырақ айтсақ, жаһандану, қоғам дамуының жылдамдығы, постиндустрияландыруға, ақпараттық қоғамға өтуі, мәдениетаралық қатысымның барынша кеңеюі, әлемдік ортақ мәселелердің пайда болуы мен олардың көбейе түсуі, адам капиталының маңызы өсуі сияқты үрдістермен сипатталады. Қазіргі заманғы ғаламдық даму үрдістері, әлемдік қоғамдастықтың кеңеюі, халықаралық интеграция мен мәдениетаралық өзара қарым-қатынастың дамуы, халықаралық ынтымақтастық пен тәуелсіз Қазақстанның мәртебесінің артуы, тіл деңгейінің жаһандық жалпы адамзаттық мәдениетінің трансляторы қызметіне өсуі шетел тілдерін оқыту ерекше талап етеді. Осылайша, "шеттілдік білім берудің заманауи маманның кәсіби біліктілігін құрамдас құзыреттіліктер негізінде қалыптастыруын және жас ұрпақтың тыныс-тіршілігін жаңа халықаралық қарым-қатынас және ынтымақтастық орнатуын қамтамасыз етіп отыр". Шетел тілі мұғалімін кәсіби даярлау жүйесінде құзіреттілік оқыту амалы мәдениетаралық қарым-қатынас субъектісін әзірлеуде негізгі рөл атқарады, себебі ол оқытудың бағытталуын, яғни соңғы нәтиже – нақтырақ айтсақ, құзіреттіліктер мен құзырлылықтарды қалыптастыруды көздейді. Берілген мақала интермәдени-коммуникативтік құзіреттілік терминін анықтау мәселесіне арналған. Және де интермәдени-коммуникативтік құзіреттілігін тілдік ЖОО-да негізгі мақсат ретінде ұсынады.

Түйін сөздер: мәдениетаралық қатысым, шеттілдік білім беру, оқыту мазмұны, құзіреттілік оқыту амалы, интермәдени-коммуникативтік құзіреттілік, мәдениет диалогы.

Қазақстан Республикасының әлемдік қоғамдастыққа қарқынды енуіне байланысты елдің экономикалық және әлеуметтік-мәдени салаларында шетел тілін жоғары деңгейде меңгеру талап етілуде, сонымен қатар шетел тілін игерудің мотивациялық негізі қалыптастырылды. Мәдениетаралық-қатысымдық құзыреттілік білім беру мазмұнының сапасының көрсеткіші ретінде, сонымен бірге әлеуметтенудің, мемлекеттер мен халықтар арасын біріктіретін құрал ретінде де

қарастырылды. Қоғамда білім сапасына деген, шетел тілін мәдениетаралық дәрежеде және мәдениетаралық қатысымға еркін түсуге негіз болатын әдістемеге сұраныс артуда.

Осыған байланысты шеттілдік білім беруде өзге лингво-мәдени өркениет өкілімен өзара саналы әрекетке еркін түсе алатын, шеттілдік білімнің когнитивті-лингво-мәдени дамуының көрсеткіші бола алатын мәдениетаралық қатысым субъектісін қалыптастырумен тікелей байланысты мәселелер мен міндеттер кешені қалыптасты.

Жаңа тұрпаттағы тұлға дайындауға деген ХХІ ғасырдың жаңа әлеуметтік-педагогикалық тапсырысы, сонымен қатар, тіл мен мәдениет байланысын зерттейтін шеттілдік білім беру туралы ғылымдар әдістемесі базасының ақпараттары интермәдени қатысым мәселелерін әдістемелік тұрғыдан зерттеу бағыттылығын қайта қарастыруды талап етті, нақтырақ айтар болсақ, тұлғаның мәдениетаралық байланысқа саналы түрде түсу қабілеттерін қалыптастыруға бағытталды.

Отандық және шетелдік ғалымдар еңбек нарығы талаптарының құрылымына интермәдени білімнің сәйкессіздігіне, оқу орындары мен жұмыс берушілер арасындағы өзара тиімді әрекеттердің жоқтығына, жұмыс берушілердің білім саясаты мәселелерін шешуге қатысуының формалары мен механизмдерінің дамымағандығына қатысты мәселелерді бірнеше рет көтерген болатын. Зерттеушілер пікірінше, әдістеменің ғылым ретіндегі кризистік жағдайы, білім берудің бірде-бір саласында іс жүзінде толық дамымаған бағдарламалық мақсат ретінде қалыптасқан шеттілдік қатысымды оқыту, тілді мәдениетаралық қатысым құралы ретінде оқытуды талап еткен 90-жылғы әлеуметтік тапсырысқа сай қалыптасқан жағдайға байланысты парадоксальді жағдаймен байланыстырады.

Е.И.Пассовтың пайымдауынша, коммуниканттардың өзара қарым-қатынасы барысындағы ақпарат алмасу, пікір алмасу, ұсыныстарды талқылау, болжамдау, алдағы әрекеттерді жоспарлау секілді әрекеттері қатысым нысаны ретінде аталмыш ұғымның психологиялық мазмұны болып табылады. Сонымен бірге, мақсатты-бағытталған, танымдық, регулятивтік мотивтер мотивтің негізгі түрлері болып табылады [1]. Коммуниканттардың әрекетіндегі қатысым нысаны келесі сұрақтарды қамтиды: қоғамдық үрдістер мен мәдениет аралық қатысым, ішкі саяси үрдістер, экономикалық мәселелер, болашақ мамандық пен білім және ғылым.

Қатысушылардың өзара келісіміне олардың мүдделері мен құндылықтарын ашық түрде пысықтау арқылы қол жеткізуге болады. Егер коммуникация барысында қатысушылар өз мүдделерінің «қарсылас» мүддесімен тең дәрежеде ескерілгенін байқар болса, көп жағдайда, келісімдер қайта қаралып, өзгеріп отырады. Сонымен қатар, үнемі жағдаяттың даму траекториясының тиімділігін күту мүмкін емес.

Профессор С.С.Құнанбаеваның монографиясында қарастырылған білім беру жүйесінің сыртқы факторларға қатысты икемсіздігі, селқостығы мен әлсіздігі жайлы айтылған: «Оқытудың дамытушы, өзін-өзі қалыптастырушы және шығармашыл формаларын жоққа шығарушы білім берудің дәстүрлі технологиялары мен әдістемелік платформадағы қазіргі білім беру мазмұнының фактологиялық сипаты сапалы маман дайындауға мүмкіндік бермейді. Біріккен білім мен кәсіби іскерлікке қарай ауысудағы негізгі тежегіш – оқыту үрдісін пәндік-дискретті ұйымдастыру мен оны жоспарлаудағы вертикалды құрылым болып табылады» [2].

Әр түрлі мемлекеттердің білім беру үлгілеріне қатысты мәселелерін зерттеу мен универсалды-халықаралық білім беру стандарттарын өңдеу мақсатында оларды жақындастыру жолдарын қарастыру жоғары білім беру деңгейінде қайта қаралды. С.С.Құнанбаеваның «Қазіргі шеттілдік білім берудің әдістемесі мен теориясы» атты еңбегінде республикада шеттілдік білім беруді ұйымдастырудың жаңа амалдарын қағида түрінде қарастырылды [2]. Мәдениетаралық қатысымның жиі қолданылатын анықтамасы-әртүрлі мәдениеттерге қарасты қарым-қатынас жасаушылардың өзара іс-әрекеті. Алайда бұл ұғымға толық анықтаманы атақты лингвист-ғалым И.И.Халеева береді: Мәдениетаралық қатысым әртүрлі тілдер мен мәдениеттерге жататын адамдарды өзара іс-әрекетінің ерекше үдерістерінің жиынтығы болып табылады. Ол серіктестер арасындағы әрекеттесу арқылы жүзеге асырылады, бұл серіктестер мәдениеттерге қатысты болып қана қоймай сонымен қатар әрқайсысының жат екенін түсінеді және бірі –бірінің өзгешеліктерін қабылдайды. [3] Шетел авторларының пікірінше, мәдениетаралық қатысым Америкада XX ғасырдың ортасында ғана өзінше жеке ғылыми сала ретінде танылғандықтан, «тілдік қатынас» ұғымы мәдениетаралық қатысым теориясындағы өзінің мәдениетаралық өзара ықпалдасу құралы ретіндегі ғылыми айқындамасын өте кеш алған. Жалпы «мәдениетаралық қатысым» деп аталатын білім аспектісінң пайда болуы ел мен елдің, әртүрлі ұлт өкілдерінің өзара жақындасуы мен араласуы салдарынан өзара әрекеттесудің, өзара байланыстың дамуынан туындаған әлеуметтік тарихи шарттарға тәуелді екені анық. Зерттеушілер бұл ғылымның пайда болуы мен қазіргі жағдайына қатысты төмендегі мәселелерді атап көрсетеді:

- 1) әлеуметтік-мәдени байланыстар, оған сәйкес әртүрлі мәдениет өкілдерінің жиі араласуының қажеттігі себепті;
- 2) бұл пәннің тұжырымды-теориялық тұрғыдан негізінің жасалуы мен пәндік-мазмұндық шекарасының анықталуы;
- 3) тілдің әртүрлі регистрларына (дипломатиялық, іскерлік) оқыту мақсатындағы тренингтар мен семинарлардағы мәдениетаралық қатысымдық курстарды апробациядан өткізу барысында т.б. (60-70жж. XX ғ.);

4) мәдениетаралық қатысымның қатысымдық бағытта оқыту теориясы ретінде танылуы мен оның тұжырымдық аспектілерінің тереңдеуі (80-90жж.ХХ ғ);

5) мәдениетаралық қатысымды өзінің зерттеу объектісі бар, өзіндік әдістемелік базасы бар қалыптасқан пән ретінде қабылдау (ХХ ғасырдың 90 жылдарынан бастап бүгінгі күнге дейін) [2]. **С.С.Құнанбаеваның пікірі бойынша, «мәдениетаралық қатысым»** үрдісіне қатысты жұмыстарды қарастыра келіп, мәдениетаралық тілдесім үстінде екі түрлі мәселеге айрықша назар аудару қажеттігі байқалады: а) қатысымдық факторлар (жағдаят, тілдің жанры мен стилі, қатысым формасы, бейвербальды құралдардың болуы және мінез-құлық формалары); ә) психологиялық факторлар (қабылдау сапасы, реакция, атрибуция, стереотипизация, эмпатия; өзгемәдениетке психологиялық реакцияның мынадай түрлері жатады: жоққа шығару, бейімделу, аккультурация; б) мәдени факторлар (базалық ұғымдар, нормалар, құндылықтар, тәжірибе); Екіншіден, мәдениетаралық қатысым дағдысын қалыптастыруға қажет мәдениетаралық қатысым түрлері [2]:

- 1) Өзге мәдениеттен белгілі бір құбылыстарды алу шарттары;
- 2) Тіл үйренушінің тіл иесі халық арасында тұруы;
- 3) Екі мәдениет өкілінің бірігіп жұмыс істеуі немесе бірілескен ғылыми әрекеттестікте болуы;
- 4) Тіл үйренушінің өзгемәдени құндылықтарды тарихи декеркөздер арқылы біліп тануы.

Қарым-қатынасқа түсуші әріптестің әлеуметтік-рухани және ұлттық ерекшелігінің мәнін білудің маңызды екеніне дау жоқ, осы этнос мәдениетіндегі қайталанбас ерекшеліктердің тіл өкілінің сөзінде бейнеленуі тілді **мәдениетаралық қатысым** құралы ретінде қолдануға мүмкіндік береді және ол мәдениет өкілдері мен қоғамның бірін-бірі түсінуінің алғышарты болып табылады. Бұдан шығатын нәрсе, тілге, тілдің мағыналық мазмұнына үйрету керек деген пікірмен келіспеуге болмайды, өйткені тіл мәдениетті толық түрде көрсететін бірден-бір құбылыс. Тілдер мен мәдениеттер арасында қаншалықты айырмашылық болса, шетел тілін қарым-қатынас құралы ретінде меңгеру соншалықты күрделі екені аян. «Қарым-қатынас» ұғымы онтогенезде тарихи тұрғыдан мәдениетаралық қатысым теориясында мәдениетаралық қарым-қатынас құралы ретінде өзінің ғылыми интерпретациялық анықтамасына кеш қол жеткізді, өйткені мәдениетаралық қатысым теориясы дербес ғылыми сала ретінде Америкада 20-ғасырдың ортасында ғана көрсетіле бастады.С.С.Құнанбаеваның анықтамасы бойынша,«Мәдениетаралық қатысым» деп аталатын білім аспектісінің пайда болуы мемлекеттер арасындағы байланыстың артуына, көші-қон қатарының ұлғайуына байланысты әлеуметтік-тарихи тұрғыдан негізделді [2].Бірнеше ойларды тұжырымдай келе біз бір анықтама келтірдік.Яғни мәдениетаралық

қатысым-әртүрлі мәдениет өкілдерінің қарым-қатынасқа түсу барысында бірін-бірін адекватты түрде түсінуі болып табылады. Шеттілдік білім беру жүйесін қайта құру шеттілдік білім берудегі мақсатымен қатар оның соңғы нәтижесінің өзгерісіне, яғни, бойында мәдениетаралық құзыреттіліктер мен қабілеттері дамыған «мәдениетаралық қатысым субъектісін» қалыптастырумен анықталады. Олай болса, оның философиялық жағында, білімнің көрсеткіші ретінде адамның әлемдегі орны мен рөлі, тұлғаның «реәлеуметтенуі» немесе «екінші әлеуметтілігінің» әлеммен қарым-қатынасын қамсыздандыратын шетел тілін меңгеруі ерекше білім берудің ерекше құрылымына байланыстылығы көрсетіледі, яғни, осы негізде «әлемнің өзге бейнесін» когнитивті құрылымы қиын мәдениетаралық қатысым субъектісі ретіндегі «тілдік тұлға» бойында екі лингво-әлеуметтік өлшемдерде де өзін еркін әрі икемді ұстауына негіз болатын лингво-мәдени және әлеуметтік білімдер (негізгі және шет мәдениеттік) қалыптастырылады, әрине, егер шеттілдік білім берудің нәтижесі мақсатты құрылымдарға сай болса, әрі бұл әрекет «мәдениетаралық қатысым субъектісін» қалыптастыруды қамсыздандырған жағдайда орын алары сөзсіз. Автордың пайымдауынша, «мәдениетаралық қатысым субъектісі» оқыту үрдісінде онтогенетикалық тұрғыда қалыптасқан «тілдік тұлғаның» лингво-мәдениеті негізінде қалыптасады; бұл жағдайда, соңғысы өзін туған лингво-мәдениетінің барлық лингво-мәдени концептін меңгерген тұлға ретінде лингво-мәдениетінің субъектісі екендігін сезінеді [2].

Еліміздің әлеуметтік жағдайына түбегейлі өзгеріс енгізу мен қоғамның барлық саласын интернационалдандыру шетел тілін еліміздегі әр түрлі ұлттар мәдениеті арасындағы қарым-қатынас құралы ретінде пайдалану мүмкіндігін арттырды.

Осы орайда, Қазақстан Республикасының “Білім туралы” Заңында, елбасымыздың “Болашақ”, “Дарын” бағдарламаларында, “Қазақстан - 2030” атты Қазақстан халқына Жолдауында, “Қазақстан Республикасында” білім беруді дамытудың 2005-2010 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасында” білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың басты принциптері ретінде жеке адамның білімділігін ынталандыру және дарындылығын дамыту, білім берудің дамытушы сипатын арттыру мәселелері айқындалып, басым міндеттер қатарына қойылған [1]. Оқытудың барлық заманауи компоненттерін пайдалана отырып оқушыны жан-жақты білімді етіп тәрбиелеу – әр мұғалімнің негізгі міндеті. Бүгінгі күні де оқытушыға қойылатын негізгі мақсат – оқушыны танымдық іс-әрекеті арқылы жан-жақты дамыған, шығармашылықпен жұмыс істейтін жеке тұлға ретінде қалыптастыру болып табылады.

Аталмыш мәселені шешу оқушының танымдық іс-әрекетке, білім алуға, ғылымға және танымның ғылыми әдістеріне деген жағымды көзқарасын қалыптастырады. Танымдық іс-әрекеттер тұлғаның мақсатты, жоспар мен

алдағы әрекеттің мазмұнын алдын-ала ұйғаруына, аталмыш әрекет барысын, өз іс-қимылы мен мінез-құлқын санасында елестету, өз әрекеттерінің қорытындысын алдын-ала болжай алу мен орындау барысында өз әрекетін бақылай алуға ықпал етеді.

Тұлғаның жалпы қабілеттілігін сөз еткенде, сонымен бірге оның танымдық үрдістерінің даму деңгейі мен ерекшеліктерін ескереді, немесе тұлға бойында бұл үрдістер жақсы дамыған болса, онда ол өте қабілетті әрі көптеген мүмкіндіктерге ие болып саналады. Оқушының білім алуының оңтайлығы мен тиімділігі оның танымдық іс-әрекеттерінің даму деңгейіне байланысты.

Адам дүниеге келгенде бойында танымдық іс-әрекетке тән жеткілікті дамыған нышандар болады, алайда, алғашқыда жаңа туылған сәбидің танымдық іс-әрекеттері санадан тыс әрі инстинкті жүзеге асады. Сонымен қатар, болашақта оның өз бойындағы танымдық мүмкіндіктерін дамытуына, күнделікті және кәсіби әрекетте оларды басқара алуына үйренуі тиіс. Сондықтан, адамның танымдық мүмкіндіктерінің деңгейі туылған сәттегі нышандарға ғана емес, көп жағдайда оның даму жолына да байланысты. Біздің зерттеу жұмысымыздың негізгі бағыты – дамудың дидактикалық тәсілдері болып табылады.

Оқушылардың танымдық іс-әрекетін қалыптастыру – оқу үдерісін ойдағыдай ұйымдастырудың негізгі шарты болып табылады. Ол оқу үдерісінің тиімділігін арттыру, оқушылардың оқу әрекетінің психологиялық ерекшеліктеріне сай дидактикалық әдіс-тәсілдерді қолдануды, оқытудың дамытушылық қызметін толық пайдаланып, танымдық іс-әрекетті дамытуды талап етеді.

Мәдениетаралық құзіреттілікті қалыптастыру үрдісі нәтижелі жүргізілу үшін оқу-танымдық үдерісте оқушылардың ынтасы мен қызығушылығын, ерік-жігерін дидактикалық негізделген дидактикалық принциптерге бағыттау қажет деп пайымдайды А.С.Мустояпова өзінің жұмысында. А.С.Мустояпова ойының әрі қарай дамығаны Омарова Р.С. жұмысынан байқалады. Ғалым интермәдени құзіреттілік терминіне келесідей түсінктеме береді: интермәдени құзіреттілігін таным үдерісінде кездескен қиындықтарды жеңе білуімен байланыстырып, ол үшін жеке тұлғаның белгілі бір деңгейде ерік-күш жұмсауы және өзінің интермәдени құзіреттілігін саналылықпен реттеуі қажеттігін негіздейді және интермәдени құзіреттіліктің негізгі құрылымдық бөлімдерін: мәдени қызығушылық және шығармашылық әрекет ретінде ажыратады [5].

Т.С.Сабыровтың пікірінше, мәдениетаралық құзіреттілігінің ерекшелігінің біріне оның оқу құрылымы жатады. Оның құрылымына да кез келген іс-әрекеттің құрылымына жататынын компоненттер енеді. Алайда, бұл іс-әрекеттің мақсаттық және бағдарламалық сипаты міндетті түрде біліммен, білікпен, дағдылармен қамтамасыз ететін жүйелікті, бірізділікті талап етеді, әдіс-тәсілдермен, оның ұйымдастыруымен

шектеледі. Осы мағынада алғанда, танымдық іс -әрекеттің әрбір құрылымдық компоненті бүкіл оқыту процесінің құрылымына тәуелді болып шығады, осылармен шектеледі [6].

Оқушылардың мәдениетаралық құзіреттілігін қалыптастыру қоғам сұранысына жауап бере алатын, ғылыми-техникалық үдеріс міндеттерін оңтайлы шеше білетін, халықтың рухани құндылықтарын дамыта алатын қоғам мүшелерін қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Мәдениетаралық құзіреттілік – бұл белгілі бір әлеуметтің өмірлік дағдыларын, әдеттерін, салт-дәстүрлерін, нормаларын қалыптастыратын жеке тұлғаға және топқа қатысты мотивация, мінез-құлық формалары, вербальды емес компоненттер, құндылықтар жүйесі жайлы білім.

Мәдениетаралық коммуникативті құзіреттілік – ол қалыптасқан, толыққанды (әлеуметтік, кәсіби, жағдаяттық тұрғыдан) шет тілінде мәдениетаралық қатысымға өзге мәдениет өкілімен түсе алу біліктілігі.

Шет тілді оқытудағы негізгі мақсат – шет тілді мәдениетаралық коммуникативті құзіреттілікті қалыптастыру және дамыту, және субъектісін қалыптастыру. Шет тілі – қазіргі заманның талабына сай, қоғамның әлеуметтік-экономикалық, ғылыми-техникалық және мәдениет дамуының қайнар көзі. Қазір шет тілін оқыту әдістемесінің деңгейі жоғары. Тілді оқытуда интерактивтік тәсіл, ойындар, екеуаралық пікірталастар, сонымен бірге ақпараттық технология, интернет, компьютер қолданылуда.

Қазіргі кезде өзге тілді үйретуде, көбінесе, ауызша тілдестіруге мән беріліп жүр, осы күнге дейін өзінің маңызын жоймаған әдіс – қатысымдық әдіс. Бұл әдістің негізін Е.И.Пассов қалады [1]. Бұл әдістің негізіне қатысымдық лингвистика, психологиялық әрекеттесу теориясы, мәдениеттер сұхбатында жеке тұлғаның белсенділігін дамыту мәселелері де енді.

Диалог термині туралы “Тіл білімі сөздігінде” былай деп береді: «Диалог (грек, dialogos – әңгіме, сұхбат). Диалогтық сөйлеу (сұхбаттасу) өзара тілдесу негізінде ауызша сөйлеу формасы. Диалогтық сөйлеу ауызша, ауызекі сөйлеу сипаты сөйлеуші мен тыңдаушының тікелей байланысынан туатын, сондай-ақ, адресат пен адресанттың жалпы ортақ апперцепциялық базасы болатын қатысымның вербалды құралдарының рөлін атқарады. Осыған байланысты диалогтық сөйлеуге құрылымдық жағынан толықсыздық және репликалар байланысы тән (сұрақ / жауап, қарсыласу / келісу, тіл мәдениетін толықтыру, қайталау, т.б.)), – деп жазады [7]. Ал «Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде»: «Диалог екі немесе бірнеше адам арасындағы әңгіме», – дейді [8]. Қазақ тілі энциклопедиясында: «Диалог (грек. Dialogos – сөйлесу, әңгімелесу) – екі адамның тіл қатысуы», – деп көрсетеді [9].

Диалогтық сөйлесудің табысты жүруі сөйлесетін серіктестерінің біліміне, тәрбиесіне, сөйлесе білу әдебіне, мінез-құлық мәдениетіне т.б.

шарттарға байланысты болады. Сол себепті диалогтық сөйлесу ұғымы – философиялық, психо-лингвистикалық, әдістемелік тұрғыдан зерделеуді керек ететін күрделі ұғым.

1. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. М.: Русский язык, 1989. — 276 с
2. Құнанбаева С.С. Қазіргі шеттілдік білім берудің теориясы мен практикасы. – Алматы: 2011.
3. Халеева И.И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи: (Подготовка переводчиков). – М.: Высшая школа, 1989. – 240 с.
4. «Қазақстан халқының әл-ауқатын арттыру – мемлекеттік саясаттың басты мақсаты». Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2008 жылғы 16 ақпан.
5. Мустояпова, А.С. Қазіргі кезеңде жоғары сынып оқушыларының танымдық белсенділігін қалыптастырудың ... Қорғалды 18.02.03 / Мустояпова, А.С. - Алматы : [б. и.], 2003.
6. Сабыров, Т. С. Жастарды тәрбиелеудегі коллективтің ролы / Т. С. Сабыров. - Алматы : [б. и.], 1988. - 32 с.
7. З.Д.Попова, И.А.Стернин Когнитивная лингвистика, М., 2007,
8. К.Леви Стросс К. Первобытное мышление. - М., 1994.-180 с
9. Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика. Учебное пособие. — 3-е изд., стер. — М.: Академия, 2006. — 336 с. — ISBN 5-7695-2969-5.

Резюме

Аяпова Т.Т. доктор филологических наук, профессор
Жургимбаева Л.М. - магистрантка 2 курса по специальности [6M011900 - Иностранный язык: два иностранных языка](#)
Инновационное образовательное содержание текущих направлений исследования

Наш мир сегодня подвержен постоянным изменениям, в числе которых глобализация, ускорение темпов развития общества, переход к

постиндустриальному, информационному обществу, значительное расширение масштабов межкультурного взаимодействия, возникновение и рост глобальных проблем, возрастание роли человеческого капитала. Современные глобальные тенденции развития мирового сообщества, расширение международной интеграции и межкультурного взаимодействия, а международное сотрудничество суверенного Казахстана, повышение статуса языка до уровня транслятора глобальной общечеловеческой культуры, позволило выделить обучение иностранным языкам в приоритет государственной политики в области образования, «обеспечив, тем самым, иноязычному образованию статус обязательной компетентностной составляющей профессиональной квалификации современного специалиста и действенной основы для подготовки молодого поколения к жизнедеятельности в новых условиях международного взаимодействия и сотрудничества». Компетентностный подход в системе профессиональной подготовки учителя иностранного языка является базовым для формирования профессиональной компетентности субъекта межкультурной коммуникации, поскольку он ориентирован на особое целеполагание в обучении – результат, а именно на формирование компетентностей и компетенций. Данная статья посвящена проблеме определения термина интеркультурно-коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: межкультурные взаимодействия, иноязычное образование, содержание образования, компетентностный подход, интеркультурно-коммуникативная компетенция, диалог культур.

Summary

Ayapova T.T. *Doctor of philological sciences, professor*

Lyazzat Zhurgimbayeva – the 2nd course master specialty 6M011900
Foreign language: two foreign languages

Innovative educational content of current research directions

Our world today is subject of constant change, including globalization, accelerating the pace of development of society, the transition to a postindustrial, information society, a significant expansion of the scope of cross-cultural interaction, emergence and growth of global challenges, the growing role of human. Current global trends in the development of the world community, expanding international integration and intercultural and international cooperation of sovereign Kazakhstan, raising the status of the language to the level of the compiler of global human culture, allowed to allocate foreign language teaching in the priority of the state policy in the field of education, "ensuring, thus, foreign language the formation of compulsory membership of professional qualifications competence component of modern professional and efficient manner to prepare the young generation for life in the new conditions of international collaboration and cooperation. " Competence

approach in the seasoned professional training of teachers of a foreign language is the base for the formation of professional competence of the subject of intercultural communication, because it is focused on a particular goal-setting in training - the result, namely the formation of competencies and skills. This article is devoted to the definition of intercultural communicative competence.

Keywords: cross-cultural interaction, foreign language education, the content of education, competence approach, intercultural communicative competence, the dialogue of cultures.

УДК: 373.016:811.111'27

ОҚУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Биимбетова Индира Канатовна - *Абай атындағы ҚАЗҰПУ, Көптілді білім беру институтының*

2 курс магистранты, dani0544@mail.ru

Ғылыми жетекші: Жусупова Роза Бекмуратовна – ф.ғ.к. Абай атындағы ҚАЗҰПУ-дың аға оқытушысы

Бүгінгі таңда отандық білім беру саласының сапасы әлемдік білім беру жүйесінің дамуына байланысты көптеген өзгерістерге бағытталуда, білім әлеуметтік құндылық ретінде бағалануда. Ендеше, қоғам өмірінің барлық салаларында жүріп жатқан өзгерістер мен үдерістер тіл білімі саласына да әсер етпей қоймайды. Осыған орай жаһандану және ұлттық ынтымақтастықты құрметтеу барысында оқушылар бойындағы лингвомәдени құндылықтарды қалыптастыру міндеті туындауда. Ол міндетті іске асырушы маңызды әлеуметтік мекеменің бірі – мектеп.

Түйін сөздер: құзіреттілік, коммуникативтілік, коммуникативтік құзыреттілік.

Бүгінгідей ғаламдық жаһандану кезеңінде, ғылым мен техниканың қарыштап дамыған ХХІ ғасырда әлемнің көшбасшы елдері мен алпауыт мемлекеттерінің жетегінде кетпес үшін, жас тәуелсіз еліміздің қауіпсіздігін қамтамасыз етуде еліміздің экономикасын көтеріп, өндірістерін жандандыру маңызды болмақ. Ол үшін ең алдымен отандық білім және ғылымды дамыту қажет. Әрбір қазақстандық қызметкер, болашақ білікті кадрлар – бүгінгі студенттер, оқушылар мен жастар білімді болуы тиіс.

Н.Ә.Назарбаев «Интеллектуалды ұлт-2020» жобасында қазіргі заманғы білім берудің болашақтағы міндеттерін атай келе, жас қазақстандықтар бастапқы интеллектуалды әлеуетпен және терең ақылмен, шексіз қызығушылықпен және өмірлік күш қуатпен ерекшеленуі тиіс

деген. Бұл міндеттерді жүзеге асыруда жаңа білім беру жүйесінің бастауыш сатысында оқыту үдерісін ұйымдастыру базалық білім,білік,дағдылар,жалпы адамзаматтық және ұлттық құндылықтар негізінде оқушылардың түйінді құзыреттіліктерін қалыптастыруды қажет етеді. Осыған сәйкес бастауыш мектептен бастап қазақ тілі сабақтарында оқушылардың бойында өзара мәдениетті қарым-қатынас нормаларын игертуді қамтитын коммуникативті құзыреттілікті қалыптастыру негізгі бағыттардың бірі болып табылады [1].

“Методикалық терминдер” анықтамалық кітабында «Құзыреттілік (латынның *competentis* – бейім сөзінен)–қандай да бір оқу пәнін оқыту үдерісінде қалыптасатын білім, білік, дағдылар жиынтығы, сонымен қатар, қандай да бір қызметті орындай алу қабілеттілігі» [2,119б.], – делінген. Орыс тілінің сөздігінде «құзыреттілік» термині «әлдекімнің жақсы хабардар болуы мәселесі төңірегінде» [3,16б.] берілген.

Сонымен бірге, «құзыреттілік» анықтамасы білім мен мүмкіндіктің бірігуінің, зерттеу еңбегінің нәтижесінің, жеке тұлғаның сапасын жалпы мәдениет пен істің күрделі мәдени жиынтық түрлерін іске асыра алуын, адамның өзгелермен қажетті байланыс құрып, оны сақтай алуын, тағы басқаны білдіреді. Жас зерттеушілердің құзыреттілігін нәтижелі ғылыми зерттеу ісін іскеасыру және оның сапасына жауап беру жолындағы тұлғаның психологиялық, теориялық, әдіснамалық, технологиялық дайындығының бірігу бағыты.

«Құзыреттіліктің» қалыптасу кезеңі төмендегідей төрт кезеңдерге бөлінген:

- 1) Ерте кезең (XX ғ. 60- жылдары) бұл теория «балалар құзыреттерінің теориясы» ретінде пайда болған кез, онда ол оқушының даму проекциясында «қабілет», «интелект» деген ұғымдармен қатар қарастырылады.
- 2) «Кемелденген шақ» (XX ғ. 70 ж.ж.) индивидуализация, өзін-өзі жетілдіру, өзін-өзі бағалау және өз жетістігін өзі өлшеу секілді АҚШ педагогикасында кең тараған әдістермен байланысты болды.«Құзыреттілік» кезеңі арқылы өлшеу мен анықтау АҚШ дидакттарынан «құзыреттілік» ұғымының мазмұнын педагогикалық әдістер мен білім салалары ғана арқылы емес, сондай-ақ әлеуметтік көрсеткіштер арқылы да кеңейтуді талап етті (микроклимат, тұлғааралық қарым-қатынас)
- 3) Үшінші кезең –бұл ғылыми кеңістікте «құзыреттілік тұжырымдамасы» бойынша жұмыстар пайда болуын әлеуметтік білімді тану кезеңі (90 ж.ж. басы), білім беру мазмұнын кеңейтетін білім берудің жаңа үлгісі – интелект пен құзыреттілікті және т.б. дамытудың стратегиясы болып табылады.
- 4) Құзыреттіліктің табиғатына тән нәрсе,ол оқытудың өнімі бола отырып, тұлғаның өзін-өзі технологиялық тұрғыдан емес, тұлға ретінде дамытуынан, жеке тәжірибесін қолдана отырып қорытынды жасай отырып, соған сәйкес құзыретті әрекеттер жасаған жағдайда қалыптастыру мүмкін болмақ [4, 246б.].

Мақаламызда қарастырып отырған **коммуникативті құзыреттілік** – адамдармен өзара әрекет пен қарым-қатынас тәсілдерін білуді, түрлі әлеуметтік топтарда жұмыс істеу дағдыларын, қоғамдағы түрлі әлеуметтік рөлдерді орындауды, өмірдегі нақты жағдайларда шешім қабылдау үшін байланыстың түрлі объектілерін қолдана алу білігін, мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілінде, халықаралық қатынаста шетел тілінде қатынас дағдылары болуын қарастырады.

Бұл ұғым туралы ағылшын ғалымдары төмендегідей пікірлер айтады: “*Communicative competence is a term in linguistics which refers to a language user's grammatical knowledge of syntax, [phonology](#) and the like, as well as social knowledge about how and when to use utterances appropriately*”[5].

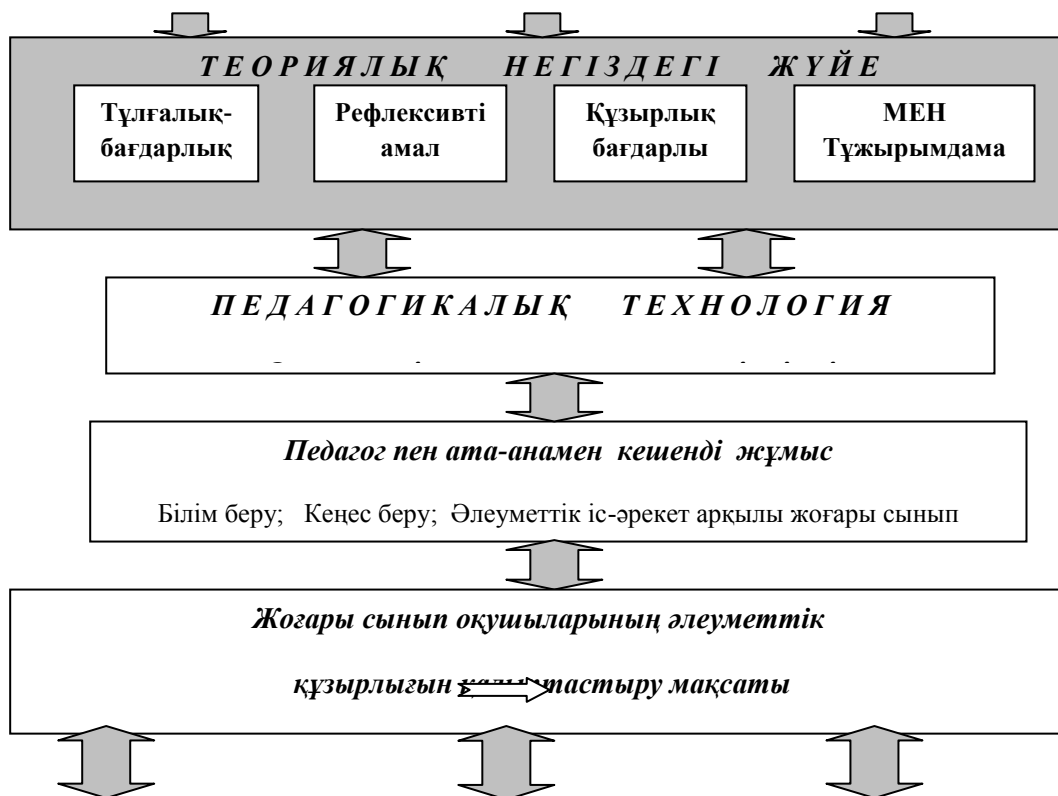
Мектеп оқушыларының “Ағылшын тілін” меңгеруі гуманитарлық білімінің деңгейін көтеріп қана қоймай, мектеп олардың полимәдени және политілді әлемнің ұдайы өзгеріп отыратын жағдайында әлеуметтік бейімделуіне және тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді.

Сонымен қатар, “Ағылшын тілі”– оқушылардың лингвистикалық ой-өрісін кеңейтеді, қарым-қатынас мәдениетінің қалыптасуына ықпал етіп, сөйлеу қабілетінің дамуына ат салысады. Осылайша, мектеп оқушысының филологиялық білімінің негізін қалау барысында ағылшын тілі барлық тілдік оқу пәндерімен өзара әрекеттесуін байқауға болады.

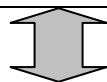
Ағылшын тілін оқыту төмендегідей мақсаттарға жетуге бағытталған:

- ▲ оқу-танымдық, әлеуметтік-мәдени, тілдік, сөйлеу қабілеті сияқты шет тілдік коммуникативтік құзыретілігінің қалыптасуына;
 - ▲ сөйлеу құзыреті – сөйлеу әрекетінің төрт негізгі түрлерін (сөйлеу-*speaking*, тыңдау-*listening*, оқу-*reading*, жазу-*writing*) дамытуға;
 - ▲ тілдік құзыреті – қарым-қатынастың тақырыбына, ортасы мен жағдайына сәйкес қазіргі жаңа тілдік құралдарды (фонетикалық, орфографиялық, лексикалық, грамматикалық) меңгеруге, қазақ тілінде және ағылшын тілінде өз ойын жеткізудің түрлі әдістерін және ағылшын тілінің тілдік құбылыстарын меңгеруге;
 - ▲ әлеуметтік-мәдени құзырет – мектеп қабырғасындағы оқудың әртүрлі этаптарындағы (5-6 және 7-9 сыныптар) психологиялық ерекшеліктеріне, қызығушылықтарына және тәжірибесіне байланысты қалыптасқан қарым-қатынасы шеңберінде ағылшын тілі елдерінің мәдениетін, салт-дәстүрін, реалияларын зерттеу үрдісіне қатыстыруға және шет тілдік мәдени аралық қарым-қатынаста өз елін және оның мәдениетін таныстыру қабілетін қалыптастыруға;
 - ✓ оқу-танымдық құзырет – жалпы және арнайы қабілеттерінің одан әрі дамуына және өз бетімен ағылшын тілін және оның мәдениетін меңгерудегі әдіс-тәсілдермен танысып, пайдалана білуіне;
 - ✓ лингвомәдени құзырет – тілдік бірліктерде көрініс табатын тілдің мәдениетін білу негізінде басқа лингвомәдениет өкілімен өзара түсіністікпен тілдесу қабілеттілігіне және даярлығына;
- Ата-аналармен жұмыс технологиясы олардың психолого-педагогикалық құзырлығын жетілдіруге және балалармен қарым-қатынасын одан әрі жоғарылатуға ынталандыру мақсатында жоғары сынып оқушыларының әлеуметтік құзырлығын қалыптастыруға бағытталған.

ВЕРБАЛДЫ	ІС-ӘРЕКЕТТІК	РӨЛДІК
Ақпарат алмасу, оны саралау түрлері, өмірлік мәселе шешкенде өзінді басқамен, табиғатпен, бейнелермен, басқа да заттармен салыстыра білу	Пәндік-тәжірибелік өзара әсері мен өзара қатынасы. Өмірлік мәселелерді шешкенде алға қойған мақсатты іс жүзіне асыра білу	Тұлға аралық өзара әсер мен өзара қатынасы. Өмірлік мәселелерді шешкенде туындайтын жағдайларды талдау. Өзіндік реттеу дағдыларын дамыту.
<i>Когнитивтік өріс</i>	<i>Пәндік-тәжірибелік өріс</i>	<i>Өзіндік реттеу өрісі</i>

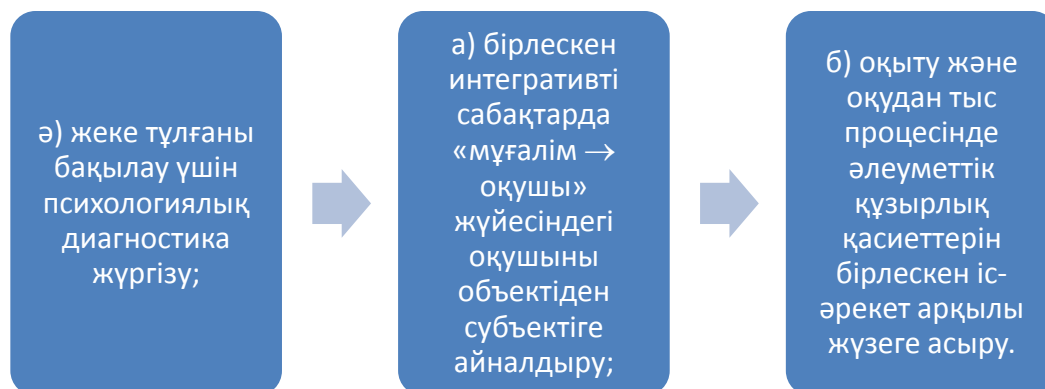
ТҰЛҒАНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ҚҰЗЫРЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ

Сурет1. Мектеп оқушыларының әлеуметтік құзырлығын қалыптастыру моделі

Зерттеу барысында оқушылардың әлеуметтік құзырлық құрамаларын меңгерудегі әдістемелік амалдары мен білім ортасында оның дамуына арналған шарттары құрылды: оқушылардың әлеуметтік құзырлығын қалыптастырудағы психологиялық құрамын меңгеруге арналған диагностикалық әдістемелері іріктелді, әлеуметтік құзырлығын қалыптастыру мүмкіншіліктерін анықтайтын білім ортасын экспертиза жасау әдістемесі құрылды.

Өңделген білім ортасындағы әлеуметтік құзырлықтың қалыптасуындағы педагогикалық қызмет концепциясы эксперименталды тексеруден өтті. Зерттеудің мақсаты оқушылардың әлеуметтік құзырлығын қалыптастыру жүйесінде көрсетілген моделдер мен технологиялар негізінде жүзеге асатын оқушының әлеуметтік құзырлығын қалыптастыруға бағытталған оқу мекемелері қызметінің нәтижелі шарттарын анықтау болатын. Айтылған идеялар мен анықтаушы эксперимент нәтижелеріне сүйене отырып оқушылардың әлеуметтік құзырлығын қалыптастырудың төмендегідей моделін құрастырдық (сурет1).

Оқушылардың әлеуметтік құзырлығын қалыптастыру үшін бірнеше қағидаларды зерттеу жұмысының негізіне алдық: жүйелілік қағида; теория мен практиканың байланыстылық қағидасы; саналылық қағидасы; жоғары сынып оқушыларының жасын және дербес ерекшеліктерін есепке алу қағидасы; білім беру мен тәрбиенің байланыстылық қағидасы. Осы көрсетілген қағидаларға сүйеніп жұмыстың негізін құрайтын психологиялық-педагогикалық шарттарды анықтадық:

Сурет 2. Оқушыларының әлеуметтік құзырлығын қалыптастырудағы психологиялық-педагогикалық шарттары

Оқушыны оқыту мен тәрбиелеудегі жетілдірілу процесі, қолданылатын педагогикалық инновациялардың басым бөлігінің жоғарғы мектептегі оқу-тәрбие үрдісін ұйымдастырудағы стандартты және дәстүрлі жолдарын қамтамасыз етуге бағытталған. Оқытудың міндеті жас ұрпақты өмірге баулу, өндірістегі еңбекке дайындау, қоғамға пайда келтіретіндей практикалық

іс- әрекетке үйрету, сондай-ақ оның жан-жақты дамыған жеке бас тұлғасын дамыту болып табылады.

1. Педагогикалық жүйедегі жаңалық//Қазақстан мектебі.-2005.-№1.-26-27 б.
2. Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. Словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Печатное издание М.: Издательство ИКАР, 2009, 119с.
3. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка, М. 2000, 166с.
4. «Теория и методика обучения иностранным языкам» С.С. Кунанбаева, Д.Е. Сагимбаева, Г.К. Нургалиева и др. - Алматы, 2000, 246б.
5. Hymens, D.H. (1971). "On communicative competence". Philadelphia: University of Pennsylvania Press. Extracts available in Brum fit, C.J. &

Резюме

Формирования коммуникативной компетентности учеников

Биимбетова Индира Канатовна - магистрантка 2 курса по специальности: «Иностранный язык: два иностранного языка», КазНПУ им.Абая, dani0544@mail.ru

Научный руководитель: **Жусупова Р.Б.** – к.ф.н., ст. преподаватель КазНПУ им.Абая

Данная статья рассматривает системно-целостный подход инновационной технологии, используемый в исследовании, объединяет все звенья образования, социального компетентного становления личности в единую «цепь». Это способствует максимальному стимулированию активного состояния всех основных структурных компонентов личности в их взаимодействии и сочетании.

Ключевые слова: компетентность, коммуникация, коммуникационная компетентность

Resume

Indira Biimbetova- the 2nd course master specialty of Foreign language: two foreign languages, dani0544@mail.ru

Scientific supervisor: **Zhusupova R.B.** – candidate of philology sciences , senior teacher, KazNPU named after Abai

Formation of students' communication competence

This article considers the approach of innovative technologies used in the study. It brings all social education of the competent formation of the person in united chain. It contributes to maximum the stimulation of the active state of all the structural components of personality in their complementarily combination.

Keywords: competence, communication, communication competence

УДК 811.111

THE INTERRELATION OF CULTURE AND LANGUAGE

M. Korkina

the 4th course student of specialty "5B011900 – Foreign language: two foreign languages" of Kazakh Abai national pedagogical university

A.Kartabayeva

*Lecturer of Chair of Professional foreign language communication of Kazakh Abai national pedagogical university
kartabaeva.90@mail.ru*

This article is devoted to studying problems and interrelation between culture and language. In any culture or region, language is much more than semantics, much more than what the written page or the spoken word can contain. This especially becomes clear when studying a foreign language and learning the ways of a particular culture. The problem of the relationship between language, culture and thought bothered many linguists and philosophers since ancient time. Language is a major component and supporter of culture as well as a primary tool for transferring message, which is inextricably bound with culture.

Keywords: culture, language, cross-culture, interaction, impact, approach.

Development of lingua-cultural studies is being explained by the processes of globalization, which are characterized not only by its objective richness and diversity, but also the possibility of realization in the new linguistic forms. Moreover, these linguistic forms contain not only the richness of a single national language, but enriched with a variety of cross-language forms. This suggests that it is advisable to explore the globalization not only as objectively flowing process, but also to analyse the ways of its linguistic expression, combining cultural traditions.

In this connection, the cultural linguistics is formed as one of the promising areas of social and cultural analysts. Cultural linguistics focuses on the study of how diverse forms of culture of various ethnic groups are recognized and fixed in language. In other words, the language acts as one of the fundamental bases of the existence and operation of culture. Each speaker generates a vision of the world as part of the experience embodied in the language understood by his ancestral language, which recorded a total concept.

The problem with the amount, the nature and the degree of interaction and the relationship between language and culture, today is one of the most difficult and controversial issue in linguistics and cultural studies. The complexity of the problem is determined by its multidimensionality, formal, structural, functional diversity that belongs to the language and the culture.

In the study of language and culture, there are considered two hypotheses:

- 1) Denial of the connection between language and culture;
- 2) The recognition of the relationship between language and culture.

Concepts related to the hypothesis of independence of language and culture, are rare in linguistics and philosophy, sometimes even contradictory. Some researchers believe that language and culture -

they are different in content and functions of the essence: if we assume the culture of human achievement, the language is not. Researchers who hold this point of view, based on the fact that language is a constant system controlled exclusively by its own laws, independent of the social, cultural and other conditions in which this system works: "Language is a system that is subject only to its own order" [1].

Anyway, today in philosophy and linguistics, most researchers adhere to the hypothesis about the relationship of language and culture. One of the first attempts to prove this connection is in the works of von Humboldt. He explained the idea of the national character of culture, which is reflected in the language by means of a special vision of the world. Language and culture, being relatively independent phenomena are linked through the value of linguistic signs, which provide the ontological unity of language and culture.

Due to language continuity of human culture, there is an accumulation of experience and learning, generated by previous generations. Language shapes the person, determine its behaviour, lifestyle, worldview, mentality, national character and ideology.

However, the interaction between language and culture need to explore very carefully, keeping in mind that these are different semiotic systems. Consequently, they have both common and different features.

Different language and culture as follows:

1. In a language phenomenon prevails at the installation destination mass, while the elite nature valued in culture;

2. Although the culture and is a landmark system (like language), it is not able to organize themselves;

There are the common features of language and culture by VA Maslova:

1. Culture, as well as language - it is the form of consciousness, reflecting the human world;

2. Culture and language exist in a dialogue among themselves;

3. The subject of language and culture - it is always the individual or society, a person or company.

Thus, language and culture are interrelated processes: communication; ontogeny (the formation of language skills); phylogeny (the formation of tribal, social man). [2]

Having identified the essential features and justifying the link between language and culture, we tried to determine the degree of interference between them: the extent to which culture determines the language affects it and what is the impact on the border of language and culture.

Most modern researchers in the field of linguistics have the opinion that the influence of culture on language is an obvious fact. Languages differ greatly among themselves, and the language differences are associated with significant differences in the customs and manners of behaviour common in cultures where these languages are developed.

Differences in culture can affect that in different languages the words may vary connotative semantics (i.e. their emotional and evaluative undertones). Due to differences in the background is not fully translatable most of the words; whole phraseology virtually untranslatable (idiomatic). In any dictionary we find words that do not have a clear translation in other languages. This so-called non-equivalent vocabulary - refer to specific phenomena of the local culture.

For example:

Russian	English
Матрешка	Steak
Водка	BigBen

The impact of culture on language is evident in the originality of the process of dialogue across cultures that affects some features of vocabulary and grammar. For example: *You are a specialist. You are specialists.* A verb form refers to both the singular and plural in the translation into Russian, because in English culture is not the pronoun "you."

Asked about the extent of the influence of language on culture different researchers respond differently. V.Maslova, L.Kasyanenko note that in modern linguistics, philosophy, anthropology and ethnography has developed several approaches to solving this issue.

The first approach was developed mainly by Russian philosophers (S.Atanovskim, G.Brutyonom, E. Kukushkin, E.Markarian). The key provision of this approach is related to the language as a "mirror"

of the culture. With this approach, in a dyad "language-culture" attitude characterized as unidirectional. This view of the problem seems to us a few "one-sided" because the role of language in this case is a passive, limited to a formal reflection of the culture of the facts, the language appears only as her instrument, devoid of any kind was independence.

Representatives of the second approach recognizes the active role of language in the process of thinking, his influence on culture. American researchers E. Sapir and B. Whorf, who developed the hypothesis of linguistic relativity, recognizing the causal link between language and culture, and dominant, a crucial role is withdrawn language, interpreted as a guide to the perception of social reality. Culture and language, in their view, represent a kind of symbiosis: the language "grows" in the culture, expresses it, is a mandatory prerequisite for the development of culture as a whole. The real world in which there is a person unconsciously built on linguistic norms of a particular society. The worlds in which different societies live - individual worlds, not one world, using different languages. According to this hypothesis, people perceive the world in the breaking of their native language, every language reflects reality in his own way: "We see, hear and perceive one way or another this or that phenomenon is mainly due to the fact that the linguistic norms of our society require this form of expression" [3]. Similar ideas have caused a lot of disputes in linguistics.

The essence of the third approach, which seems to us the most successful is the fact that language and culture are in dialectical unity, independent of each other and are to each other in constant interaction, while remaining autonomous sign systems.

Language is an integral part of the culture, the main instrument of its assimilation, is the reality of our spirit. Language expresses the specific features of national mentality. Language is the mechanism that opens to man the area of consciousness. On the other hand, the language included in the culture, as it is modelled in full text.

This view is shared by the majority of modern linguists, and it is the key to linguacultural theory. In this theory, language is treated as a form of universal primary conceptualization of the world; an integral part of the culture inherited by man from his ancestors; tool by which absorb culture; the translator, the spokesman and guardian of cultural information and knowledge about the world. This language is not just a call that there is in the culture, not just expressed, "reflects" its (passive function of language), and the "forms" culture (the active role of language), as if sprouting into it, and he develops in culture. Culture is a linguacultural standpoint is interpreted primarily as the repository of the nation's boundless experience gained by many generations. However, culture cannot be inherited genetically, and to transmit it to future generations requires a "conductor", in which the role and acts as a language. The very existence of language as a phenomenon is impossible without culture, as well as the existence of a culture is impossible without language.

1. Arutyunova N. Language and human world. - М.: Russian Language Culture, 1998. - 896.
2. Maslova V. Cultural linguistics. М., 2001.
3. Askoldov S. Concept and word / Russian literature. From theory of literature to the structure of the text. Anthology. - М., 1980.

Резюме

А.А. Картабаева - преподаватель кафедры профессиональной иноязычной коммуникации Казахского национального педагогического университета имени Абая

М.А. Коркина - студентка 4 курса специальности «5В011900-Иностранный язык: два иностранных языка» Казахского национального педагогического университета имени Абая

Взаимоотношения культуры и языка

Данная статья посвящена изучению проблемы и взаимосвязи между культурой и языком. В любой культуре или стране, язык является гораздо больше, чем семантика, гораздо больше, чем то, что написано на страницах или произнесенное слово может содержать. Особенно это становится ясно при изучении иностранного языка и изучения путей изучения той или иной культуры. Проблема взаимоотношений между языком и культурой беспокоили многих

лингвистов и философов с древних времен. Язык является одним из основных компонентов и сторонником культуры, а также основным инструментом для передачи сообщения, которое неразрывно связано с культурой.

Ключевые слова: культура, язык, межкультурное взаимодействие, воздействие, подход.

Түйіндеме

А.А. Картабаева - Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің кәсіби шеттілдік қатынас кафедрасының оқытушысы

М.А. Коркина - Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті «5B011900 – Шет тілі: екі шет тілі» мамандығының 4 курс студенті

Мәдениет пен тілдің өзара қатынасы

Қазіргі тіл біліміндегі зерттеулерде қарастырылып жүрген жаңа бағыттың бірі тіл мен мәдениет байланысына арналған. Көптеген зерттеу еңбектерінде тілдегі ұлттық танымды, ұлттық рухты, ұлттық құндылықтарды дамытуға бағытталған жұмыстар сөз болып келеді. Бірқатар зерттеушілер тіл – мәдениетті танытушы құрал ғана емес, тілдің бойында оның (мәдениеттің) арқауын құрап, негізін қалайтын ұлттық рухтың ізін айқындап тұратын ұлы күш. Ұлттық мәдениеттің тірегі тілде. Осы орайда тіл – ұлттық болмысымен қалыптасқан төл мәдениетіміз сақталған негізгі көздердің бірі екенін айтады.

Түйін сөздер: мәдениет, тіл, таным, мәдениетаралық қарым-қатынас.

УДК 378.016:811.111:811.512.122'3

COMPARATIVE ANALYSIS OF "BLUE" COLOUR IN ENGLISH, RUSSIAN AND KAZAKH CULTURES

Ismagilova. A.- The 2nd course student of specialty «6B011900- foreign languages: two foreign languages» at KazNPU named after Abai. kamajay.sk@mail.ru.

Scientific supervisor: **Ismailova O.A.-**, master's degree, senior teacher in chair of Professional Foreign language communication at KazNPU named after Abai. ioa_m@mail.ru

This article deals with the meaning of different colours in different culture. Colour can be regarded as linguocultural concept representing peculiarities of the culture and mentality of the people of this culture. Colour can be expressed explicitly by naming colour directly or its feature and implicitly by naming colour features that are fixed in culture as tradition.

Each colour has a definite meaning. Very often a symbol as an image arises in words under the extra-linguistic factors, peculiarities of people's disposition. Definite systemic relations characterize colour-symbols. As it concerns English, Russian and Kazakh cultures symbolic meanings have mainly “blue colour”.

Key words: colour symbolism, methodology, language learners, [linguistics](#), multilingual knowledge, the concept of natural colours, theoretical approaches, world languages.

Since the modern world requires the multilingual knowledge, therefore, let's consider the colour symbolism in the context of English, Russian and Kazakh cultures on the example of blue colour.

Blue was also often confused with yellow back in the day. The PIE word was *bhle-* was and meant "[light-coloured, blue, blond yellow](#)" and had its root *asbhel* which meant to shine. In Proto-Germanic, the word was **blawaz*, and in Old English, it was *blaw*. English also gets some of its words from French, and blue is one of them. In Old French (one of the vulgar Latin dialects whose height was between the 9th and 13th centuries AD) blue was written *bleu* and *blew* and meant a variety of things including the colour blue.

The colour blue is the colour of trust and responsibility.

This colour is one of trust, honesty and loyalty. It is sincere, reserved and quiet, and doesn't like to make a fuss or draw attention. It hates confrontation, and likes to do things in its own way.

From a colour psychology perspective, blue is reliable and responsible. This colour exhibits an inner security and confidence. You can rely on it to take control and do the right thing in difficult times. It has a need for order and direction in its life, including its living and work spaces.

This is a colour that seeks peace and tranquility above everything else, promoting both physical and mental relaxation.

It reduces stress, creating a sense of calmness, relaxation and order - we certainly feel a sense of calm if we lie on our backs and look into a bright blue cloudless sky. It slows the metabolism. The paler the blue the more freedom we feel.

In the meaning of colours, blue relates to one-to-one communication, especially communication using the voice - speaking the truth through verbal self-expression - it is the teacher, the public speaker.

The colour blue is idealistic, enhancing self-expression and our ability to communicate our needs and wants. It inspires higher ideals.

Blue is the colour of the spirit, devotion and religious study. It enhances contemplation and prayer. On the other hand, blue's devotion can be to any cause or concept it believes in, including devotion to family or work.

Blue is the helper, the rescuer, the friend in need. Its success is defined by the quality and quantity of its relationships. It is a giver, not a taker. It likes to build strong trusting relationships and becomes deeply hurt if that trust is betrayed.

Blue is conservative and predictable, a safe and non-threatening colour, and the most universally liked colour of all, probably because it is safe and non-threatening. At the same time blue is persistent and determined to succeed in whichever endeavors it pursues.

Change is difficult for blue. It is inflexible and when faced with a new or different idea, it considers it, analyzes it, thinks it over slowly and then tries to make it fit its own acceptable version of reality.

Blue is nostalgic. It is a colour that lives in the past, relating everything in the present and the future to experiences in the past. Too much blue can create feelings of melancholy, negativity, sadness, self-righteousness, and self-centeredness. Too little blue brings about qualities of suspicion, depression, stubbornness, timidity, and unreliability.

Blue represents both the sky and the sea, and is associated with open spaces, freedom, intuition, imagination, expansiveness, inspiration, and sensitivity. Blue also represents meanings of depth, trust, loyalty, sincerity, wisdom, confidence, stability, faith, heaven, and intelligence.

In Christianity the Madonna is usually clothed in Blue to symbolize virtue.[1]

Some Native Americans believe the colour symbolism of Blue means using intuition to serve and teach.

Blue colour in Russian culture symbolizes the sky and masculine. Water – is a symbol of reflection in an earthly heaven. Blue flowers - a symbol of the boy or unmarried young men. Blue - the strength and power of men.

Campanula - a symbol on a date invitation;

Nezabudka - a symbol of separation from dear friend.

Flax - masculine;

Scarf is another symbol of protection for a woman from a man. As the sky (masculine) covers the earth (feminine) and scarf (male) protects a woman. That is why girls receive a gift -handkerchief, which symbolizes the willingness of men to protect her and her husband confirms his masculinity, giving his wife a handkerchief. A prerequisite was to tie a scarf on a woman's head, and if it is allowed to do it - it symbolized the adoption of this man in the heart.

There are a lot of different word-combinations, idioms, proverbs and sayings connected with blue colour:

A bit of blue sky – Hope.

A blue print - A (detailed) plan or scheme; a pattern.

A blue stocking - Woman having or affecting literary tastes; literary or learned.

A bolt from the blue - An event or a piece of news which is sudden and unexpected, a complete surprise.

Black and blue - Covered with bruises.

Blue and white (*American,slang*) - A police car.

Blue around the gills(*informal*) - Ill; nauseated.

Blue blood - That which flows in the veins of old and aristocratic families.

Blue book - An official book listing government officials.

Blue chips - A share considered to be a fairly reliable investment, though less secure than gilt-edged; hence any reliable enterprise.

Blue collar - A manual worker, normally one working on the shop floor, as opposed to an office worker.

Blue devils - A fit of depression or melancholy.

Blue fear (*informal*) - Extreme nervousness, tremulous dread.

Blue funk (*informal*) - A state of great terror or loss of nerve.

Blue in the face - Livid with effort, excitement,etc.

Blue law (*American*) - A law prohibiting certain activities,such as shopping, on a Sunday.

Blue movie (*informal*) - Film having sexual or pornographic content.

Blue noses (*American,informal*) - Canadians, esp. Nova Scotian.

Blue plate - Restaurant meal consisting of a full main course ordered as a single menu item.

Blue ribbon army - The association of total abstainers.

Blue ruin (*rare*) - Utter ruin.

Blue water - Open sea.

Burn with a low blue flame (*American,slang*) - To be quietly and intensely angry.[2]

By all that's blue (*rare,informal*) - Decidedly!A Dictionary of Slang and Unconventional English 102.

Drink till all's blue - Being widely drunk.

Have blue / pink fit - Be very angry.

Into the wild/wide blue yonder - To a faraway place which is unfamiliar and mysterious.

Like a blue-arsed fly - Very quickly without having much control.

Like blue murder (*informal*) -At top speed.

Once in a blue moon - Very rare.

Out of a clear blue sky - Completely unexpectedly.

Out of the blue – Unexpectedly.

Scream blue murder - To scream loudly and for a long time, especially in order to protest about something.

See through blue glasses -To see things in a preconceived, usually distorted light; to be biased, to be unable to see things for what they are.

Talk a blue streak -Talk a lot and very fast.

The Blue and the Gray - The armies of the North and the South, respectively, during the Civil War, derived from the fact that the Union Army wore blue uniforms, while the Confederates wore gray.

The boys in blue (*oldfashioned, informal or humorous*) - Police officers.

The dark blues (Oxford blues) - Oxford men in athletic contests.

Until you are blue in the face - However long or however hard you try you will still fail.

Your, somebody's, etc blue-eyed boy (*informal, usually disapproving*) - The favorite, especially of a person in authority; a person that somebody thinks is perfect.

A multilayered semiotic system serves to create a national image of the recognized and chosen world in the life experience. The importance of colour vocabulary is clear in the comprehension of environment by the Kazakhs, in digesting of it in mind. The reason, it is difficult to consider and accept each state's history, culture, customs and traditions, belief and religion without colours. Colours accompany people from birth to death at different stages. In the rite of cutting off a colourful thread on toddler's legs, the existence of expressions like white death, Black Death, red death relating to a man's death, and many other colouristic connotations are noticed in the History of the Kazakhs.[3]

A great attention is paid to the survey of colouristic signs with the aim of raising the national spirit, promoting culture, reflecting a linguistic ideology in a modern trend of anthropology. The origins of colours have their own stories for the World Science. The surveys of this kind are called the Colour Science or Colourimetry. The main reason of a great attention to the survey of colours by many scientific trends lies in the prime functions for the society. Priceless materials are far useful in revelation of colours in the national life of the ethnos in ethnolinguistic science. In general, seeing the link between a language and a national spirit in the Science of Ethno linguistics by Humboldt stems from the idea that "a language is a constantly growing fortitude to express thoughts via words. In other words, each nation is limited within the frames of their language" (1984). The etymology of colours is covered in the historic dictionaries of comparisons, historic data. This time, the scientific paper by the scientist of oriental studies Kononov (1975), works by American scientists Berlin and Key (1969) can be particularly marked. Many scientists connect colouristic names with psychology. Psychologists say there are colourful waves in nature, colours are an output of a man's brain and eyes. Sutton and Altarriba (2015) analyse in their works the link between colours and inner world of a man. According to them, a colour can show different sides of man's moods.

Kaidarov describes with respect in his works, the concept of natural colours for Kazakhs from a scientific point of view. He states the significance of the social symbolism of colours and the survey relating to customs and traditions of an ethnos(1992).[4]

The concept of the blue colour in the Kazakh culture performs a great role in revealing the link between a man and nature, a man and the society; and a man and mentality. In the lexical unit of Blue in Kazakh definition dictionaries, the first means colour, the second - sky, air [5]. The meaning of the word blue as an original symbolic sign was used as well as a name of a phenomenon (sky, air), by comparing the blue sky with everything blue in the world, the necessity of the general name of "blue" is shown in the works by Kaidarov (1992) and Laulanbekova (2010). Whichever of the meanings appeared first, their formation in the lexical unit of blue is a disputable opinion for etymology. Definitely, Blue in the meaning of Sky is

not just typical of the Turkic peoples. This meaning of Blue is known for many global languages. However, as a concept of a blue colour, each nation provides various cognitive descriptions. Vezhbitskaya (1996) says clearly on this subject: In many world languages that are quite similar to English Language, blue are the words morphologically or ethymologically related to the word with the meaning of sky.

For instance, *niebieski* in Polish is derived from the word *niebo* “sky”; *caerulus* in Latin is derived from *Caelum* “sky”. Such words like blue, *aoi* (Japanese) or *niebieski* are semantically connected with the concept of “colours”, but they are not equal in meanings, for the scale of usage – each word has its own meaning. *Niebieski* relates to more light – or middle-light blue colours, not to dark blue (in English all of them are called blue). If the symbol of blue is considered to be common for all Turkic languages and the lexical unit of Sky was included into Turkic languages in later centuries, therefore, an objective meaning (sky, air) of blue was defined first.

Humans do not see the world in one-coloured rank. They learn the world via various colours. Therefore, everyone, every nation has specific colours. The colours gain a symbolic value while learning life philosophy. The blue colour is of great importance in the Kazakh ideology. The blue colour has had a symbolic value since ancient times by our ancestors. Ancient Turks called themselves Blue Turks. Here, blue symbolizes the concepts of Sky, Tengri (God of Sky), Upper World. The idea of the worship of the founder, Blue (Sky) stems from Tengriism. The Sky (Blue) was called the Upper World, the Land – the Middle World in accordance with the concept of Tengriism, the Middle World (Land-Water) was considered to be dependent of the Upper World (the Sky, the Blue). “The top saint -the God of Sky – Tengri was honored by ancient Eurasian Turks” [6].

The Kulteigin monument proves the following lines “In the past, when the blue sky was formed on the top, black ground at the bottom, mankind was formed between them”. Scientist Gumilev stated that Blue Tengri (God of Sky) was not just a sky, but had a different meaning of a saint attribute-sunbeams (2003). The nomadic Kazakhs knowing the eternal sunbeams coming from the Blue, the Sky particularly honored and considered the Blue as their Lord. The theory of Tengriism is explained in the Kazakh philosophy in the following way: “the feature of the Turkic ideology is to honor the Sky, the Turks considered the Sky as Upper God, no one else is considered to be Upper. Therefore, they named the top of the mount Khan-Tengri. Here, the true worship of the Sky and His spiritual symbol is clearly seen here. The life feature of the Nomadic Turks and farmers was a feeling of being under control by God from the sky all the time and it influenced in maintaining the right route on Earth. By means of continual observation of the Sky, the steppe dwellers could identify the right route to travel. The knowledge of celestial bodies enables to observe the real nomadic life. Tengry-Sky is God, Truth and the symbol of assembly” [7].

The parts of the world are considered to be rectangular in accordance with the ancient Turkic mythic ideology and have various symbolic meanings. For example, east is ranked as blue (the symbol of a dragon), west as white (the symbol of a tiger), south as red (the symbol of a gopher), north as black (the symbol of a snake) in ancient Uyghur manuscripts. East ranked as blue, west as white, south as red, north as black were based on alternation of day and night in the nomadic Kazakh ideology. Ancestors regarded blue as sacred, therefore they honored east. They said prayers to the east, the doors of the researchers looked out on the east. Here, it is clear that the worship of Sky, Tengri (God of Sky) stems from the blue colour.

In addition to the general meaning of the blue colour in modern cultural and linguistic ideology of the society, this term, apart from a colouristic meaning, has a few meanings relating to myths. The original word, Blue proves relevant holiness, power and means “root”, “home”, “origin” in ancient Kipchak. Blue as well was used in the meaning of kinship for ancient Turks. For instance, the saying who is your blue? From “the Dictionary of Turkic

languages” by Kashgari means where do you originally come from? Moreover, there are a few meanings of the word blue in this dictionary by Kashgari, one of them is the Sky (1997). Valikhanov in his paper of “Remains of shamanism among the Kirgiz people” stated that “the Sky is the greatest power in shamanism. There’s a view that Blue Tengri and Blue Sky are similar words” (1985). The faith has not lost its significance so far. At the beginning of the XX century, the Kazaks put up domes on the top of the graves of saint people and painted them blue, by means of which they invented the model of the world: a dome representing sky illustrates four parts of the world and rests on four columns. On the basis of this tradition, the blue colour for all Turkic - related peoples means height, dream, antiquity, and purity of sky. The verbal art clarifying the Kazakh national ideology stems from the ancient Turkic culture and the national thinking and feeling are kept in literature poetry. “Blue” in poetry is used in the meaning of nobility symbolizing sky, air. One of the most profitable ways of passing national manners of a nation precisely from generation to generation is known as a linguistic phraseological and semantic system. The reason, a phraseological, paroemiological store of every language is an accumulative cultural code of mentality and religions, customs and traditions, beliefs and trust of an ethnos living in this language.

The Turkic world system is abound with a phraseological, paramiological store derived from blue. The concept of blue in steady compound expressions in the Kazakh culture such as the worship of Blue Tengri, blue wolf’s offspring, being cursed by the Blue, turning to the Blue, blue curse (big curse), saying prayers to the Blue, talking to the Blue, and so on is used as the meaning of God, Tengri, Allah and symbolizes eternal power, vitality. They are not related to the colouristic rank. Abai said: I turned to “Allah” saying / Praising His Power. He is grateful to us, / It is not hard to us. The occasionalism of turning to the Blue in the great writer’s discourse illustrates “the worship, devotion to God”.

There were samples of gratitude, blessings and curses devoted to God among the Kazakhs (Turks). Tengri is an ancient Turkic word. In Altai languages, it means “sky”, “blue”. In “Kazakh phraseological Dictionary”, the phraseological layer related to the blue colour is shown in the expressions: opening a blue door means “God Save, God help”; flying in the blue – “Being happy, successful, reaching an aim”; blue invectives – “blue curse (big curse), God curse you”; being cursed by the Blue – “Being cursed by Allah”; blue invectives – “God damn you, God bedevil you, Tengri curse”; pouring milk into the Blue – “insulting, cursing from the bottom of the heart” (2005). Analyzing distinctly these extracts, the verbal meaning of blue is used both in creating positive/negative images of power by both grateful and accusing Tengri(God of Sky). In other words, everything monitored by the Upper World – Blue Tengri(God of Sky) is based on the Turkic ideology. Therefore, the ancient Kazakh established ideology relating to the blue colour concerns the idea of prosperity as well as considers one of the basic concepts. people, Space was considered as a flat and inclined plain. Multy- storey models of Space existed in the Kazakh ideology. The expressions kept in the linguistic storage like seven blue layers, seven planets are derived from this ancient comprehension. Hence, blue is a symbol of eternity [8].

The phrase nine blue layers is depicted in the linguistic image of the Turkic world. For instance, phrases like seven blue layers in Kazakh, yedi kat gök in Turkic were linked to seven layers of the God of Blue (the Sun, the Moon, the Venus, the Red Star, the Jupiter, the Saturn and the Mercury). The paramiologism “The value of the Blue should be increased” informs about the acceptance and analysis of spiritual value of the Blue. Here, as a genuine basis, the worldwide light and the granted light with gratitude by the Creator is the acceptance of an internal secret writes Kokumbaeva in her special research work of Tengri in the Science of Culture (2012). Considering the significance of the blue colouristic unit in the national image of the Kazakh world, its widening, an entire conceptual model forms. For instance, the concept of blue in ethnoculture, first of all, in addition to the meaning of sky, air, reveals the

symbols of purity, holiness, superiority. Moreover, youth, temper, love (blue feelings (new feelings), blue affection (greataffection), blue dove, blue sky); wealth (blue coated, blue booted); opposite silly, irritating (kok doli /blue rude (extremely rude), kok milzhin / blue talker (big talker), kok zhalkau / blue lazy (big lazy), kok mi / blue brain (emptyheaded), kok bet/ blue face(completely impudent), kok ail / blue rude (extremely rude) cognitive models of blue can be marked. These are the responses to the questionnaire by groups. A group of students who participated in the questionnaire considers basically the blue colour as a symbol of sky and love. To be precise, about 70 per cent of the students attributes the blue colour to the Sky, God. And 12 per cent in addition to the sky recognizes love as well [9].

The comprehension of the blue unit is large for the pre-retired and retired. In their comprehension, the blue colour relates to Kazakh, Turkic terms, and they comprised 92 per cent. In the ethnocultural comprehension of the people of this age, blue does not have just a positive meaning but a symbolic negative one. Respondents aged 30 – 60 responded in the following way. For instance, they used the blue unit in the meaning of an impudent, insolent, stubborn woman (idioms like kok doli (an impudent woman), kok shaitan (blue devil), kok bet (impudent), kok sokkir (big curse). Elderly Kazakh respondents aged 60-80 used more positive than negative meanings of the blue colour. They showed excellent knowledge of a widespread use of the idiomatic layer of the word blue. This index illustrates excellent knowledge of ethnoculture by the Kazakhs. The blue colour of the cloudy sky expresses the clear sky, growing greenery world, deep water in the Kazakh ethnoculture. It was particularly valued in the Kazakh ideology and considered to be completely sacred and had a big ethnocultural meaning. “The yourt represented by three parts in the Kazakh ethnoculture (seven layers of the ground, seven layers of greenery and top of the ground) is served as a small pattern of the big world and equaled to a blue dome of Tengri and had a great power. The top of the yourt, shanirak, is considered to be the most sacred”. Likewise, kok shikti in the Turkic ethnoculture (the Blue has appeared) does not mean the colour but the appearance of grass. If Blue Tengri is the start of the world, the word grass along with blue symbolizes the start of spring, beginning of a new life. A big well-built, long crested, leading, very brave particular wolf distinguished from others [10].

In the comprehension of Turkic people is called kokzhal (blue crest). Kokzhal is an euphemistic name of a wolf in a traditional surrounding. There are plenty of views on naming these wolves kokzhal. There is a saying among the Kazakhs «the strong and fierce wolf called Kokzhal has a long crest from head along the spine. There are also terms describing a strong wolf as a blue crested wolf which can skillfully attack a horse and drag away a sheep and form new words like Kok Bori (Blue Wolf) and Kokzhal (a blue crested wolf). So, the crest symbolizes power, strength, authority among the Kazakhs (a crested horse, crest-headed horse). Kokzhal expresses such qualities as gallantry, bravery, courage, superiority and sometimes violence. Relating to it, typically Kazakh well-built, authoritative heroes were sometimes called kokzhal. The symbol of the wolf converted into dexterity and power was related to males in a traditional awareness (the encyclopedia of the “Typical system of Kazakh ethnic categories, terms and names”). The ancient Turkic tradition of paying last respects to a deceased man and the funeral customs of noble Kazakh descendants were accompanied with the tradition of hanging up a black cloth. The black cloth hung up on the left of the dead man’s house differed in accordance with the origins and age of the deceased [53]. For instance, if an old man dies, then it is a white cloth; if a young man dies – a red one; if a middle aged man dies, a black and red-sided cloth would be sewn. The deceased man’s elderly children and his younger brothers wears red kerchiefs before the burial. The North Kirgiz wear white, blue or green kerchiefs in accordance with the deceased man’s age. Kirgiz women wear blue or green dresses for forty days. In Uzbek ancient customs and traditions, if a male died, his widow and mother wear blue dresses and blue pants and white kerchiefs to

express grief (Kazakh traditional culture from the Collection of Kunstkamera). The widow and mother wear blue outfit. The following year after the man's death, relatives are invited to the house and his/her black clothes and shoes would be replaced with white ones. It can be clearly concluded by studying the symbolic meaning of the ethnocultural unit of blue that the linguistic image is common in the Turkic world. In other words, the Turkic common resemblance of roots is life-long and coexist eternally. The word blue as a symbol of clearness, holiness, stability and eternity is related to Tengri, the Lord of Power. In fact, ancestors aspiring eternity not by chance named themselves the Blue Turks. In fact, ancestors thirsty for eternity called themselves Blue Turks knowingly. According to scientist Gumilev, "Living under the blue dome of the eternal Sky ancient Turks called their state as an "Eternal State" [11]. The colour of the flag can be explained by its resemblance with the Blue Sky as a symbolic sign by the Kazakhs as the Lord of stability and eternity.

Taking into consideration the whole XX century, it was hard time to the Kazakh ethnos to reside. This issue is proved by history. Sarsambekova shows precisely in her surveys these hard times for Kazakhs: "The last decade of the twentieth century was a difficult period for the people of the USSR. The Collapse of the USSR had the following consequences: formation of independent states, migration processes, which involved millions of former Soviet citizens, westernization and globalization, which at the level of everyday consciousness is seen as Americanization" (2014). In other words, toughening the migration regulations at the end of the XX century, the rapid development of globalization issues led to a search for ethnocultural genesis of the Kazakhs. The whole nation proceeded to the exploration of their History. Scientific research methods altered, a scientific paradigm proceeded to anthropology. From this point of view, studying the colouristic lexis again, the survey of the symbolic role is a particular field for the nation [12].

By reporting the rich colouristic lexis of Kazakh, Kaidarov named basic colours. He showed the list of first 5 more frequently used colours: first - black, second – white, third – blue, fourth – red, fifth – yellow (1992). However, the blue colour is on top of the list if the role of independence years is taken into account. Along with gaining independence, the Republic of Kazakhstan marked its state flag blue. That is not by chance. Ancient Turks (Kazakh) called themselves Blue Turks. Nowadays, the Kazakh ethnos searches for the real ideology of this. Mazhitaeva who studied the concept of colours (2013), shows the general role of enlarging national vocabulary: «specific expressions, idioms and proverbs are in a language. They can provide social and historic, emotional and mental information of a nation in the past».

Sutton and Altarriba consider colouristic names as an advertising and informational tool introducing the nation's says about its significant role in intercultural communication (2015). The researchers agree with this explorer's opinion and put the research on top. Studying the «Blue» colour, we concluded that as a tool, it can introduce ethno-, -lingvocultural world of the Kazakh nationality [13].

Cultural linguistics has its own terms which combine linguistic and cultural aspects. The term concept is the most actual one from the point of view of modern study. Colour can be regarded as linguocultural concept representing peculiarities of the culture and mentality of the people of this culture. Colour can be expressed explicitly (by naming colour directly or its feature) and implicitly (by naming colour features that are fixed in culture as tradition).

Each colour has a definite meaning. Very often a symbol as an image arises in words under the extra-linguistic factors, peculiarities of people's disposition. Definite systemic relations characterize colour-symbols. As it concerns English, Russian and Kazakh cultures symbolic meanings have mainly black, white, red and yellow colours. Words-symbols bring us understanding of national peculiarities of every language. It enables us to draw a conclusion that colour-denotation is one of the main components of ethnic culture.

In conclusion, we can say that the colour terms attract a lot of scientists. As the colour terms is considered to be every nation's property. V.A. Moskvich shows, that colour terms as leitmotiv has emotional view of nation's world, in addition, it is a big category that shows individual author's world. The terms that describe the colour in every language has informational state that describes complex, multi structural colour symbolic. [14]

In many works it was important to pay attention to the world language view concepts, the description of nation's ethno world, the existence of colour terms in mental space and the colour terms that appeared according to the acceptance of the environment.

1. Aimauytov, Zh., Akbilek. Novel. Almaty, 2003;
2. Марузо Ж. Словарь лингвистических терминов. М., 1960;
3. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. М., 1993;
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка. М., 1972;
5. Cambridge International Dictionary of English. London, 1995;
6. Лурия А.Р. Язык и сознание. Ростов, 1998;
7. Прохоров А.Н. Большой энциклопедический словарь СПб., 1993;
8. Тэйлор Э.Б. Первобытная культура. М., 1989;
9. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику: [Учебное пособие] / В.А. Маслова. – М.:Флинта: Наука, 2004;
10. W. von Humboldt, "Selected works on linguistics". М.: Progress, 1984;
11. Sh.K. Zharkynbekova, "Colour-consciousness-mentality. Reconstruction of colour view of the world in Kazakh and Russian linguistic cultures". Monograph. Astana: PO master, 2011;
12. Щедровицкий Г.П. Смысл и значение // Избранные труды. М., 1995;
13. Аскольдов С.А. Концепт и слово / С.А. Аскольдов // Русская словесность: [Антология]; ред. В.П.Нерознака. – М.: Academia, 1997;
14. Телия В.Н. Русская фразеология: Семантический, прагматический, культурологический аспекты, 1996;

Түйіндеме

Исмагилова.А. – Абай атындағы Қаз ҰПУ-нің 2 курс студенті «6B011900- Шетел тілі: екі шет тілі lika@mail.ru

Исмаилова.О.А. – ғылыми жетекші магистр аға оқытушы. ioa_m@mail.ru

Ағылшын орыс және қазақ тілдеріндегі "көгілдір" түстің салыстырмалы түрде талдануы

Бұл мақалада ағылшын ұлты, орыс ұлты және қазақ ұлтының мәдени тілдік контекстінде «**көк**» түстің дүниетанымдық маңыздылығы, елдер мәдениетінде, тарихы мен салт-дәстүрінде қолданыс аясында ерекшеліктері, ұқсастығы мен айырмашылығы салыстырмалы түрде баяндалады.

Аталған ұлттар тілінде әр түрлі түстерге сәйкес қалыптасқан сол халықтардың ұлттық-мәдени ерекшеліктері, тұрмыс-тіршілік, салт-дәстүр, наным-сенімдерге байланысты пайда болып, әр халықтың рухани байлығына айналған.

Түйін сөздер: әр түрлі түстердің маңызы, салыстырмалы тіл әдіснамасы, лингвистика, көп тілді үйрену, табиғи түстер туралы түсінік, теориялық негіздері, әлем тілдері.

Резюме

Исмагилова.А. - студентка 2 курса по специальности «6В011900- иностранный язык: два иностранных языка» КазНПУ им.Абая. lika@mail.ru

Научный руководитель: : **Исмаилова.О.А.** – магистр кафедры профессиональной иноязычной коммуникации КазНПУ им.Абая ioa_m@mail.ru

Сравнительный анализ "голубого" цвета в культурах английского, русского и казахского языков

В этой статье говорится об относительном сходстве и отличии идеологического значения языкового контекста «синий цвет» в культуре, истории и особенностях традиций в английской, русской и казахской национальностях.

Ключевые слова: цветная символика, методология, ученики языка, лингвистика, многоязычное знание, значение естественных цветов, теоретические подходы, мировые языки.

ДИСКУРС ЖӘНЕ ОНЫҢ ТИПОЛОГИЯСЫ ДИСКУРС И ЕГО ТИПОЛОГИЯ DISCOURSE AND ITS TYPOLOGY

УДК 378.016:811.111:811.512.122'373

METHODOLOGY OF DISCOURSE ANALYSES.

Ismailova O.A. - *master's degree, senior teacher in chair of Professional Foreign language communication at KazNPU named after Abai.* ioa_m@mail.ru

Sultanbekova.S- *master's degree, senior teacher in chair of Professionally- oriented Languages at KazNPU named after Abai*

This article deals with the technique to teach a foreign language discourse and the types of language communication and cultural context of the language of the time, as well as the importance of the approach to the spiritual and ideological heritage ideological discourse, presented a unique opportunity to achieve success in learning a language and considered some of the issues related to the theory of scientific discourse. That thought the conversation provided by the social meaning of discourse analysis .

Key words: colour symbolism, methodology, language learners, [linguistics](#), multilingual knowledge, the concept of natural colours, theoretical approaches, world languages.

Comparative analysis of "blue" colour in English, Russian and Kazakh cultures.

Discourse analysis is a broad term for the study of the ways in which [language](#) is used in [texts](#) and [contexts](#). Also called *discourse studies*.

Developed in the 1970s, discourse analysis is concerned with "the use of language in a running [discourse](#), continued over a number of sentences, and involving the interaction of [speaker](#) (or [writer](#)) and auditor (or [reader](#)) in a specific situational context, and within a framework of social and cultural conventions" (Abrams and Harpham *A Glossary of Literary Terms*, 2005).

Discourse analysis has been described as an interdisciplinary study of discourse *within* [linguistics](#), though it has also been adopted (and adapted) by researchers in numerous other fields in the social sciences. Theoretical perspectives and approaches used in discourse analysis include the following: [applied linguistics](#), [conversation analysis](#), [pragmatics](#), [rhetoric](#), [stylistics](#), and [text linguistics](#), among many others.[1]

Learning and teaching discourse analysis engages students and tutors in the exploration of texts and talk. Analysis of discourse data encourages students to reflect upon and critically evaluate knowledge acquired in the study of, for example, syntax and semantics as well as naturally drawing students to the investigation of socially-situated language use. Such study provides students with the opportunity to examine how meaning is constructed and negotiated in discourse and to reflect on the role that language plays in social life. Teaching discourse analysis involves introducing students to relevant theories and guiding them in the application of these theories to real life language use. Learning is grounded in students' own experience and in the questions they ask about problems in the humanities and social sciences.[2]

The analysis of discourse - frequently defined as "language use above the level of the sentence" (Stubbs, 1983) - provides students with the opportunity to study the meaningful production and interpretation of texts and talk. In undergraduate programmes in Linguistics and English Language at the University of Sussex, courses in discourse analysis are taught at level 3. Students therefore come to discourse studies after completing courses in syntax, semantics and pragmatics and the analysis of discourse encourages students to reconsider and re-evaluate the 'rules' of language with which they are already familiar. As Miller (2002) explains in his article on the subject of discourse analysis, the examination of texts problematise traditional word-class classifications and sheds new light on the functions and workings of grammatical categories (tense, mood and aspect, for example). Indeed, the study of the structure and texture of texts as whole units challenges the very concept of 'sentence' and, by adding to other approaches to language study, enriches students' understanding of how language works.[3]

In this respect, students may be encouraged to critically engage with the definition of discourse as 'supra-sentential language use' and explore how the meaning and interpretation of a text may be negotiated around the selection and use of particular syntactic and lexical forms or even aspects of pronunciation. For example, recent class-based analysis undertaken by my final-year students reveals how Tony Blair's use of vernacular phonological features in party political broadcasts has increased over the past ten years. Critical examination of the reasons for Blair's changing pronunciation leads students to consider, for example, the extent to which politicians may use strategies to 'sound' ideologically attractive to public audiences and, in the case of Blair, to manipulate his voice to (re-)construct himself as a 'man of the

people'. In undertaking such analysis, students therefore learn that there is an intricate (almost symbiotic) interplay between discourse approaches that take as their starting point the linguistic level at which the utterances are produced and those approaches that interpret utterances from the starting point of the context in which they occur.[4]

Through the study of discourse analysis students may gain an advanced and sophisticated understanding of the concept of 'context'. Also defined or described as the study of 'language in context' or (real life) 'language in use' (Brown and Yule 1983, Woods 2006), discourse analysis draws students to the investigation of socially-situated texts and talk. Students engage with the study of how, in social interaction, human beings convey their meaning not as an individualistic enterprise but as a result of dynamic and ongoing negotiation with their interlocutors. In this way, students gain knowledge and understanding of the (symbolic) function of language in social life, and the role that language plays in the construction and shaping of social relationships. Since such relationships are frequently characterized by differential patterns of authority and influence, students have the opportunity to explore how power relations underpin the construction and meaning of discourse, and to learn about the ways in which control, dominance and inequality may be both asserted and resisted in discourse. Experience shows that students are particularly drawn to this type of *Critical Discourse Analysis* and there is a wealth of data that can be drawn upon to teach and encourage this interest. While various forms of political discourse provide archetypal material, examples of texts taken from, for example, medical interviews, courtroom testimonies and classroom contexts also offer germane discourse data for critical analysis. [5]

Other theoretical approaches routinely included in courses on discourse analysis include Speech Act Theory, Ethnography, Interactional Sociolinguistics and Conversation Analysis. It is clearly vital that students are introduced to relevant theories and it is equally important that they learn how to apply these theoretical perspectives to real life language use. While it may appear intuitively sound to introduce theory before practice, experience suggests that it is in the careful weaving together of the two that students gain the most advanced and highly developed understanding of discourse (perhaps to be seen at its best in Deborah Schiffrin's (1994) *Approaches to Discourse* - a text which is most suitable for students with some experience of discourse analysis).

Different theoretical approaches can be applied to the discourses of various domains, and an advantage of teaching and studying discourse is that a wealth of relevant data is available for analysis: a conversation or a letter; a speech, a memo or a report; a broadcast, a newspaper article or a testimonial; a lesson, a consultation or an interview. While it is arguable that discourse analysis can be treated purely as a 'research method' (see Johnson (2002) for an approach which is grounded in this supposition), the study of discourse ought to encourage students to ask their own ontological and epistemological questions and, ideally, should lead students to an awareness of the way in which discourse analysis can be applied to (and is a way of thinking about and approaching) a range of problems in the humanities and social sciences. A particular advantage of locating discourse studies in the final year of undergraduate programmes' is that students are likely to have gained the experience and confidence required to construct their own innovative research questions. Final-year students I am currently teaching are seeking to answer such questions as:

- How does the discourse of pro-anorexia websites glamorize eating disorders through the construction of a virtual community of practice?
- How is masculinity represented in football fandom?

- Why is drug use and misuse represented differently in the discourse of the media and drug support agencies?
- How are stereotypes associated with homosexuality perpetuated in ‘safe sex’ health education information?
- Why does political discourse rely on metaphors of movement?[6]

The investigation of such questions often involves the adoption of a set of methods that draw upon different approaches and so lead students to an understanding of the interrelationship (and tensions) between different ways of looking at and interpreting a text.

Students studying discourse analysis must undertake the analysis of discourse (a statement which may seem too obvious to mention but which is belied by evidence that, as Antaki et al (2003) point out, published papers on discourse are frequently flawed by under-analysis of discourse data). On my courses, before any theories have been introduced and before any ‘typical’ discourse material is discussed, students are encouraged to collect their own small sample of data and attend the first class ready to say something about it: e.g. to examine thematic links in the text and to analyze its structure and texture; to consider the construction and interpretation of meaning in the discourse (and to reflect on their role, as researcher, in interpreting the discourse); to discuss whether the discourse can be classified as belonging to a particular register or genre (and to examine how, for example, the interactional routines common to one type of discourse may be employed in other types for particular effect); to analyze the discourse in relation to assumptions made about the relationship between speaker/signer/writer and the recipient of the communicative message(s). In this way, students are introduced to important ideas at the outset of their studies and concepts which students find difficult to understand in the abstract – presupposition, (synthetic) personalization and intersexuality, for example – are made more accessible by being grounded in students’ own experience of collecting, analyzing and interpreting discourse data.

From such beginnings, students soon learn that discourse analysis is applicable to every situation, and collecting and working with discourse data naturally becomes an integral aspect of all classes - whether the topic of such classes be focused on a particular approach (Ethnography, Conversation Analysis etc.) or a particular context in which discourse analysis can be applied (e.g. the media, politics, law, medicine, religion, education). Indeed, the study of discourse analysis provides the opportunity to pursue a wide variety of practical learning and teaching activities. These are examples:

- Students can be encouraged to build a ‘mini-corpus’ of data and, for example, to collect and analyse examples of a particular discourse type constructed in an array of diverse contexts: e.g. the language of political manifestos, campaigns, speeches and televised debates.
- Students benefit from the opportunity to undertake **comparative** analysis. For example, much can be learnt about the nature and importance of ‘target audience’ in advertising discourse by the comparison of, for instance, car adverts that appear in magazines aimed at women and men. Public health information constructed across cultures provides interesting data for comparative study and the analysis of texts constructed at different periods in time is also revealing: e.g. contrasting political speeches of the past with those of the present highlights the particular features of each text and brings students to an understanding of, for instance, the ongoing and increasing ‘mediatization’ of political discourse.

- Students should be encouraged to critically examine a form of (institutional) discourse in which they are regular and active participants. Experience reveals that learners often find it enlightening to analyze the conventions they follow in constructing an academic essay, for example. Such analysis leads students to a critical understanding of the traditional requirement for ‘objectivity’ in academic writing and to consider what is perceived to constitute ‘legitimate knowledge’ in this form of discourse. A similarly critical perspective can be encouraged in examining the typical interactional routines of university seminars: how are ‘rights to speak’ distributed? How is topic managed? What inferences are drawn about silent students?[7]

It is in working with texts, and actually carrying out discourse analysis, that students can be led to an understanding of how human beings engage in discourse which shapes the way they construct themselves and their relationships with others. Students also come to understand how their engagement with texts and talk (in particular social and cultural contexts) can challenge and alter dominant discourses. The opportunity for such learning goes beyond the confines of the university campus, and students’ involvement with the subject is often revealed when they remark that they are finding it ‘difficult’ to, for example, listen to news broadcasts, have a consultation with their GP or read a letter from their bank without becoming, to use their words, ‘hyper-aware’ of the construction of texts and talk in such institutional settings and of the social roles that such discourses prescribe.

This level of awareness can be cultivated in class activities such as student-led discussions and debates. I find that the most fruitful starting point for such discussions is students’ oral presentations of discourse data. Presentations to peers are a particularly useful activity since they encourage presenters to reflect upon their own interpretations of a text in the light of alternative ways of approaching the data suggested by their peers. From this point, students can be encouraged to reflect upon the reasons for different interpretations and to consider, for example, the analysis of ‘stance’ in the text (as the expression of a speaker’s or writer’s value-system in the text produced), as well as their own (social and cultural) experience in seeking meaning from a text. Teaching discourse analysis therefore offers the opportunity to encourage students towards independent learning and the type of critical thinking which is vital not only for all areas of academic study but also for life-long education.

Formal evaluation of students’ knowledge and understanding can be achieved by various forms of assessment (a quick review of courses at British universities reveals the employment of a range of assessment modes including examinations, essays, dissertations and oral seminar presentations). However, in the light of the above discussion of aims, content and pedagogical methods, whichever form of assessment is used should involve students in **doing** discourse analysis. Ideally, methods of assessment should engage students in the full process of identifying a question or problem, designing a piece of research to address the question, collecting relevant discourse data, providing transcriptions (where necessary) and presenting their own analyses and interpretations. In this respect, there is little that can compare with (supervised) independent research (in the form of dissertations or other types of project work). This is the method of assessment used at Sussex for final-year students of discourse analysis. It has proved to be a popular form of assessment and one that encourages students to read beyond the prescribed texts and to research beyond the boundaries of the university campus. Over the past years students who have taken this course have undertaken supervised research projects on such topics as: cross-cultural communication in the classroom; the forms and functions of propaganda in World War II; the negotiation of

professional roles in business meetings; and the transformation of 'life world' experience into professional frames of reference in medical consultations.

While many disciplines "claim the term 'discourse' as their own" (Jaworski and Coupland, 1999:xi), discourse analysis is inherently interdisciplinary and, as the examples of research projects detailed above reveal, provides students with considerable scope to draw upon and relate different areas of interest and experience. In terms of the formal assessment of students enrolled on joint honors' programmes', dissertation work in discourse analysis is a particularly useful means by which different areas of academic study can be interrelated and interwoven. Moreover, the interdisciplinary nature of discourse analysis is not confined to academic life. In what has been described as 'turn to discourse', an increasing number of professional fields draw on discourse analysis: social policy, social work, public relations, various types of counseling, media analysis and educational research are just a few examples. The study of discourse analysis therefore provides students with the opportunity to acquire areas of knowledge and understanding which not only enhance intellectual development but which are also relevant for a range of professional careers.

Conclusion

Methodology which we have described here also enables those processes of communication to be related to thinking processes and to learning outcomes. In this way, we can examine what is achieved through involvement in discussions, in classrooms and elsewhere and perhaps offer constructive advice about how discussions can be made more effective. Constraints of space have inevitably limited what I could show of the methodological procedures, but I hope that what I have provided is sufficient to enable other researchers to understand this methodology, to examine it critically and perhaps build upon it in the pursuit of their own research questions.

1. Antaki, C., Billig, M., Edwards, D., & Potter, J. (2003) Discourse Analysis Means Doing Analysis: a Critique of Six Analytic Shortcomings. *Discourse Analysis Online*, 1, (1). <http://extra.shu.ac.uk/daol/articles/open/2002/002/antaki2002002-paper.html>
2. Brown, G. and Yule, G. (1983) *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Cameron, D. (2001) *Working with Spoken Discourse*. London: Sage Publications
4. Fairclough, N. (2001) *Language and Power*. London: Longman, 2nd edition.
5. Jaworski, A. and Coupland, N. (eds.) (1999) *The Discourse Reader*. London: Routledge.
6. Johnstone, B. (2002) *Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell.
7. Miller, J. (2002) Discourse Analysis. Guide to Good Practice in languages, linguistics and area studies. www.llas.ac.uk/resources/gpg/132
8. Schiffrin, D. (1994) *Approaches to Discourse*. Oxford: Blackwell.
9. Schiffrin, D., Tannen, D., & Hamilton, H. (eds.) (2001) *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell.
10. Stubbs, M. (1983) *Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language*. Chicago: The University of Chicago Press.
11. Woods, N. (2006) *Describing Discourse: a Practical Guide to Discourse Analysis*. London: Hodder Arnold.

Түйіндеме

Исмайлова.О.А. –Абай атындағы ҚазҰПУ кәсіби шетел тілі коммуникациясы кафедрасының магистр,аға оқытушысы ioa_m@mail.ru

Султанбекова.С.- Абай атындағы ҚазҰПУ кәсіби бағыттағы шет тілдер кафедрасының магистр, аға оқытушысы

Дискурс талдау әдістемесі.

Бұл мақалада шетел тілін үйрету әдістемесінде **дискурс** - тілдік коммуникация түрі және уақыттың мәдени тілдік контексті, сонымен қатар дискурстың рухани-идеологиялық мұра, көзқарас, дүниетанымдық маңыздылығы, тіл меңгеруде ерекше жетістіктерге қол жеткізу мүмкіндіктері баяндалды және ғылыми дискурс теориясына қатысты кейбір мәселелер қарастырылады. Дискурс — сөйлесу арқылы берілетін ойдың әлеуметтік астарына талдау беретін ұғым. Структуралистер ғылыми айналымға қосқан бұл ұғым философияда, әлеуметтануда, семиотикада мәдениеттануда, когнитивтік талдауларда қолданылады.Осы тұрғыдан келгенде, кәсіби дискурс когнитивтік қажеттіліктердің жиынтығымен, көпшілік қауыммен қатынасымен сипатталып, құқық, медицина, әлеуметтік сала, білім беру, ғылымның өзге де салаларында көрініс табады.

Түйін сөздер: дискурстық талдау, әдістеме, тіл үйренушілер, лингвистика, білімділік, күнделікті қарым-қатынас, теориялық көзқарастар, пәнаралық зерттеу.

Резюме

Исмайлова.О.А. – магистр, старший преподаватель кафедры профессиональной иноязычной коммуникации КазНПУ им.Абая ioa_m@mail.ru

Султанбекова.С.- магистр, старший преподаватель кафедры профессиональной – ориентированных языков КазНПУ им.Абая

Методология дискурсивного анализа.

В этой статье говорится об относительном сходстве и отличии идеологического значения языкового контекста «синий цвет» в культуре, истории и особенностей традиций в английской, русской и казахской национальностях.

Ключевые слова: анализ дискурса, методология, изучение языков, лингвистика, образования, коммуникация и теоретические подходы, междисциплинарные исследования

УДК 811.512.122:811

HISTORICAL AND LINGUA-CULTURAL ASPECTS OF THE CONCEPT “NUMBER” IN ENGLISH AND KAZAKH CULTURE

Zhuldyz B.Kurmambaeva *Senior teacher MA.,*

Yerkezhan Nurgazina *–Undergraduate of Foreign languages:two foreign languages*

Abai Kazakh National Pedagogical Universite,The Institute of Multilingual Education

This article deals with the concept of “number” which carries and has historical, lingua-cultural peculiarities and cognitive aspects in English and Kazakh cultures. The concept of number belongs to one of the basic concepts in the human conceptualization of the surrounding world, being relevant to any culture and society. Through the concept of “number” we can see how were the historical development, culture, mentality of the English and Kazakh people.

Keywords: concept, worldview, meanings, lingua -cultural aspects, cognitive image.

Plato called the study of number symbolism “...the highest level of knowledge. It is knowledge itself”. Moreover Pythagoras believed “...numbers had souls, as well as magical powers”. He said that “all things are numbers” and the numerical aspect of things was the main interest to the Pythagoreans. Pythagoras discovered the relationship between music and numbers that survive in the mathematical terms “harmonic mean” and “harmonic progression”. In addition, V.A.Maslovanoticed «числа - это элементы особого кода, с помощью которого описывается мир: в основе музыки, поэзии, архитектуры искусства лежат числа» [1].

In any language there is a feature that names number related basic notion. It means that it shows quantity of something and relation with other items. Also it called a second-tier usage within the scope of other concepts. That is the original actual education which helps the development of new knowledge. By that the real world effects of the environment in the minds of people its ready to be recognized easily by the existing units.

This process is closely related to the names of numbers. For instance, number three shows the actual amount of one thing defined as lexical unit in the following way: three - more than two, less than four. Names of numbers are connected not only with the nation’s spiritual and material culture but also with social existence phenomena and things involved in the recognition of abstract concepts. For example, the name of "Three hundred" means not only the amount of the actual things, where it is combined with the word “Zhuz” but it is also related to the knowledge of construction of the Kazakh ethnic components.

The above mentioned compound words made of the names of numbers in place of their own cognitive system take part in the formation of concepts. The creator of those conceptions are units of education. The quantitative individual concepts are revealed. For example, in connection with the five fingers of a man named number five, and integrity, is the concept of dependence. And this concept of the quantitative language created by the different units of consciousness in the names of many complex cognitive system concepts. That number is difficult to make a name using the meaning of counts of the new concept of the process in front of its name, the same environment in the formation of complex linguistic picture of the world through the names cognitive image that could be considered even before its creation is another process. The first process the past place within the boundaries of language, and the second is the level of knowledge of the process. Both of them can't be executed without each other which is the evidence of the integrity of the language and knowledge.

In the history of the Kazakh people material and spiritual culture, which reflects the level of daily life, that is the source of life of ethnic groups is connected with numbers such as three zhuz (three divisions), beskaru (five weapon), four kubyly (four sides), altybakan (swings), ekidunie (two world), kyrykayak (centipede), Zhetykarakshy (Great Bear), besatar (five-shooter), three zhurt (three generations), segizkoz (rump), segizayak (octopus), kyrykbuyn (horsetail) etc. Such words have a wide social meaning. Because their meaning or the language is widely understood by almost all members of the society. [2].

“Three Zhuz” mean three divisions of Kazakh people. They are: the Greater zhuz «Ұлы жүз», the Middle zhuz «Орта жүз» and the Junior zhuz «Кіші жүз». In these complicated names there are several opinions about the etymology of the word "The Zhuz". S. Amanzholov related the word "zhuz" to number 100. J. Dosqaraev the etymology of the word “zhuz” associated with the words "duz" and “tuz”. E. Zhanpeiisov connected the term "zhuz" with words like “generation” and related to Turkic languages [2]. So the etymology of the word “zhuz” is related to the word “generation”. According to some historical novels “Three zhuz” didn't mean territorial or Kazakh tribal divisions but “Three Zhuz meant three Kazakh brothers”. Thus, the name of this complex name of “three zhuz” can mean blood relative brothers.

“Three zhurt (generations)”. Kazakh people say "a man has three zhurt (generations)". They are “agaiynzhurt” - father's relatives, “nagashy zhurt” - mother's generation, “kaiynzhurt” – wife's relatives. In the name of the complex quantitative obscured the meaning of the word meaning three original number, ethnic kinship and social structure is involved in a phenomenon called a reflection of the personality. For example when people ask “How is the three zhurt?” they want to know if everything is all right and safe in your family. Complex names in Kazakh do not only act on the basis of the concept of

quantitative material or spiritual culture in specific manifestations of units, but also on the basis of national identity, ideology units which reflect knowledge of the concepts of underlying language units[3]. Which means that recognition of the world of numbers, informative accumulation characters adjust that the information collected is ready to deliver the key to knowledge from generation to generation.

The same number of concepts produces a variety of names created by the complex names in language (time, relatives), that is a certain language environment, which is represented by ethnic groups and recognized in accordance with the individual's own welfare system, which is accumulated and plays the role of the language tool summarizing the knowledge.

Throughout the meaning of numbers have played an important role in the life of mankind. Where there are people there are always numbers. Through the study of numbers we define particular knowledge of numbers, concepts and features of the symbols. Thus we can see the similarities and differences in the numerology world of two historically countries.

As for the meanings of numerals existing in different languages are various. In another words, the same number in different languages can signify contrast meanings. The numerals considered the sacred in one language, in other language may define negative meaning. For example number thirteen.

The number thirteen (13) is considered to be an unlucky number in England, there are no houses with the number thirteen and the thirteen row in the cinema. Many hotels do not have floors numbered 13 (thirteen) - the account comes from the 12th straight to the 14 (fourteen). Many hotels do not have a room number 13. Strangely enough, but there is no single universally accepted explanation for the origin of superstition associated with the number thirteen (13). There are many different opinions on this matter. Some experts believe that the number thirteen (13) has become unpopular with the time when people began to learn to count. Using 10 (ten) fingers and 2 (two) feet as separate units, people were able to count just to 12 (twelve). But then followed an unknown number of 13 (thirteen), which frightened people.[4]. Frenchmen invented the term "14 (fourteen) guests" because they hate number thirteen (13). If there are thirteen (13) guests in the party, in this situation they take person into their party. There is no place with the number 13 (thirteen) in airplane and the 13 (thirteen) room in hotel. In addition, for example, in American Businessman does not plan to meet at 13.00 o'clock.

For Muslims, including the Kazakhs Friday the thirteen (13) is really respected day. Friday is the best day of the week. It is also recommended that Muslims clean and wash themselves and make sure they smell nice when they attend Friday Prayers. Muslims say that Adam was created on Friday, and, according to legend, Adam and Eve ate the forbidden fruit on Friday, as well as their end came on Friday.

«Он үш жас- отау иесі» it is at this point that a person becomes a teenager. They say that “at the age of thirteen (13) a teenager is mature enough to build a family”.

The number “twenty one’ (21) which define the age of the “majority” or “coming of age” for English language countries. Most countries set majority at 18. The word majority here refers to having greater years and being of full age. 'He's got the key to the door, Never been twenty-one before'- in the UK one is considered to be adult at the age of 18. However, before 1970 this 'age of majority', as it was called, was 21. In other words, one became an adult on one's twenty-first birthday. The significance of the 21st birthday originates from the rituals of knighthood. At the age of seven a boy began to learn what was required to become a knight when he was taken on as a page. At the age of 14 he graduated to squire and became an assistant to a knight, training with him and caring for his equipment, at 21 he would finally become a knight.

In Elizabethan times the age of consent for a man to marry was 21 and this is largely why the birthday still holds so much significance now days as although this law has changed, the 21st birthday is still seen as the age when the boy truly becomes a man.

One tradition from the past that lives on today in many countries around the world is the giving of a 21st birthday key. The tradition originated many years ago and the gesture of giving the key was that at the age of 21, you were considered to be old enough to own a key to the house and a senior member of the household.

It was traditional, in England for the older son or daughter, upon reaching 21, to receive a key to the front door of their parents' home, if they were at that time still living there. It was the key to adulthood, but they were often also given the privilege to come and go as they pleased, at what time they liked.

Nowadays the traditions have changed and the 21st birthday is seen as a time for a big party and celebrations care a little more raucous.

Numerative seven has different meanings in the English and Kazakh cultures. In English culture it is used in the sense of good luck and in Kazakh culture its dominant semantic expresses the sacredness.

Seven is the number of completeness and perfection (both physical and spiritual) for English people. The ancient Greeks thought the number seven to be extremely lucky. Pythagoreans considered the number seven to be a perfect number. Here are more some examples: seven wonders of the world, seven seas, seven continents, seven notes in a musical scale, seven colors in a rainbow, seven spots on a ladybug, seven days of the week. Also, it is believed that the seventh child of a seventh child will be psychically gifted.

The first word-combination in Kazakh with numerative seven is “zhetiata”. In Kazakh culture there are several traditions connected with “seven grandfathers”. Descendants of one man cannot get married with each other until seventh generation. It's believed that this custom will help to prevent different

health problems and to preserve genealogical purity. In fact, medically it's proven that children whose parents have near relation have serious problems with health because of some variance in blood structure.

As result, there has been established tradition to know chain of all seventh grandfathers name including father's name. The one who does not know his/her grandfathers name to the seventh preceding generation was considered to be "disgraceful, and ill-mannered". This tradition is still topical amongst Kazakhs[5].

Another number of wholeness, perfect completeness is sixteen. This number considered as the age of majority in USA.

A "sweet sixteen" is a coming of age party celebrating a girl's 16th birthday in North America, primarily in the United States and Canada. Like a wedding, this event can be formal, casual, or semi-formal. Even if it is a small party, the main purpose of the party is to celebrate the person becoming "older" and entering a different stage of their life. Typically this is the last big birthday party a teenager would have. Although it is common that Sweet Sixteens are mostly celebrated for girls, they can also be celebrated for boys.

Now we consider the cognitive characteristics of the number "four" in English and Kazakh cultures. The value and cognitive characteristic of the number "four" in the aspect of cultural, religious outlook is related with legends, customs and traditions. According to ancient sources the appearance of the phrase "four seasons" came later. The inscriptions on bones made a square with four corners, but the seasons are not named. Because of this it was believed that if the north was the cause of death, the south was symbol of all life and a new life. This concept has enhanced the understanding of space and replaced bilateral burial to quadrilateral.

In the Kazakh people tradition we can see also quite clear cognition about figure "four". For example, "all four sides are the same", "tie on four sides", "four eyes on the spot", "if all four are friends, someone will come down from the top" [6]. The number "four" symbolizes the "unity" and "concord". It is based on the belief the universe is made up of a combination of four eternal "elements" or "roots of all": earth, fire, water, air. Number 4 is the number of the earth and mankind; there are four cardinal points: North – South – East – West.

The Kazakhs phrase "four parts of the world" means east, west, south and north, as well as the meaning of the plurality.

“Атақты Майқыби «Алтау ала болса, ауыздағы кетеді», төртеу түгел болса, төбедегі келеді; Төрт құбыла тең болса, бақытта, берекеде болады деген сөз.” In Kazakh cultural worldview the number four also represents unity, balance, totality and stability.

Concluding whole investigation, we can say that research of numerative in relation of culture and language can help reveal cultural specifications of culture, help to understand world perception, philosophical comprehension of the world, values and virtues which were formed throughout several centuries.

The concept “number” appears to us as an absolute means by which many cultures express their vision of the world. We considered history and concept of numbers which are used in traditions and mode of life of English and Kazakh people. From them we can get cognitive information about different historical periods and forming worldview and superstitions.

5. Maslova, V.A. (2007). Lingvoculturologia: Ucheb. posobie dlia stud. VUZ-ov. Moscow. Flinta. p.99
6. Zhanpeyessov E.. Ethnocultural linguistic of Kazakh language. – Almaty .p. 288
7. Kasym B. Сөзжасам: семантика. Уәждеме. – Алматы, 2003 – 168 б. Kenzheakhmetuly S (2006). Life and Culture of Kazakh People. Almaty, 320-321.
8. Kalashnikov. V. I «Энциклопедия религий и верований народов мира». – М.: «Престиж-бук», 2001.
9. Mazhitaeva, Sh., & Abdrazakova, A. (2012). The peculiarities of using numerals in fixed expressions. Education and science without borders Journal, 3, 144-147. Karaganda, Republic of Kazakhstan and Prague, Czech Republic.
10. Syzdykova R (1994). The Words Speak. Almaty. P.272.

Түйіндеме

«Сан» концептісінің тарихы және ағылшын лингвомәдени аспектісі

Құрмамбаева Ж.Б. – *Магистр, аға оқытушы*

Нұрғазина Е. *Шетел тілі: екі шетел тілі мамандығының түлегі*

Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті

Көптілді білім беру институты

Ағылшын және қазақ мәдениетіндегі “Сан” концептісінің аспектілерін тарихи, лингвомәдени ерекшеліктері мен танымдық тұрғыдан зерттеуге арналған. Тарихы, мұрасы, тіл байлығы мол дәстүрлі қазақ және ағылшын халықтарының концептісіне лингвомәдени талдау жасау арқылы қазақ және ағылшын халықтар әлемінің тілдік бейнесінің қалыптасуын көрсетілген.

Түйін сөздер: түсінік, дүниетаным, құндылықтар, тілдік мәдени аспектілер, танымдық бейне.

Резюме

Историко-английский лингвокультурологический аспект концепта

«Число»

Курмамбаева Ж.Б. –*Магистр, ст.преп.*

Нургазина Е. *Выпускник специальности Иностранный язык: два иностранных языка*

Казахский Национальный Педагогический Университет, Институт полиязычного образования

Статья посвящена концепту “Число”, который несет и имеет исторические, культурные особенности и познавательные аспекты в английском и казахском культурах. Лингвокультурологический анализ концепта способствует определению языковой картины мира казахского и английского народов через богатую лексику двух народов.

Ключевые слова: понятие, мировоззрение, значения, язык - культурные аспекты, познавательное изображение.

УДК 378.016:811.111:811.512.122’373

АҒЫЛШЫН ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сактаганова К.К.–*Абай атындағы ҚазҰПУ «6М011900- шетел тілі: екі шет тілі» мамандығының 2- курс магистранты* kamajay.sk@mail.ru

Ғылыми жетекші: Абдрахимова Г.Б - *ф.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ кәсіби шетел тілі коммуникациясы кафедрасының доценті* gulnara-agb@mail.ru

Аталған мақалада ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдердің ерекшеліктері мен ұқсастықтарының мәселесі қарастырылады. Ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдердің ортақ қасиеті - олар жеке сөздің қызметін атқарады және мағынасының тұтастығында, ал сөйлем ішінде бір ғана сөйлем мүшесінің қызметін атқарады. Екі тілден жинақталған материалдар фразеологизмдердің сыртқы құрылымы екі, үш, төрт, бес, одан да көп сыңарлы болатынын және сөйлемде ұқсас мағынада кездесетіндері анықталды.

Қос тілдегі фразеологизмдердің қалыптасуы сол халықтардың ұлттық-мәдени ерекшеліктері, тұрмыс-тіршілік, салт-дәстүр, наным-сенімдерге байланысты пайда болып, әр халықтың рухани байлығына айналған.

Түйін сөздер: фразеологизмдер, еркін сөз тіркесі, фразеология, фразеологиялық бірліктер .

Кез келген тілдің ұлттық қазынасы, мәдени ақпаратты сақтаушы қоры, аялық білім түрі -«фразеологизмдер», әр ұлттың өзіне ғана тән көркем сөз орамдары болып табылады. Сондықтан осы мақалада әлеуметтік-мәдени күзиретті қалыптастыруда негізгі «құралымыз» болып отырған фразеологизмдердің ерекшеліктеріне тоқталып өтеміз.

Фразеологизм дегеніміз(грек тілінің «*phrasis*» -сөйлемше немесе ұғым және «*logos*» -ғылым деген сөздерінен шыққан) – мағына тұтастығымен, құрамында екі және одан да көп сөздердің болуымен, компоненттерінің тұрақты құрамымен, грамматикалық құрылымының тұрақтылығымен ерекшелінетін тұрақты тіркестер болып табылады [11].

Тіл білімінде «фразеология» термині негізінен екі түрлі мағынада қолданылады.Біріншіден, тілдегі тиянақты тұрақты сөз тіркестерін қазіргі және тарихи даму тұрғысынан зерттейтін тіл білімінің бір саласы, екіншіден, белгілі бір тілдегі фразеологизмдердің тұтас жиынтығы ретінде қарастырылады.

1990 жылы шыққан «Лингвистикалық энциклопедиялық сөздікте» фразеологизмге мынадай анықтама берілген: «Фразеологизм дегеніміз- формасы жағынан синтаксистік құрылымдармен ұқсас, бірақ олардай жалпы заңдылыққа сай сөйлеу кезінде жасалмай, даяр қалпында қайталап қолданылатын, семантикалық және лексика-грамматикалық құрамы тұрақты сөз тіркестері мен сөйлемшелер» [1].

Фразеологизмдерді зерттеу арқылы тек тілдің өткенін, түп тамырын ғана емес, сол тілді қолданушы халықтың мәдениетінің тереңін біліуге болады.

Фразеологизмдердің еркін сөз тіркестерінен айырмашылығы: Біріншіден, еркін сөз тіркестері сөйлеу кезінде сөздердің мағынасы жағынан өзара үйлесе отырып, кем дегенде екі сөздің грамматикалық жолмен еркін тіркесуі арқылы жасалады, бірақ еркін сөз тіркестерінің құрамы тұрақты болмайды. Олардың құрамындағы сөздерді мағынасы, айтылуы жағынан солармен үйлесетін басқа сөздермен айырбастауға және олардың орнын ауыстыруға болады. Мысалы: *зәулім үй* дегендегі *зәулім* сөзін *биік* сөзімен, *асықпай сөйледі* дегендегі *асықпай* сөзін *баптан, жайлап* сөздерімен ауыстырғаннан тіркестің мағынасы өзгермейді. Ал фразеологизмдерге келсек, олар да кем дегенде екі сөздің тіркесуінен жасалады, бірақ олардың құрамы тұрақты. Мысалы: *қанжырдай қатқан, жігері құм болды, нарттай жанды, ұзында өші, қысқада кегі* сияқты тіркестердің құрамын өзгертуге, басқа сөздермен айырбастауға болмайды. Олар өздерінің фразеологизмдік сипатын сақтау үшін, құрамының біртұтастығын, тұрақтылығын өзгертпеуге тиіс. Ондай болмаған жағдайда фразеологизмдік қасиетінен айырылады.

Екінші айырмашылығы – фразеологизмдердің мағына тұтастығында. Фразеологизмдер мағына тұтастығын сақтайды, фразеологизмдердің мағыналық тұтастығы құрамындағы сөздердің жеке мағыналарына тәуелсіз. Фразеологизмдердің мағыналары құрамындағы сөздердің лексикалық мағыналарымен сәйкеспейді, яғни лексикалық мағыналардың жиынтығы емес. Сонымен қатар, фразеологизмдер даяр қалпында қолданылады [2, 184-6].

Фразеологизмдер айтайын деген ойға айрықша әр, мәнерлілік береді. Бұлар - халық даналығына суарылған образды ойлау тілінің үлгісі.Фразеологизмдер кез келген салада (ауыз-екі тілдесімде, ресми және бейресми тілдесімде, публицистикада, т.б) қолданылады.

Негізінен, «фразеология» терминін және теориялық негізін швейцариялық лингвист ғалым Шарль Балли өз еңбегінде стилистика саласына кіргізіп, қолданған [3].

Фразеологияға қажетті теориялық материалдар орыс тіл білімінде: В.В.Виноградов, Н.М.Шанский, В.П. Жуков, А.В.Кунин, Н.Н.Амосова, қазақ тіл білімінде: І.Кеңесбаев, М.Балақаев, К.Аханов, А.Ысқақов, С.Исаев, Р.Әміров, Т.Сайрамбаев, М.Оразов, А.Аблақов, С.Сәтенова. Г.Смағұлова т.б тілші мамандарының еңбектерінде жарық көрген.

Кеңес одағында және қазақ тіл білімінде фразеологизмдерді теориялық жағынан зерттеу ХХ ғасырдың 40-жылдарынан басталды. Бұл мәселемен түбегейлі шұғылданып арнайы зерттеулер жүргізген – қазақ академигі І.Кеңесбаев болып табылады. І.Кеңесбаевтың авторлығымен шыққан «Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі» еңбегінде, қазақ тілінің фразеологизмдері туралы жазған мақаласында фразеология туралы: «Тіл-тілдің өзіне тән

ұлттық қасиеті оның барлық тарауларынан (ярустарынан) байқалатыны мәлім. Сол қасиет, әрине, тиянақты сөз тіркестерінен де анық көрінеді. Тіл байлығын сөз еткенде сөз байлығы (лексикалық қор) деген топқа осы сөздікте қамтылған алуан түрлі фразеологизмдерді жай, жалпылай жатқыза салуға болмайды. Басқаша айтқанда, сөз байлығын тексеретін тіл білімі саласын лексикология деп атайтын болсақ, фразеологизмдер байлығын тексеретін тіл білімі саласын фразеология деп атау әбден орынды», -деп жазады [4].

Кеңес одағының лингвист ғалымы Н.Н.Амосова бойынша фразеологиялық бірліктер тілде ешқашан лезде, тез, әрі сапалы уақытылы қолданылып жүрген тіркестердің тұрақталуынан пайда болмайды. Оның қалыптасу үдерісі, сол тіркестердің жай ғана қайталанудан тілдік тұрақтылық жағдайына өтуінен пайда болады деп бекітеді [5].

Фразеологиялық бірліктер кез келген тілдің фразеологиялық қорының елеулі бөлігін құрайды. Философиялық жақтан қарастырғанда, фразеологиялық бірліктер адамның абстрактілі ойлауын дамытудың көрінісі болса, лингвистикалық тұрғыдан осы ойдың тілдік қолданыста бейнеленуі. Сонымен қатар фразеологиялық бірліктер – сипатталушы нысанның бейнелілік, көркемдік, эмоционалды – экспрессивтік сапасын күшейтетін көркемдік әдіс. Фразеологияда, фразеологизмдердің қасиеттеріне және зерттеу әдістеріне қарай, тілдің фразеологиялық құрамының түрлі классификациясы ұсынылады.

Академик В.В.Виноградов фразеологиялық бірліктерді бүтіндей фразеологизмнің бір тұтас мағынасы мен оны құрастырушы сыңарлардың мағыналарының ара қатысы тұрғысынан фразеологиялық тұтастық (фразеологическое сращение), фразеологиялық бірлік (фразеологическое единство) және фразеологиялық тізбек (фразеологическое сочетание) деп үш түрге бөледі [6].

Фразеологиялық тұтастық деген – мағынасы жағынан құрамындағы сыңарлардың мағынасымен мүлдем байланыспайтын, бөлініп ажыратылмайтын, біртұтас қалпында қолданылатын тіркестер. Мысалы, *жүрек жұтқан, жүрегіннің түгі бар* (өте батыл, ештеңеден қорықпайтын), *ит өлген жер* (өте алыс), *қол қусырып* (бостан босқа), немесе ағылшын тіліндегі «*to let the cat out of the bag*» (біреудің сырын ашу). Яғни берілген фразеологизмдердің мағынасы құрамындағы сөздердің мағынасынан емес, сол сыңарларының тұтас жиынтығынан келіп шығады.

Фразеологиялық бірлікке қазақ тіл білімін зерттеуші ғалым К.Аханов мынадай анықтама береді: «Фразеологиялық бірліктің бір бүтін мағынасы сыңарлардың лексикалық мағыналарына таралып бөлшектенбей, мағынасы өзін құрастырушы сыңарлардың мағыналарының бірлігінен пайда болып, образды туынды мағына ретінде танылады» [7, 218-6]. Мысалы, *түймедейді түйедей ету* (кіші нәрсені, мәселені үлкейту), *тайға таңба басқандай* (анық, айқын), *екі езуі екі құлағына жету* (қуану, күлу), ағылшын тілінде “*to give a person bad look*” (біреуге ашулы немесе ала көзбен қарау);

Фразеологиялық тізбек – ерікті мағынасындағы (свободное значение) сөз бен фразеологиялық байлаулы мағынасындағы сөздің тіркесінен жасалып, өзінің даяр қалпында, тіркескен күйінде жұмсалады. Мысалы, *мидай дала, асқар тау, шалқар көл* деген фразеологиялық тізбектердің құрамындағы ерікті мағынасындағы *дала, тау және көл* деген сөздер әр түрлі сөздермен тіркесіп жұмсала берсе (мысалы: *жазық дала, биік тау, терең көл*, т.б), фразеологиялық байлау мағынасындағы *мидай* сөзі *дала, асқар* сөзі *тау, шалқар* сөзі *көл* сөздерімен ғана тіркеседі [7, 220-6].

Лингвист Н.М.Шанский В.В.Виноградовтың ұсынған классификациясына жоғарыда аталған фразеологизмнің қатырына төртінші қосымша түрін «фразеологиялық сөйлемшелерді» (фразеологические выражения) енгізеді.

Қазіргі таңда жалпы тіл білімі саласында фразеологизмдердің теориялық сипаттарын нақтылауда Н.М.Шанский ұсынған фразеологизмдердің классификациясы жиі қолданылады.

Фразеологиялық сөйлемшелер – мағынасы ерікті сөздердің тіркесінен құралады, бірақ құрамы мен қолданылуы тұрақты болып келеді. Мысалы, жоғары оқу орны, соғыс өрті тұтандырушылар, көрпеңе қарап көсіл.

Совет Одағының лингвисті Н.Н.Амосова ұсынған фразеологиялық бірліктерді фразеологиялық түйдек (идиома) және фразеологиялық тіркес (фразема) деп екі топқа топтастыруы Т.Н.Дербукованың классификациясы негізінде жасалған. Н.Н.Амосова ұсынған классификациясы ағылшын тілінің фразеологиялық бірліктерін тек қана екі топқа бөлу аздық ететінін А.В.Кунин өз еңбегінде дәлелдеп айтқан. [8, 290- б]. Дәл осы Н.Н. Амосова ұсынған топтастыруды қазақ лингвисті І.Кеңесбаевта қазақ тілінің фразеологиялық бірліктерін зерттегенде топтастырған. І.Кеңесбаевтың фразеологизмдерді топтастыруы 1940 жылдан 1970 жылға дейін қазақ тіл білімінде фразеологизмдерді бірден – бір топтастыру ретінде пайдаланылып келген. 1970 жылдардан бастап В.В.Виноградов пен Н.М.Шанскийдің үлгісі бойынша фразеологизмдердің біртұтас мағынасы мен құрастырушы сыңарлары мағыналарының арақатынасы тұрғысынан қазақ тіліндегі фразеологизмдерді төрт топқа бөлу тәжірибесі қалыптасты [7].

Ал, А.В.Кунин өз зерттеулеріне сүйене отырып заманағой ағылшын тілінің фразеологиялық бірліктерін семантикалық құрылымы жағынан төмендегідей топтарға бөледі:

1. Номинативті фразеологиялық бірліктер: shoulder to shoulder, under false colours, see how the land lies;

2. Номинативті-қатысымдық фразеологиялық бірліктер: break the ice-the ice is broken сияқты сөйлемге енген кезде ырықсыз етіске айналатын етістікті сөз тіркестер;

3. Номинативті немесе қатысымдыққа жатпайтын сипаттағы фразеологиялық бірліктер: одағайлы сөз тіркестер, аз мөлшерде предикативті одағайлар кіреді. Одағайлы фразеологизмдерді сипаттайтын негізгі белгі - олардың сыңарларының мағынасының толық экспрессивті өзгеруі. Мысалы, by love! Jesus Christ! Pull baker.

4. Қатысымдық фразеологиялық бірліктерге мақал-мәтелдер жатады. Мысалы, charity begins at home, Rome was not build in a day, Cut your coat according to your cloth. [8, 312-338 б].

Халықтың дүниетанымы, өмірге және қоршаған ортаға деген көзқарасы, салт-дәстүрі, көңіл-күйі әр халықтың жалпы фразеологиясынан көрініс табады. Фразеологиялық бірліктер жекеленген өмір құбылысына нақты баға беретін, ғасырлар бойы атадан балаға мұра ретінде беріліп отыратын, әр халықтың өмірінен қызықты деректерді өз бойына жинақтаған халық мұрасы. Сондықтан, туыстығы жоқ, құрылымы әр түрлі тілдердегі фразеологиялық бірліктердің ерекшеліктері мен ұқсастықтарын зерттеу - әр тілдің өрнек бояуын, ұлттық ерекшелігін, менталитетін, қайталанбас қасиетін танып білуге мүмкіндік береді.

Фразеологизмдердің ерекшеліктері дегеніміз – үнемі мағыналық тұтастықта, тіркестік тиянақтылықта, құрылымның тұрақтылығында болып келетін, адамның көңіл-күйі, ішкі сезім дүниесінің терең қатпарларына қозғау сала аларлықтай әсерлі, этнос бітімін, ұлт болмысын «бейнелер галереясы» іспетті бейнелейтін, сөзбен өрілетін, ойды әуезділікпен көмкеріп, оған аса бір көркемдік, нақтылық, ықшамдылық дарытатын тұрақты сөз тіркестерінің төлума қасиеттері болып табылады [9].

Ендігі кезекте, ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдердің құрылымдық сипатын айқындау арқылы ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдердің типологиялық ерекшеліктерін, ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтаймыз.

Ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдердің сөз табына қатыстылығын әрбір тіркестегі сөздердің грамматикалық сипатына қарап танып білуге болады. Алайда,

фразеологизмдердегі негізгі сөздердің лексика-грамматикалық мағынасы мен фразеологизмдерді тудыратын мағыналары үнемі сәйкес келе бермейді.

Тілдегі фразеологизмдердің мағыналық астарында қазақ және ағылшын халықтарының ерте уақыттан бергі өмірінің бүкіл қыр-сыры жан-жақты сақталып суреттеледі. Халықтың күн-көріс, тұрмыс-тіршілік негізінде өрбіген түсінік пайымдаулары, соған байланысты қалыптасқан салт-дәстүр, әдет-ғұрыптары тілдік қолданыстағы фразеологизмдерден көрініс табады.

Қазақ және ағылшын тілдеріндегі фразеологиялық тіркестер құрылымы мен мазмұны жағынан алуан түрлі, олардың басым бөлігі халықтың тарихын, наным-сенімін, көз-қарасын бейнелей отырып, оның өткен өміріне тамырын терең жаяды.

Фразеологиялық тіркестердің қандай да бір категориясының түзілуіне экстралингвистикалық факторлардың жоғары немесе төмен дәрежеде ықпал етуі жөнінде айта кеткен орынды. Мысалы, Қиыр Солтүстік пен Сібірдегі түркі халықтары тілінің лексика-фразеологиялық категориялары өзінде бұғы шаруашылығының немесе аң аулау кәсіпшілігінің ерекшеліктерін, ал Орта Азия халықтарында мақта және бау-бақша өсіру шаруашылығының ерекшеліктерін, Волга бойындағы халықтарында балық аулау шаруашылығының ерекшеліктерін қамтиды. Төрт түлік мал қазақ халқының күн көріс көзі болғандықтан, ана тіліміз төрт түлікке байланысты фразеологизмдерге бай.

Тілде көрініс табатын ұлттық ерекшеліктер фразеологизмнің құрамындағы ұлттық мәдени компонентімен байланысты. Мысалы, үй жануарларының тақырып тобын қарасақ, қазақ тілінің фразеологиялық бірліктерінде көбіне қой, жылқы, түйе компоненттері (сыңарлары), ал ағылшын тілінде мысық, ит, шошқа, тауық, қаз компоненттері жиі қолданылады: *to live like cat and dog, as red as a turkey-cock, eat like a pig, squeal like a pig*.

Ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдердің басым бөлігінің қалыптасуына ақын-жазушылардың қаламынан туып, пайда болуы өз әсерін тигізген. Мұндай фразеологизмдердің ағылшын тілінде қалыптасуында Вильям Шекспирдің шығармаларын айтсақ болады. Көлемі жағынан «шекспиризм» діни фразеологизмдерден кейін екінші орын алатын көрінеді, ал саны жағынан жүзден астам.

Көптеген шекспиризмдер құрылым мен құрылысы жағынан бүгінгі күннің қолданысында біршама өзгерістерге ұшыраған. Мысалы, *to wear one's heart upon one's sleeve for days to peck at* (“Othello”) – өз сезімді ашық айту, қазіргі ағылшын тілінде қысқартылып *wear one's heart upon one's sleeve* деп қолданылады. Сонымен қатар, *upon* демеулігінің орнына *on* демеулігін қолдануға болады. Мысалы, “*I think if we all wore our hearts on our sleeves a bit more we'd all get on a lot better*” (The Times); *Buy golden opinions* – өзі тұралы мақтау сөздерге лайық болу, тандандыру, қазіргі ағылшын тілінде *buy* етістігінің орнына *win* етістігі қолданылуы қалыптасқан – *win golden opinions*; *At one fell swoop* (“Macbeth”) – бір жұдырықпен, фразеологизмі қысқартылып *at one swoop* деп қолданыла кетті. *To be or not to be* (“Hamlet”) – сөзбе сөз: болсын әлде болмасын; *A fool's paradise* – қиял әлемі, елес бақыт. Шекспирден басқа жазушылар да ағылшын фразеологизмдерінің толығына өз үлестерін қосқан. *As cool as cucumber* (“Poems on several Occasions”) – өте сабырлы; *the almighty dollar* (V.Irving) – құдіретті доллар (ирониялық түрде); *ships that pass in the night* (“Tales of Wayside Inn”) – кездейсоқ, қысқа уақытқа кездесу.

Қазақ тіліндегі көптеген фразеологизмдер ұлы Абайдың шығармаларында алғаш қолданылып, жалпыға ортақ тіркес ретінде пайдаланылып келеді. Мұның себебі, олар халыққа мағынасы жағынан түсінікті. Мысалы, *бас-басына би болу, бейнет сусынын ішу, дерт алу, артық көру*. Сонымен қатар, Абайдың шығармаларынан алынған *еңбек сауу, қызықты ұрлау, сақалын сату, аяқты шалыс басу, басқа шауып, төске өрлеу* тәрізді фразеологизмдер күнделікті өмірде, публицистикада жиі қолданылады. Жоғарыда аталған фактілерді

қорытындылаудың нәтижесінде, ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдердің қалыптасуында екі елдің тарихы, рухани және материалдық мәдени дәстүрі себеп болған деген тұжырымды растауға болады.

Ағылшын тіліндегі кейбір фразеологизмдердің құрамындағы етістік тек қана Passive Voice формасында қолданылады. Мысалы: «be bogged down» - белгілі бір әрекеттен бас алмай, «be flooded with» - бір нәрсеге толы болу дегенді білдіреді. Көптеген фразеологизмдердің құрамындағы зат есімдер жекеше де, көпше де түрде қолданылады. Мысалы: жекешеде «to keep one's head above water» - ауыртпалықпен күресу; «to set one's cap at somebody» - артынан қалмай. Ал, көпше түрде: «they keep their heads above water» - олар ауыртпалықпен өздері күреседі; «they were all setting their caps at me» - олардың бәрі артымнан қалмады.

Ағылшын тіліндегі фразеологизмдердің мағына ерекшелігі – олардың құрамындағы артикльдің қолдану қолданылмауына және қандай артикль қолданғанына да байланысты. Мысалы, «to go to the sea» - теңізге бару; «to go to sea» - теңізші (морьяк) болу; «to draw a line» - сызық сызу; «to draw the line» - шекараны белгілеу.

Ағылшын тіліндегі фразеологизмдердің көпшілігі предлогтармен (демеулік) қолданылады. Мысалы, «to throw mud at smb» - жамандау; «to put a spoke in smb.'s wheel» - жолын кесу, кедергі жасау; «to keep one's pecker up» - еңсесін түсірмей; «hit the nail on the head» - дөп түсу, т.б.

Қазақ және ағылшын тілдеріндегі фразеологизмдердің құрылымдық сипатын талдау барысында, олардың өзіндік ерекшеліктерін байқадық. Елімізде фразеологизмдерді зерттеумен айналысқан ғалымдар Ш.У. Рахматуллаев, З.Г. Ураксин, Е.Л.Байрамова, М.Ф.Чернов фразеологизмдердің құрылымы жан-жақты қарастырылып, жеке тілдердің фразеологизмдері өздеріне ғана тән құрылымдық сипатқа ие екенін дәлелдеді.

Лингвист А.В.Кунин өз еңбегінде «Ағылшын тіліндегі фразеологизмдердің компонент құрылымы сан қилы, сондықтан олардың құрылымына байланысты нақты деректер береміз деп айта алмаймыз», - деп жазады [10].

Кез келген тілдің фразеологиялық тіркестерінің ерекшеліктерін анықтау күрделі де, сатылы үрдіс болып есептелінеді. Фразеологиялық ерекшеліктерді анықтауда екі немесе бірнеше тілдерді салыстыра отырып талдап, жүйелі зерттеуді қажет етеді.

Ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдердің құрылымына байланысты жалпы фразеологизмдердің төмендегідей топтарын анықтауға болады:

1.Екі сыңарлы фразеологизмдер; 2. Үш сыңарлы фразеологизмдер; 3.Төрт немесе одан да көп сыңарлы фразеологизмдер.

Қазақ және ағылшын тілдеріндегі сәйкес келетін фразеологизмдерді үш топқа бөлуге болады. Төменде (5-сурет)көрсетілгеніндей, қос тілдің туыстық жағынан мүлде бөлек тілдер семьясына жататынына қарамастан, фразеологизмдерді топтастыруда өзіндік айырмашылықтармен қатар ұқсастықтардың да бар екенін көрсетеді.

5-сурет

Қос тілде сөздік құрамы және мағынасы жағынан ұқсас фразеологизмдер	• Apple of one's eye; be in two minds; • Көздің қарашығындай; екі ойлы болу;
Қос тілде мағыналас жағынан ұқсас фразеологизмдер	• As you lay the bed, you lie on it; • Не ексең, соны орасың;
Аударуға келмейтін, бірегей фразеологизмдер	• Real McCoy, go through the motions; • Апама жездем сай, ат салысу.

Қос тілдегі фразеологизмдердің құрылымдық жағынан бір-біріне сәйкес келмеушілігі, ағылшын және қазақ тілдерінің туыс емес тілдер екендігімен, әрі басқа да әлеуметтік-мәдени факторлардың әсер етуімен сипатталады.

Қорытындылай келе, біз жұмысымызда аталған ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдердің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын салыстыра отырып, шетел тілін үйрету барысында оларды кеңінен қолдану арқылы студенттердің танымдық қызығушылығын арттырамыз деуге болады. Сонымен қоса, тілін үйреніп жатқан елдің тарихын, мәдениетін, салт-дәстүрін, наным-сенімдерін, тілдік мінез-құлқындағы ұлттық ерекшеліктері топтасқан фразеологизмдерді тіл иегерлерімен қарым-қатынас жағдайында дұрыс қолдану, яғни, мәдениетаралық тілдесімде сәтті қолдана алу - қарым-қатынасқа түскенде кедергілерсіз жүзеге асады деп қорытындылаймыз.

1. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва, 1990. С-559.
2. К.Аханов. Тіл біліміне кіріспе. Мектеп, 1973
3. Ш.Балли. Французская стилистика. – М: Эдиториал УРСС, 2001
4. І.Кеңесбаев. Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі. – Алматы: Ғылым баспасы, 1977. 458-б.
5. Н.Н. Амосова. «О диахроническом анализе фразеологических единиц. Исследования по английской филологии». Сб.//, Л., 1965.
6. В.В.Виноградов. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины. Сб. «Труды юбилейной научной сессии ЛГУ», Л., 1946
7. К.Аханов. Тіл білімінің негіздері. Мектеп баспасы. 1973ж. 218-219 б.
8. А.В.Кунин. Английская фразеология. Москва. Изд-во: Высшая школа. 1970.
9. Аханов К. Тіл біліміне кіріспе. – Алматы: Мектеп, 1978. 425-б.
10. А.В.Кунин. Курс фразеологии современного английского языка. Москва. 1996. С-368.
11. Фразеологизм. Электронный ресурс. Режим доступа URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>

Резюме

Сактаганова К.К. - магистрантка 2 курса по специальности
«6М011900- иностранный язык: два иностранных языка» КазНПУ
им.Абая. kamajay.sk@mail.ru

Научный руководитель: Абдрахимова Г.Б – к.ф.н., доцента кафедры
профессиональной иноязычной коммуникации КазНПУ им.Абая
gulnara-agb@mail.ru

Особенности фразеологизмов английского и казахского языка

В данной статье рассматриваются особенности фразеологизмов английского и казахского языков. Общая черта фразеологизмов английского и казахского языков- это целостность и единство смысла, а внутри предложения являются одним членом предложения. Материалы, собранные в двух языках, показывают, что внешняя структура фразеологизмов может быть двух-, трех- и более компонентной и порой представляют собой целые предложения. Формирование фразеологизмов в обоих языках происходит в прямой зависимости от национально-культурных, бытовых и религиозных особенностей народа, отражая тем самым духовное богатство каждого народа.
Ключевые слова: фразеологизмы, свободное словосочетание, фразеология, фразеологические единицы.

Summary

Saktaganova K.K. - the 2nd course master, specialty of «Foreign language «two foreign languages» kamajay.sk@mail.ru.

Scientific supervisor: **Abdrakhimova G.B.** - candidate of philology sciences, lecturer in chair of Professional Foreign language communication at KazNPU named after Abai. gulnara-agb@mail.ru

Features of phraseology of English and Kazakh language.

This article deals with the problem especially phraseology of the English and Kazakh language. A common feature of phraseology in English and Kazakh language is - being one kind word expresses one concept / in the integrity and unity of meaning /, by syntax also one part of a sentence. Materials collected in two languages indicate that external structure of phraseology can be two, three or more words, and even as the component of a whole sentences.

Formation of phraseology in both languages are directly connected with national-cultural, domestic and religious peculiarities of the people, reflecting the spiritual riches of every nation.

Key words: idioms, free collocation, phraseology, phraseological units.

ӘОЖ 372.65 943 271

Ағылшын тіліндегі идиомалардың қазақ тіліне лингвомәдени негізде берілу жолдары

Г.О.БЕРКИНБАЕВА - Абай атындағы ҚазҰПУ-нің кәсіби бағыттағы тілдер кафедрасының оқытушысы, Gulnazken@mail.ru

Тіл мен мәдениет арасындағы қарым-қатынас қазіргі заманғы лингвистиканың маңызды бөлігі болуымен қатар антропоцентризм идеясы ретінде сипатталады. Осы парадигманың қалыптасуы идиомалардың мәдениетте алатын орнын зерттеуге қызығушылық туғызды. Қазіргі заманғы лингвистика лингвомәдениет мәселелерін зерттеу арқылы антропоцентристік парадигманың аясында ерекше орынға ие болып отыр. Берілген мақала лингвомәдени зерттеу әдістері шеңберінде жазылған. Ағылшын тіліндегі идиомалардың ұлттық және мәдени болмысы қарастырылып отырған тілді қолданушы халықтың мәдени ерекшеліктеріне сәйкес қарастырылған.

Түйін сөздер: фразеологизмдер, идиома, тілдік афоризмдер, фразеологиялық бірліктер, семантикалық сөз мағынасы.

Сөз сөз тіркесіне сөйлемге тірек болады. Сөз жеке бір ұғымды, лексика-грамматикалық мағынаны білдіреді. Сөйлем ойды жеткізудің және қарым-қатынас жасаудың негізгі формасы ал сөз болса, сөйлем құраудың материалы және ой құраудың арқауы. Кез келген сөз бір-бірімен тіркесе алмайды. Сөздердің өзара тіркесуі олардың мағыналық-грамматикалық ерекшелігінен басталады. Сөздердің тіркесуі екі түрлі жолмен жасалады: біріншісі — тұрақты сөз тіркесі, екіншісі — еркін сөз тіркесі. Идиомалық, фразалық тіркестер тұрақты сөз тіркестеріне жатады. Тілдің лексикасында қаралатын лексикалық бірліктерден басқа тіл бірліктерінің тұрақты сөз тіркестері деп аталатын неғұрлым күрделі ерекше түрі қалыптасқан. Бұларды тіл білімінің фразеология саласы зерттейді.

М.Балақаев, Е.Жанпейісов, М.Томанов, Б.Манасбаевтар «Қазақ тілінің стилистикасында» фразеологизмдердің аудармасына арнайы тоқтаған. Мұнда авторлар мәселенің қиындығын айтып қарап отырмай, идиомаларды аударудың әртүрлі жолдарын қарастырады. Үш түрлі тәсіл болуы ықтимал екенін дәлелдейді. Ол қандай тәсілдер:

Біріншіден, «фразеологизмдерді аударуда оның жалпы мағынасы беріледі».

Екіншіден, «фразеологизмдерді аударуда олардың өзара мәндес келетіндігі ескерілетінін» айтады. Тіл–тілдегі фразеологизмдерді өзара сәйкес, мәндес келуі, шынында да аударманың жатық, түсінікті болуына септігін тигізеді. Мұның аударма жұмысын едәуір жеңілдететіні сөзсіз.

Үшіншіден, «көптеген тұрақты сөз тіркестері бір тілден екінші бір тілге сөзбе-сөз аударылады». Бұл тұста авторлар тұрақты сөз тіркестерінің басқа түрінен фразеологизмдерді бөліп алады. Мұндағы аудармалар – әр тілдің фразеологизмдердің қорын байытатын көз. Осымен бірге сөзбе-сөз аударманың өрескел қатеге апарып соқтыратын сәтсіз мысалдарын да әртүрлі саяси көркем әдебиеттен алып көрсетеді

«Қош бол қару» (Farewell to arms) шығармасында кездесетін идиомаларды лингвомәдени негізде берілу жолдары .

Miss Helen Ferguson wishes that a lot of official *red tape* could be cut so that we could get out military permissions out more quickly – Хелен Фергусон ханым әскери рұқсатнамаларды тезірек алу мақсатында шексіз құжаттарды талап ететін *бюракратизмнен* құтылғысы келетінін жасырмады.

Лингвомәдени аспектісі бойынша талдау: Red tape – (с.с.ауд. қызыл бау)бюракратизм. Бюракратизм – адамның іс-әрекетін және үрдісті баяулататын ресмилік және қағаз бастылық.

Шығу тарихы. XVII ғасырдан бастап заңды және ресми құжаттарды қызыл баумен байлаған. Аталған идиомалық тіркес ең алғаш 1696–1715жж. Мэриленда заңдарында қолданылған.

Do not let Miss Berkley to confuse you with any *red herring!* – Мисс Берклиге сізді жаңылыстырып, *аңсарыңызды өзге затқа аударуына* жол бермеңіз!

Лингвомәдени аспектісі бойынша талдау: A red herring (с.с.ауд. қызыл майшабақ) – маңызды сұраққа көңіл бөлмеу үшін адамды алдау немесе көңілін басқа затқа аудару. Берілген тіркес оқырманды немесе көрерменді жалған қорытынды жасауына әкеліп соқтыратын логикалық қате немесе әдеби тәсіл.

Шығу тарихы. Ертеде аңшылар иттердің тура жолдан тайып, көңілін басқа иістерге алаңдату үшін арқан балықты (еті нәзік қызғылт түсті ірі қызыл балық) қолданған.

Every little white lie you tell is still a lie and it is still meant to mislead people – Сенің әрбір айтқан зарарсыз өтірігің әзірге дейін жалған өтірік және ол адамдардың жаңылысуына әкеп соқтырады.

Лингвомәдени аспектісі бойынша талдау: A (little) white lie – (с.с.ауд. (кішкентай) ақ өтірік) азғана, сыпайы немесе ешқандай зияны жоқ, ойдан құрастырылған өтірік.

Шығу тарихы – ақ түс жақсылықтың нышаны, ал қара түс қара ниеттің белгісі.

A (little) white lie–((кішкентай) ақ өтірік) – кешіруге болады, себебі ол өтіріктен келетін ешқандай қауіп-қатер жоқ. Мысалы, егер сіз өзіңізді нашар сезініп тұрсаңыз, досыңыздың көңіліне қарап бәрі жақсы деп алдай аласыз. Бұл өтіріктің түрін көп жағдайда адамдарды ренжітіп алмау үшін қолданады.

Break a leg in your game today – Бүгінгі ойында асығың алышысынан түссін.

Лингвомәдени аспектісі бойынша талдау: Break a leg – (с.с.ауд. аяғын сындыру) сәттілік тілеу.

Шығу тарихы – аяғын сындыру ескі наным сенімнен шыққан. Сәттілік тілеу дегенді білдіреді, бірақ сол уақыттарда адамдар үшін перілерге сену қалыпты нәрсе болған. Перілер шындығында, залал әкеледі деп есептелген елестер.

Егер Перілер сенің тілегінді естісе, олар соған қарама қайшы нәрсені болдыруға тырысқан. Біреуге жақсылық тілеу деген Перілерден қулық асырып жақсы нәрсенің орын алуын тілеу деген мағынада.

He was a really big cheese during the war – Соғыс кезінде ол қой ішіндегі марқасы болды.

Лингвомәдени аспектісі бойынша талдау: Big cheese – (с.с.ауд. үлкен ірімшік) кәсіпкерліктегі маңызды ықпалды адам.

Шығу тарихы – ерте 1800 жылдарда алғашқы рет қолданылған және шығу тегі біраз таласқа тудырған. Кейбіреулері Урду тіліндегі «chiz» or «cheese» сөзінен шыққан десе, бірақ басқалары Ағылшын тіліндегі «chief» сөзімен байланыстырады. Үлкен мылтық 1800 жылдың басында шыққан көне сөз, үлкен атыс 1920 жылдарда көп қолданысқа ие болды, әсіресе, қарақшылардың тілінде қолданылды.

I didn't know that he could run so well. He is such a *dark horse* – Үндемегеннен үйдей бәле шығады дегендей, мен оның жақсы жүгіретінін айтатынын білмедім.

Лингвомәдени аспектісі бойынша талдау: Dark horse– (с.с.ауд. қара жылқы) көптің арасында танымал емес адамның аз уақыт ішінде атаққа ие болуы. Ат жарыстарда қолданылатын сөз болған.

Шығу тарихы – аталған идиома кейіннен басқа салада да кеңінен қолданысқа ие болды және осыған дейін аз беделге ие болып танымал болған адамға қаратылып айтыла бастады. Осыған дейін ешқандай көзге ілінбеген торы жылқы кенеттен жарқ етіп шыға келді. Аталған идиома алғашқыда жоғары лауазымды қызметке үміткерлер туралы сөз қозғаған кезде алынған секілді көрінеді.

When you know what you're doing, it's a *piece of cake* – Егер сен өз жұмысыңды жақсы білсең, ол іс саған *шекілдеуік шаққандай* болады.

Лингвомәдени аспектісі бойынша талдау: Piece of cake – (с.с.ауд. торттың бөлігі)– ешқандай қиындықсыз іске асырылатын оңай іс.

Шығу тарихы. Торт бөлігін жеуден оңай нәрсе бар ма? Алғашқы сілтеме Primrose Path авторы Американдық поэт Оден Наш «Өмірдің торт бөлігі» деп нақыл сөз айтқан кезде 1930 жылдарда көрсетілген. Сол уақыттан бері аталған идиома кеңінен таралды.

He wanted everyone to believe he had a lot of experience, but I think he was just *blowing smoke* – Ол барлығының өзінің тәжірибесі мол екеніне сенгенің қалады, бірақ менің ойымша ол жай ғана *жер қаптырып* тұр.

Лингвомәдени аспектісі бойынша талдау: Blowing smoke (с.с.ауд. темекіні үрлеу) – алдау.

Шығу тарихы. Сиқыршылар өздерінің қойылымдарында бейнені қараңғылау үшін және өтірікерінің бетін жабу мақсатында қолданады.

Oh, Tenente, you are so kind person like *goody two shoes* – О, Тененте, сен өте ақкөңіл, *терісі кең* жансын.

Лингвомәдени аспектісі бойынша талдау: Goody two shoes – (с.с.а. екі аяқ киім) – ақкөңіл.

Шығу тарихы. Идиома 1700 жылдардағы балалар өлеңдерінен алынған және кедей жітеміге қатысты айтылған. Жетімнің кедей болғаны соншалық тек жалғыз аяқ киімі болған. Бай адам оған бір пар аяқ киім береді және оның қарапайымдылығы, ақкөңілділігі сонсалықты, екі жұп аяқ киімге ие болғанына өте бақытты күй кешеді.

1. Алдашева А.М. Аударматану: лингвистикалық және лингвомәдени мәселелері. – Алматы: Арыс, 1999. – 215 б.

2. Бархударов Л.С. Уровни языковой иерархий и перевод. Тетради переводчика. – М., 1969. – 112 с.

3. Федоров А.В. Основы общей теории перевода. – М.: Высшая школа, 1983. – 303 с.
4. Айтбаев Ө.А. Аудармадағы фразеологиялық құбылыс. - Алматы: Ғылым – 1975. – 227 б.
5. Hemingway E. A Farewell to arms.—Ленинград: Просвещение, 1971

Резюме

Лингво-культурологические основы передачи английских идиом на казахский язык

Г.О.БЕРКИНБАЕВА - преподаватель кафедры профессионально ориентированных языков

КазНПУ им. Абая, Gulnazken@mail.ru

Вопрос о соотношении языка и культуры является центральным в современной лингвистике, характеризуется идеей антропоцентризма. Формирование данной парадигмы привело к интересу проблематики в сторону идиом его места в культуре. В свете антропоцентрической парадигмы в лингвистике изучение лингвокультурологических проблем приобретает в современном языкознании особую значимость.

Данная статья выполнена в рамках лингвокультурологических подходов. Национально- культурная природа идиоматических выражении английского языка рассматривается в аспекте национально-культурной специфики народа-носителя рассматриваемых языка.

Ключевые слова: фразеологизмы, идиома, языковые афоризмы, фразеологические единицы, коннотативная семантика

Resume

Lingo cultural aspect of conveying English idioms into Kazakh

G.O.BERKINBAEVA - *Lecturer M.A., Chair of professionally-oriented languages, KazNPU named after Abai, G u l n a z k e n@mail.ru*

The issue of language and culture correlation is the central one in contemporary linguistics, being characterized by the idea of anthropocentrism. Formation of this paradigm has resulted in the raising interest of the problem towards idiomatic expressions and its role in culture. In the light of anthropocentric paradigm in linguistics, the study of lingvo-cultural issues acquires a specific importance in contemporary linguistics.

The article has been conducted within lingvo-cultural approach. The national and cultural nature of idiomatic expressions in English is seen in the aspect of national and cultural specificity of the nation-bearer of the investigated languages and cultures from contrastive viewpoint.

Key words: phraseology, idiom, language aphorisms, phrase logical units, connotive semantics.

УДК 373.016:81

АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ ЗАҢ ТЕРМИНОЛОГИЯЛЫҚ ЖҮЙЕСІНІҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІ.

Асқарова С.А. – *ф.ғ.к., доцент Абай атындағы ҚазҰПУ (askarova.1950@mail.ru)*

Тілдің лексико-семантикалық жүйесінің құраушы бөлігі болып табылатын терминологиялық лексиканың коммуникативтік қызметі белгілі бір сала шегінде және ғылыми пән мамандары арасында өзара түсіністікті қамтамасыз ету.

Қазіргі кезеңде ғылыми және техникалық мәліметтердің көлемі айтарлықтай ұлғайды, терминдер мен номенклатуралар атаулары көбейді. Заң терминдерінің басты дифференциалды белгісі ретінде мамандықтағы арнайы ұғымды білдіру қызметі ерекшеленеді.

Заң терминологиялық жүйесінің элементтері терминдер, терминологиялық сөз тіркестері және қысқарған сөздер болып табылады. Қарастырылып отырған термин жүйесі ағылшын тілінің белсенді бөліктеріне жатады. Заң терминдерінің түзілуінің негізгі тәсілдері - жаңа терминдердің жасалуы, жалпы қолданылатын сөздердің терминологизациясы, терминологиялық кірме сөздер.

Заң ғылымының терминологиялық жүйесі - мазмұны және байланыстары осы білім саласы негізінде бекітілген белгілер жүйесі. Заң ғылымы құрылымы бойынша жеке салаларға бөлінеді, соның шегінде терминологиялық микрожүйе құрамына кіре отырып арнайы лексиканы құрайды: "Конституциялық құқық", "Әкімшілік құқық", "Азаматтық құқық", "Қылмыстық құқық", "Еңбек құқығы", "Отбасылық құқық", "Қаржы құқығы", "Азаматтық процессуальдық құқық", "Қылмыстық-процессуальдық құқық", "Халықаралық құқық".

Түйін сөздер: терминдер, заң терминдері, кәсіби ұғым, көпмағыналылық, азаматтық процессуальдық құқық, шағым, келісімшарт.

Терминдердің және жалпы қолданылатын сөздердің мағыналық мазмұнын салыстырған кезде зерттеушілер жалпы қолданылатын сөздер - жалпы мағынаны немесе тұрмыстық ұғымдарды, терминдер - арнайы-мамандықтағы, ғылыми немесе техникалық ұғымдарды білдіретінін айтқан [1,37]. Мысалы, заң сөздігінде *complaint* терминіне 1. a formal document used to start certain types of criminal proceedings in a magistrates' court, or the process of using such a document to start proceedings.

2. a formal allegation of a crime" анықтамасы берілген [2,116].

Complaint сөзі контекстілерде "complaint about health, lodge a complaint, complaint book(книга жалоб)" терминологиялық емес мағынада қолданылып, жалпы ұғымды білдіреді. *Arrest* терминінің анықтамасы заң сөздігінде қолданылуы: "the apprehension of a person suspected of a criminal activities"[18, 40]. Арнайы мәтіндерде *arrest* сөзі терминологиялық мағынада қолданылады және кәсіби ұғымды білдіреді: "When an arrest is made, the accused must be told that he is being arrested and given the ground for his arrest". Осы сөз басқа сөйлеу стильдерінде тұрмыстық ұғымды білдіреді. Салыстырыңыз: "arrest somebody's attention, arrested development".

Арнайы-мамандандырылған және тұрмыстық ұғымдар арасындағы айырмашылық ғылыми ұғымдардың сөздің нақты мағынасын білдіруінде, ал тұрмыстық ұғымдар жуықтау дәрежесіне жол береді.

Заң тілінде *treaty* терминіне былайша анықтама берілген: " An international agreement in writing between two states (a bilateral treaty) or a number of states (a multilateral treaty). Such agreement can also be known as convention, pacts, protocols, final acts, agreements, and general acts"[18,558]. Осы анықтамадан *treaty* терминіне тән белгілерді бөліп айтуға болады: 1.

An international agreement;2.in writing. Ал дәл осы терминге тілдік коммуникацияның арнайы емес саласында мынадай анықтама беріледі: "a formal agreement between two or more countries"[3,1650].

Сонымен, кәсіби ұғым пәннің маңызды белгілерін, ал жалпы қолданылатын сөздердің мағынасы болмашы ғана белгілерін бейнелейді, яғни сыртқы байланыстар мен қатынастарды.

Ағылшын тіліндегі заң терминдерінің талдауы заң ғылымының терминологиялық жүйесіне жалпы қолданылатын тілдің лексикасының лексико-семантикалық құбылыстары да тән екенін көрсетті.

Көпмағыналық құбылысы (полисемии) "әдетте сол сөздің алғашқы мағынасының дамуы нәтежиесінде туындайтын бір сөздің бір-бірімен байланысты бірнеше мағынасының болуы" дегенді білдіреді [4,178]. Заң терминологиясында көпмағыналы терминдердің саны жеткілікті, сонымен қатар көпмағыналы тар шеңберлі мамандықтағы терминдер (экзекватура), сондай-ақ кең мағынада қолданылатын терминдер. *Protocol* көп мағыналы терминінің 4 мағынасы бар: 1. The original draft of a document. 2. An international agreement of a less formal nature than a treaty. 3. A code of procedure. 4. Minutes of a meeting setting out matters of agreement [2, 436].

Қарастырып отырған термин жүйесінде *warrant* термині екі түрлі мағынада қолданылады: 1. A document authorizing some action, especially the payment of money. 2. A written document issued by the magistrate for the arrest of a person or the search of his property[2,586].

Заң терминологиясында көп мағыналылық тек сөздерге ғана емес, сондай-ақ сөз тіркестеріне де тән болып келеді. Мысалы: *privileged communication* құрамды термині 3 түрлі мағынада қолданылады: 1.A confidential official communication that may be withheld from production in court proceedings because disclosure of its contents would be against the public interests. 2. A communication between parties in a confidential relationship, such as solicitor and client, evidence of which may not be given without the consent of the party to whom the privilege belongs. 3. A communication protected by absolute privilege or by qualified privilege. Бірақ термин-сөздерге қарағанда терминологиялық сөз тіркестерінің көпмағыналы болуы салыстырмалы түрде аз.

Заң терминдерінің морфологиялық құрылымы әр түрлі – зат есім, етістік, сын есім, үстеу терминдер. Заң тілінде олар дербес, сондай-ақ терминологиялық сөз тіркестері құрамында қолданылуы мүмкін. Заң терминологиясының есімдік сипатын атап өткен жөн. Сын есімдер және

есімшелер құрама терминдердің қажетті компоненті бола отырып термин жасауға белсене қатысады. Соңғылары заттанып, жеке қолданылуы мүмкін: *capability, falsification*. Сонымен қатар, заңгерлердің кәсіби тілінде етістіктер де жиі қолданылады: *to judge, to investigate, to accuse, to appeal*.

Заң терминологиясының сапалық құрылымының ерекшелігі терминологиялық сөз тіркестерінің бір сөзді заң терминдерінен басым болуында. Терминологиялық сөз тіркесінің тірек компоненттері – бір сөзді терминдер. Заң терминологиясының құрамында жай және күрделі терминологиялық сөз тіркестері ажыратылады. Біреуі басыңқы, екіншісі бағыныңқы болып келетін екі атауыш сөзден тұратындар – жай терминологиялық сөз тіркесі деп есептеледі. Бұл мынадай сөз тіркестері: *constitutional right, administrative law, arbitration court, civil legislation, independent contractor, corrective works, chief prosecutor, capital punishment, criminal records, restricted treaty, search party, search warrant, high treason, unitary state* және т.б.

Бағыныңқы сөздер негізгі компоненттің терминологиялық мағынасының әр түрлі аспектілерін анықтайтын терминологиялық сөз тіркестері – күрделі сөз тіркестеріне жатады. Олар төмендегідей сипаттағы терминологиялық сөз тіркестері: *get away unpunished, verdict of guilty, voting by ballot, investigatory isolation ward, born in wedlock, fraud by officer, come into effect, enter into agreement, freedom of choice, freedom of speech, imprisonment for life, law of nations* және т.б.

Басыңқы сөздің морфологиялық типі бойынша терминдік сөз тіркесін Пак Т.Т. [5] өзінің жұмысында былайша анықтайды:

1. Субстантивті сөз тіркестері (басты орында зат есімдер):
 - a) «N+N» - предлогсыз: *administer punishment, ballot day, jury box, court ruling, family court, law arbitrary, business law, government office, bag stealer, job bias, police station* және т.б.
 - b) «Adj.+N»: *legal assistance, bad judgement, civil action, civil rights, compulsory payment, legal custody, unlawful custody, deceitful witness, national court, unlawful oath, political offender, conditional pardon* және т.б.
 - c) «Participle+N»: *defeated party, faked diamonds, faked report, armed neutrality, qualified neutrality, convicted offender, reigning monarch, aggravated robbery, armed robbery, holding zone* және т.б.
 - d) «Ordinal Numerals+N»: *first reading, second reading, third reading, third person* және т.б.

2. Адъективті сөз тіркесі (басты сөз ретінде сын есім немесе үстеу): *robbing with Violence, heavy term of imprisonment, freedom of press, free of charge, faked-up evidence* және т.б.
3. Етістікті сөз тіркестер: *commit for trial, encourage prosecution, enjoy rights, impose a fine, hearing of arguments, sustain objection* және т.б.

Заң терминдерінің оқытуда терминдердің тек бір тілді талдауын емес екі тілді талдауын қарастыру керек, яғни тек ағылшын тілінің заң терминдерін емес білім алушылардың ана тілін де ескереді. Білім алушылардың ана тілін (қазақ тілі) ескермей тілдік-оқыту материалдарын тиімді оқыту мүмкін емес.

1. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах, Москва, 1976, 543 с.
2. A dictionary of LAW, seventh edition, edited by Jonathon Law, Elizabeth A., Oxford University Press, 2009.
3. Oxford Advanced learner's Dictionary of current English, A.S. Hornby, Oxford University Press, 2010.
4. Розенталь Д. Э., Теленкова М. А., Словарь-справочник лингвистических терминов, Москва, 1976, 543 с.
5. Т.Т. Пак , Технология модульного обучения терминологической лексике студентов юридического факультета при изучении научного стиля русской речи, Алматы, 2004, 185 с

Резюме

Аскарова С.А. – к.ф.н., доцент КазНПУ имени Абая (askarova.1950@mail.ru)

Элементы систем правовых терминологии в английском языке

В этой статье рассматриваются коммуникативная функция терминологической лексики, которая является составной частью лексико-семантической системы языка это обеспечение взаимопонимания в определенной области и специалистами научной дисциплины.

В наше время существенно возросло объем научных и технических информации, увеличилось названия терминов и номенклатур. Как главный дифференциальный знак юридических терминов выделяется функция обозначения специального значения в определенной отрасли.

Элементы системы юридического языка термины, терминологические словосочетания и сокращенные слова. Рассматриваемая терминологическая система относится к активным частям английского

языка. Основные способы образования юридических терминов – образование новых терминов, терминологическая изоляция общеупотребляемых слов, терминологические заимствованные слова.

Терминологическая система юридических терминов – это система знаков в которой содержание и связи укреплены в этой сфере знания . Юридическая наука по структуре подразделяется на отдельные отрасли, входя в состав терминологической микросистемы составляет специальную лексику: «Конституционное право», «Административное право», «Гражданское право», «Уголовное право», «Трудовое право», «Семейное право», «Финансовое право», «Гражданско- процессуальное право», «Уголовно-процессуальное право», «Международное право».

Ключевые слова: термины, юридические термины, профессиональное понятие, полисеми, гражданско- процессуальное право, договор.

Resume

Askarova S.A. – candidate of philology sciences , associate professor. KazNPU after Abay(askarova.1950@mail.ru)

Elements of law terminological system in the English language

The article deals with the communicative function of terminology and vocabulary, which is a composite part of the lexico-semantic system language is mutual understanding in a particular area and by scientific discipline.

In our time, significantly increased the amount of scientific and technical information, has increased the term names and items. The main differential sign of legal terms is the designation of a special function values in a particular sphere.

Elements of legal language terms, terminology and abbreviated words. The terminological system refers to the active parts of the English language. The main methods of education legal terms-the formation of new terms, termisolation of common words, terminological borrowed words.

Terminological system of legal terms is a system of signs in which content and communications are strengthened in this field of knowledge. Legal science structure divided into separate groups, as an integral part of the terminology of

this unit is a special vocabulary: "Constitutional law", "Administrative law", "Civil law", "Criminal law", "Labor law", "Family law", "Finance law", "Civil law", «Civil procedure law», «Criminal procedure law», " International law "

Key words: terms, law terms, professional concept, polysemy, Civil procedure law, complaint, протест, treatment.

КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ MULTILINGUAL EDUCATION

УДК 1563-0323

ПОЛИЯЗЫЧИЕ –ВЗАИМОПОНИМАНИЕ МЕЖДУ ЛЮДЬМИ

Гульбахрам Хошаева *к.ф.н.,доцент; АМУ,*

Знание не одного, а нескольких языков делает человека свободным в общении и выражении своих мыслей. Именно к такому образованию должны стремиться люди молодого поколения. В современных условиях владение иностранными языками является признаком высокого уровня образованности. В основе этого лежит идея непрерывности и преемственности образовательного процесса.

Ключевые слова: полиязычие, триединство, инновация, формирование, концепция, изучение.

Формирование полиязычной личности является одной из наиболее актуальных проблем современной системы образования Казахстана. Полиязычное образование в Казахстане – концепция, направленная на дальнейшее укрепление страны, ее потенциала. Но нужно учесть тот факт, что полиязычная компетенция представляет собой не просто владение несколькими иностранными языками. Полиязычная компетенция – это владение системой лингвистических знаний, умение выявлять сходное и

различное в лингвистической организации различных языков, понимание механизмов функционирования языка и алгоритмов речевых действий, владение метакогнитивными стратегиями и развитой познавательной способностью. Полиязычная компетенция делает возможной и успешной деятельность по самостоятельному овладению основами незнакомых ранее языков, поэтому компетенция полиязычия может рассматриваться не только как владение несколькими иностранными языками, но и как способность к изучению иностранных языков, владение «чувством языка», желание и умение самостоятельно изучать иностранные языки.

Проблема поликультурного образования занимает одно из центральных мест в образовательной практике большинства стран, где проживают представители разных этнических групп, носители разных культурных традиций. Полиязычие – это веление времени, оно поможет разрешить такую проблему, как согласие и взаимопонимание между людьми, а степень владения языками – один из его основных критериев. А полиязычным можно назвать человека, говорящего, понимающего и умеющего в различных ситуациях общения пользоваться иностранными языками. Владение казахским, русским и иностранными языками становится в современном обществе неотъемлемым компонентом личной и профессиональной деятельности человечества. Все это в целом вызывает потребность в большом количестве граждан, практически и профессионально владеющих несколькими языками и получающих в связи с этим реальные шансы занять в обществе более престижное как в социальном, так и в профессиональном отношении положение. Одна из задач приобщения подрастающего поколения к универсальным, глобальным ценностям, формирования у подростков умений общаться и взаимодействовать с представителями соседних культур в мировом пространстве.

Свободное владение тремя и более языками является частью национальной идеологии, нацеленной на становление и развитие конкурентоспособного Казахстана. Знание языков полезно не только для отдельных личностей, но и для всего общества. Реалии нашей современности все больше убеждают нас в необходимости овладения уже в школьных стенах казахским, русским и одним из иностранных языков. Напомним, еще великий казахский поэт, писатель, философ Абай Кунанбаев в свое время призывал казахов изучать русский язык. Он понимал, что через русский язык и русскую культуру казахский народ сможет приобщиться к мировой литературе. Так и произошло. Знание не одного, а нескольких языков делает человека свободным в общении и выражении своих мыслей. Именно к такому образованию должны стремиться люди молодого поколения. В современных условиях владение иностранными языками является признаком высокого уровня

образованности. В основе этого лежит идея непрерывности и преемственности образовательного процесса. Президент страны так обозначил проблему изучения языков: «Для нас будет великим преимуществом, если мы будем в совершенстве владеть казахским, русским и английским языками». Для того чтобы подготовить профессиональных кадров отвечающих этим требованиям большое внимание уделяется полиязычному образованию, которое рассматривается как действенный инструмент подготовке молодого поколения в условиях взаимосвязанного и взаимозависимого мира.

В этой связи понимание роли языков в современном мире ставит перед нами вопрос обучения языкам и повышения уровня языковой подготовки учащихся.

«...Содержание образования будет обогащено ранним изучением иностранного языка и основ информатики» – говорится в «Государственной программе развития образования в республике Казахстан до 2010 года».

Войти в число 50-ти наиболее развитых стран и двигаться в этом направлении дальше – задача на многие годы вперед. А это означает, надо общаться с представителями этих и других стран на одном языке, решать с ними общие проблемы. Одним словом, с каких сторон ни подходи, актуальность изучения языков не снимается с повестки дня. Чем больше знаешь языков, тем лучше. Мир становится ближе, доступнее и интереснее.

Обучение иностранному языку формирует коммуникативное умение, столь необходимые для человека как члена общества, члена коллектива, члена семьи. Оно предполагает умение слушать собеседника, вступать в общение, поддерживать его. В высших учебных заведениях Казахстана, ведущих свою деятельность в направлении развития полиязычного образования, все большее количество профессиональных дисциплин, в том числе информатика, вычислительная техника и программное обеспечение, математика, физика, информационные системы, экология, экономика и другие, преподаются в полиязычных академических группах на английском языке. Для целенаправленного и успешного развития полиязычия в вузе необходимо учитывать некоторые негативные явления, которые могут возникнуть в процессе организации полиязычного образования. К ним можно отнести: спонтанное создание центров полиязычного образования в вузах; слабую нормативно-правовую систему данных центров; отсутствие или слабая материально-техническая база вузов, неспособная обеспечить полноценную учебно-методическую деятельность центров; отсутствие четкой программы, концепции и правил развития центров и четкого представления о планируемых результатах деятельности обучаемых и критериях их оценки; рост стихийных инновационных экспериментов; произвольное использование учебными

заведениями зарубежных обучающихся программ и учебных материалов без какого-либо их соотнесения с отечественными условиями преподавания иностранных языков в силу отсутствия единой методологической платформы для непрерывного и преемственно-вариативного иноязычного образования.

Трудностями начального этапа внедрения полиязычия в вузе являются также и разный уровень знания языка студентов, их неуверенность при изучении специальной дисциплины на иностранном языке, недостаток знаний преподавателя по специально ориентированному английскому языку. Перспективными образовательными задачами вузов, ставящих во главу угла своей деятельности развитие полиязычия, являются такие, как создание вузовских центров полиязычного образования, организация поэтапного внедрения полиязычного образования по приоритетным специальностям естественно-научного, инженерно-технического и гуманитарно-педагогического направлений; поэтапное формирование полиязычных академических групп; совершенствование умений и навыков владения профессорско-преподавательским составом и обучающимися университета тремя языками в одинаковой степени для одновременного использования их в учебном процессе; организация бесплатных языковых курсов (по уровням владения иностранным языком) для будущих полиязычных преподавателей; организация целенаправленной подготовки преподавателей за рубежом; организация академической мобильности по обмену опытом профессорско-преподавательского состава университета по проекту «Триединство языков»; привлечение зарубежных ученых, специалистов, преподавателей, а также представителей иностранных компаний, работающих в регионе, для чтения лекций и проведения практических занятий в полиязычных группах; закрепление преподавателей иностранных языков в качестве эдвайзеров по полиязычным специальностям университета; внедрение новейших педагогических и информационных технологий обучения иностранным языкам; пополнение библиотечного фонда и электронной базы полиязычной учебной, методической, научной, литературой; организация написания совместных учебников и учебных пособий с зарубежными партнерами; разработка интегрированных образовательных программ; подготовка учебно-методических комплексов специальностей и учебно-методических комплексов дисциплин, проводимых в полиязычных группах и другие. Не менее важны и такие перспективные направления, как исследование проблем преемственности полиязычного образования на разных ступенях системы образования; изучение зарубежного опыта полиязычного образования; составление программ курсов по выбору, факультативных курсов полиязычной направленности; использование возможностей дистанционных образовательных технологий; расширение возможностей интерактивной телекоммуникации и ряд других.

Полиязычное образование — основа становления полиязыковой личности, уровень сформированности которой во многом обуславливает позитивный характер личностной самореализации человека в современных условиях общественных отношений, его конкурентоспособность и социальную мобильность. Необходимым условием для получения качественных знаний в условиях полиязычия должна стать применяемая научно-методическая литература (учебные пособия на казахском, русском, английском языках, методические указания для проведения практических и лабораторных работ и др. Таким образом, изученный опыт иноязычного образования в вузах Республики Казахстан позволит в дальнейшем использовать лишь некоторые аспекты, т.к. вопросы по развитию полиязычия применяются в вузах гуманитарного профиля. В Казахстане в 32 вузах ведется обучение на трех языках - английском, казахском и русском, таким образом полиязычное образование получают свыше 5,5 тысяч студентов, при этом в казахстанские вузы за последние 2,5 года привлечено более 3,5 тыс. зарубежных преподавателей из Европы, США, Юго-Восточной Азии и др. стран. сообщается на официальном сайте Премьер-министра РК. Думается это только начало развития полиязычного образования.

1. Жаданова, К.Х. Культурологический аспект полиязычного образования // Наука и образование. – 2013. – № 2(69).
2. Жутова, Е.М. Полиязычие как один из факторов полноценной социализации личности в современном обществе // Наука и образование. – 2013. – № 2(69).
3. Закон «О языках в Республике Казахстан». – Алматы, 2011.
4. Мутанов, Г.К., Абдибеков, У.С., Сыргакбаева, А.С. Внедрение культурного проекта «Триединство языков» в вузы РК: проблемы и решения. – Алматы : Казахский университет, 2012.
5. Переходная Программа полиязычного образования КазНПУ им.Абая. – Алматы, 2012.
6. Послание Главы государства народу Казахстана от 27 января 2012 года «Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана»// Казахстанская правда. 28 января 2012 г.
7. О проекте Концепции развития полиязычного образования в Республике Казахстан // Полиязычное образование в системе высшей школы: проблемы и перспективы: междунар. науч.-практ. конф. (11—12 ноября 2008 г.). — Караганда: Изд-во КарГУ, 2008.
8. Теоретические истоки научной разработки проблематики полиязычного образования // Совет ректоров. — М. — 2008. — № 11.
9. Казахстан: образование в условиях полиязычия // Педагогика. — М. — 2008. — № 6.
10. Полиязычное образование: теория и методология. — Алматы: Наука, 2008.

Түйіндеме

Гульбахрам Хошаева *к.ф.н., доцент; АМУ,*

Көптілділік - адамдар арасындағы өзара түсіністік

Бұл мақалада «Үш тұғырлы тіл» бағдарламасының аясында Қазақстан университеттерінде студенттер мен профессорлық-оқытушылар құрамының үштілде білім алуы, атап айтқанда мемлекеттік және ағылшын тілдерін кәсіби терминология тұрғысынан оқуы жүзеге асуын қамтамас ету қажеттілігі туралы, осыған орай университет өз алдына мемлекеттік және ағылшын тілдерінде сабақ жүргізу үшін профессорлық-оқытушылар құрамының бір бөлігін тарту, профессорлық-оқытушылар құрамын шет тілінен оқу - әдістемелік құралдармен қамтамасыз ету сияқты мақсаттар қою қажеттілігін баяндайды.

Түйін сөздер: көптілді, үш тұғырлы тіл, инновация, қалыптасу, концепция, үйрену.

Resume

Khoshaeva G *к.ф.н., доцент; Almaty management University,*

Multilingualism - mutual understanding between the people

The article objective consists in describing the ways and methods of forming the polylingual and multicultural personality. The strategy of education of the polylingual personality is defined in the Concept of development of education system of the Republic of Kazakhstan. As a result of implementation of the Trinity of Languages project in educational institutions of the Republic of Kazakhstan the system of learning of the Kazakh, Russian and English languages is elaborated. The Trinity of languages – is the evidence of competitiveness of the country.

Keywords: multilingualism, trinity, innovation, formation, concept, studying.

УДК: 378.016:811.111

ПӘН МЕН ТІЛДІ КІРІКТІРІП ОҚЫТУ ӘДІСІНІҢ ШЕТТІЛДІК БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕГІ РӨЛІ

Айсәева М.А - *Абай атындағы ҚазҰПУ 6М011900 – Шет тілі: екі шет тілі мамандығының 2 курс магистранты, star_91m.a.a@mail.ru*

Т.Т Аяпова – ф.э.д, профессор, ayapova07@mail.ru

XXI ғасыр жаһандану заманында мамандардың өз кәсібін біліп қана қою жеткіліксіз, сонымен бірге шетел тілін меңгеру кәсіби білім мен мүмкіндіктерді кеңейту құралы ретінде қарастырылады. Осыған байланысты шетел тілін үйретуде жаңа әдістер пайда болады. Соның ішіндегі әдістердің бірі - пән мен тілді кіріктіріп оқыту (CLIL) әдісі. Пән мен тілді кіріктіріп оқыту әдісі студенттерге өз пәнімен қатар шетел тілін үйренуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар бұл мақалада CLIL әдісі, және оның ұстанымдары мен артықшылықтары туралы сөз болады.

Түйін сөздер: пән мен тілді кіріктіріп оқыту, кіріктірілу, CLIL, мазмұн, қарым-қатынас, таным.

Еуропадағы тілдік білім беру жүйесін үйлестіру жұмысына CLIL терминін көптілді білім беру аясын зерттеуші David Marsh 1994 жылы енгізді. Оның анықтамасы бойынша бұл оқыту түрі оқу ситуацияларын анықтайды, яғни оқу пәндері немесе оның бөлімдері шетел тілінде оқытыла отырып екі мақсатты орындайды: оқу пәнін үйрену және оқу пәнімен қатар шетел тілін үйрену. David Marsh өзінің зерттеуін жалғастыра отырып, 2001 жылы бұл әдістің анықтамасын келесідей түсіндірді: CLIL әдісі шетел тілін үйренуде басқа пәндердің құралы ретінде қарастырыла отырып, оқушыларды оқу қажеттіліктерін ана тілінде де ойлауына және қарым-қатынас барысында қабілеттерінің дамуын қалыптастырады.

CLIL -дің пайда болуы 70-жылдардағы Канадада француз тілінің кіріктірілуі бағдарламасымен байланысты. Мұндай бағдарламалардың пайда болуына ағылшын тілінде сөйлейтін адамдардың екінші тіл - француз тілін меңгеруі себеп болды [1].

Пәндерді екінші және үшінші тіл арқылы оқытуда мұғалімдер CLIL әдісін кеңінен қолдануда. Еуропалық комиссия 2004–2006 жылдарға арналған Еуропада көптілді білімді дамыту іс-қимылдары шеңберінде CLIL, мен тілді кіріктіріп оқыту әдісін ұсынған. Аталған әдіс үздіксіз өзгеріс үстіндегі жаһандану заманында мектеп түлектерінің бәсекеге қабілеттіліктерінің бір белгісі болып табылатын - тіл игеру және басқа тілде пәндерді игеруді жүзеге асыру үшін әзірленген.

2002 жылы Еуропалық Комиссияның тапсырысы бойынша жасалған тілдік емес пәндерді шетел тілдерінде оқытуды дамытудың үрдістері мен әлеуеті туралы есепте CLIL-ді шет тілдерін зерделеу және көптілділікті қолдау саласындағы қадамда негізгі оқыту әдісі ретінде танылуы маңызды қадам болып табылды. Еуропалық Одаққа Люксембург өкілдік еткен

уақытта көпұлтты Еуропа аясында CLIL білім беру проблемаларына арналған ірі конференция нәтижелері бойынша CLIL саласында неғұрлым тиімді ақпарат алмасуды қалыптастыру, оқытушылардың біліктілігін жоғарылатуға арналған бағдарламаларды өрістетуге және CLIL-ге бірнеше шет тілін енгізу қажеттігін айғақтады. Жоғарыда аталғанды назарға ала отырып, Еуропалық Комиссия жаңа Көптілділік стратегиясында тілдік әралуандықты қолдайтын әдіс ретінде CLIL-ді қолдау қажеттігі анықтады. Бүкіл әлем университеттерінде қарқынды енгізіліп жатқан бұл әдісті Қазақстанда да енгізу себептерінің бірі болып үш тілді дамыту саясаты және басқа да экономикалық, саяси және әлеуметтік себептер болып табылады [2].

Кіріктірілу – бұл бір оқу мазмұнының түрлі саладағы бірнеше білімдермен тоғысуы, бір-бірімен араласып кетуі. Кіріктірілген сабақтар оқушыға әлем туралы, заттар мен құбылыстардың өзара байланыстары туралы біртұтас мағлұмат береді. Олар құрылысы бойынша белгілі қалыпқа сыймайды және оқу сағаттарын барынша үнемді пайдалануға мүмкіндік береді. Осы тектес сабақтарда оқушылардың бейнелі ой-өрісі дамып, пәннің жалпы мазмұнын өмірмен байланыстыру арқылы шығармашылық мүмкіндіктері ашылады. Кіріктірілген сабақтардың құрылымы нақтылығымен, сыйымдылығымен, орамдылығымен, сабақтың әр сатысындағы оқу материалының логикалық үйлесімді болуымен, материалдың зор ақпараттық мүмкіндігімен ерекшеленеді [3].

CLIL-дің теориялық негізі Л. С. Выготскийдің мәдени-тарихи теориясына, *Жақын арадағы даму аймағы* (Zone of Proximal development (ZPD)) ұғымына, J. Cummins-тің BICS/CALP (Basic Interpersonal Communicative Skills)/(Cognitive/Academic Language Proficiency) теориясына және америкалық психолог В. Bloom ұсынған танымдық саладағы оқытудың педагогикалық мақсаттарының жіктелуі, яғни Блум таксономиясына негізделеді (Dale L, Tanner R. (2013). CLIL-дің басты мақсаты - студенттердің пән саласына сәйкес алдыңғы алған тәжірибелері мен жеке қызығушылықтарын интеграциялау жолы арқылы оларда CALP-ты (Cognitive Academic Language Proficiency) қалыптастыру. [2,91-б]

CLIL әдісі - тілдік емес пән мұғалімдерінің пәндік мазмұнды екінші және үшінші тілде оқытуы. Халықаралық тәжірибе бұл әдісті орынды пайдаланған жағдайда жақсы нәтиже беретінін көрсеткен. Өйткені пән мазмұны мен тілді оқыту бір-бірімен тығыз байланыста болады. Екеуінің

де ойлау қабілеті мен оқуды жақсартуда маңызы зор. Мағыналық мазмұнды талқылау мақсатында адамдар басқалармен өзара әрекеттесу үшін тілді пайдалана отырып, өздерінің ойлау қабілетін жақсартады, бұл өз кезегінде олардың оқуға деген қабілетінің жақсаруына септігін тигізуі мүмкін. Осылайша бала, біріншіден, «математика», «тарих» немесе «химия» сияқты пәндік салаларға тән академиялық тілді оған тән терминдер мен грамматикалық ережелерді игереді, екіншіден, екінші немесе үшінші тілде тиісті контекстте кәдімгі өмірдегідей тікелей араласу үшін пайдалануға үйренеді [04,11-б].

CLIL -дің өзге артықшылықтарының арасында оның жоғары білім беру үшін ынталандырушы құндылығын Тюдор атап өткен (Tudor, I., 2008). Ол CLIL-ді тілді оқытудың пәрменді де әлеуетті өнімді стратегиясы ретінде қарастырады. Лингвистикалық емес бағыттағы пәндер студенттердің тіл үйренуге ынтасы болмауы мүмкін; алайда өздерінің мамандықтары бойынша пәндерді екінші тілде үйрену мүмкіндігі маңызды ынталандырушы фактор болуы мүмкін [2,92].

Кіріктірілген білім беру бағдарламаларының маңызды ерекшелігі – бұл құжаттар құрылымы және мазмұны жағынан орта білімге арналған үздік шетелдік куррикулумдарға сәйкес келуі [17,11-б].

CLIL әдісі D.Coyle ойлап тапқан 4 “С” ұстанымға негізделген. Оқыту үдерісінде шетел тілінде пәндік білім беру арқылы осы 4 компонент: Content (мазмұн), Communication (қарым-қатынас), Cognition (таным), Culture (мәдениет) кіріктірілуі керек.

Мазмұн (Content) – қабылданған білімдер, сондай-ақ оқу бағдарламасы аясында қабілет пен дағдыны қалыптастыру;

Қарым-қатынас (Communication) – оқуға шетел тілін қолдану, сонымен қатар шетел тілін үйрету.

Таным (Cognition) – нақты және абстрактілі жалпы түсініктер қалыптастыратын ойлау және тану қабілеттерін дамыту;

Мәдениет (Culture) – жалпымәдени құзыреттіліктерді қалыптастыру мен дамыту. [05]

4 “С” ұстанымы

Таблица 1

Компонент	Көрсеткіші
-----------	------------

Content (мазмұн)	Неге оқыту? Студенттер қандай жаңалықтарды біледі? Оқытудың мақсаты мен міндеттері. Оқытудың нәтижелері.
Communication (қарым-қатынас)	Жұмыс тілі, яғни берілетін тапсырмалар мен сабақ барысында іс-әрекеттің ұйымдастырылуы сол тілде іске асырылады. Арнайы сөздік. Сөйлесім типі. Ережені тексеру қажеттілігі (мысалы етістіктердің шақтарында қолданылуы немесе сын есімнің салыстырмалы және күшейтпелі шырайларының қолданылуы). Дискуссия мен дебаттың қолданылу мәнділігі.
Cognition (таным)	Жауапты алдын-ала болжау үшін қандай сұрақтар типі қойылу керек? Талқылауға қандай тапсырмалар дайындау қажет? Тілге және мазмұнға шоғырландыру үшін қандай ойлану дағдылары қажет?
Culture (мәдениет)	Тақырыптағы мәтін аясы мәдениеті қандай? Ерекшелік айырмашылығы және жеке қасиеттер, өзін-өзі бағалау. Жоспарланған материалды сабақта қалай біріктіруге болады?

D.Coyle 4 “C” схемалық ұстанымды төрт шыңы бар үшбұрыш түрінде бейнелеген. Әрбір шыңы ұстанымның бір компонентін білдіреді. Мұндағы Communication (қарым-қатынас) компонентінің пирамиданың дәл ортасында орналасуы қалған компоненттер (Content (мазмұн), Cognition (таным), Culture (мәдениет) қарым-қатынас арқылы іске асатындығын білдіреді.

4 “С” ұстанымының схемалық үлгісі

CLIL әдісіндегі негізгі принциптерді анықтау нәтижесінде түрлі еуропалық мемлекеттердегі бес негізгі аспекті атап көрсетілген. Бұл бес аспект әртүрлі жағдайда, яғни білім алушының жасына қарай, әлеуметтік-лингвистикалық ортасына және CLIL әдісіне ену деңгейіне қарай жүзеге асырылады.

CLIL әдісін ендіруде жағымды әсерлер еуропалық білім беру жүйелерінде көптеген зерттеулер арқылы дәлелденген.

Сабақтарда CLIL-ді қолданудың лингвистикалық тұрғыдан пайдалы жақтары:

- біріншіден, оқушылар/студенттер толыққанды тілдік ортаға ену үшін өздерінен үлкен көлемде тілдік материалды өткізеді;
- екіншіден, тақырып бойынша жұмыс істеу арқылы спецификалық терминдерді, арнайы тілдік конструкцияларды белгілейді. Сондай-ақ, пәндік терминдер аясында тыңдаушының сөздік қорының артуына көмектеседі;
- үшіншіден, CLIL үдерісінде оқушыға/студентке салыстыру мен қарама-қарсы қою, процестер мен құбылыстарды сипаттау, өз ойын айтуда, талқылауға кірісуде академиялық тілсіз жүру мүмкін емес. Сондықтан бұл әдіс оқушылардың лингвистикалық тұрғыдан дамуына көмектеседі. [01]

Қостілділік білім беру аясында жүргізілген түрлі зерттеулер CLIL әдісінің тілді үйретуде ғана емес, сонымен қатар, пәннің мазмұнын үйрену қатынасында артықшылықтары бар екенін көрсетті.

Біріншіден, CLIL әдісі оқушылар мен студенттерді пәннің мазмұнын меңгертуде және тілді үйренудегі мотивацияларын оятуда оң әсер етеді.

Екіншіден, CLIL әдісі тереңнен түсінуге көмектеседі, себебі ақпаратты өңдеуді қажет етеді. Ана тілінде өтетін сабақтармен салыстырғанда CLIL әдісін қолдану арқылы өтетін сабақтар кең көлемде

ойлауды қажет ететінін ескермей кетуіміз мүмкін емес. Содықтан да сабақ барысында оқушыларға қолдау (“scaffolding”) көрсетіп, көмектесу керек.

Үшіншіден, CLIL әдісі ғылыми түсініктерді жеңілдетеді. Екінші тілдің көмегі арқылы күнделікті түсініктер мен ғылыми түсініктердің араласу қаупін азайтады. CLIL әдісі аясында оқыту арқылы оқушылар мен студенттер ғылыми түсініктерді жеңіл үйренеді және ғылыми түсініктерді дұрыс терминдермен қолдана алады.

Сонымен қатар, оқушылар мен студенттер әртүрлі тақырыптарда жұмыс істеу арқылы арнайы терминдерді үйренеді, сөздік қорларын байытады. Сондай-ақ, ол оқушылардың оқытылып отырған тілдің мәдениетін біліп, түсіне және оқушылардың әлеуметтік-мәдени құзыреттіліктерін қалыптастыруға итермелейді.

CLIL сабағында оқушылардың тілдік дағыларымен қатар пән аясындағы білімдерін дамыту маңызды болып табылады және мұндай сабақ төрт сатылы схемаға негізделген:

1. Мәтінді өңдеу. Өте жақсы мәтін оқығандарын көру үшін иллюстрацияларды қамту керек. Шетел тіліндегі мәтінмен жұмыс жасау барысын оңайлату үшін оқушыларға мәтіннің құрылымдық таңбасы керек (қатарларының нөмірлері, абзацтар, тақырыптар, тақырыпшалар).
2. Алынған білімдерді ұйымдастыру. Мәтіндер көбіне схемалық тұрғыда оқушыларға текст идеясын және ондағы берілген ақпаратты анықтауға көмектеседі.
3. Мәтінді тілдік тұрғыда түсіну. Оқушылар мәтін идеясын өз сөздерімен бере алады деп күтіледі. Оқушылар қарапайым тілдік бірліктерін де, озат тіл бірліктерін де қолдана алады. Мұнда мұғалім белгілі бір лексиканы қолдану керек деген шек қоймау керек, дегенмен де оқушылар тақырып пен пән аясында қолданылатын лексикалық бірліктерге мән беру керек. Мұғалім тек арнайы тіл бірліктеріне ғана мән беріп қана қоймай, тақырып пен пәнге байланысты керек болатын универсалды тіл бірліктеріне яғни, сөз тіркестерге, фразалық етістіктерге, салыстырмалы шырайларға да мән беру керек.
4. Студенттерге арналған тапсырмалар[06].

Ph.Ball-дың пікірінше, CLIL әдісінің басқа әдістермен салыстырғанда оқушылар мен студенттерді ынталандырушы әлеуетінің жоғарылығы объективті себебінің болуында деп түсіндіреді, яғни олар:

▲ пән мазмұнын игеру қажеттілігі оқушыламен студенттерді шетел

тілін меңгеруге ынталандырады;

- ▲ мәтінді оқу кезінде лексикалық амал қолданылады, соның арқасында оқушылар мен студенттер тілдік құрылымдар мен лексикалық бірліктерді ескереді және оларды талдайды;
- ▲ тілдік ортаға енуде өз орындары бар және оқу үдерісінде өз жетістіктерінің маңыздылығын сезінеді;
- ▲ шетел тіліне оқыту әдістемелерінде тілдік құрылымдарды оқытуда пән мазмұны көрнекі-құралдар ретінде өтіліп жатқанда, мұнда оқытудың мазмұны маңызды рөлді атқарады [7].

Қорыта айтқанда бұл әдісті қолдану арқасында шетел тілін үйрететін оқытушылар мен сәйкес академиялық пәндерді оқытатын оқытушылар арасында тығыз ынтымақтастық орнатылады. Сонымен бірге студенттертер кәсіби пәнімен қатар шетел тілін бірге үйренеді. Қысқасы бұл әдіс негізінде мұғалімдер үшін де, студенттер үшін де пайдалы әрі ынталандыратын әдіс.

1.Зарипова Р.Р, Салехова Л.Л К вопросу о лингвистических и когнитивных преимуществах интегрированного предметно-языкового подхода в обучении (CLIL) //№8 2015г – с.170

2. Жұмағалиева Гүлдана “Қазақстандық тілдік емес жоғары оқу орындарында кәсіби бағдарлай отырып оқытуда CLIL-дің маңыздылығы” Proceedings of the 6th European Conference on Education and Applied Psychology (April 3, 2015). «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna.// 2015. 150 p.150

3 Дүйісмағанбетова А.М., Алмағамбетова. Кіріктірілген білім бағдарламасы: нәтижеге бағытталған оқу жүйесі Ж.Қ.Орал қаласындағы ФМБ НЗМ ұстаздары <http://zkoipk.kz/confnis1s/712-conf.html>

4.Орта білім мазмұнын Назарбаев Зияткерлік мектептері тәжірибесі негізінде жаңарту. Әдістемелік құрал. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА// 2014. – 43 б. 11 беттен

5. British Council. CLIL (Content and Language Integrated Learning) Introduction/Teaching English/British Council/ <http://www.britishcouncil.org>.

6. British Council. CLIL (Content and Language Integrated Learning) Introduction/Teaching English/British Council <http://www.teachingenglish.org.uk/article/clil-a-lesson-framework>

7. Ball P. What is CLIL? [<http://www.onestopenglish.com/clil/methodology/articles/article-what-is-clil/500453.article>] / P. Ball

Резюме

Айсаева М.А - магистрантка 2 курса по специальности 6М011900
Аяпова Т.Т – д.ф.н, профессор, ayapova07@mail.ru
Иностранный язык: два иностранных языка, star_91m.a.a@mail.ru

Роль предметно-языкового и интегрированного обучения в иноязычном образовании

XXI веке в мировой глобализации нынешним специалистам знание только своей профессии недостаточно, поэтому владение иностранным языком рассматривается как один из инструментов расширения профессиональных знаний и возможностей. В связи с этим появляются новые образовательные методы обучению иностранным языкам. Одним из таких методов является предметно-языковое интегрированное обучение CLIL (Content and Language Integrated Learning). Предметно-языковое интегрированное обучение предоставляет студентам возможность изучать дисциплину и иностранный язык одновременно. В этой статье описывается метод CLIL, а также рассматриваются принципы и преимущества предметно-языкового интегрированного обучения.

Ключевые слова: Предметно-языковое интегрированное обучение, интегрирование, CLIL, содержание, коммуникация, познание.

Summary

Malvina Aisayeva – the 2nd course master specialty of Foreign Languages: two foreign languages, star_91m.a.a@mail.ru

Tanat T.Ayapova– D.ph.s, professor, ayapova07@mail.ru

The role of Content and language integrated learning in foreign language education

In the twenty-first of century of the world of globalization the modern of experts need not only in their profession, so the knowledge of possessing foreign language regarded as one of the tools to enhance professional knowledge and capabilities. In this regard, new educational methods are appeared for teaching foreign languages. One of such method is Content and Language Integrated Learning (CLIL). Content and language integrated learning provides students to learn both subject and foreign language at the same time. The CLIL method, and its principles and its benefits are considered in this article.

Keywords: Content and Language Integrated Learning, integrating, CLIL, content, communication, cognition.

МАЗМҰНЫ \ СОДЕРЖАНИЕ\CONTENTS

ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Nagiya A. Eshtaeva, Zeinegul A. Tleugabylova, Aliya O. Bekalayeva

Application of clustering method in the work with oral topics at the lessons of English.....6

Н.А. Ештаева, З.А. Тлеугабылова, А.О. Бекалаева Ағылшын тілінде ауызша тақырыптармен жұмыс істеу бойынша қолданылатын кластер амалы.....

Абуов Ж.А., Абдуллаева А.С Арнайы әдебиеттерді оқыту.....14

Abuov Zh.A., Abdullaeva A.S. Teaching special literatures.....

А.С. Мукашева Применение информационных технологий в обучении иностранному языку.....18

Mukasheva A.S. The use of informative technology in Teaching Foreign Language.....

Мамырбаева М.З Современные технологии и методы при обучении иностранному языку в вузах....23

Mamyrbayeva M.Z. Modern technologies and methods in Teaching Foreign Language in Higher Education Institutions
Сураганова А.К., Проблема профильно - ориентированного иноязычного обучения.....28

Ainash Suraganova The problem of profile-oriented foreign language education.....

Дәуренбек С.Б. Шетел тілін оқытуда оқушылардың бойына іскерлік қарым-қатынасты қалыптастырудың маңызы(b2 деңгейі негізінде).....31

Daurenbek Saule The importance of formation business skills to learners in Teaching Foreign Language (on the basis of levelB2).....

Sultanbekova S.S., Arystanbekova B.A Methods of teaching speaking in Teaching Foreign Language.....35

Султанбекова С.С., Арыстанбекова Б.А. Шетел тілін оқытуда сөйлеуге уйретудің әдістері.....

З.Н.Утегулова Педагогикалық шеберлік орталықтарының кәсіби біліктілікті арттырудағы тиімділігі.....39

Z.N.UTEGULOVA Professional development effectiveness.....

Sultanbekova S.S., Arystanbekova B.A. Developing reading activities in Foreign Language Teaching.....41

Султанбекова С.С., Арыстанбекова Б.А. Шетел тілін оқытуда оқуға уйретудің дамыту

жолдары.....

З.Н.Утегулова Түрлі жастағы және талантты балалардың қажеттіліктерін ескере отырып оқыту.....50

Z.N.UTEGULOVA Teaching capable and talented students by considering their needs.....

Хусаин Р., Жансеркеева Э.Н. Шетел тілін оқытуда жоба технологиясын қолданудың тиімділігі.....55

Khusain R., Dzhanserkeeva E.N. Using project technologies in Foreign Language Teaching.....

Yibing Liu ., Gulbagira Saurukova Professional development: teacher development and confidence.....59

Ибинг Лью., Саурукова Гулбагира Кәсіби даму: оқытушының кәсіби біліктілігін жетілдіру және сенімділігін қалыптастыру жолдары.....

Асқарова С.А., Әлжан Рахила Ағылшын тілін оқыту барысында когнитивті коммуникативтік дағдысын қалыптастыруда жаңа технологиялардың маңызы.....62

Askarova S.A., Alzhan Rakhila Significance of innovative technologies in forming cognitive communicative skills in the process of TFL.....

Қошқарбаева Б.Қ. Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби құзіреттілігін қалыптастырудың тиімді жолдары.....68

B.K. Koshkarbaeva .The effective ways on formation of teaching competence of elementary school teachers.....

Асқарова С.А. Кайыпова Р.А., Білім алушылардың аудитивті дағдыларын дамыту.....75

Kaiypova R.A. ,Askarova S.A. Developing of the learners' audio skills

МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION

Мирзоев К.И., Асыллова А.Ж. Полиэтничность как главный ресурс развития культуры народа Казахстана.....79

K.I.Mirzoyev., A.Zh.Assylova A multinationality as the main resource of development of Kazakhstan nation's culture.....

Н.Р.Шенгелбаева, Мұқанғали М. Этномәдени сипаттағы тілдік бірліктердің аудармада берілуі.....84

Nurzhamal R.Shengelbaeva., Marya Mukangali Representation of the ethnic and cultural lexical units in translation

Абдрахимова Г.Б., Сакариева А.К Мәдениетаралық қатысымның сөйлесу әрекетінің төрт түріне үйретуде студенттердің ізденушілік-ақпараттық құзыретін қалыптастыру.....89

Abdrakhimova G.B.Sakarieva A. K. Formation of students` searching – informative competence in

teaching four types of speech activity in communication.

Жусупова Р.Б., Биимбетова И.К. Құзыреттілік – тұлға қалыптастыруға бағытталған білім беру негізінің бірі.....95

Zhusupova R.B., Indira Biimbetova Competences one of the bases of education in personality formation.....

Өмірбекова Айгерім Абзалбекқызы., Таутенбаева Айнагуль Абдумажитовна,
Білім алушылардың мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру (мәтін негізінде).....99

Ainagul Tautenbaeva., Aigerim Omirbekova Ways of forming and improving students' communicative competence at the lessons of foreign language

Себдайырова А.М., Хамраева Сахибам Агата Кристи детективтік шығармаларын аудару барысында кездесетін лексикалық, стилистикалық трансформациялар.....106

Aigerim S.Sebdaiyrova., Sakhibam Khamraeva Lexical and stylistic devices in the translation of detective stories by Agatha Christie

Kassymbekova Ainur Talgarbekovna Distinctions between the Kazakh and English kinship terminology.....116

Қасымбекова А Қазақ және ағылшын халықтарының туыстық қарым-қатынастың айырмашылығы

Джумабекова З.Р.- Формирование межкультурно-коммуникативной компетенции студентов специальности «агрономии» путем профессионально-ориентированного общения.....125

Jumabekova Z.R. Formation of intercultural communicative competence in the agriculture speciality students

**КОГНИТИВТІК ЛИНГВИСТИКА
КОГНИТИВНАЯ ЛИНГВИСТИКА
COGNITIVE LINGUISTICS**

- Р.Шенгелбаева., Жимахан Ж.** Аудармада қазақ – ағылшын мақал – мәтелдерінің мағынасын ыстыра зерттеу.....131
urzhamal R.Shengelbaeva., Zhazira Zhimakhan A Comparative analysis of the meaning of the Ka
h and English proverbs and sayings in translation

**ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ
ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА
LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS**

- Батырхан Б. Ш., Рахимова Қ.Д.,** «Тарих-и Джадида-йи Ташканд» дерек көзіндегі киелі мекендер.....136
Batyrkhan Bolatbek., Rahimova Kalamkas Holy places in the source «Tarihizadidai Tashkand»

- Абуов Ж.А.,Абдуллаева Акерке Серикбаевна** Ағылшын тілді балалар әдебиеті зерттелуінің бүгінгі таңдағы өзекті мәселелері.....142

- Abuov Zh.A., Abdullaeva A** Topical problems in the study of modern English-language children's literature

- В.К.Куанышева** The role of epithets in enriching students' vocabulary147

- Б.К.Куанышева** Студенттердің тілдік қорын байытуда эпитеттің алатын орны

**ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ
CULTURAL LINGUISTICS**

В.К.Куанышева Main concepts in teaching lexis: linguo-culturological approach	151
Б.К.Куанышева Басты концептілер оқытудағы сөздік: лингва-мәдени тәсіл Ниязахунова Фариза Студенттердің әлеуметтік мәдени құзыретін қалыптастырудың теориялық негіздері.....	156
Askarova S.A., Niyazakhunova Fariza Theoretical basis of the formation of students` socio-cultural competence	
Zhuldyz B.Kurmambaeva ., Zhadyra Kartamysova ...The lingua-cultural aspect of ‘parents’ in English and Kazakh cultures.....	163
Құрмамбаева Ж.Б., Картамысова Ж. «Ата-ана» концептісінің тарихы және ағылшын лингвомәдени аспектісі	
Zhuldyz B.Kurmambaeva., Sandugash A.Zhantore Historical and lingua-cultural aspects of the concept “Love” in English and Kazakh culture.....	170
Құрмамбаева Ж.Б., Сандұғаш Жантөре. «Махаббат» концептісінің тарихы және ағылшын лингвомәдени аспектісі.....	179
Zhuldyz B.Kurmambaeva ., Kurbanova.A.H Historical and lingua-cultural aspects of the concept “Home” in English and Kazakh culture	
Құрмамбаева Ж.Б., Құрбанова А. «Үй» концептісінің тарихы және ағылшын лингвомәдени аспектісі	
Аяпова Т.Т., Жүргімбаева Ләззат Жаңашыл білім беру мазмұнының қазіргі таңдағы зерттеу бағыттары.....	187
Ayapova T.T. Lyazzat Zhurgimbayeva Innovative educational content of current research directions	
Аяпова Т.Т., Биимбетова Индира Канатовна Құзыреттілік – шеттілдік білім беру үдерісіндегі тұлға қалыптастырудың негізі.....	196

Tanat T. Ayarova., Indira Biimbetova Competence one of the foundations of education, aimed at the formation of personality

A. Kartabayeva M., Korkina The interrelation of culture and language.....202

М.А. Коркина., А.А. Картабаева Мәдениет пен тілдің өзара қатынасы

Ismailova O.A.-, Ismagilova. A. Comparative analysis of "blue" colour in English, Russian and Kazakh cultures.....206

Исмаилова.О.А. Исмагилова А. Исмагил Білім алушылардың мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру (мәтін негізінде)

**ДИСКУРС ЖӘНЕ ОНЫҢ ТИПОЛОГИЯСЫ
ДИСКУРС И ЕГО ТИПОЛОГИЯ
DISCOURSE AND ITS TYPOLOGY**

Ismailova O.A., Sultanbekova. S S Methodology of discourse analyses.....215

Исмаилова.О.А., Султанбекова.С Дискурс талдау әдістемесі.

Zhuldyz B. Kurmambaeva., Yerkezhan Nurgazina Historical and lingua-cultural aspects of the concept "number" in English and Kazakh culture.....221

Құрмамбаева Ж.Б. Нұрғазина Е., «Сан» концептісінің тарихы және ағылшын лингвомәдени аспектісі

Абдрахимова Г.Б., Сактаганова К.КАғылшын және қазақ тіліндегі фразеологизмдердің ерекшеліктері228

Abdrakhimova G.B., Saktaganova K.K.....Features of phraseology of English and Kazakh language.
Г.О.БЕРКИНБАЕВА Ағылшын тіліндегі идиомалардың қазақ тіліне лингвомәдени негізде берілу жолдары.....234

G.O.BERKINBAEVA ...Lingo cultural aspect of conveying English idioms into Kazakh

Асқарова С.А Ағылшын тіліндегі заң терминологиялық жүйесінің элементтері.240
28. Askarova S.A. Elements of law terminological system in the English language

**КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ
ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
MULTILINGUAL EDUCATION**

Гульбахрам Хошаева Полиязычие –взаимопонимание между людьми.....	246
Khoshaeva G Multilinguism - mutual understanding between the people	
Т.Т Аяпова, Айсаева М.А Пән мен тілді кіріктіріп оқыту әдісінің шеттілдік білім беру үдерісіндегі рөлі.....	251
Tanat T.Ayapova., Malvina Aisayeva The role of Content and language integrated learning in foreign language education	

CONTENTS

FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION

LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS CULTURAL LINGUISTICS

DISCOURSE AND ITS TYPOLOGY

MULTILINGUAL EDUCATION

**«ХАБАРШЫ» ЖУРНАЛЫНЫҢ
«КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ШЕТЕЛ ТІЛДЕРІ ФИЛОЛОГИЯСЫ» СЕРИЯСЫНДА
БАСЫЛАТЫН МАҚАЛАЛАРДЫ БЕЗЕНДІРІЛУГЕ**

ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР:

I. Қажетті материалдар

1.1. Парақтардың төменгі орта жағы қарындашпен нөмірленген мақала көшірмесі мен оның электрондық нұсқасы.

1.2. Аңдатпа 200 сөзден және тірек сөздер 10-12 сөзден тұрады және олар қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде болуы тиіс.

1.3. Мақаланың мазмұны: а) кіріспе бөлім; ә) талдау; б) тәжірибе (егер болса); в) қорытынды; г) әдебиеттер тізімі және түйін сөз (екі тілде: егер де мақала қазақ тілінен болса, түйін сөз (15 сөз) - орысша және ағылшынша, ал егер де орыс тілінде болса, түйін сөз (15 сөз) қазақша және ағылшынша болуы тиіс және т.б.) керек.

1.4. Автор (авторлар) жайында берілетін мәліметтер: аты-жөні толық, жұмыс орны (ұжым аты, жоғары оқу орнының толық аты және қысқартылған аты), атқаратын қызметі, ғылыми дәрежесі мен атағы, жұмыс және үй телефоны, электронды поштасы.

II. Мақаланы безендіру ережесі

2.1. Мақала мәтіні терілуі: Word стандартты формат A4, Times New Roman, кегль №14, бір интервал арқылы, парақтың жоғарғы және төменгі бос өрістері-2,5см; оң жақтағы-1,5 см; сол жақтағы-3 см. болуы керек;

2.2. ӘОК - сол жақ жоғарғы бұрышта бас әріптермен (кегль №13);

2.3. Автордың (авторлардың) аты-жөні - жартылай қарайтылған кіші әріптермен ортада және келесі жолға жұмыс істейтін ұжым мен қала, мемлекет аты (кегль №13);

2.4. Мақала аты - бір бос жолдан кейін жартылай қарайтылған бас әріптермен (кегль №13);

2.5. Аңдатпа және тірек сөздер – мақала жазылған тілде (кегль №12);

2.6. Мақала мәтіні - бір бос жолдан кейін (кегль №14);

2.7. Әдебиеттер тізімі (кегль №13);

2.8. Әдебиеттерге сілтемелер квадраттық жақшада беріледі, мысалы, [1], [2, 315б.], [4-7].

III. Мақалаларды жариялау тілдері – қазақ, орыс, ағылшын, қытай тілдері және т.б.

Редакцияға түскен мақалаларға сала бойынша мамандардың пікірлері беріледі. Пікір негізінде редакция алқасы авторға мақаланы толықтыруға (түзетуге) ұсыныс жасауы, не мүлдем қайтарып беруі мүмкін.

Мекен-жайы: Алматы қаласы, Жамбыл көшесі, 25, Абай атындағы ҚазҰПУ, жұмыс телефоны - 8(727) -2 91-40-87, эл.пошта: kzhg2010@mail.ru

Редакция алқасы

ТРЕБОВАНИЯ
К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ В ЖУРНАЛЕ «ХАБАРШЫ/ВЕСТНИК»,
серия: ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИНОСТРАННАЯ ФИЛОЛОГИЯ

I. Необходимые материалы.

- 1.1. Статья в распечатанном и электронном варианте: нумерация страниц внизу по центру.
- 1.2. Аннотация (200 слов) и ключевые слова (10-12 слов) на трех языках (на казахском, русском и английском).
- 1.3. Содержание статьи: а) введение, б) анализ, в) практическая часть (если есть), г) заключение, д) список литературы, е) резюме из 15 слов: если статья на казахском языке – резюме на русском и английском языках, если на русском языке – на казахском и английском.
- 1.4. Сведения об авторе (соавторе): Ф.И.О. полностью, место работы (название организации, вуза полное и сокращенное название), должность, учёная степень, звание, контактный телефон, e-mail.

II. Оформление статьи.

- 2.1. Набор текста статьи: Word стандартного формата А4, Times New Roman, кегль №14, через 1 интервал, поля: верхнее, нижнее – 2,5 см, правое – 1,5см, левое – 3см;
- 2.3. УДК - в левом верхнем углу прописными буквами (кегель №13);
- 2.4. Фамилия, инициалы автора (соавтора) - по центру полужирным строчным шрифтом, (кегель №13), следующая строка - место работы, город, страна;
- 2.5. Название статьи - через интервал полужирным прописным шрифтом (кегель №13);
- 2.6. Аннотация и ключевые слова - на языке оригинала (кегель №12);
- 2.7. Текст статьи - через интервал (кегель №14);
- 2.8. Список литературы (кегель №13);
- 2.9. Ссылки в тексте на литературу даются в квадратных скобках, *например*, [1], [2, с. 315],[4-7].

III. Язык издания статьи – казахский, русский, английский, китайский и др.

Поступившие в редакцию статьи рецензируются ведущими специалистами и учеными по отраслям знаний. Статья, на основании редактирования, может быть возвращена для ее корректирования и доработки. Статьи, не соответствующие требованиям, возвращаются.

Адрес: г. Алматы, ул. Жамбыла, 25, КазНПУ им. Абая

контактный телефон - **8(727) -2 91-40-87**, электронный адрес: **kzhg2010@mail.ru**

Редакционный совет

**REQUIREMENTS
TO THE ARTICLES IN THE JOURNAL "KHABARSHY/VESTNIK"
SERIES: MULTILINGUAL EDUCATION AND FOREIGN LANGUAGES**

I. Required materials.

- 1.1. An article in the printed and electronic version: page numbers at the bottom center.
- 1.2. Abstract (200 words) and key words (10-12 words) in the original language.
- 1.3. Article content: a) introduction b) analysis c) the practical part (if there is one), d) conclusion, e) references, e) summary/resume consists of 15 words (article in the Kazakh language: a summary in Russian and English languages, in Russian: in Kazakh and English).
- 1.4. About the author (co-author): full name, work place (name of organization, full and abbreviated name of the university), position, academic degree and title, telephone number, e-mail.

II. Designing articles.

- 2.1. Typesetting articles: Word standard A4, Times New Roman, type size 14, 1 interval, margins: top, bottom - 2.5 cm, right - 1,5 cm, left - 3 cm;
- 2.2. UDC - at the top left corner in capital letters (type size 13);
- 2.3. Author's name and initials (co-author) - centered in bold lower case letters (type size 13), the following line - work place, city, country;
- 2.4. Title of the article - in the interval in bold uppercase letters (type size 13);
- 2.5. Abstract and keywords – in the original language (type size 12);
- 2.6. Text of the article – a line after, (type size 14);
- 2.7. References (type size 13);
- 2.8. References cited in the text are given in square brackets, for example [1], [2, p .315], [4-7].

III. Publishing language of articles - Kazakh, Russian, English, Chinese, etc.

Submitted articles are reviewed by leading experts and scholars on the definite spheres. The article based on the editing can be returned to its correction and refinement. Articles that do not meet the requirement will be returned.

Address: 25 Jambyl Str. Abai KazNPU, Almaty
Tel: 8 (727) -2 91-40-87, e-mail: kzhg2010@mail.ru

Editorial Board

**Келесі басылымның негізгі бөлімдері/Рубрики следующего выпуска/
Rubrics of the next issue:**

**ШЕТЕЛ ТІЛІНДЕ БІЛІМ БЕРУ
ИНОЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
FOREIGN LANGUAGE EDUCATION**

**МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖӘНЕ АУДАРМА
МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ И ПЕРЕВОД
INTERCULTURAL COMMUNICATION AND TRANSLATION**

**КОГНИТИВТІК ЛИНГВИСТИКА
КОГНИТИВНАЯ ЛИНГВИСТИКА
COGNITIVE LINGUISTICS**

**ЛИНГВИСТИКА ЖӘНЕ МӘТІН ЛИНГВИСТИКАСЫ
ЛИНГВИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА ТЕКСТА
LINGUISTICS AND TEXT LINGUISTICS**

**ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ
ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЯ
CULTURAL LINGUISTICS**

**ДИСКУРС ЖӘНЕ ОНЫҢ ТИПОЛОГИЯСЫ
ДИСКУРС И ЕГО ТИПОЛОГИЯ
DISCOURSE AND ITS TYPOLOGY**

**КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ
ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ
MULTILINGUAL EDUCATION**

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

«Көптілді білім беру және шетел тілдері филологиясы» сериясы
Серия «Полиязычное образование и иностранная филология»
Series «Multilingual education and philology of foreign languages»

№ 2(14), 2016

Басуға 17.03.2016. Пішімі 60X84 1/8.
Қаріп түрі «Тип Таймс» Сыктывкар қағазы.
Көлемі 18,0. Таралымы 300 дана. Тапсырыс 31.

050010, Алматы қаласы, Достық даңғылы, 13.

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің
«Ұлағат» баспасының баспаханасында басылды.